

ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ЯКУБЕК ПЕТЕР

УДК 330.101

ДИСЕРТАЦІЯ
ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
СФЕРИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Подається на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Якубек Петер

Науковий консультант: Руденко Ольга Мстиславівна,
доктор наук з державного управління, доцент _____

Чернігів – 2019

АНОТАЦІЯ

Якубек П. Формування стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Чернігівський національний технологічний університет МОН України, Чернігів. – 2019.

Дисертацію присвячено обґрунтуванню теоретико-методологічних засад і розробці практичних рекомендацій щодо формування та реалізації стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах становлення інформаційної економіки. З метою визначення параметрів та сфер застосування інновацій у розвитку сфери вищої освіти здійснено їх класифікацію за видами та напрямками використання: 1) за рівнем впливу на розвиток національної економіки (інтегральні, фундаментальні та підтримуючі); 2) за результативністю та напрямками використання (продуктивні, інституційні, ринкові, локальні, реактивні, маркетингові); 3) за функціональною приналежністю (технологічні, організаційно-управлінські, соціальні, інформаційні, індивідуальні); 4) за рівнем новизни (ітеративні, радикальні, спонтанні, процесуальні).

Визначено сутність інноваційного розвитку вищої освіти як системи, яка характеризується особливостями трансформації фінансово-економічної, науково-технологічної, комерційної та педагогічної діяльності закладів вищої освіти, використанням новітніх організаційно-управлінських рішень та інформаційних технологій у напрямку підвищення ефективності функціонування її складових та конкурентоспроможності висококваліфікованих випускників для наукового сектору і ринку праці. Процес реалізації системи інноваційного розвитку сфери вищої освіти виступає як результат взаємодії сукупності факторів. Представлена структура факторів та їх впливу на інновації дає змогу обґрунтувати напрями розвитку сфери вищої освіти шляхом посилення, послаблення або ж нівелювання

факторів, що слугують детермінантами середовища інноваційного розвитку вищої освіти в інформаційній економіці.

Визначено особливості функціонування механізму державного регулювання інноваційного розвитку вищої освіти, який охоплює ресурсно-інноваційний підхід, цілі, принципи, заходи, важелі, методи та інструменти реалізації з метою формування стратегії інноваційного розвитку вищої освіти відповідно до потреб держави та суспільства. До методів механізму державного регулювання інноваційного розвитку вищої освіти в умовах інформаційної економіки запропоновано віднести: правові; економічні; адміністративні; стимулюючі; інформаційно-аналітичні. Для забезпечення ефективності реалізації механізму державного регулювання інноваційного розвитку вищої освіти варто дотримуватись сукупності взаємопов'язаних специфічних принципів: збалансованість соціально-економічних інтересів всіх учасників освітнього процесу (заклади вищої освіти, реальний сектор економіки, держава та громадськість); конструктивний системний симбіоз вищої освіти та науки; стратегічна обґрунтованість інновацій; компенсованість виділених державою ресурсів на інноваційний розвиток вищої освіти; диверсифікованість фінансування інноваційного розвитку; інституалізація інноваційних процесів; інформаційна відкритість.

Запропоновано інституційно-еволюційний підхід до дослідження особливостей розвитку інформаційної економіки, який дозволяє представляти зміни у взаємовідносинах між суб'єктами економіки на певний період часу, які обумовлені генеруванням нових знань та розповсюдженням інформаційних технологій, що, у свою чергу, призводить до трансформації державних і ринкових інституцій. Визначено, що інституційно-еволюційний підхід посилює відповідні модифікації у стимулюванні функціонування системи інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки, яка ґрунтується на таких принципах: інформативності (використання сучасних інформаційних та комунікаційних технологій у розвитку вищої освіти в контексті його стратегічного управління, підвищенні конкурентоспроможності та якості освітніх

послуг); динамічності (оперативність та своєчасність адаптації до трансформаційних змін в економіці); інноваційності (формування результатів наукових досліджень та ефективність їх комерціалізації); контрольованості (комплексний стратегічний моніторинг та прогнозування соціально-економічних тенденцій в країні та світі і їх вплив на розвиток сфери вищої освіти).

У зв'язку із відсутністю бачення стратегічних орієнтирів інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки, як результату сукупності проблем вітчизняного економічного розвитку та непослідовності державної політики у різних сферах суспільного життя, виникає необхідність розробки концепції інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах переходу країни до інформаційної економіки. Ідентифіковані проблемні питання, які мають бути вирішені при формуванні стратегії інноваційного розвитку вищої освіти: визначення місії та стратегічних цілей вищої освіти; діагностика середовища інноваційного розвитку, в якому функціонують заклади вищої освіти; виявлення та оцінювання стратегічних альтернатив інноваційного розвитку вищої освіти (аналіз можливих сценаріїв); визначення методологічних підходів до інноваційного розвитку вищої освіти в умовах становлення інформаційної економіки; вибір стратегії, формування відповідного документа.

Розроблено комплексний методичний підхід до ідентифікації сучасних тенденцій та рівня забезпеченості функціонування об'єкту дослідження. Запропонована методика щодо оцінювання забезпечення інноваційного розвитку вітчизняної сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки, який ґрунтується на системно-комплементарному підході та передбачає такі комплексні етапи: 1. Проведення дослідження організаційно-інституційного й економічного середовища інноваційного розвитку сфери вищої освіти (шляхом визначення вихідного рівня й динаміки розвитку сфери вищої освіти). 2. Проведення оцінки потенціалу інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах становлення інформаційної економіки (проведення моніторингу процесів інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки).

Констатовано, що позитивними результатами забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні упродовж останніх років є: зростання питомої ваги державних витрат на вищу освіту та питомої ваги докторів і кандидатів наук; суттєве збільшення кількості дослідників сфери вищої освіти, які здійснюють наукові дослідження та розробки; зростання обсягів фінансування наукових досліджень і розробок у вищій освіті (суттєво збільшився обсяг фінансування відповідних науково-технічних розробок). Також, розраховані відносні показники обсягу ВВП на одиницю державних витрат у розвиток сфери вищої освіти та абсолютного обсягу реалізованої інноваційної продукції у розрахунку на одного зайнятого у сфері вищої освіти за досліджуваний період значно знизилися, що досить негативно впливає на процес інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні.

На основі проведеного дослідження ґрунтуючись на використанні економіко-математичних та експертних методів, визначено та апробовано комплекс факторів, які значно впливають на формування й реалізацію стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки України. Такі чинники представлено в трьох групах: 1) макроекономічні; 2) секторальні; 3) регуляторні. Здійснено інтегральну оцінку рівня забезпечення інноваційного розвитку вищої освіти в Україні у розрізі складових методичного підходу, запропонованого автором у другому розділі дисертаційної роботи. Проведене інтегральне оцінювання дозволило ідентифікувати ключові проблеми інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки та, на цій основі, обґрунтувати напрями їх вирішення у контексті формування відповідної стратегії.

Обґрунтовано, що для активізації інноваційного розвитку сфери вищої освіти України в умовах становлення інформаційної економіки доцільно налагодити дієвий механізм його державного регулювання, який передбачає модернізацію існуючої нормативно-правової бази щодо виконання умов інформаційної економіки. Проведений аналіз державного регулювання інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні сприяє визначенню

ключових проблемних напрямів та ідентифікації пріоритетних заходів щодо його реформування: стійкість стратегічних напрямів проведених реформ у сфері вищої освіти; системний моніторинг результативності законодавства з відповідним їх оприлюдненням; налагодження механізмів соціального партнерства у контексті розвитку сфери вищої освіти; формування та впровадження національної системи оцінювання якісних параметрів результативності вищої освіти; формування незалежних кваліфікаційних центрів, у т. ч. для своєчасного підтвердження кваліфікацій у європейській системі відповідних стандартів; активізація процесу запровадження інформаційно-комунікаційних технологій у сучасній сфері вищої освіти та ін.

Узагальнено пріоритетні напрями стратегічного інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні: впровадження єдиних управлінських практик інноваційного розвитку сфери вищої освіти; уніфікація та стандартизація виробництва і надання освітніх послуг; необхідність підтримки конкурентоспроможності вищої освіти на світовому ринку освітніх послуг; прагнення закладів вищої освіти збільшити кількість іноземних споживачів (студентів); необхідність підтримки міжнародної академічної та студентської мобільності; прагнення до високої результативності міжнародної діяльності взагалі; орієнтація на реалізацію визнаних світових стандартів у сфері вищої освіти, що є умовою міжнародного визнання документів про освіту (дипломів).

Аналіз досвіду провідних європейських країн дозволив ідентифікувати основні інструменти фінансування сфери вищої освіти, які можливо адаптувати до вітчизняних реалій: безпосереднє бюджетне фінансування на відповідне покриття витрат; забезпечення прямого бюджетного фінансування за сформованими програмно-цільовими методами (орієнтовані на досягнення якісних результатів); механізм бюджетного фінансування з використанням встановлених державних зобов'язань (наприклад освітніх ваучерів); механізм освітнього кредитування; система освітнього заощадження; грантове кредитування; своєчасне отримання плати за процес навчання від відповідних

споживачів (замовників) послуг освіти; корпоративне фінансування (з використанням коштів великих корпорацій або відповідних роботодавців).

Визначені напрями та переваги використання технології Blockchain, які сприяють інноваційному розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки: 1. Можливість використання електронних носіїв інформації та відмова від паперових. За допомогою такої технології виникає можливість постійно і безпечно зберігати всі записи, видавати сертифікати, нагороди та відслідковувати результати навчання кожної людини протягом усього життя. 2. Спрощення процедури контролю за легітимністю документів у сфері вищої освіти. 3. Економічний ефект: скорочення витрат на управління даними; ефективність використання ваучерів у фінансуванні; спрощення платіжних систем шляхом використання криптовалюти (наприклад для фінансування грантів і проектів); 4. Налагодження механізму управління результатами інтелектуальної діяльності (ефективність функціонування механізму комерціалізації результатів наукових досліджень).

Встановлено, що при формуванні стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах становлення інформаційної економіки важливим є врахування стратегічного потенціалу сфери вищої освіти та реальної ринкової ситуації. Комбінація унікальних умов внутрішнього та зовнішнього середовища дозволила сформувати модель так званого «стратегічного позиціонування», залежно від якої проектуються стратегічні рішення. Обґрунтовано, що стратегія інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки має бути ринково-орієнтованою та спрямована на досягнення чітких орієнтирів, які здатні відображати стан стратегічного потенціалу, конкурентоспроможності, рівня адаптивної здатності тощо. При реалізації стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти використовується наявний стратегічний потенціал, який формується на основі стратегічних ресурсів.

Основними орієнтирами стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки мають стати: сприяння мотивації інноваційної активності сфери вищої освіти, що забезпечує зростання її

конкурентоспроможності у контексті освоєння науково-технічних досягнень; орієнтація на систематичну підтримку проривних та поліпшуючих інновацій, які є основою сучасного технологічного укладу; налагодження взаємодії всіх учасників процесу інноваційного розвитку вищої освіти (сектору вищої освіти, держави, бізнесу, наукового сектору, громадськості); активізація розвитку інноваційної діяльності у всіх закладах сфери вищої освіти, сприяння реалізації механізму трансферу технологій, забезпечення комерціалізації результатів наукових досліджень закладів вищої освіти та активізації міжнародного інноваційно-інвестиційного співробітництва.

Розроблено методичний підхід до комплексного оцінювання якості стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти, який передбачає використання індексного методу для розрахунку агрегованого показника. Під якістю стратегії розуміється здатність системи стратегічного управління сферою вищої освіти задовольняти прагнення до належної конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг через виконання відповідної стратегічної програми. З урахуванням об'єкта оцінювання та враховуючи особливості функціонування сфери вищої освіти, запропоновано такі групи показників: 1) економічності; 2) результативності; 3) якості освітніх послуг; 4) показники фінансової діяльності.

На основі використання методів стратегічного і структурно-функціонального аналізу визначені орієнтири щодо забезпечення ефективності реалізації стратегії інноваційного розвитку вищої освіти в умовах становлення інформаційної економіки шляхом активізації механізму комерціалізації результатів наукових досліджень. Механізм комерціалізації результатів наукових досліджень закладів сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки запропоновано розглядати як сукупність елементів організаційної структури і комплексу соціально-економічних, управлінських, мотиваційних та інших методів, правил, процедур, які забезпечуються трьома функціональними напрямками (ресурсним, комерційним і напрямком стратегічного планування) щодо реалізації результатів наукових досліджень в реальний сектор економіки на договірній основі. Стратегічними орієнтирами реалізації такого механізму є: підвищення

перспективності та мотивація до проведення досліджень, заснованих на інноваційних ідеях; прогнозування технологічних трендів із використанням маркетингових та форсайт-досліджень; максимізація включення в комерційний оборот потенційних об'єктів комерціалізації.

Ключові слова: розвиток, інновації, стратегія, модернізація, комерціалізація, наукові дослідження, інформаційна економіка, соціально-економічний розвиток.

ABSTRACT

Yakubek P. Formation of innovative development strategy of higher education sphere under the conditions of information economy. – Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

The thesis for the degree of doctor of economic sciences, specialty 08.00.03 – Economics and Management of National Economy. – Chernihiv National University of Technology, Ministry of Education and Science of Ukraine, Chernihiv. – 2019.

The dissertation is devoted to the substantiation of theoretical and methodological issues and the development of pragmatic recommendations on the formation and implementation of the strategy of innovative development of the sphere of higher education in the conditions of formation of the information economy. In order to determine the parameters and areas of application of innovations in the development of the sphere of higher education, their classification by types and areas of use was made: 1) by the level of influence on the development of the national economy (integral, fundamental and supporting); 2) on the results and directions of use (productive, institutional, market, local, reactive, marketing); 3) according to functional affiliation (technological, organizational, managerial, social, informational, individual); 4) on the level of novelty (iterative, radical, spontaneous, procedural).

The essence of innovative development of higher education as a system characterized by peculiarities of the transformation of financial and economic, scientific and technological, commercial and pedagogical activity of institutions of higher education, using the latest organizational and managerial decisions and information technologies in the direction of increasing the efficiency of functioning of its components and competitiveness of highly skilled graduates for the scientific sector and the labor market. The process of implementation of the system of innovative development of the sphere of higher education acts as a result of the interaction of a set of factors. The presented structure of factors and their influence on innovation enables to substantiate the directions of the development of the sphere of higher education by strengthening, weakening or alleviating the factors that serve as determinants of the

environment of innovative development of higher education in the information economy.

The features of functioning of the mechanism of state regulation of innovative development of higher education, which includes the resource-innovation approach, goals, principles, measures, levers, methods and instruments of realization with the purpose of forming the strategy of innovative development of higher education in accordance with the needs of the state and society, are determined. The methods of the mechanism of state regulation of innovative development of higher education in the conditions of the information economy are as follows: legal; economic; administrative; stimulating; informational and analytical. To ensure the effectiveness of the implementation of the mechanism of state regulation of innovative development of higher education, one must adhere to a set of interrelated specific principles: the balance of socio-economic interests of all participants in the educational process (institutions of higher education, the real sector of the economy, the state and the public); constructive system symbiosis of higher education and science; strategic justification of innovations; Compensation of resources allocated by the state for innovative development of higher education; diversification of financing for innovation development; institutionalization of innovative processes; informational openness.

An institutional-evolutionary approach is proposed to study the peculiarities of the development of the information economy, which allows to represent changes in the relationships between economic entities for a certain period of time, which are conditioned by the generation of new knowledge and the spread of information technologies, which in turn leads to the transformation of state and market institutions. It was determined that the institutional and evolutionary approach reinforces the relevant modifications in stimulating the functioning of the system of innovative development of the sphere of higher education in the conditions of the information economy, which is based on the following principles: informativeness (use of modern information and communication technologies in the development of higher education in the context of its strategic management, increase of competitiveness and the quality of educational services); dynamism (promptness and timeliness of adaptation to

transformational changes in the economy); Innovation (formation of results of scientific researches and efficiency of their commercialization); controllability (comprehensive strategic monitoring and forecasting of socio-economic trends in the country and the world and their impact on the development of the field of higher education).

Due to the lack of vision of strategic guidelines for innovation development of the sphere of higher education in the conditions of the information economy, as a result of the aggregate of problems of domestic economic development and inconsistency of the state policy in various spheres of social life, there is a need to develop a concept of innovative development of the sphere of higher education in the conditions of transition of the country to information economy. Identified problem issues to be addressed in the formation of the strategy of innovative development of higher education: definition of the mission and strategic goals of higher education; diagnostics of the environment of innovation development, in which institutions of higher education function; Identification and evaluation of strategic alternatives to innovative development of higher education (analysis of possible scenarios); definition of methodological approaches to innovative development of higher education in the conditions of formation of information economy; choice of strategy, formation of the corresponding document.

The complex methodical approach to the knowledge of modern tendencies and ensuring the functioning of the investigated object is developed. The proposed methodology for evaluating the provision of innovative development of the sphere of higher education in the conditions of the information economy is developed in accordance with the system-complementary approach and involves two stages: 1. Investigation of the organizational and institutional environment of innovative development of the sphere of higher education (definition of the initial level of development of the sphere of higher education). 2. Assessment of the potential of innovative development of higher education in the conditions of information economy (monitoring of innovative development processes of higher education in the information economy).

It is stated that positive results of providing innovative development of the sphere of higher education in Ukraine in recent years are: increase of the proportion of state expenditures for higher education and the proportion of doctors and candidates of science; a significant increase in the number of researchers in the field of higher education who carry out research and development; the growth of funding for research and development in higher education (substantially increased funding for scientific and technological development). In turn, the calculated relative indicators of GDP per one hryvnia of public spending on higher education and the volume of implemented innovative products per one employed with higher education for the period under study decreased by about twice, which negatively affects the innovative development of the sphere of higher education in Ukraine.

On the basis of the conducted research using economic-mathematical and expert methods, the set of factors that substantially influence the formation and implementation of the strategy of innovative development of the sphere of higher education in the conditions of the information economy of Ukraine is substantiated and tested. These factors are presented in three groups: 1) macroeconomic; 2) sectoral; 3) Regulatory. An integral estimation of the level of provision of innovative development of higher education in Ukraine is carried out in the context of the component methodological approach proposed by the author in the second section of the dissertation. The integrated assessment made it possible to identify the key problems of innovative development of the sphere of higher education in the conditions of the information economy and, on this basis, to justify the directions of their solution in the context of the formation of the corresponding strategy.

It is established that in order to promote innovative development of the sphere of higher education in Ukraine it is necessary to establish an effective mechanism of its state regulation, which, above all, provides for improvement of the existing legal and regulatory framework in the context of the formation of the information economy. The analysis of the state regulation of innovative development of the sphere of higher education in Ukraine made it possible to outline the main problem areas and identify the priority measures for its improvement: the establishment of strategic directions of

reforms in the field of higher education; monitoring of the effectiveness of legislation with their official publication; establishment of mechanisms of social partnership in the field of higher education; development and implementation of a national system for assessing the quality of education; creation of independent qualification centers, including for confirmation of qualifications in the European system of standards; wide introduction of information and communication technologies in the field of higher education, etc.

The priority directions of strategic innovation development of the sphere of higher education in Ukraine are generalized: introduction of unified management practices of innovative development of the sphere of higher education; unification and standardization of production and provision of educational services; the need to maintain the competitiveness of higher education in the world market of educational services; the desire of institutions of higher education to increase the number of foreign consumers (students); the need to support international academic and student mobility; the desire for high efficiency of international activity in general; orientation on the implementation of recognized world standards in the field of higher education, which is a condition of international recognition of documents on education (diplomas).

The analysis of the experience of the leading European countries allowed identifying the main instruments of financing higher education, which can be adapted to domestic realities: direct budget financing to cover costs; direct budget financing according to the program-target method (focused on achievement of the result); budget financing using state obligations (educational vouchers); educational lending; educational savings; grant lending; receiving tuition fees from consumers (customers) of educational services; corporate finance (at the expense of corporations or future employers).

The directions and advantages of using Blokhain technology that promote the innovative development of the field of higher education in the conditions of the information economy are defined: 1. Possibility of using electronic media and rejection of paper. With the help of this technology, it is possible to keep records, certificates, awards and track the results of each person's lifelong learning continuously and safely. 2. Simplification of the procedure for controlling the legitimacy of documents in the

field of higher education. 3. Economic effect: reduction of data management costs; the effectiveness of using vouchers in financing; Simplification of payment systems by using cryptography (for example, for financing grants and projects); 4. Setting up a mechanism for managing the results of intellectual activity (effectiveness of the mechanism of commercialization of research results).

It is established that when forming the strategy of innovative development of the sphere of higher education in the conditions of the information economy it is important to take into account the strategic potential of the sphere of higher education and the real market situation. The combination of unique conditions of the internal and external environment has allowed to form a model of so-called "strategic positioning", depending on which strategic decisions are being projected. It is substantiated that the strategy of innovative development of the sphere of higher education in conditions of the information economy should be market oriented and aimed at achieving clear benchmarks that can reflect the state of strategic potential, competitiveness, level of adaptive ability, etc. In implementing the strategy of innovative development of the sphere of higher education, the existing strategic potential, which is formed on the basis of strategic resources, is used.

The main guidelines of the strategy of innovation development of the sphere of higher education in the conditions of the information economy should be: to promote the motivation of innovation activity in the field of higher education, which ensures the growth of its competitiveness in the context of the development of scientific and technological achievements; orientation on the systematic support of breakthrough and improving innovations, which are the basis of the modern technological structure; Setting up the interaction of all participants in the process of innovative development of higher education (state, business, higher education sector, scientific sector, society); promoting the development of innovation activities in institutions of higher education, providing technology transfer, commercialization of research results and international investment cooperation.

The methodical approach to the complex evaluation of the quality of the strategy of innovative development of the sphere of higher education is developed, which

involves the use of the index method for calculating the aggregate indicator. The quality of the strategy is understood as the ability of the system of strategic management of higher education to meet the aspiration for adequate competitiveness in the market of educational services through the implementation of the relevant strategic program. Taking into account the object of evaluation and taking into account the peculiarities of the functioning of the sphere of higher education, the following groups of indicators were proposed: 1) economics; 2) performance; 3) the quality of educational services; 4) indicators of financial activity.

Based on the use of strategic and structural-functional analysis methods, guidelines have been set for ensuring the effectiveness of the strategy of innovative development of higher education in the conditions of formation of the information economy by activating the mechanism of commercialization of the results of scientific research. The mechanism of commercialization of the results of scientific research in higher education institutions in the conditions of the information economy is proposed to be considered as a set of elements of the organizational structure and a set of socio-economic, managerial, motivational and other methods, rules, procedures, provided by three functional areas (resource, commercial and strategic planning direction).) regarding the realization of the results of scientific research in the real sector of the economy on a contractual basis. Strategic benchmarks for implementing such a mechanism are: enhancing prospects and motivating research based on innovative ideas; forecasting of technological trends using marketing and foresight research; maximization of the inclusion of commercial objects in commercial circulation.

Keywords: development, innovation, strategy, modernization, commercialization, scientific researches, information economy, socio-economic development.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Монографії:

1. Якубек П. Теоретико-методологічні засади та практика забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки: *одноосібна монографія*. Чернігів: ЧНТУ, 2018. 396с. (21,4 друк. арк.)

2. Якубек П. Особливості інноваційного розвитку вищої освіти в умовах інформаційної економіки. *Формування фінансово-економічної системи управління в сучасних ринкових умовах*: монографія / за наук. ред. д.е.н., проф. Маргасової В. Г., к.е.н. Андросенко О.О. Чернігів: ЧНТУ, 2018. С. 220-244. (0,9 друк. арк.).

3. Руденко О., **Якубек П.** Державне регулювання ринку освітніх послуг та їх вплив на економічну безпеку країни. *Оцінка та регулювання економічної безпеки регіонального співробітництва депресивних територій в рамках євроінтеграційних процесів*: монографія. Чернігів: ЧНТУ, 2018. С. 136-154. (1,1 друк. арк.). *Особистий внесок автора: визначено види освітніх послуг та їх вплив на економічну безпеку. (0,5 друк. арк.).*

4. Yakubek P. Reformné procesy a výkonnosť pracovníkov finančnej správy. *Vplyv praktík riadenia ľudských zdrojov na výkonnosť organizácie*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2017. S.32-41. (1,0 друк. арк.)

5. Derii Z., Zosymenko T., **Yakubek P.** The economic essence and evolution of the category of humane potential in context of new public management. *Current trends of public management: collective monograph*. [collection of scientific papers; edited by Serhiy Shkarlet]. published by Academic Society of Michal Baludansky, Kosice, Slovakia, 2017. P.37-54. (1,3 друк. арк.). *Особистий внесок автора: розглянуто основні економічні фактори, які впливають на інтелектуальний потенціал. (0,45 друк. арк.).*

Статті у наукових фахових виданнях та виданнях,

внесених до наукометричних баз даних:

6. **Якубек П.**, Шестаковська Т.Л. Комерціалізація результатів наукових досліджень як напрям інноваційного розвитку вищої освіти в умовах

інформаційної економіки. *Вісник Хмельницького національного університету: економічні науки*. 2018. № 3. Том 3. С. 130-136. [Міжнародні наукометричні бази: *Index Copernicus*, фахове видання]. (0,45 друк. арк.). *Особистий внесок автора: ідентифіковані проблеми комерціалізації вітчизняних закладів вищої освіти*. (0,35 друк. арк.).

7. Якубек П. Стратегічні напрями забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні. *Науково-практичний журнал «Причорноморські економічні студії»*. 2018. Випуск 25. С. 218-223. [фахове видання]. (0,45 друк. арк.).

8. Якубек П. Організаційні детермінанти інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки України. *Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції*. Херсон, 2018. № 28 (17). С.245-250. [фахове видання]. (0,5 друк. арк.).

9. Якубек П. Сучасний стан інноваційного розвитку вищої освіти в Україні. *Науково-практичний журнал «Причорноморські економічні студії»*. 2018. Випуск 31. С.196-201. [фахове видання]. (0,5 друк. арк.).

10. **Якубек П.**, Тернова Л.Ю. Інформаційна компонента управління соціальним інвестуванням в умовах євроінтеграції. *Modern Science – Moderní věda, Praha. Ceska Republika.*, 2018. №3. Р.98-103. (0,4 друк. арк.). *Особистий внесок автора: визначено показники інформаційної компоненти управління соціальним інвестуванням*. (0,2 друк. арк.)

11. Якубек П. Основні чинники формування стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки. *Моделювання регіональної економіки*. Івано-Франківськ, 2017. Вип. 30(2). С.414-418. (0,3 друк. арк.). [фахове видання].

12. **Якубек П.**, Шестаковська Т.Л. Інформаційно-комунікаційні технології в сфері вищої освіти України. *Інфраструктура ринку*. 2017. Випуск 5. URL: <http://www.market-infr.od.ua/uk/5-2017> [фахове видання]. (0,6 друк. арк.). *Особистий внесок автора: проаналізовано сучасний досвід використання Blockchain-технології в сфері вищої освіти*. (0,35 друк. арк.).

13. Якубек П. Світовий досвід інноваційного розвитку вищої освіти. *Вісник Хмельницького національного університету, серія: Економічні науки*. 2017. № 6. Том 2. С.54-61. [Міжнародні наукометричні база: Google Scholar, Index Copernicus, фахове видання]. (0,45 друк. арк.).

14. Якубек П. Методологічні засади формування стратегії інноваційного розвитку вищої освіти в інформаційній економіці. *Науково-практичний журнал «Причорноморські економічні студії»* 2017. Випуск 16. С.212-217.[фахове видання]. (0,5 друк. арк.).

15. Margasova V., Tkalenko N., Rudenko O., **Yakubek P.** Key indicators of sustainability to measure sustainable innovation in higher education. (Основні показники стійкості для вимірювання сталого інноваційного розвитку вищої освіти). *Journal of Life Economics*. 2017. №12(4). P.35-48. [фахове видання]. (0,8 друк. арк.). *Особистий внесок автора: визначено основні показники інноваційного розвитку вищої освіти.* (0,25 друк. арк.).

16. Якубек П. Фактори інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах становлення інформаційної економіки. *Інфраструктура ринку*. 2017. Випуск 7. URL: <http://www.market-infr.od.ua/uk/7-2016> [фахове видання]. (0,55 друк. арк.).

17. Várkoly L., Lajčín D., Gabrhelová G., Kuceba R., Kuřyk P., **Yakubek P.** Innovativeness and competitiveness of contemporary educational organizations. (Інноваційність та конкурентоспроможність сучасних освітніх організацій) *Przykłady dobrych praktyk w biznesie*. Toruń : Wydawnictwo "Dom Organizatora", 2016. S.117-127; 132-133. (1,2 друк. арк.). [Міжнародна наукометрична база: Google Scholar, Index Copernicus, фахове видання]. *Особистий внесок автора: визначено основні конкурентні переваги інноваційного розвитку вищої освіти.* (0,45 друк.арк.).

18. Tej J., Lajčín D., Gabrhelová G., **Yakubek P.** Vnímanie reformy daňového systému v Slovenskej republike podnikateľskými subjektmi a finančnou správou. *Ekonomický časopis*. Bratislava : Ekonomický ústav SAV, 2016. Roč. 64, č. 8 s. 751-767. (0,6 друк. арк.). [Міжнародна наукометрична база: Index Copernicus, фахове

видання]. *Особистий внесок автора: проаналізовано фінансові аспекти інноваційного розвитку системи вищої освіти в Словаччині. (0,3 друк.арк.).*

19. Juraj T., **Yakubek P.** *Názory zainteresovaných ľudských zdrojov na reformu Finančnej správy v Slovenskej republike = Opinions of involved human resources on the reform of Financial administration in the Slovak Republic. Verejná správa a spoločnosť = Opinions of involved human resources on the reform of Financial administration in the Slovak Republic.* Košice : UP JŠ, 2015. Roč. XVI., č. 1, 2015, s. 57-71. (0,6 друк. арк.). [Міжнародна наукометрична база: Google Scholar, фахове видання]. *Особистий внесок автора: розглянуто фінансову реформу адміністрування Словаччини та її вплив на вищу освіту. (0,45 друк. арк.).*

20. Juraj T., **Yakubek P.** *Reform of financial administration in the Slovak Republic: reviews of participants.* (Реформа фінансового адміністрування в Словаччині: огляди учасників) *Економічний часопис-XXI*: Інститут трансформації суспільства, Київ. 2015. Vol. 5-6, 2015. s. 33-36. [Міжнародні наукометричні бази: Scopus, фахове видання]. (0,55 друк. арк.). *Особистий внесок автора: оцінено основні аспекти реалізації реформи адміністрування в Словаччині. (0,25 друк.арк.).*

21. Ružinská E., Hagara V., Krajewski K., **Yakubek P.** *The evaluation of specific environmental and degradation characteristics of Surface treated wood: the effectiveness of innovative developments at the Dubnitsky Institute of Technology.* (Оцінка специфічних екологічних та деградаційних характеристик обробленої поверхні деревини: результативність інноваційних розробок Дубніцького технологічного інституту) *Materials Science Forum.* 2015. Vol. 818. p. 185-189. [Міжнародна наукометрична база Scopus]. (0,65 друк. арк.). *Особистий внесок автора: охарактеризовано окремі етапи стратегії інноваційного розвитку закладів вищої освіти. (0,2 друк.арк.).*

22. Ružinská E., **Yakubek P.** *Implementation of research results with modified method of evaluation the effect of the protection retardant coatings applied on the surface of the wooden building construction.* (Імплементация результатів дослідних розробок з модифікованого методу оцінки впливу захисного покриття, що

наноситься на поверхность деревянной строительной конструкции) *Materials Science Forum*. 2015. Vol. 819. p. 194-197. [Міжнародна наукометрична база Scopus]. (0,55 друк. арк.). Особистий внесок автора: визначено основні аспекти, що впливають на комерціалізацію інноваційної діяльності закладів вищої освіти. (0,2 друк.арк.).

23. Guzoňová V., Varkoly L, **Yakubek P.** Aktuálne problémy moderného vzdelávania v inštitúciách poskytujúcich vysokoškolské vzdelávanie: II. Časť. *Edukacja wczoraj- dziś - jutro. Radom, Pol'sko : Radomskie towarzystwo naukowe*, 2015. S. 274-280. (0,4 друк. арк.). [фахове видання]. Особистий внесок автора: визначено основні проблеми інноваційного розвитку вищої освіти. (0,25 друк.арк.).

24. Yakubek P. Projekty EU a ďalšie medzinárodné aktivity na Dubnickom Technologickom Inštitúte. *Edukacja - Technika-Informatyka : Wybrane problemy edukacji informatycznej i informacyjnej*. Roč.5, č. 1. 2014, s.197-203. (0,6 друк. арк.).

25. Guzoňová V., Varkoly L, **Yakubek P.** Financing of education in educational institutions. *Edukacja ustawiczna doroslych*. Фінансування освіти в навчальних закладах *Radom : Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji–Państwowego Instytutu Badawczego*, 2014. Č. 14, 2014. s. 531-538. (0,7 друк. арк.). [Міжнародна наукометрична база: Ulrich, фахове видання]. Особистий внесок автора: розглянуто основні етапи фінансування навчальних закладів вищої освіти. (0,45 друк.арк.).

26. Yakubek P. Realizácia modelového inovatívneho vyučovania v technicky a environmentálne zameraných študijných programoch = Realisation model of innovative teaching in technical and focused the environmental study programs. *Technika a vzdelávanie : časopis zameraný na technické vzdelávanie v základných, stredných, i na vysokých školách, na oblasť základného a aplikovaného výskumu, aplikáciu informačných technológií vo výučbe odborných predmetov*. Roč. 3, č. 2, 2014. s. 108-111. (0,65 друк. арк.).

27. Yakubek P. Using of information system in the management of tax administration. Використання інформаційної системи в управлінні податковою

адміністрацією *Polish journal of continuing Education*. Roč. 87, č. 4, 2014, pp. 163-172. [фахове видання]. (0,7 друк. арк.).

28. Guzoňová V., **Yakubek P.** Management of tax reform in the Slovak Republic. (Управління податковою реформою в Словацькій Республіці) Management 2014. Prešov : Bookman s.r.o. for Faculty of Management, University of Prešov, 2014. S.165-169. (0,5 друк. арк.).

Опубліковані праці апробаційного характеру:

29. Руденко О., **Якубек П.** Інтеграційні процеси у сфері вищої освіти та їхній вплив на формування інноваційного розвитку в умовах інформаційної економіки. *Issues and trends in modern economy under integration: theoretical and practical aspects*: III International. Scientific and Practical Conference. (11-12.10.2018). Херсонський державний університет, 2018. С. 102-105. (0,3 друк. арк.).

30. Якубек П. Оцінка ризиків на ринку освітніх послуг в умовах інформаційної економіки. *Інноваційний розвиток інформаційного суспільства: економіко-управлінські, правові та соціокультурні аспекти*: Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених, Чернігів: ЧНТУ, 2018 р. (0,25 друк. арк.).

31. **Якубек П.**, Ружицький І. Роль інноваційного розвитку у сфері вищої освіти: обліково-економічне забезпечення. *Бухгалтерський облік, оподаткування, аналіз і аудит: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку*: Збірник тез IV Міжнародної науково-практичної конференції. Чернігів: ЧНТУ, 2018. С.97-99. (0,2 друк. арк.)

32. Якубек П. Принципи забезпеченості інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки. *Ukraine – EU. Modern technology, Business and LaW*: Збірник тез другої Міжнар. наук.-практ. конф. (Кошице, Словаччина. 3-8 квітня 2017 року.). м. Чернігів-Кошице: ЧНТУ, 2017 р. С. 133-135. (0,2 друк. арк.).

33. Якубек П. Сучасні аспекти реалізації стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти. *Сучасні тенденції інформаційно-технологічної, економічної і соціально-правової взаємодії в бізнесі: Збірник тез XIII Міжнародної науково-практичної конференції* (Чернігів, 20 квітня 2017 р.). м. Чернігів. С.154-157. (0,1 друк. арк.).

34. Vaníčková R., **Yakubek P.** Project culture of project oriented companies. *Internacional confenence on financeand economics ICEFE 2016*. Ho Chi Minn City, Vietnam: Ton Duc Thang University, 2016. S. 705-711. (0,2 друк. арк.).

35. Якубек П. Державне регулювання розвитку вищої освіти в Україні. *Актуальні проблеми розвитку галузевої економіки та логістики: Збірник тез IV науково-практичної конференції*. (Харків, 2-3 квітня 2015 р.). С.123-125. (0,2 друк. арк.).

36. Якубек П. Factors that influence the innovative development of higher education. *Ukraine – EU. Modern technology, Business and LaW: Збірник тез другої Міжнар. наук.-практ. конф.* (Кошице, Словаччина. квітень 2015 року.). м. Чернігів-Кошице, 2015 р. С. 133-135. (0,2 друк. арк.).

37. Якубек П. Оцінка потенціалу інноваційного розвитку сфери вищої освіти. *Сучасні інформаційні, правові та соціально-економічні аспекти розвитку бізнесу: Збірник тез XI Міжнародної науково-практичної конференції* (Чернігів, 23 квітня 2015 р.). С.36-39. (0,2 друк. арк.).

38. Якубек П. Формирование инновационной инфраструктуры сферы высшего образования. *Наука и образование – ведущий фактор стратегии „Казахстан – 2030: Труды Международной научно-практической конференции* (Караганда, 28-29 июня 2014 г.). С. 354-356. (0,2 друк. арк.).

ЗМІСТ

ВСТУП.....	26
 РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СФЕРИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	38
1.1. Еволюція наукових поглядів на інноваційний розвиток сфери вищої освіти та його ролі в модернізації національної економіки.....	38
1.2. Фактори та детермінанти забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки.....	62
1.3. Концептуалізація механізму державного регулювання інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки.....	89
Висновки до розділу	108
Список використаних джерел до розділу	110
 РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СФЕРИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	122
2.1. Методологія дослідження інформаційної економіки та її впливу на забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти.....	122
2.2. Концепція стратегічного інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки.....	137
2.3. Методологічні засади формування стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти та оцінки її результативності	155
Висновки до розділу 2	180
Список використаних джерел до розділу 2.....	182
 РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ТА ОЦІНКА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СФЕРИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	191
3.1. Стан інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки України.....	191
3.2. Оцінювання впливу факторів, які впливають на інноваційний розвиток сфери вищої освіти в умовах становлення інформаційної економіки....	211
3.3. Особливості державного регулювання інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні	230
Висновки до розділу 3.....	250
Список використаних джерел до розділу 3.....	252
 РОЗДІЛ 4. СВІТОВИЙ ДОСВІД СТРАТЕГІЧНОГО ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СФЕРИ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА НАПРЯМИ ЙОГО АДАПТАЦІЇ	

В УКРАЇНІ У ПЕРІОД СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	259
4.1. Інтеграційні процеси у сфері вищої освіти та їхній вплив на інноваційний розвиток в умовах інформаційної економіки.....	259
4.2. Узагальнення досвіду країн світу щодо фінансування інноваційного розвитку сфери вищої освіти	278
4.3. Напрями адаптації світового досвіду щодо інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні.....	293
Висновки до розділу 4	312
Список використаних джерел до розділу 4.....	314
РОЗДІЛ 5. ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СФЕРИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ	320
5.1. Особливості формування та реалізації стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти України в умовах інформаційної економіки	320
5.2. Механізм комерціалізації результатів наукових досліджень як прямої ефективного реалізації стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти	337
5.3. Розроблення методичного підходу комплексного оцінювання якості стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти	355
Висновки до розділу 5.....	380
Список використаних джерел до розділу 5.....	383
ВИСНОВКИ.....	390
ДОДАТКИ	496

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах становлення та розвитку інформаційної економіки суттєво зростають значення і роль сфери вищої освіти, як основного гаранта забезпечення якості людського потенціалу та постачальника необхідної кількості висококваліфікованих конкурентоспроможних фахівців на ринок праці, що здатні інноваційно вирішувати завдання і задовольняти потреби сучасного інформаційного суспільства засобами провідних світових технологій. Інноваційний розвиток сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки ускладнюється недостатньою систематизацією організаційно-інституційних основ функціонування суб'єктів національного господарства, їх взаємодії, співпраці і взаємного впливу у напрямку забезпечення соціально-економічного зростання країни у довгостроковій перспективі, механізмів державної підтримки інноваційної діяльності, питань достатнього рівня інноваційної культури в суспільстві та економіці, перманентністю та нестабільністю зв'язків між інститутами науки, освіти й виробництва, що стримує процеси адаптації сфери вищої освіти до умов ринкової інформаційної економіки. У цьому аспекті важливого значення набуває проведення комплексного наукового дослідження з метою становлення теоретико-методологічного підґрунтя інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки та формування відповідної стратегії.

Основою для поглиблення теоретичного осмислення змісту, характерних особливостей інноваційного розвитку вищої освіти та її ролі в економіці слугують праці вітчизняних учених, зокрема: В. Андрущенко, Ю. Бажала, Т. Боголіб, І. Вахович, В. Виговської, О. Гальцової, Б. Данилишина, О. Кукліна, В. Куценко, Е. Лібанової, В. Маргасової, Й. Масуди, А. Музиченка, Л. Плахотнікової, Н. Ткаленко, Н. Ушенко, Л. Федулової та ін. Значний внесок у формування методологічних положень становлення інформаційної економіки внесли науковці зі світовим визнанням: Д. Белл, В. Геець, М. Згуровський, М. Кастельс, Ф. Махлуп, М. Порат, Е. Тоффлер, А. Чухно, С. Шкарлет та ін.

Фундаментальні засади забезпечення стратегічного інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах становлення інформаційної економіки закладають науковці: С. Бурлуцька, В. Вахштайн, О. Віталій, О. Гладков, В. Жаміна, Є. Жильцова, В. Іванов, С. Клепко, Д. Козоріз, В. Луговий, А. Мюллер-Армак, С. Натрошвілі, О. Руденко, В. Семиноженко, Б. Смирнов, М. Степко, Н. Холявко та ін.

Віддаючи належне вагомому внеску названих науковців у досліджувану проблематику, зауважимо, що розвиток вищої освіти в умовах становлення інформаційної економіки залишається малодослідженим напрямом економічної науки, який досі не набув ґрунтового і системного характеру. Залишається невирішеним питання розробки теоретико-методологічних положень щодо формування й реалізації стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти в інформаційному суспільстві, принципів, факторів та закономірностей її впровадження. Потребує подальшого теоретичного осмислення механізм комерціалізації результатів наукових досліджень закладів вищої освіти та необхідність впровадження інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій у зазначену сферу. Актуалізується дослідження прикладних засад державного регулювання інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах становлення інформаційної економіки на основі розробки науково-методичного інструментарію оцінювання результативності відповідної стратегії та рівня забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти.

Недостатній рівень розробленості, наукова і практична вагомість зазначених проблем, необхідність їх вирішення обумовили вибір теми дослідження, його мету і завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до науково-дослідної діяльності Чернігівського національного технологічного університету, зокрема: «Інтегрована модель конкурентоспроможності вищої освіти в Україні за концепцією Quadruple Helix (міждисциплінарний)» (№ держ. реєстрації 0117U007258), в рамках якої розроблено науковий інструментарій забезпечення стратегічного інноваційного

розвитку сфери вищої освіти в умовах становлення інформаційної економіки; «Формування новітніх принципів децентралізації системи управління державою» (№ держ. реєстрації 0114U004425), у якій обґрунтовано складові механізму комерціалізації результатів наукових досліджень закладів сфери вищої освіти та перспективи його впровадження; “Розвиток економіки в умовах глобалізаційних викликів: національний та регіональний виміри” (номер державної реєстрації 0116U003596), де досліджено домінанти державного регулювання інноваційного розвитку вищої освіти.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розроблення теоретичних, методологічних основ і науково-практичних підходів до формування та реалізації стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти задля оновлення соціально-економічного поступу країни в умовах становлення інформаційної економіки.

Досягнення мети роботи зумовило необхідність постановки та вирішення таких основних завдань:

- узагальнити сутнісно-теоретичні підходи до визначення змістовних характеристик інноваційного розвитку сфери вищої освіти та формування цільових орієнтирів до його забезпечення в умовах інформаційної економіки;
- дослідити домінанти державного регулювання інноваційного розвитку вищої освіти;
- розкрити особливості та об’єктивне призначення системи забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки;
- ідентифікувати теоретико-методологічні положення щодо стратегічного інноваційного розвитку вищої освіти;
- дослідити теоретичні засади та методичні підходи до оцінювання рівня забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти на етапі становлення інформаційної економіки;
- здійснити структурно-динамічне оцінювання інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні та охарактеризувати організаційно-інституційні засади його забезпечення;

- систематизувати світовий досвід щодо інноваційного розвитку сфери вищої освіти та виявити можливості його адаптації до вітчизняних реалій;
- розробити науковий інструментарій забезпечення стратегічного інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах становлення інформаційної економіки;
- обґрунтувати складові механізму комерціалізації результатів наукових досліджень закладів сфери вищої освіти та перспективи його впровадження;
- актуалізувати перспективні напрями розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в сфері вищої освіти України;
- сформувати стратегію інноваційного розвитку сфери вищої освіти та визначити етапи її реалізації в умовах інформаційної економіки;
- запропонувати методичні підходи до оцінювання результативності стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні.

Об'єктом дослідження є процеси інноваційного розвитку сфери вищої освіти.

Предметом дослідження виступають теоретико-методологічні, методичні і практичні аспекти формування та реалізації стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах становлення інформаційної економіки.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є сукупність загальнонаукових і спеціальних методів пізнання. Основу вивчення понятійно-категоріального апарату становили методи аналізу та синтезу, узагальнення та наукової абстракції. Комплексний підхід і діалектичні принципи дозволили виявити сутнісні характеристики досліджуваних процесів, форми їхнього прояву, виділити властиві їм протиріччя й визначити тенденції їхнього розвитку. Системний аналіз використано для визначення складових системи інноваційного розвитку сфери вищої освіти та її забезпечення в умовах інформаційної економіки. Поєднання процесного, системного та функціонального підходів дозволило розгорнуто охарактеризувати елементи моделі формування та реалізації ринково-орієнтованої стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти. Ціннісно-орієнтований, програмно-цільовий

методи та метод ситуаційного аналізу використовувались при висвітленні концептуальних засад державного регулювання інноваційного розвитку сфери вищої освіти, метод статистичного аналізу – при оцінюванні сучасного стану інноваційного розвитку вищої освіти в Україні. Дослідження механізмів інноваційного розвитку сфери вищої освіти у різних країнах світу проводилося з використанням структурного підходу, методів логічного, порівняльного і статистичного аналізу, групування, абстрактно-логічного моделювання тощо. Методи моделювання застосовано при оцінюванні забезпеченості інноваційного розвитку сфери вищої освіти в інформаційній економіці та результативності відповідної стратегії і її впливу на розвиток національної економіки.

Статистичну та фактологічну основу дослідження становили нормативно-правові і законодавчі акти, монографічні дослідження та наукові публікації провідних вітчизняних і зарубіжних учених і практиків, аналітична інформація науково-дослідних установ, статистичні матеріали та звітні дані Державної служби статистики України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, матеріали інформаційно-аналітичних бюлетенів, ресурсів мережі Інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів. Основні положення дослідження, що характеризують наукову новизну одержаних результатів, які є особистим здобутком автора та виносяться на захист, полягають у наступному:

вперше:

- сформовано концептуальний базис інноваційного розвитку сфери вищої освіти, який ґрунтується на інституційно-еволюційному підході та включає обґрунтування ключових теоретичних положень, принципів, розширення категоріального апарату, визначення цілей та завдань, конкретизацію науково-методичного інструментарію, розробку ринково-орієнтованої стратегії, характеристику соціально-економічних та організаційно-функціональних відносин між закладами сфери вищої освіти, органами державної влади, реальним сектором економіки та суспільством. Це дозволяє визначити системні

і функціональні засади стимулювання інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки та модернізації підходів до її інституціонального забезпечення і стійкості;

- висунуто і доведено гіпотезу про взаємозалежність процесу реалізації стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти та механізму комерціалізації результатів наукових досліджень на основі застосування маркетингових і форсайт-досліджень, що системно охоплює всі етапи формування інтелектуальної власності за рівнями та стадіями комерціалізації. Це дозволить підвищити результативність перспективних інноваційних розробок у сфері вищої освіти та її лідерські позиції в період становлення інформаційної економіки;

- запропоновано конфігурацію послідовності формування та реалізації ринково-орієнтованої стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки на основі синтезу концептів стратегічного управління та логікою системно-комплементарного підходу, що сприяє розробці та вибору засобів реалізації такої стратегії з метою оновлення соціально-економічного поступу країни в умовах становлення інформаційної економіки;

удосконалено:

- концептуальну основу системи забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти, особливістю якої є, отримання результатів від взаємодії екзогенних (глобалізаційних, міждержавних) та ендогенних (ресурсно-функціональних) факторів, що дає змогу обґрунтувати напрями та сформувати інституційну структуру інноваційного розвитку на основі посилення, послаблення або ж нівелювання таких факторів в умовах становлення інформаційної економіки;

- науково-методологічний підхід до формування інноваційної інфраструктури сфери вищої освіти шляхом розробки концепції її стратегічного інноваційного розвитку, яка враховує принципи, виклики та вимоги інформаційної економіки до сфери вищої освіти в умовах децентралізації

системи управління, цільові орієнтири, супровідні й наслідкові процеси та є основою для формування стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти в період становлення інформаційної економіки;

- організаційно-функціональну модель механізму комерціалізації результатів наукових досліджень сфери вищої освіти, яка на відміну від усталених, враховує синергію взаємодії сфери вищої освіти, бізнесу, держави, громадськості та передбачає: *функціональні елементи* (ресурсне та нормативно-правове забезпечення; напрями просування результатів дослідження на ринок; інформаційно-комунікаційне забезпечення), *етапи комерціалізації* (ідентифікація напрямів інноваційної діяльності; генерація комерційних наукових розробок; формування наукомістких технологій, управління науково-дослідною діяльністю; охорона прав на об'єкти комерціалізації). Запропонована модель може бути використана для активізації інноваційної підприємницької інфраструктури та забезпечення якості реалізації стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні;

- науково-методичний інструментарій забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки з метою підвищення ефективності реалізації стратегії інноваційного розвитку зазначеної сфери в Україні, який, на відміну від наявних, ґрунтується на послідовній реалізації двох комплексних етапів: дослідженні організаційно-інституційного середовища та оцінюванні потенціалу інноваційного розвитку сфери вищої освіти в контексті становлення інформаційної економіки. Цінність запропонованого інструментарію полягає в тому, що він дозволяє визначити напрями подолання проблем перманентності і нестабільності зв'язків між наукою у сфері вищої освіти і запитів суспільства та бізнесу, посилити їх роль в інноваційному розвитку інформаційної економіки;

набули подальшого розвитку:

- понятійно-категоріальний апарат економічної науки, в частині уточнення поняття «інноваційний розвиток сфери вищої освіти», що на відміну від усталених трактувань, визначає його як систему, що характеризується

особливостями трансформації фінансово-економічної, науково-технологічної, комерційної та педагогічної діяльності закладів вищої освіти, використанням новітніх організаційно-управлінських рішень та інформаційних технологій у напрямку підвищення ефективності функціонування її складових та конкурентоспроможності висококваліфікованих випускників для наукового сектору і ринку праці. Це сприяло підвищенню рівня наукової обґрунтованості процесів забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки та визначенню підґрунтя для формування і реалізації досліджуваної стратегії;

- методичний підхід до комплексного оцінювання якості стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні, в основі якого лежить використання індексного методу для розрахунку агрегованого показника результативності. Використання такого підходу дозволяє ідентифікувати всі складові елементи і логічні взаємозв'язки інноваційного процесу в рамках реалізації стратегії з метою задоволення прагнень до належної конкурентоспроможності вищої освіти на ринку освітніх послуг, загального соціально-економічного ефекту і фінансового результату, та сформувати інформаційно-аналітичну платформу для обґрунтування стратегічних напрямів інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні на довгострокову перспективу;

- розкриття специфічних характеристик державного регулювання розвитку вищої освіти в Україні, в частині ідентифікації національних особливостей розробки та використання нормативно-правової бази інноваційного розвитку у відповідності до викликів інформаційного суспільства, в тому числі щодо реформ у сфері вищої освіти, формуванні механізмів соціального партнерства, активізації інформаційно-комунікаційних технологій, оцінювання якості освітніх послуг та ін. Це дає змогу обґрунтовано підходити до прийняття рішень щодо формування інфраструктури інституційного забезпечення соціально-економічних взаємовідносин між учасниками системи інноваційного розвитку вищої освіти;

- наукове обґрунтування сучасних пріоритетів використання інформаційно-комунікаційної технології Blockchain щодо забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки, яке враховує світовий досвід та передбачає підвищення швидкості обробки даних, забезпечення прозорості фінансових потоків, ефективне управління інтелектуальною власністю, розширення співробітництва між суб'єктами секторів вищої освіти, підприємництва, держави, суспільства ґрунтуючись на принципах прозорості, оперативності та застрахованості від можливих ризиків, що дозволить сформувати інноваційний освітній простір з новою системою цінностей, соціальних норм і економічних законів;

- науковий підхід до представлення теоретичної конструкції механізму державного регулювання інноваційного розвитку вищої освіти в період формування інформаційної економіки, принциповою відмінністю якої є ідентифікація та розкриття змісту методів (правові, економічні, адміністративні, стимулюючі та інформаційно-аналітичні), специфічних принципів (збалансованості інтересів; стратегічності; компенсованості; інституалізації та інформатизації) та обґрунтування необхідності використання ресурсно-інноваційної концепції стратегічного розвитку вищої освіти з інтерпретацією її структури. Це створює передумови для активізації інноваційної діяльності в сфері вищої освіти та розвитку національної економіки;

- обґрунтування основних стратегічних напрямів інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні на основі комплексного аналізу стану та перспектив інноваційного розвитку вищої освіти у світі, що, на відміну від існуючих, враховують напрями адаптації позитивного світового досвіду у зазначеній сфері: структурно-функціональний, інформаційно-комунікаційний, науково-інноваційний, фінансовий, організаційний, мотиваційний, темпологічний, інституційний.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що теоретичні та методологічні положення дисертаційної роботи доведено до рівня

конкретної методики і практичних рекомендацій щодо формування й реалізації стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки. Висновки й пропозиції дослідження спрямовано на розвиток вищої освіти в Україні й використання його переваг при реалізації державної соціально-економічної політики. Результати досліджень, запропоновані методики і рекомендації можуть бути використані при формуванні інституціональної основи інноваційного розвитку сфери вищої освіти, а також при організації науково-дослідної діяльності.

Основні положення, висновки та рекомендації дослідження були використані у роботі:

- Міністерства економічного розвитку і торгівлі України при визначенні змісту державного регулювання процесу формування стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти України (довідка №3711-09/34347-08 від 18.12.2017 р.);

- Управління освіти і науки Чернігівської обласної адміністрації для розробки цільової регіональної програми розвитку освіти Чернігівщини на 2015-2020 роки (довідка № 06-08/987 від 15.03.2018 р.);

- Чернігівської обласної ради при розробленні рекомендацій щодо удосконалення наукового підходу до формування інноваційної інфраструктури сфери вищої освіти шляхом розробки концепції її стратегічного інноваційного розвитку (довідка № 01-05/178 від 18.04.2018р.);

- Департаменту економічного розвитку Чернігівської обласної державної адміністрації щодо обґрунтування основних стратегічних напрямів інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні та Чернігівській області (довідка № 01-01/614 від 16.03.2017 р.);

- Фінансового управління Чернігівської міської ради при обґрунтуванні фінансового забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки з метою підвищення ефективності реалізації стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні (довідка № 324/1015-ФУ від 21.02.2018 р.);

- Бізнес-інноваційного центру м. Чернігова при обґрунтуванні сучасних пріоритетів використання інформаційно-комунікаційної технології Blockchain щодо забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки (довідка № 53 від 27.06.2018 року);

- Дубніцького технологічного інституту (м. Дубніца над Вагом, Словацька республіка) під час розробки Стратегії інноваційного розвитку закладу вищої освіти (довідка № 136 від 22.05.2018 р.);

Окремі теоретичні та науково-методичні положення дисертаційної роботи впроваджено в навчальний процес Чернігівського національного технологічного університету при викладанні дисциплін: «Інноваційний менеджмент», «Місьцеве самоврядування в зарубіжних країнах» (довідка №102/08-3018 від 21.10.2017р.).

Особистий внесок здобувача. Наукові положення, висновки та рекомендації, що виносяться на захист, одержані автором особисто. Обсяг особистого внеску автора у роботах, опублікованих у співавторстві, наведений у переліку опублікованих праць.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційної роботи апробовані на міжнародних науково-практичних конференціях, викладені в монографіях, наукових статтях, впроваджені в практику державних установ та організацій і в навчальний процес ЗВО. Основні положення, результати і висновки дисертації були представлені на наукових і науково-практичних конференціях: III International. Scientific and Practical Conference. Issues and Trends in Modern Economy under Integration: Theoretical and Practical Aspects (Херсон, 2018); VII Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів і молодих вчених "Інноваційний розвиток інформаційного суспільства: економіко-управлінські, правові та соціокультурні аспекти" (Чернігів, 2018); IV Міжнародній науково-практичній конференції "Бухгалтерський облік, оподаткування, аналіз і аудит: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку" (Чернігів, 2018); «Ukraine – EU. Modern technology, Business and Law» (Кошице, 2017), «Сучасні тенденції інформаційно-

технологічної, економічної і соціально-правової взаємодії в бізнесі» (Чернігів, 2017), Internacional confenence on financeand economics ICEFE 2016 (Ton Duc Thang University, 2016); «Актуальні проблеми розвитку галузевої економіки та логістики» (Харків, 2015); «Україна – ЄС. Сучасні технології, економіка та право» (Кошице, 2015); «Сучасні інформаційні, правові та соціально-економічні аспекти розвитку бізнесу» (Чернігів, 2015); «Наука и образование – ведущий фактор стратегии «Казахстан - 2030» (Караганда, 2014).

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи опубліковано у 38 наукових працях, з них: 1 одноосібна монографія обсягом 21,4 друк. арк., 4 розділи у колективних монографіях обсягом 4,3 друк. арк.; 23 статті у наукових фахових виданнях та виданнях, внесених до наукометричних баз даних – 13,2 друк. арк.; 10 праць апробаційного характеру – 2,05 друк. арк. Загальний обсяг публікацій – 40,95 друк. арк.; особисто автору належить – 35,8 друк. арк.

Обсяг і структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 372 найменування, 4 додатків. Загальний обсяг роботи 432 сторінки, основний обсяг дисертації викладено на 395 сторінках. Матеріал дисертації ілюструють 28 таблиць, 48 рисунків (з яких повні сторінки займають: таблиці – 3 сторінки, рисунки – 4 сторінки).

РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки

1.1. Еволюція наукових поглядів на інноваційний розвиток сфери вищої освіти та його ролі в модернізації національної економіки

Впровадження інновацій у різні сфери сучасної людської діяльності у світі визначається як головна мета формування конкурентоспроможності національної економіки та поступу суспільства. Саме тому виникає необхідність впровадження інновацій в освітньому процесі з метою отримання інноваційного результату у поточній і довгостроковій перспективі, адже сприйняття інновацій на відповідному етапі навчання сприяє стимулюванню їх розвитку у подальшому.

Вперше поняття «інновації» у економічній науці сформував науковець Йозеф Шумпетер ще у 1934 році [1]. Саме він визначив інновації як певні нововведення, які реалізують відповідні суб'єкти господарювання. Під інноваціями можна розуміти наукові відкриття, винаходи, певні технології або вироботи, нові функції виробничого процесу або їх комбінації.

Як результат проведеного аналізу було встановлено, що інновації досить часто розглядають у контексті двох підходів. Перший представляє собою комплекс різних етапів формування нововведень починаючи від певних фундаментальних досліджень щодо всіх причетних до відповідного життєвого циклу ресурсу та засобів; відповідного до другого підходу представляють собою завершальні етапи впровадження і реалізації наукової технології або відповідної наукоємної продукції [2]. У Законі України «Про інноваційну діяльність» під інноваціями розглядаються новостворені (використані) або удосконалені конкурентоспроможні технології, відповідна продукція або ж послуги, а також комплексні організаційно-технічні рішення виробничо-господарського, адміністративно-організаційного, комерційного або іншого характеру, які суттєво покращують структуру і якість безпосередньо виробництва або соціальної сфери [3].

На сьогодні дуже поширеною є практика розглядати інновації лише в контексті реалізації новітніх технологій на думку автора не є вірною. Адже інноваціями можуть бути як нові організаційно-управлінські процеси, процес використання нетрадиційних для будь-якої сфери підходів й інші способи, які так чи інакше можуть не спиратися на безпосереднє використання абсолютно нових технологій, але реформувати існуючу систему так, щоб вона розвивалась та стала конкурентоспроможною на національному або ж глобальному ринках.

Дослідження інноваційного розвитку в сучасній системі освіти на сьогоднішній день набуває суттєвого значення. Перш за все, привертає увагу той факт, що практично 90% всієї кількості отриманих знань, якими володіє суспільство, отримані за пройдени останні 30 років [4]. Цей факт засвідчує прискорені темпи як продукування нових знань, які сприяють їх концентрації в розвинених країнах світу та, у свою чергу, вимагають від України значної уваги в даному аспекті, а саме пошуку оптимальних напрямів інноваційного розвитку сфери вищої освіти.

Заклад вищої освіти як суб'єкт відповідного ринку послуг сфери освіти має сукупність особливостей, зумовлених його специфічним статусом. По-перше, заклад вищої освіти надає певні освітні послуги, які споживаються шляхом дотримання різних програм і джерел фінансування (так одні навчаються за рахунок бюджетних коштів, інші – використовують гранти, треті – шляхом власного фінансування, четверті – із використанням коштів юридичних осіб та ін.). Зважаючи на це, заклад вищої освіти повинні продукувати освітні послуги, які формуються та продаються відповідним споживачам із використанням різних цін. По-друге, заклад вищої освіти – це установи з стійкими визначеними традиціями які мають репутацією, тобто не лише комерційний характер, але й духовна, соціальна. По-третє, держава відповідним чином регулює освітню діяльність, адже відчуває свою відповідну відповідальність перед усім суспільством за певну професійну підготовку майбутніх фахівців, а тому заклади вищої освіти мають бути “провідниками” державної освітньої політики.

Заклад вищої освіти – це високодиверсифікована сфера вищої освіти, яка здійснює одночасно декілька видів діяльності. А тому для закладів вищої освіти однією з пріоритетних проблем є раціональний розподіл ресурсів між відповідними видами діяльності [5].

Модель державного регулювання сферою вищої освіти значною мірою залежить від встановлених в заклад традицій сфери вищої освіти, які використовуються в конкретних державах під певним впливом історичних, соціально-економічних, політично-управлінських, науково-технологічних, релігійних тощо.

У вітчизняній та зарубіжній літературі запропоновано чотири ключові концепції функціонування закладу сфери вищої освіти [6]:

1. Гумбольдівська (є німецькою) моделлю. Відповідно з цією моделлю, заклад вищої освіти (університет) має займатися пізнанням, певним пошуком істини, часткою нагромадження та передаванням якісних знань. Заклад вищої освіти має навчити майбутнього випускника результативному креативному мисленню. Відповідні навчальні програми мають бути орієнтовані не лише на опанування відповідної професії (або спеціальності), але й на якісне опанування методологією пізнання можливих складних явищ та процесів, які відбуваються у природньому і соціально-економічному середовищі. Тобто у сфері вищої освіти повинні виконуватися наукові дослідження, які слугують важливим джерелом нових знань та певним засобом опанування методології нового наукового пізнання. Важливі базові принципи гумбольдівської моделі це: співробітництво сучасного викладача і студента; рівень академічної свободи; креативність; інноваційність; свобода наукової творчості; вибір пріоритету проведення фундаментальних досліджень тощо.

2. Ньюманівська (або ж англійська) модель. Така модель передбачає, що рівень функціонування сфери вищої освіти повинен бути орієнтований на досягнення оптимальних практичних цілей і заходів. Основне серед яких це забезпечення пізнання і опанування відповідних законів розвитку суспільства, природи, а також забезпечення виховання розумної й доброї людини. Тобто

саме наукова діяльність не передбачає врахування елементів навчально-виховного процесу, досягнення певного освітнього рівня, основне навчання, яке відбувається окремо від науки (наукової діяльності). Базові принципи: динамічний розвиток громадянина й особистості; ключова роль академічної сучасної громади; значна перевага лекцій як певного виду аудиторних занять тощо.

3. Американська модель. Ключовою метою функціонування сфери вищої освіти є всебічне виховання інтелектуальної людини, яка сприятиме забезпеченню випереджального стабільного розвитку всього суспільства. Підтримуються відповідні наукові дослідження всіх викладачів й студентів. Передбачається, що креативний інноваційний потенціал мають лише окремі особи, які мають досягнення у науковій діяльності. Заклад вищої освіти має представляти можливості щодо поєднання теорії й практики, представити прикладний характер отриманих знань і навичків. Базові принципи: відкритість всього світу; академічна креативність і мобільність; служіння всьому суспільству; забезпечення балансу між освітньою діяльністю і ринковими потребами.

4. Наполеонівська (або французька) модель. Відповідно до цієї моделі, заклад вищої освіти має забезпечити чіткц якісну підготовку належної кількості спеціалістів для сектору державного. Навчання повинно ґрунтуватись на основі реалізації встановлених освітніх стандартів та передбачати відповідне вивчення конкретного обсягу знань (володіння інформацією). Тобто випускник має мати набір певних знань, навтчой й умінь. Саме тому у навчально-виховному процесі повинні використовуватись компетентнісні засади. Базові принципи: акцент на концентрації щодо опанування навчальної інформації (своєчасне і якісне засвоєння знань); певним чином публічний характер функціонування сучасних закладів вищої освіти; суттєвиц вплив держави на функціонування освітнього процесу; керівництво сферою вищої освіти здійснює орган державної влади.

Жодна з представлених моделей сфери вищої освіти функціонування вищої освіти не є домінантною. Сучасні заклади вищої освіти світу в реальній економіці намагаються своєчасно врахувати певні позитивні сторони таких моделей (концептуального підходу). Саме це повинно забезпечити поступове зміцнення інноваційного стратегічного потенціалу певного закладу, що забезпечує зростання його конкурентоспроможності на світовому та вітчизняному ринку освітніх послуг тощо.

Сучасний заклад вищої освіти є високодиверсифікованою організацією, яка сприяє виробництву різнопланових соціально-економічних благ (певних товарів й послуг, в основному це освітні послуги). Заклад вищої освіти надає освітні послуги (тобто здійснює процес навчання, певну перекваліфікацію, або підвищення кваліфікації), також послуги з управлінського консалтингу, своєчасного наукового обслуговування, забезпечує продукування навчальної, наукової та методичної бази, забезпечує її друк та випускає у світ, проводить й організовує науково-експертні дослідження, забезпечує діяльність щодо розіттку сфери вищої освіти проживання, харчування, сприяння надання комунальних й комерційних послуг [5].

Для будь-якої сфери вищої освіти, важливим є вплив зовнішньоекономічної діяльності. Тобто зовнішнє середовище загалом це сукупність відповідних інституцій і процесів, які функціонують за межами сфери вищої освіти. Для вищої освіти саме зовнішнє середовище представлене державними органами влади, макроекономічним середовищем, кон'юктурним ринком послуг сфери вищої освіти, конкурентів (інших закладів), споживачами, громадськістю тощо [7].

Особливістю сучасного ринку освітніх послуг є саме те, що для нього велике значення має поточна демографічна ситуація. Адже зниження народжуваності призводить до зменшення кількості молоді, що негативно позначається на кількості абітурієнтів (можливих споживачів освітніх послуг) у майбутньому. Заклади вищої освіти відчувають на собі коливання “демографічних хвиль”.

Ключові елементи зовнішнього середовища вищої освіти схематично представлені на рис. 1.1.

Рис. 1.1 Елементи зовнішнього середовища вищої освіти*

*Джерело: складено автором на основі узагальнення [7-9]

Організаційно-економічною платформою стратегічного державного регулювання сферою вищої освіти у розвинутих країнах світу є його автономія, рівень якої визначений законодавчо. Причому в міжнародній практиці автономія вищої освіти відноситься лише до певних академічних прав й свобод (тобто “академічна автономія”), а зазвичай поширюється на організаційно-управлінську діяльність, економічну й фінансову політику й кадровий потенціал (тобто “фінансово-господарська автономія”), яка посилює відповідальність управлінців певного закладу вищої освіти за результати його діяльності.

Саме забезпечення автономії закладів сфери вищої освіти у світових розвинутих країнах є управлінським інструментом, який в певному

соціальному середовищі, яке сприяє безперервній соціалізації особистості, підтримує менеджмент у напрямку зосередження на суто відповідних навчальних й науково-прикладних завданнях.

Динамічні процеси децентралізації регулювання сферою вищої освіти й підтримка її автономії представляють у двох абсолютних вимірах: 1) тобто як засіб процесу децентралізації; 2) як напрям підвищення рівня якості освіти та певної гнучкості всієї системи сфери вищої освіти. Такі процеси тривають на сьогодні у Західній Європі вже з 80-х рр. XX ст., у відповідних латиноамериканських й східноєвропейських країнах і азійсько-тихоокеанському відповідному регіоні вже з 90-х рр. [10-11].

Так у країнах СНД відповідні загальноосвітні тенденції щодо автономізації закладів сфери вищої освіти представляються з певним часом лагом, який пояснюється відповідними причинами, а саме радянською традицією функціонування сфери вищої освіти щодо централізованого управління певними бюджетними закладами, й дуже високими корупційними економічними ризиками. На думку вітчизняних експертів, саме фінансова залежність закладів вищої освіти від органів держави є досить результативним важелем впливу на керівництво таких закладів.

Серед інструментів стратегічного інноваційного розвитку закладів сфери вищої освіти ключовими є впровадження у дієву навчальну практику сучасної концепції а саме “освіти протягом життя”, яка враховує особливості використання в сучасному закладі інноваційних технологій.

За останні роки суттєво змінилися механізми формування та передавання нових знань, обсяг й рівень знань та певним чином професійно значуща інформація суттєво зростає. Зауважимо, що на сьогоднішній день неможливо за виділені роки навчання у сфері сучасної вищої освіти (ас аме 5 або 6 років) забезпечити підготовку людини до проведеннч висококласної професійної діяльності протягом усього життя, адже, на думку провідних науковців, щороку проводиться оновлюється десь приблизно на 5% теоретичних й 20% професійного рівня знань.

Саме система сфери вищої освіти розглядається як сукупність певних організацій (або інституцій), які забезпечують виробництво (формують) певні освітні послуги, завдяки чому безпосередньо фізичні особи (тобто споживачі) здобувають необхідну вищу освіту. Так до системи сфери вищої освіти входять різні заклади вищої освіти, а також інші виробничі й невиробничі сфери вищої освіти, а саме: органи ліцензування, органи атестації й акредитації; науково-дослідні установи, які забезпечують проведення аналітичних досліджень проблем інноваційного розвитку сфери вищої освіти; відповідні моніторингові сфери у вищій освіті, які проводять нагляд за рівнем якості вищої освіти; за діяння засобів масової інформації; громадянські організації й об'єднання; певні донорські сфери для вищої освіти. Представлена система має бути зорієнтована перш за все на досягнення максимальної ефективності та оптимальності освітньої діяльності.

Ключовою інституційною одиницею системи сфери вищої освіти виступають заклади вищої освіти (ЗВО) – спеціальні сфери вищої освіти, у яких безпосередньо здійснюється надання певних освітніх послуг за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями (а саме молодший спеціаліст, рівень бакалавра, магістра, кандидат, доктор наук). Заклади вищої освіти зазвичай є високодиверсифікованими, які паралельно здійснюють різні певні види діяльності, а саме: освітню (тобто навчальну), науково-дослідну, інноваційно-технологічну, методично-теоретичну, господарсько-виробничу, видавничу тощо.

Заклади вищої освіти можна класифікуються за певними різними ознаками а саме, [12-16]:

- за розміром: великі (більше 10 тис. студентів); середні (3-10 тис.), малі (менше 3 тис. студентів);
- за певною формою власності: на рівні держави, комунальні, корпоративні приватні;
- за певним рівнем спеціалізації: класичний, спеціалізований або галузевий;

- за відповідною типовою класифікацією: університети, інститути, академії, консерваторії, коледжі, технікуми, професійні тощо.

Класифікацію закладів вищої освіти згідно із запропонованими критеріями схематично показано на рис. 1.2.

Сучасний заклад вищої освіти має низку особливостей, що зумовлені його специфічним статусом. На відміну від закладів сфери вищої освіти минулого, існуючі сучасні заклади освіти функціонують у динамічному конкурентному ринковому середовищі та намагаються забезпечити собі значний обсяг доходу від виробництва освітніх послуг або ж комерціалізації результатів наукової діяльності.

До ключових функцій ЗВО (навчання й дослідництво) додаються інноваційні функції щодо консультування, проведення підприємництва тощо [17, с.159].

Рис. 1.2. Класифікація закладів вищої освіти*

*Джерело: складено автором шляхом систематизації [12-16].

Водночас заклади вищої освіти не можна сприймати як тільки установи, спрямовані на отримання певного доходу (прибутку). Адже їхня особлива місія в суспільстві повинна зберігатись, адже вони виробляють не тільки індивідуальні блага, а й всього суспільні. Також заклади вищої освіти різних форм власності є певними “провідниками” сформованої ідеології і державної політики в сфері освіти.

З точки зору методології економічної науки сучасний закладів вищої освіти можна схарактеризувати з різних позицій. По-перше, як вже було вказано, заклад вищої освіти є *економічною організацією*, у якій об’єднуються люди для провадження певного виду економічної діяльності (діяльності у сфері вищої освіти) з метою отримання певного інноваційного результату (отримання доходу, заробітної плати, реалізація власного інтелектуального потенціалу тощо). По-друге, заклад вищої освіти представляє собою за змістом високодиверсифіковану організацію, оскільки така сфера вищої освіти надає освітні та супутні послуги (фактично, йдеться про провадження кількох видів діяльності). Отже, менеджмент закладів вищої освіти має проблеми оптимального розподілу наявних ресурсів між різними видами діяльності [18, с.55]. По-третє, заклад вищої освіти є *своєрідною “освітньою корпорацією”*, у якій поєднані інтереси різних груп (менеджери, професорсько-викладацький склад, роботодавці, студенти), а сама корпорація надає і приватні ринкові блага (індивідуальні освітні послуги), і суспільні блага, що мають неринкову природу. По-четверте, заклад вищої освіти є інтелектуальною організацією, оскільки основний обсяг доданої вартості в такій сфері вищої освіти створюється через механізм реалізації результатів інтелектуальної праці. По-п’яте, заклад вищої освіти державної та комунальної форм власності є бюджетною установою, що накладає певні обмеження у здійсненні економічної діяльності (з урахуванням приписів бюджетного законодавства).

Водночас з класичними закладами вищої освіти сьогодні у світі з’являються нові форми установ вищої освіти, так звані спеціалізовані ЗВО [19-22]. До них зараховують корпоративні університети, підприємницькі

університети, відкриті університети, мережеві університети та транскордонні навчальні заклади. Приміром, корпоративний університет – це навчальний заклад, що створюється крупною корпорацією й надає послуги, як правило, з післядипломної освіти, готуючи слухачів для роботи в цій корпорації. Такі ЗВО є справжньою альтернативою традиційним освітнім інституціям і володіють певними особливостями.

Описаний досвід має бути досліджений та опрацьований вітчизняною наукою, а також в певному експертному середовищі, що може стати запорукою успішної інтеграції сфери вищої освіти України з глобальним ринком освітніх послуг.

Науковцями розглядаються багато підходів до сутності та характеристики інновацій в освіті, серед яких ключове місце займає саме педагогічний підхід. У даному аспекті, В.М. Вакуленко розглядає інновації в сфері освіти як відповідним чином реалізоване нововведення, а саме: у змісті, сукупності методах, чітких прийомах і формах навчально-виховної діяльності, у формах організації регулювання системою освіти, а також в організаційно-інституційній структурі закладів вищої освіти, у відповідних засобах навчання й виховання та у підходах до соціально-економічних послуг в сфері освіти, що значно підвищує якість, та результативність освітнього навчально-виховного процесу [23]. Отже, вчений перш за все звертає увагу на перспективність застосування інновацій, які також можуть диференціюватись залежно від до управлінсько-процесних аспектів.

Зазвичай інновації за сферою впровадження поділяють на такі, які призначені для формування нового продукту та називаються продуктивними, та такі, які реформують організацію виробничо-господарського процесу та мають назву процесуальні. Для сфери вищої освіти впровадження продуктивних інновацій є досить складним завданням, адже сам результат функціонування сфери вищої освіти це отримання кваліфікованих спеціалістів, науковців. Формування нового інноваційного продукту у даному випадку можливе лише у вигляді відповідних нових методів навчання, наприклад,

дистанційне навчання або навчання з віддаленим наданням відповідних навчальних матеріалів та перевіркою успішності (e-learning), а також надання відповідних освітніх послуг людям з інвалідністю (на сьогоднішній день це надзвичайно важливий соціальний напрям). Тобто процесуальні інновації в сфері вищої освіти передбачують внесення інноваційних видів організації управління, певного педагогічного процесу, інтегрування освітнього процесу та виробничих практик, тобто сфери вищої освіти, бізнесу та науки з метою отримання кращого соціально-економічного результату.

З метою детальнішого дослідження терміну інноваційного розвитку і особливостей трансформації сфери вищої освіти, варто більш докладно виділити типи інновацій та особливості їх впровадження в процес розвитку сфери вищої освіти.

За сутнісними характеристиками в економічному плані інновації класифікують на такі типи:

- комплексні (інтегральні) інновації – ті, які комплексно детермінують соціально-економічну складову відповідної сфери, визначаючи оптимальний комплекс на основі попиту ринку;
- фундаментальні інновації (базисні), які розробляються як результат фундаментальних наукових досліджень;
- покращуючі, які призначенні забезпечити підвищення результативності та ефективності наявних на ринку послуг.

За напрямками отриманих результатів та відповідного об'єкту використання класифікують інновації за такими видами:

- виробничі – передбачають формування на ринку нового інноваційного та конкурентоспроможного продукту;
- ринкові – використовуються для просування на нових товарних ринках;
- процесні, які покликані удосконалити функціонування відповідних систем, вносячи певним чином інновації в їх функціонування і регулювання [24];

- маркетингові, орієнтовані на просування послуг сфери вищої освіти, пошуку абсолютно нових сегментних спроможностей;
- локальні, які сприяють зосередженню ресурсного потенціалу на розвиток відповідного об'єкта;
- динамічні – розглядаються як реакція на відповідні зміни на ринку.

За функціональними особливостями та напрямом застосування інновації поділяють на такі типи:

- технологічні – забезпечують оптимізацію і автоматизацію відповідного процесу надання послуг в сфері вищої освіти;
- організаційно-управлінські, які сприяють ефективності функціонування системи державного регулювання сферою вищої освіти;
- соціальні, які передбачають орієнтацію на відповідні соціально незахищені верстви населення, у тому числі осіб з інвалідністю, осіб похилого віку (геріатрична допомога) тощо;
- індивідуальні, орієнтовані на окремих суб'єктів (учасників) сфери вищої освіти, зазвичай споживачів освітніх послуг;
- інформаційно-комунікаційні, які передбачають поетапне формування й реалізацію інформаційних технологій з метою забезпечення стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти.

За рівнем новизни варто виділяти наступні інновації:

- радикальні – суттєво модернізують сферу вищої освіти;
- інкрементальні – орієнтовані на доопрацювання існуючих технологій, тому, на думку автора, такі інновації в сфері вищої освіти мають бути домінуючим, адже суттєві міни можуть змінити існуюче сприйняття відповідного освітнього процесу;
- непередбачувані – часто вимушені або й змішані нововведення;
- процесні – стосуються зазвичай різних аспектів вищої освіти як динамічного процесу надання освітніх послуг.

Відповідно до причин виникнення виділяють дві групи інновацій, а саме: реактивні – реакція на відповідні події на ринку, або соціально-економічні

явища чи процеси; стратегічно орієнтовані – впроваджуються на основі розроблених стратегій або комплексних заходів [24].

Варто зауважити також про таке явище як псевдоінновації, які можуть негативно впливати на безпосередній розвиток соціально-економічних систем та конкурентоспроможності її основних елементів та кінцевого вихідного інноваційного продукту [25]. Також явище псевдоінновацій отримало розповсюдження абсолютно в усіх сферах економіки, також у нього вкладається зазвичай зміст віртуальної інновації, яка не є суттєвою та не сприяє отриманню позитивного ефекту. Зауважимо, що будь-яка інновація, яка не має правильно оціненого кінцевого ефекту реформування відповідного продукту чи складової системи, зазвичай в кінцевому результаті не дає необхідного результату та перетворюється на неефективне впровадження навіть найбільш прогресивних технологій. Що стосується псевдоінновацій в сфері вищої освіти, які суттєво стримують необхідні реформації в напрямку відповідності новітнім викликам інформаційного суспільства, то варто конкретизувати ключові причини їх виникнення, які формуються результатом:

- перегонами за встановленими стандартами Болонського процесу, які є сучасною вимогою перед Україною та відповідні заходи щодо їх формування реалізуються в обмеженому вимірі та мають залишкове фінансове забезпечення;

- змінами у ціннісному сприйнятті щодо продукування і використання сучасних інновацій в сфері вищої освіти з пониженням результатів її науково-дослідної діяльності під впливом задовільних умов праці (а саме рівня заробітної плати) та інших організаційно-інституційних недоліків, які притаманні навчальному процесу (стійкості позицій щодо розподілу педагогічного навантаження, змін розподілу годин, навчальних планів та програм, їх змістовного наповнення, суттєвої частки неефективної науково-методичної роботи та ін), що суттєво обмежує часові можливості у інноваційній діяльності учасників освітнього процесу.

З метою забезпечення ефективного використання інновацій, необхідним є визначення параметрів та напрямів застосування інновацій в сфері вищої освіти та особливостей її інноваційного розвитку шляхом встановлення конкретних їх видів та сфери предметного використання (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Види інновацій та сфери їх застосування в сфері вищої освіти*

Критерій класифікації	Вид інновації	Сфера застосування в сфері вищої освіти	Ефект від впровадження
За значущістю в економічному плані	Інтегральні	Вся структура вищої освіти	Загальний розвиток вищої освіти
	Фундаментальні	Педагогічна та наукова складова вищої освіти, навчальні заклади	Підвищення конкурентоздатності вищої освіти та продуктів її діяльності
	Покращуючі	Вся структура вищої освіти	Загальний розвиток вищої освіти
За направленістю результатів та об'єкта застосування	Продуктивні	Педагогічна складова вищої освіти, навчальні заклади	Створення нових видів освітніх послуг
	Ринкові	Навчальні заклади, діяльність на міжрегіональних ринках	Охоплення нових ринків надання освітніх послуг

Продовження таблиці 1.1

	Інноваційні процеси	Вся структура вищої освіти	Загальний розвиток вищої освіти, поліпшення взаємодії з наукою, бізнесом та виробничою сферою
	Локальні	Вся структура вищої освіти	Розвиток конкретних елементів системи
	Маркетингові	Вся структура вищої освіти	Підвищення конкурентоздатності самої вищої освіти на міжрегіональних ринках та її випускників
	Реактивні	Вся структура вищої освіти	Підвищення конкурентоздатності самої вищої освіти на міжрегіональних ринках та її випускників, поліпшення взаємодії з наукою, бізнесом та виробничою сферою
За функціональністю та сферою застосування	Технологічні	Вся структура вищої освіти	Підвищення ефективності функціонування вищої освіти за рахунок оптимізації процесу функціонування її підсистем
	Організаційно-управлінські	Підсистема управління вищої освіти	Підвищення ефективності розвитку вищої освіти, взаємодії з наукою, бізнесом та виробничою сферою, реактивності та конкурентоздатності
	Соціальні	Педагогічна підсистема, навчальні заклади та громадські організації	Підвищення конкурентоздатності випускників вищої освіти
	Індивідуальні	Педагогічна підсистема, навчальні заклади та громадські організації	Підвищення конкурентоздатності випускників вищої освіти
	Інформаційні	Педагогічна підсистема, навчальні заклади та громадські організації	Підвищення конкурентоздатності самої вищої освіти на міжрегіональних ринках та її випускників
За ступенем новизни:	Радикальні	Вся структура вищої освіти	Підвищення конкурентоздатності самої вищої освіти на міжрегіональних ринках та її випускників
	Ітеративні	Вся структура вищої освіти	Підвищення конкурентоздатності самої вищої освіти на міжрегіональних ринках та її випускників
	Спонтанні	Вся структура вищої освіти	Підвищення конкурентоздатності самої вищої освіти на міжрегіональних ринках та її випускників
	Процесуальні	Вся структура вищої освіти	Підвищення конкурентоздатності самої вищої освіти на міжрегіональних ринках та її випускників

*Джерело: складено автором

Розглядаючи ключові типи інновації та можливі напрями і сфери їх використання у сфері вищої освіти, що сприятиме забезпеченню їх трансформації відповідно до новітніх викликів інформаційної економіки, конкретизовано зміст інноваційного розвитку сфери вищої освіти, спираючись на сучасні напрацювання за відповідним напрямом, які є значно обмеженими.

Згідно із світовими стандартами інноваційною вважають ту модель модернізації країни, яка перш за все ґрунтується на отриманні абсолютно нових наукових результатів і їх технологічному впровадженні у процес виробництва, забезпечуючи у свою чергу приріст ВВП, насамперед, за рахунок виробництва й реалізації відповідної наукоємної продукції або послуг [26, с. 36].

У проведених дослідженнях науковців В. Антонюк, О. Амоші, В. Онікієнка й інших видатних вітчизняних вчених, які займаються дослідженням питань інноваційного розвитку під даним явищем розглядається процес, який є цілеспрямованим, керованим, безперервним, щодо відповідних змін у різних суспільних сферах з метою задоволення потреб країни, досягнення відповідного рівня конкурентоспроможності національної економіки, достойного рівня життя та належного відтворення людини як своєрідного творця чогось нового шляхом використання інтелектуального і креативного потенціалу країни [27-28].

Розглядаючи такі підходи, варто розглядати інноваційний розвиток сфери вищої освіти, як відповідну креативну модель, яка визначається особливістю активного впровадження інновацій у вигляді прогресивних технологій, організаційно-управлінських рішень, формуванням нових видів продукції та охоплення абсолютно нових сфер і ніш на ринку. Тому сутність інноваційного розвитку сфери вищої освіти полягає не лише у використанні нових технологій до відповідних підсистем та складових сфери вищої освіти, як у реалізації заходів, які будуть стимулювати розвиток безпосередньо сфери освіти та її організацію, забезпечення підвищення результативності функціонування її складових і засобів управління, удосконалення кінцевого

освітнього продукту та конкурентоспроможних висококваліфікованих кадрів для країни, науковців для всієї наукової підсистеми країни. У свою чергу використання відповідних новітніх інформаційних технологій, у контексті розширення напрямів надання послуг у сфері вищої освіти за допомогою використання інтерактивного вмісту, відповідних віртуальних лабораторій, проведення тестування онлайн, можливості доступу до навчальних матеріалів в необхідному і своєчасному доступі до електронних носіїв, запровадження комп'ютерних симуляцій з метою розробки сучасної концепції в навчальному процесі та суттєвого прискорення використання інновацій та отримання максимального ефекту від них.

Обґрунтування змісту поняття інноваційного розвитку сфери вищої освіти, перш за все, потребує розуміння проблем щодо його забезпечення, які виникають як результат недосконалості вітчизняної державної політики в сфері інновацій та науки. На сьогоднішній день поширеною є практика нехтування існуючою нормативно-правовою базою державного регулювання інноваційної діяльності вищої освіти, безсистемний характер та некоординовані дії державних програм щодо інноваційного розвитку освіти, відсутність налагодженої взаємодії органів влади під час реалізації вітчизняної інноваційної політики, а також суттєве зниження ефективності угод щодо виробничої кооперації. У зв'язку з цим виникає ситуація, яка провокує стагнацію всієї інноваційної сфери та суттєве відставання інноваційної складової у модернізації економіки країни, що значно суперечить глобальним тенденціям формування сучасної інформаційної економіки [29].

Також варто враховувати ту обставину, що модель інноваційного розвитку сфери вищої освіти доцільно формувати на принципах системного впровадження інновацій на всіх рівнях управління сфери вищої освіти, правильного обґрунтувати об'єкт використання інновацій, необхідні джерела їх формування та способів використання, проведення аналізу результативності та розбіжностей з запланованими ефектами.

Метою інноваційного розвитку сфери вищої освіти є підвищення результативності функціонування всіх представлених підсистем й елементів, щодо зростання їх конкурентоспроможності, удосконалення державного регулювання й організаційно-інституційного забезпечення необхідними висококваліфікованими спеціалістами на вітчизняному ринку праці з одночасним своєчасним задоволенням попиту на працю у науковій підсистемі країни.

Виходячи із вищевикладеного, можемо представити модель інноваційного розвитку сфери вищої освіти у вигляді концептуальної схеми впливу та використання інновацій в основних її складових (рис. 1.3).

Вирішення проблем пошуку джерел формування інновацій для забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти є ключовим, адже саме наявність основних засобів, які повинні здійснювати такий розвиток, реалізовувати відповідне завдання є важливою умовою. До можливих джерел формування інновацій в сфері вищої освіти у напрямку її інноваційного розвитку можна віднести:

- відповідні цільові державні програми розвитку сфери вищої освіти;
- цільові інвестиції в вищу освіту як одне з кількісних джерел інноваційного розвитку освіти;
- активне провадження інновацій закладами вищої освіти в навчально-виховний процес;
- використання різних педагогічних інновацій як різних способів викладання або вибору предметів, активне проведення контролю успішності, використання тестів, організації відповідних віртуальних навчальних засобів та їх практичного впровадження;
- залучення державних інновацій в процес незалежного тестування, процесу сертифікації та відповідних способів контролю якості вищої освіти;

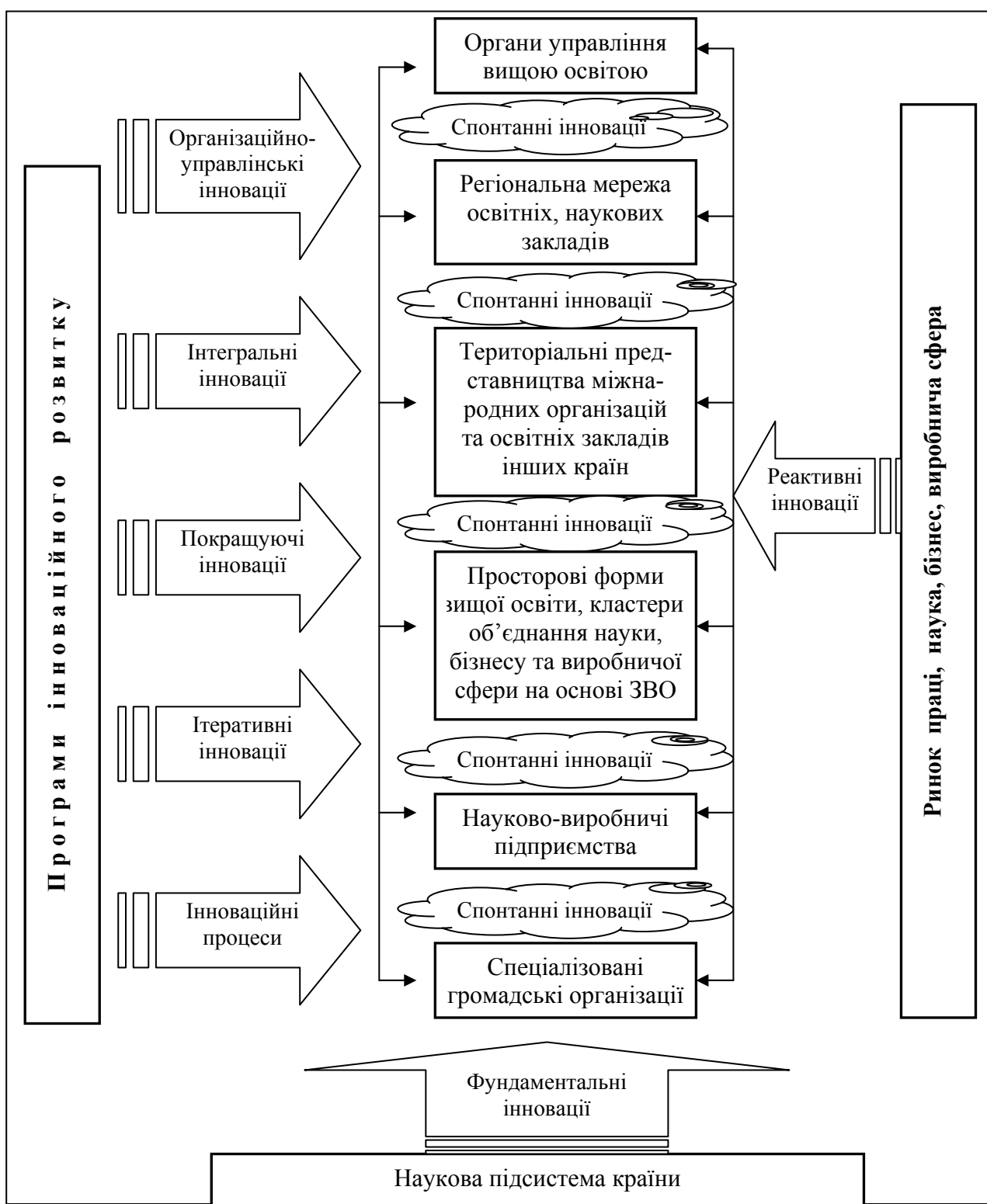

Рис. 1.3. Схема впровадження видів інновацій в сферу вищої освіти*

*Джерело: складено автором

- впровадження інновацій у вигляді нових видів послуг у сфері вищої освіти;

- активізація інновації в інтелектуальний капітал закладів вищої освіти, які представлені як сукупність людського капіталу, організаційно-управлінського капіталу та капіталу щодо ефективної взаємодії з споживачами відповідних освітніх послуг, партнерами і ринком [4];
- адаптація позитивного світового досвіду провідних і високо розвинутих країн.

За результатами проведеного дослідження країнами ЄС, яке має назву «Прогрес у досягненні стратегічних цілей Лісабонської угоди в сфері освіти та професійної підготовки – Показники і критерії 2008» саме у 2008 році в освіту було інвестовано найбільше в відсотковому співвідношенні Данія, Швеція і Кіпр (приблизно 7% від ВВП), так США (4,8%) і Японія (3,5%). Ключовим джерелом інвестицій в сферу освіти у розвинутих країнах є саме державні інвестиції, однак достатньо високий рівень належить і приватним інвестиціям в сферу вищої освіти [30]. Отже, інвестиції в сферу вищої освіти є одним з ключових та ефективних джерел потенційного генерування інновацій в країні, які необхідні для розвитку національної економіки, адже більшість інвесторів прагне отримати якісний і вартісний результат від вкладення власних ресурсів.

Виходячи із вищевикладеного виникає необхідність розгляду поряд з кількісними методами обґрунтування напрямів адаптації можливих сучасних методів якісного характеру оцінки результативності вкладених інвестицій в інноваційний розвиток освіти. Серед можливих прикладів відповідної адаптації можна виділити сучасну технологію використання стартапів в сфері освіти. Адже Start-ups (який походить від слова запускати) в більшості розвинутих країнах західної частини світу та Україні зокрема стали важливим генератором ідей для сучасного ринку високих технологічних рішень, особливо актуальним є програмування та відповідні Інтернет-технологій. Такі компанії є молодими з абсолютно новими ідеями, які мають підтримку інвестиційних фондів, відповідних фондів розвитку та бізнесом. Після оцінки запропонованих ідей, які були найбільш результативними та приносили суттєву віддачу мають

можливість отримати наступне фінансування або ж можуть викуповуватись більш великими компаніями з метою впровадження у бізнесове середовище таких компаній. Найбільш успішними світовими стартапами є Wikipedia, Facebook, Youtube й інші великі так звані хайтек-компанії, які стали гігантами сучасного ринку або ж були викуплені дуже великими корпораціями. Тому великі компанії зазвичай організовують відповідні конкурси для ідентифікації прогресивних ідей в вітчизняній талановитій молоді, а саме, таким чином можна нагадати про конкурс від компанії Microsoft ImagineCup, та сукупність конкурсів від розробників Google Summer Code. Великі компанії надаючи грошові призи отримують в замін необхідні їм у відповідних областях інноваційні ідеї, які оцінюються суддями та впроваджуються в подальшому у своєму виробничому процесі. Такі механізми ідентифікації індивідуальних інновацій є дуже корисними для педагогічної діяльності в сфері вищої освіти, саме освоєння нових видів послуг в сфері вищої освіти та можливих ніш на ринках надання відповідних послуг для освітніх продуктів, своєчасне проведення оцінки якості знань у країні, ідентифікація можливих причин та факторів інноваційного успіху країни та особливостей функціонування їх в сфері вищої освіти [31].

Обґрунтування методів та напрямів генерування інновацій для реалізації в сфері вищої освіти, їх забезпечення сприятиме формуванню напрямів та способів системного використання. Комплексне впровадження в сфері вищої освіти інновацій повинно здійснюватись шляхом їх на усі підсистеми освітнього процесу з урахуванням відповідних культурних традицій в сфері вищої освіти, особливостей соціально-економічного розвитку країни. Поетапне впровадження у вигляді відповідних програм інноваційний розвиток повинен передбачати визначення можливих псевдоінновацій, які дають мінімальний ефект, обґрунтування критеріїв оцінки результативності реформування сфери вищої освіти.

Як результат проведеного аналізу сучасних світових тенденцій щодо постіндустріальних трансформацій економіки провідних країн світу, зроблено

висновки, що в Україні варто сформувати чіткі інноваційні механізми щодо проведення трансферу технологій, які властиві для технократичного устрою і трансферу знань загалом. Адже саме «трансфер знань» (тобто налагодження зв'язків між виробництвом, наукою і сферою вищої освіти) при наявних умов є більш комплексним поняттям, яке передбачає безпосередню цілеспрямовану передачу певних нових знань, а саме у формі технологій, й інші можливі механізми їх матеріалізації (комерціалізації), що є основою для забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти та країни в цілому [32]. Прикладом трансферу знань можна вважати діяльність міжнародних регіональних академій компанії Cisco (Cisco Networking Academy – <http://cisco.netacad.net>). Тоюто, укладаючи договори з закладами вищої освіти по всьому світу така американська компанія сприяє доступу до своїх навчальних матеріалів, відповідних курсів, адаптуючи їх під певний регіон. Надається певний доступ до відповідних практичних завдань, можливих віртуальних лабораторій, за допомогою яких слухачі отримують необхідну інформацію про певні телекомунікаційні продукти такої компанії. Тому, Cisco формує в майбутньому перш за все пропозицію у вигляді якісно підготовлених спеціалістів, які готові працювати з цією компанією, та опосередкованим способом забезпечує формування попиту на свою продукцію та здійснює певним чином трансфер технологій у різних країнах світу. Таким чином, в Україні Cisco працюють на базі нашої Львівської Політехніки та ряду інших навчальних закладів. Тому поширення такої практики потребує відповідного механізму регулювання. Адже некерованість такого процесу також може привести і до відповідних негативних наслідків.

Отже, сутність інноваційного розвитку полягає у впровадженні інновацій в усі можливі підсистеми та елементи сфери вищої освіти шляхом комплексного підходу у контексті реалізації державних програм та концепцій. Розглядаючи основні види інновацій та можливі напрями їх реалізації, що слугує основою забезпечення модернізації сфери вищої освіти відповідно до новітніх викликів інформаційної економіки, визначено сутність інноваційного

розвитку вищої освіти як системи, яка характеризується особливостями трансформації фінансово-економічної, науково-технологічної, комерційної та педагогічної діяльності закладів вищої освіти, використанням новітніх організаційно-управлінських рішень та інформаційних технологій у напрямку підвищення ефективності функціонування її складових та конкурентоспроможності висококваліфікованих випускників для наукового сектору і ринку праці. Використання новітніх інформаційних технологій у такій системі (інтерактивний вміст надання освітніх послуг, комп'ютерні симуляції, віртуальні лабораторії, бази даних тощо) сприяє формуванню нової концепції та стратегії прискореного впровадження інновацій у сферу вищої освіти та отриманню максимального соціально-економічного ефекту від них.

Забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні на сьогодні є надскладним завданням, адже на нього впливають низка суб'єктивних факторів. Для поступової реалізації такого завдання перш за все варто окреслити певну трансформаційну модель відповідних перетворень, яка б поступово передбачала формування та реалізацію необхідних методів державного регулювання, які сприятимуть посиленню інноваційності в сфері вищої освіти. Для цього перш за все варто реалізувати пілотну програму на основі одного закладу вищої освіти із зосередженням в ньому значного ресурсного потенціалу що сприятиме успішному його виконанню. У подальшому це дасть можливість поширювати такий позитивний досвід й на інші заклади вищої освіти країни.

На думку автора, трансформація сфери вищої освіти в Україні на засадах її інноваційного розвитку є необхідною умовою сучасної інформаційної економіки. Тому забезпечення такого процесу сприятиме формуванню стратегічних передумов для соціально-економічного поступу країни шляхом нарощування її інтелектуального потенціалу, мінімізація втрат трудових ресурсів, які сьогодні притаманні вітчизняній економіці в силу незадовільного рівня якості вищої освіти.

1.2. Фактори та детермінанти забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки

В умовах поступового становлення і розвитку інформаційної економіки нагальною постає необхідність забезпечення країни у висококваліфікованих кадрах і постійне підвищення їх професіоналізму. Незаперечним є той факт, що результати діяльності будь-якої сфери насамперед залежать від певного рівня підготовки її робітників, тобто від стану сфери освіти в країні, її спроможності задовольняти потреби національної економіки, всього суспільства та кожної особистості.

У динамічному світі висуваються значно високі вимоги до результатів функціонування сучасних закладів вищої освіти. У свою чергу становлення інформаційного суспільства інноваційного типу, яке засноване на знаннях, вимагає значної модернізації всієї сфери вищої освіти країни, підвищення рівня ефективності науково-технічної, інвестиційної, інноваційної та інших видів діяльності ЗВО [33].

У свою чергу розвиток ринкової економіки здійснює суттєвий вплив на сферу вищої освіти держави. Адже формування ринку освітніх послуг ЗВО у нашій країні в сучасних умовах відбувається дуже повільними темпами. До найбільших проблем вітчизняної сфери вищої освіти є низький рівень її конкурентоспроможності на міжнародному ринку освітніх послуг. Для забезпечення результативного функціонування вітчизняної сфери вищої освіти варто розглянути специфіку діяльності вищої освіти, провести динамічний аналіз взаємовідносин між учасниками освітнього процесу (виробниками та споживачами) [34].

У напрямку забезпечення соціально-економічного розвитку сфери вищої освіти та підвищення рівня конкурентоспроможності економіки ключовим є подальше цільове стрімке впровадження реформ у сфері вищої освіти. Для цього варто вивчити теоретичні й методологічні аспекти інноваційного розвитку сфери вищої освіти, ідентифікувати та дослідити соціально-

економічні механізми, які впливають на динамічний процес інноваційних трансформацій у сфері вищої освіти (включаючи напрями науково-освітньої, організаційно-управлінської та адміністративно-господарської діяльності ЗВО), обґрунтувати напрями впровадження позитивного світового досвіду, формування на рівні держави відповідних умов для успішного використання соціально-економічних, науково-технічних й педагогічних інновацій у сфері вищої освіти [35].

Аналізуючи питання функціонування сфери вищої освіти, варто враховувати принцип системності та визначати існуючі заклади вищої освіти не як сукупність відповідних організацій, які надають певні освітні послуги, а як комплексну динамічну систему, яка відповідає за потребам інформаційної економіки та всього суспільства. В сучасних умовах у науковій сфері популярною є ідея щодо своєчасного забезпечення системної взаємодії всіх стейкхолдерів сфери вищої освіти, а саме: освіти, науки, реального сектору економіки, громадськості, держави. У вітчизняних умовах актуальність такої взаємодії значно посилюється тим, що певна спільна участь ЗВО, відповідних інноваційних структур, держави, громадськості та суб'єктів реального сектору у підготовці необхідних висококваліфікованих фахівців, реалізації пріоритетних досліджень, формуванні й впровадженні нових технологій, що є однією з ключових умов у функціонуванні сфери вищої освіти та розвитку інформаційної економіки країни [36].

Встановлено, що важливим фактором соціально-економічного, політичного, й культурного розвитку суспільства є саме освіта. Інвестиції в людський капітал є на сьогодні найбільш вагомим фактором для подолання соціально-економічних, та екологічних проблем, формування розвинутого й економічно забезпеченого інформаційного суспільства. Досвід США свідчить, що понад 60% усіх багатств країни було накопичено шляхом використання саме людського капіталу [37].

Досвід таких країн, як Японія, Південна Корея, Тайвань також підтверджують цей факт. Так, на початку 50-х рр. XX ст. урядом Тайваню

розроблено програму щодо інноваційного розвитку вищої освіти, відповідно до якої кожен третій випускник середньої освітньої ланки ставав студентом закладу вищої освіти. Так як була відсутня достатня кількість власних закладів вищої освіти значна частина школярів направлялася до США і Канади на навчання за рахунок держави. Завдяки цій програмі країна у 80-ті роки XX ст. увійшла до складу «Тихоокеанських тигрів» [38-39].

Так в Японії у 1965-1968 рр. було заплановано завдання «виховати творчу особистість». Так, в програмі відзначалося, що: «для того щоб Японія зберегла свої високі темпи у сфері вищої освіти, варто створити систему технічної освіти, щоб орієнтуватись на виховання саме творчих здібностей, на протипагу того щоб виховувати здібності до сприйняття й копіювання відповідних технічних досягнень країн світу» [40-41].

Є безліч прикладів у світі коли країни з обмеженими природними ресурсами, досить швидко досягли суттєвих соціально-економічних успіхів тому, за рахунок прискореного розвитку сфери освіти. Такий досвід має особливо значення для тих країн, які мають перехідну економіку, адже в них відбувається формування ринкових відносин, та успіх розвитку яких перш за все залежить від своєчасного забезпечення необхідних умов у функціонуванні всіх сфер життєдіяльності, насамперед сфери вищої освіти.

На думку науковця Б. Патона, етап інтеграції сфери вищої освіти, науки, промисловості, держави та громадськості має полягати у формуванні ефективної і стійкої такої взаємодії, що дозволить ефективно використати позитивні вітчизняні досягнення у розвитку науково-освітнього сектору, які склалися у певній країні історично [42]. Зазвичай, кожен науковець розуміє завдання такої системи по-своєму. Однак спільною рисою для всіх у поглядах науковців є визнання процесу та його складності як найбільш важливої якісної характеристики сфери вищої освіти. Також погляди на причини виникнення складності такої ситуації у науковців є різними.

У період переходу до постіндустріального суспільства (кінець XX – початок XXI ст.) знання представляють собою ключовий фактор суспільного

розвитку. За таких умов сфера вищої освіти із соціальної сфери (професійна підготовка кадрів), перетворюється на індивідуальну галузь соціально-економічної діяльності, результати функціонування якої впливають на конкурентоспроможність економіки країни [43].

На думку науковця І. Пасіновича, за роки незалежності вітчизняна сфера вищої освіти пройшла процеси трансформації як у політичному, так і суспільно-економічному напрямках, а також процес лібералізації, які активізували процес формування висококваліфікованого ринку освітніх послуг [44]. В сучасних умовах пріоритетним стратегічним орієнтиром в сфері вищої освіти є її модернізація, яка має поширюватись на всі структури вищої освіти, безпосередню організацію навчального процесу, сутність та зміст навчальних програм, процес державного регулювання ЗВО. Відповідно до нової освітньої парадигми, сфера вищої освіти слугує стратегічно галуззю, яка дає можливість людині підготуватися до своєчасної самореалізації в умовах міжнародної інтеграції, потребуючи перегляду ключових положень сфери вищої освіти вищої освіти у контексті її орієнтованості на принципи інформаційного суспільства.

У свою чергу науковець Г. Клімова зауважує, що процес інноваційного розвитку сфери вищої освіти представляє собою перш за все процес поступової модернізації освіти шляхом формування, розповсюдження та засвоєння інновацій на всіх стадіях функціонування освітньої діяльності.

Такий процес є циклічним та проходить сукупність стадій:

- ідентифікацію потреб у відповідних змінах (ідентифікація проблем);
- відпрацювання ідеї, орієнтованої на вирішення такої проблеми;
- обґрунтування способу вирішення виявлених проблем (становлення нововведення);
- сфера вищої освіти апробації й відповідної експертизи інновацій;
- використання інновацій (їх практична реалізація);
- процес інституалізації інновацій [45].

Так Л. Антошкіна зазначає, що суттєві дослідження щодо зв'язку між рівнем якості освіти та соціально-економічним розвитком відповідної країни дозволяють зробити такі висновки:

- суттєвою причиною значного відставання бідних країн від більш багатих є недостатній обсяг інвестицій саме у людський капітал, та навпаки, значні досягнення в освіті та розміри державних видатків на сферу вищої освіти безпосередньо тісно пов'язані з соціально-економічним становищем в державі;

- рівень якості вищої освіти, до показників виміру якої належать, перш за все, рівень оплати праці у ЗВО, співвідношення кількості наявних студентів з розрахунку на одного викладача та рівня їх підготовки, значно позитивніше впливають на майбутній рівень отриманих доходів населення з значно вищим рівнем освіти ;

- безпосередня участь кожного працівника у процесі навчання впродовж усього життя, що слугує важливим фактором професійної успішності на сучасному ринку праці;

- кваліфікований людський капітал мігрує з тих місць, де відсутній необхідний попит на нього, у місця більшого поширення і концентрації такого попиту, а тому значний відтік людського капіталу призводить до тривалого занепаду та соціально-економічної кризи в країні [46].

Зазначимо, що у розвинених країнах світу сучасним пріоритетним фактором соціально-економічного зростання є саме сфера вищої освіти у контексті збільшення обсягу якісних знань. Сфера вищої освіти забезпечує взаємодію всіх можливих суб'єктів освітнього процесу щодо накопичення й генерації абсолютно нових знань, ідентифікація шляхів їх ефективного використання у практичній діяльності. Як результат, сфера вищої освіти слугує основною процесу виробництва та розширеного відтворення відповідних знань, сприяючи сфері вищої освіти досягати більш якісно високих соціально-економічних результатів. Комплекс отриманих нових знань є невідокремленою від їхніх носіїв, а саме кваліфікованих фахівців, які можуть працевлаштовуватись

відповідно до потреб інформаційного суспільства у всі сфери як матеріального так і нематеріального виробництва [47].

Тому, важливою частиною національного багатства є саме людський потенціал, який формується в сфері вищої освіти та який здатний ефективно розвивати, сприяючи нарощуванню та підвищенню рівні конкурентоспроможності країни на міжнародній арені. Даний аспект актуалізує розгляд сфери вищої освіти як стратегічного пріоритету під час обґрунтування державних цілей щодо інноваційного розвитку всієї країни [47].

Проводячи структурний аналіз інноваційних теорій, провідні фахівці у цій сфері визначають інновації як систему, яка підлягає дії відповідних законів, а саме, І. Романов виділяє базові аспекти інноваційного процесу в сфері вищої освіти, а саме:

- 1) циклічність процесу повторення та повернення інновацій;
- 2) тенденції взаємозумовлених процесів щодо соціалізації закладів освіти призводять до становлення нового знання та розвитку інноваційної діяльності ЗВО;
- 3) взаємообумовленим є розвиток безпосередньо теоретичних знань та методологічних підходів, які орієнтовані на забезпечення комплексного уявлення про відповідні закономірності та суттєві зв'язки сучасної реальності, ідентифікація принципів раціонального державного регулювання [48].

Дослідниками В. Сластенін і Л. Подимова було доповнено перелік таких законів:

- 1) кінцевої реалізації інноваційного процесу, відповідно з яким кожен процес інноваційного розвитку орієнтований на повну її реалізацію;
- 2) формування стереотипів інновацій в освіті, що означає перетворення інновації на стереотип у відповідному мисленні й певних практичних діях [49].

Враховуючи вищевикладене, вчені підтримують думку, що інновації як в сфері вищої освіти так і в цілому, представляють собою комплексну систему, яка у своєму динамічному розвитку проходить всі етапи життєвого циклу: від зародження, активний розвиток до перетворення [50].

Підтвердженням такої точки зору є представлена М. Поташніком ієрархія відповідних структур інноваційного розвитку сфери вищої освіти:

- організаційно-функціональна структура, яка включає чітку послідовність компонентів: мотивація, мети, завдань, зміст, у форм, методів, результатів інноваційної діяльності ЗВО;
- структура суб'єктів, яка представляє скоординовану діяльність можливих суб'єктів розвитку інновації (а саме: учених, адміністрації ЗВО, колективу педагогів та студентів, всіх працівників органів управління сферою освітою тощо);
- структура рівнів, що виділяє інноваційний розвиток сфери вищої освіти на міжнародному, регіональному, міському рівнях та на рівні ЗВО;
- структура змісту, яка передбачає зародження, процес формування та засвоєння інновацій в сфері вищої освіти;
- життєвий цикл педагогічної інновації, яка включає відповідний алгоритм її формування, зрілості, освоєння, можливого розповсюдження, насичення, кризових явищ, модернізації в сфері вищої освіти;
- структура управління, яка включає чотири види відповідних управлінських дій: планування, сфера вищої освіти, управління, контроль [48; 50].

Отже, як результат проведених досліджень, було встановлено, що інноваційний розвиток сфери вищої освіти у кожній країні перебуває під впливом сукупності різних факторів внутрішнього й зовнішнього середовища (рис. 1.4).

Рис. 1.4. Фактори, які впливають на інноваційний розвиток сфери вищої освіти*

**Джерело: доповнено автором на основі [53-55].*

Розвиток інформаційної моделі економіки суттєво змінює роль сучасних знань в усіх соціально-економічних процесах. Тому пріоритетним видом економічної діяльності вже стає формування інформації та її поетапне

застосування у напрямку ефективного формування і функціонування в суспільстві. Так наприкінці XIX ст. завдяки взаємодії таких двох підходів як ліберального та утилітарного почала виникати традиція визначення високої значущості сфери освіти. У свою чергу принциповою відмінною рисою саме ліберального періоду є те, що освіта виконує функції практично духовного розвитку й культурного особистісного збагачення, не враховуючи у свою чергу нагальні потреби країни в цілому [51-52].

Враховуючи утилітаризмний підхід, знання, які отримані як результат діяльності закладів вищої освіти, повинні бути менш абстрактними та мати більш прикладний характер відповідаючи потребам розвитку промисловості та умовам життя сучасного інформаційного суспільства. Тому сукупність функцій сфери вищої освіти можна систематизувати у такі комплексні групи, які представлені в табл. 1.2.

У сучасному інформаційному суспільстві до сфери вищої освіти висувається сукупність вимог, а саме:

- універсальність проведення освітньої підготовки;
- своєчасне забезпечення інформацією та дотримання принципу інформаційної відкритості;
- сприяння інтегрованості освітньої підготовки з відповідними фундаментальними науковими дослідженнями, які є пріоритетними галузями знань;
- принцип доступності та конкурентоспроможності сфери вищої освіти [56].

Дотримання вище представлених вимог є ключовим фактором стійкого забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти.

Таблиця 1.2

Функції сфери вищої освіти в сучасному інформаційному суспільстві

Назва функції	Суть функції
<u>Трансляційна</u>	Забезпечує розповсюдження культури в сучасному суспільстві, а саме, передання від одного покоління й до іншого культурних цінностей, якими є наукові знання, досягнення в сфері мистецтва та літератури, моральних цінностей та норм поведінки, досвіду і навичок різних професій тощо
<u>Соціалізації</u>	Забезпечує формування у молоді ціннісних орієнтацій, відповідних життєвих ідеалів, які домінують у інформаційному суспільстві, включаючи процес становлення людини, пошуку нею свого місця у інформаційному суспільстві. Процес соціалізації, що забезпечується системою освіти, значною мірою обумовлюється тим, які ціннісні стандарти, мораль, релігія, ідеологія панують у інформаційному суспільстві. Вивчення дисциплін гуманітарного циклу сприяє прискоренню процесу інформаційної соціалізації.
<u>Соціальної селекції</u>	Надає можливість диференційованого нового підходу до людства з метою ідентифікації найбільш здібних і талановитих осіб задля отримання ними якісних освітніх послуг, які можуть відповідати індивідуальним інтересам та можливостям кожного індивіда. При цьому здійснюється вирішення й інших проблем: можливість за рахунок отриманої вищої освіти перейти до більш престижного соціальної верстви інформаційного суспільства. Отже, сфера вищої освіти є провідником вертикальної соціальної мобільності, а рівень вищої освіти, аналогічно з доходом та престижністю професії, є важливим показником соціального статусу людини в інформаційному суспільстві.
<u>Соціальної та культурної зміни</u>	Реалізується під час наукових досліджень, які проводяться у ЗВО, що сприяє науковому і культурному прогресу. Наукова діяльність ЗВО є невід'ємною складовою навчального процесу, адже має на меті отримання нових знань та поглиблення вже існуючих; підготовку високо кваліфікованих науково-дослідних кадрів; удосконалення процесу праці професорсько-викладацького персоналу. Відбувається інтеграція науки, сфери вищої освіти, виробництва, результатом якої є інноваційний розвиток. В той же час інтенсивний розвиток наукових досліджень у ЗВО сприяє удосконаленню відповідного освітнього процесу, оскільки наукові ідеї та відкриття включаються в навчальні програми, тим самим сприяючи суттєвому підвищенню якості підготовки фахівців
<u>Економічна</u>	Забезпечує фінансову та комерціалізацію ЗВО.

*Джерело: доповнено автором на основі [38; 46].

Таким чином актуальним є визначення основних видів інноваційної діяльності в сфері вищої освіти:

1. Активізація виконання прикладних наукових досліджень у контексті реалізації грантових програм на рівні держави .
2. Постійна участь у спільних проектах з установами науки, виробничим сектором.
3. Співпраця з різними суб'єктами малого, середнього і великого бізнесу у контексті виконання договірних господарських робіт.
4. Комерціалізація результатів наукових досліджень.
5. Підготовка фахівців, які здатні ефективно реалізувати інноваційну діяльність.
6. Співпраця з іншими закладами сфери вищої освіти, виробничими й науково-дослідними установами, державними і місцевими органами влади тощо[57].

Отже, лише на основі спільної функціональної взаємодії всіх учасників інноваційного процесу, активної взаємодії наукової, освітньої, виробничо-технічної та фінансової діяльності сприяє забезпеченню інноваційного розвитку сфери вищої освіти, який повинен відповідати сучасним потребам інформаційної економіки та всього суспільства.

Ключовим завданням інноваційного розвитку сфери вищої освіти є цілеспрямована діяльність, яка орієнтована на безпосереднє формування суспільства знань з сучасним інноваційним типом інформаційної економіки, який передбачає процес виробництва та експорту знань, певним чином конкурентоспроможних на міжнародному рівні. У свою чергу, варто зазначити, що, перш за все, рівень інноваційного розвитку сфери вищої освіти проявляється у контексті:

- інноваційного розвитку всієї країни. На думку М.Семикіна, В.Гунько та С.Пасеки, шлях до стійкого інноваційного розвитку національної економіки підвищення рівня її конкурентних позицій у рамках міжнародних рейтингах знаходиться передусім у напрямі покращення освітньо-кваліфікаційних

характеристик людей шляхом інноваційного використання наявного освітнього і наукового потенціалів [58]. Як результат інноваційного розвитку сфери вищої освіти забезпечується поширення відповідних кваліфікованих праць, які є працею значно вищої складності і рівня якості, вимагає чіткості роботи, більшого уміння, навиків а відповідно й суттєвішої підготовки населення [59];

- необхідного рівня інтелектуалізації інформаційної національної економіки. Тобто фактично рівень інноваційного розвитку та якості вищої освіти стає ключовим факторів, який визначає загальний рівень конкурентоспроможності вітчизняної економіки. Це зумовлено перш за все тим, що отримані знання та відповідні навички є основою людського інтелектуального потенціалу інформаційної економіки. Саме він є головним фактором формування інновацій, у зв'язку з цим процеси користування інтелектуальним капіталом набуває особливого значення [60-62];

- формування та реалізація передових функцій використання інформаційних ресурсів в соціально-економічних процесах, та передбачає впровадження абсолютно нових технологій у навчальний процес з метою набуття студентами як теоретичних так і практичних знань та навиків у розробці й прогнозуванні використання інформаційних технологій для сучасних потреб національної економіки [63];

- становлення світоглядних засад інформаційного суспільства. Ключовим актуальним завданням сфери вищої освіти є сприяння формуванню як інтелектуальної, так і фізично здорової людини. Оздоровчою парадигмою сфери освіти є філософія формування безпосередньо здорового способу життя, шляхом впровадження розвиненої інституційної основи [64].

Тому під фактором інноваційного розвитку сфери вищої освіти пропонуємо розуміти параметри, причини чи умов, які впливають на характер й інтенсивність такого процесу. У свою чергу сам процес інноваційного розвитку сфери вищої освіти є результатом взаємодії сукупності таких факторів. Під впливом відповідних факторів формується сам інноваційний потенціал країни, у тому числі в його науково-освітній складовій, що в перспективі детермінує

динамічний процес інноваційного розвитку сфери вищої освіти країни та її вплив на інформаційне суспільне життя й економічні процеси. Використання інноваційного потенціалу всієї країни та сфери вищої освіти зокрема представляється в засобах та певних можливостях генерації відповідних інноваційних проектів, які стимулюють модернізацію процесів трансформації й конкурентоспроможності всієї сфери вищої освіти та її взаємозв'язку із промисловістю, фінансовим сектором та економічною спеціалізацією країни і її регіонів.

Зазвичай зарубіжні науковці виділяють два види факторів, які впливають на інноваційний розвиток сфери вищої освіти, а саме зовнішні і внутрішні фактори [65]. Так до зовнішніх факторів відносять: глобальні й загальнодержавні (процеси глобалізації, формування інформаційного суспільства та стійкості процесу становлення економіки знань (загальноцивілізаційні), прагнення до євроінтеграції, соціально-економічні, ринкові, політичні, нормативно-правові, геопросторові та інші. Внутрішніми факторами впливу на інноваційний розвиток сфери вищої освіти є ті, які пов'язані з функціонуванням всіх елементів сфери вищої освіти (специфіка надання освітніх послуг, фінансове, матеріально-технічне забезпечення, наукові заходи та ін.).

Теоретико-концептуальна конструкція складових та факторів інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки представлена на рис. 1.5.

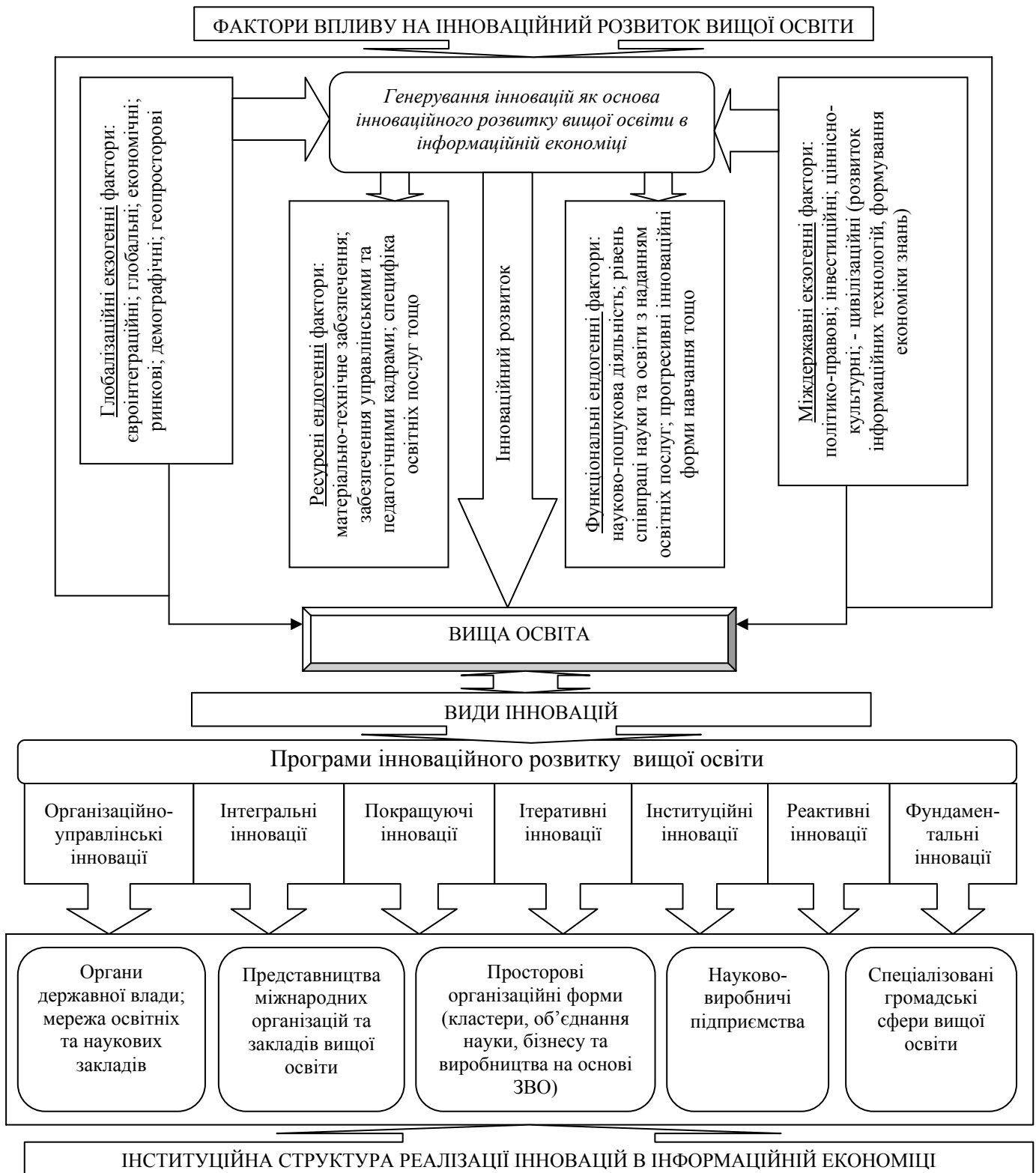

Рис. 1.5 Теоретико-концептуальні складові та фактори інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки*

*Джерело: складено автором

Ідентифікація та характеристика факторів впливу інноваційний розвиток сфери вищої освіти дає змогу обґрунтовувати стратегічні перспективи їх використання (тобто посилення, послаблення або ж нівелювання) в

необхідному напрямі. Саме регулювання впливу визначених зовнішніх факторів є базою для формування необхідного середовища інноваційного розвитку сфери вищої освіти. Розуміння диференційованої чутливості сфери вищої освіти до різних факторних впливів з відповідним динамічним реагуванням сприяє визначенню пріоритетів стратегічного впливу на їхні зміни у залежності від їх поступового соціально- економічного результату. Тобто варто розуміти, що визначені фактори є стратегічними детермінантами середовища інноваційного розвитку сфери вищої освіти в інформаційній економіці шляхом відповідного коригування встановлених цілей в сфері вищої освіти. Охарактеризуємо найбільш сильні й актуальні фактори впливу на інноваційний розвиток сфери вищої освіти в період становлення інформаційної економіки у розрізі глобальних, загальнодержавних та внутрішніх змін.

Перш за все ідентифікуємо ключові характеристики впливу на інноваційний розвиток сфери вищої освіти глобальних факторів. Зрозуміло, що сучасна сфера вищої освіти має враховувати ключові тенденції відповідного світового розвитку, найбільш показовими серед яких є [66]: формування й зростання відповідних глобальних проблем, які необхідно вирішувати шляхом співпраці у рамках реалізації міжнародного співтовариства, що потребує формування інноваційного мислення у молоді; поступовий перехід до постіндустріального, сучасного інформаційного суспільства, суттєвого розширення відповідної міжкультурної взаємодії, що сприяє активізації значення толерантності та комунікативності; активізація процесу розвитку інформаційного суспільства, і, як результат, необхідність підготовки населення до життя у досить швидко мінливих умовах; демократизація сучасного суспільства, значне розширення можливостей соціального й політичного вибору, що сприяє необхідності підвищення відповідного рівня готовності суспільства до відповідного вибору.

Отже, у сучасних умовах на глобальному рівні значно посилюється дія сукупності таких чинників, як: глобалізаційні, технологічні, організаційні, що у їх взаємодії визначають рівень збільшення обсягу попиту на кваліфікованих працівників, посилює значущість інвестування для підготовки та перепідготовки кадрів, реформування сфери освіти, професійного навчання [67]. Отже, помітний вплив формують умови інформаційної економіки, насамперед процеси старіння знань, які стають динамічними та вимагають значних змін у сфері вищої освіти. Тому науковцями пропонуються заходи щодо фундаментальної підготовки спеціалістів [68].

Особливо суттєвий вплив глобалізаційні процеси проявляються у поширенні певних міжнародних освітніх програм, які реалізуються за рахунок відповідної ресурсної підтримки сфери вищої освіти різних країн світу, у ній також присутні академічний компонент та компонент певної гостинності, які можуть вступати в конфліктні ситуації, а також можуть набувати особливого значення у підготовці студентів щодо сприйняття чужого для їх культурного та академічного середовища, через що в програмах присутні відповідні культурні та міжкультурні складові. Окрім міжнародних освітніх програм такі глобалізаційні процеси актуалізують особливості поширення відповідних транснаціональних програм [69].

Одночасно з визначенням впливу глобалізаційних факторів на інноваційний розвиток сфери вищої освіти традиційно залишається актуальним визначення впливу євроінтеграційних процесів. Хоча сучасна ситуація в країні свідчить про значні недоліки у реалізації ключових положень Болонської декларації у межах ЄС та країн, які бажають стати повноправними її членами, разом з тим, такий норматив продовжує залишатись стратегічно цільовим орієнтиром для інноваційного розвитку вітчизняної сфери вищої освіти.

У цілому впливи факторів євроінтеграції на інноваційний розвиток сфери вищої освіти варто розглядати з двох основних позицій (рис. 1.6).

Із рис. 1.6 варто зазначити, що інноваційний розвиток сфери вищої освіти нерозривно пов'язаний з такою ключовою соціально-економічною системою, як трудовий потенціал, який за сучасних умов повинен виступати важливим рушієм модернізаційних змін й інноваційних процесів у країні. Тобто шляхом співпраці з ЄС в сфері вищої освіти та адаптацію позитивного європейського досвіду у напрямку забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти можна досягти шляхом формування абсолютно нового середовища щодо нарощування трудового потенціалу, якісний характер яких дозволить підвищити ефективність регулюючих механізм на відповідних рівнях у контексті орієнтації на новий прогресивний напрям.

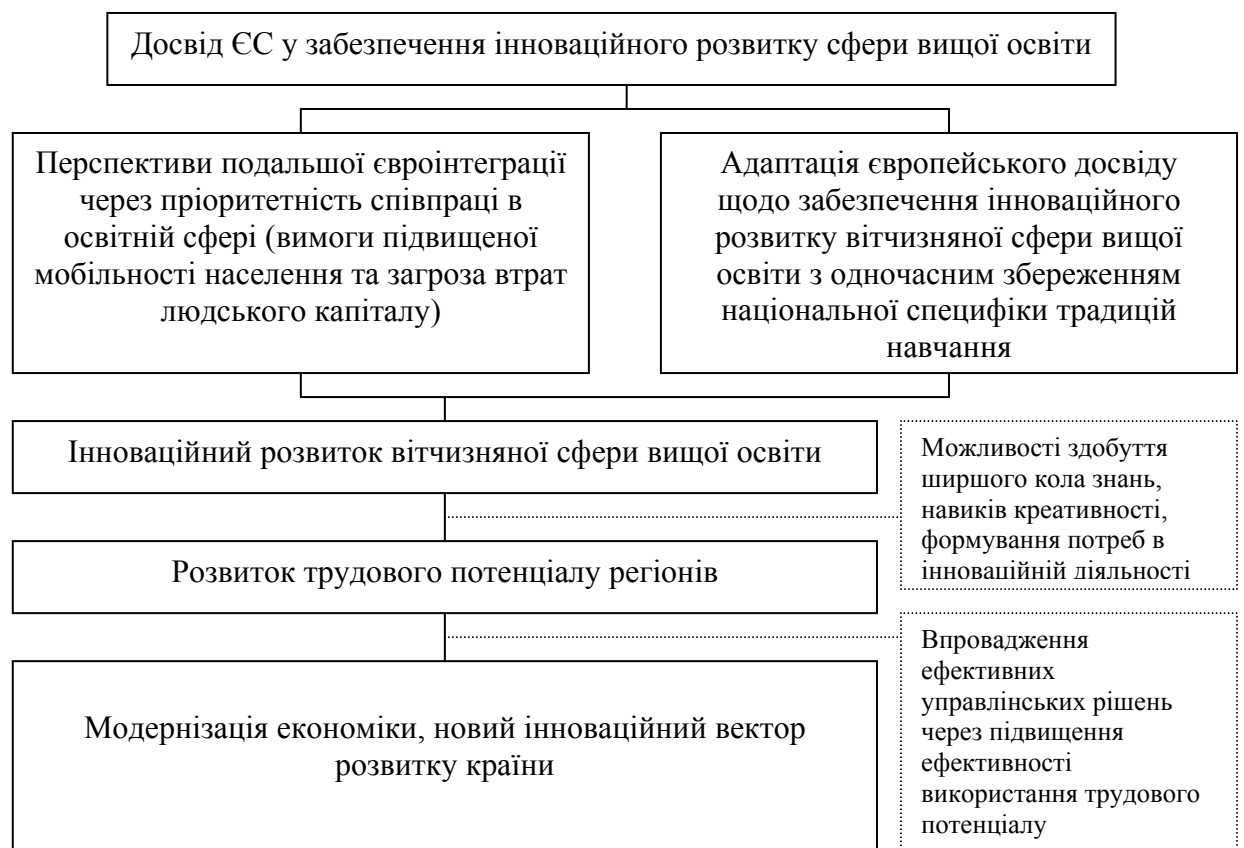

Рис. 1.6. Базові позиції дослідження впливу євроінтеграції на процес інноваційного розвитку сфери вищої освіти*

*Джерело: складено автором

Серед зовнішніх потужних факторів, які впливають на інноваційний розвиток сфери вищої освіти ключове місце займають демографічні фактори. При визначенні особливостей їх впливу доцільно звернути увагу на визначений науковцем Р. Паторою парадокс у сфері освіти, який перш за все пов'язаний зі стрімким скороченням народжуваності людей, які мають здатність оволодівати новими відповідними знаннями. Саме тому інноваційний розвиток національної економіки, яка ґрунтується на знаннях, потребуватиме активного залучення значно старшого покоління з метою уникнення дефіциту необхідних кваліфікацій [63]. Отже, у демографічному аспекті значну роль щодо інноваційного розвитку сфери вищої освіти відіграє саме вікова структура населення, а саме рівень народжуваності як основна детермінанта відповідних процесів. Звичайне пониження спроможності до навчання за віком, що характеризується акмеологічними підходами, несе загрозу можливостям стійкого інноваційного розвитку всієї країни, однак такі недоліки повинні компенсуватись якісними результативними показниками щодо проведення інноваційної діяльності в сфері освіти.

Іншим аспектом факторного впливу демографічних тенденцій є той факт, коли процес депопуляції населення, а саме зменшення народжуваності, стрімке зростання смертності та високий рівень міграційних процесів дуже негативно впливають на відповідну територіальну організацію відповідних навчальних закладів за рівнем освіти [70]. Також, формування відповідних освітніх центрів з суттєвою концентрацією закладів освіти та, як результат їх конкурентної боротьби, кращим рівнем якості пропонованих послуг в сфері вищої освіти, є додатковим фактором для вибору особами відповідних населених пунктів. Отже, між територіальною організацією закладів вищої освіти та тенденціями щодо демографічних показників простежується дуже тісний взаємозв'язок та подолання демографічних проблем більшості територій країни (насамперед сільських, гірських, можливих депресивних,

прикордонних та ін.) варто здійснювати шляхом посилення якісних характеристик безпосередньо закладів вищої освіти.

Розглядаючи проблему демографічного відтворення населення в країні та значне переважання пропозиції послуг сфери вищої освіти над попитом, доцільно шукати відповідні можливі резерви для подолання відповідних диспропорцій, які з певним часом можуть бути нейтралізовані шляхом стрімкого соціально-економічного розвитку країни. Серед дієвих способів пожвавлення економічної ситуації в країні відповідними спеціалістами та одночасне зменшення соціального напруження є залучення до процесу надання освітніх послуг та відповідної виробничої діяльності людей з інвалідністю. Використання нових технологічних рішень дозволяє організувати освітній процес для різних людей, здобуття вищої освіти для яких у звичайних умовах було важко. Особливо актуальним це є для країн які розвиваються, та у яких матеріальні витрати на відповідну адаптацію таких людей до соціалізації в суспільстві є недостатні. Тому на думку автора, у сучасних умовах ґрунтуючись на засадах інноваційного розвитку сфери вищої освіти та диференціації їх галузевої спрямованості, враховуючи негативний вплив саме демографічних факторів, варто зосереджуватись на тих категоріях осіб, враховуючи особливості дотримання базових орієнтацій соціальної держави.

Щодо особливостей впливу на процес інноваційного розвитку сфери вищої освіти політичних та нормативно-правових факторів, то виникає завдання необхідності патерналістських підходів до функціонування державної політики у сфері вищої освіти за досвідом попередніх періодів. Наукове обґрунтування важливості механізму державного регулювання в освітньому процесі, а саме через механізми фінансової підтримки, є досить ефективними. Зазначається, що якщо відповідні ринки капіталу були ефективними, люди, для яких освіта є вигідною, та для яких віддача від результатів вищої освіти перевищує понесені витрати на її отримання, вони б мали стимул для того, аби позичити необхідні кошти для її отримання.

Однак приватний сектор не має бажання давати в борг на такі цілі а тому ті, хто не має своїх ресурсів, були б позбавлені можливості отримувати якісну освіту без відповідної допомоги зі сторони держави [71-72]. Отже, інвестори практично не мають бажання інвестувати в освіту, віддаючи зазвичай перевагу вкладенням у більш рентабельні короткострокові проекти з суттєвою віддачею. Тому навіть у країнах, які мають розвинену ринкову економіку сфера вищої освіти була й є переважно об'єктом значної уваги й підтримки держави, адже фінансується державою та органами управління відповідних рівнів [73].

Тому, обґрунтування специфіки впливу політичних та нормативно-правових факторів на інноваційний розвиток сфери вищої освіти, перш за все, концептуалізує питання місця держави у розвитку освіти. Тобто якщо мова йде про визначення доцільності саме розвитку приватних закладів вищої освіти, то формування цілісних інноваційних проектів в сфері вищої освіти може слугувати важливою організаційною формою для балансування інтересів відповідних споживачів освітніх послуг з певними інтересами закладів вищої освіти з одночасною їх чіткою відповідністю інтересам національної економіки. На сьогоднішній день розбалансованість вітчизняних ринків праці та відповідної освітньо-кваліфікаційної структури фахівців уже тривалий час досліджується та фактично не вирішується. Інноваційний розвиток сфери вищої освіти в інформаційній економіці та балансування через її інституційне середовище з реальними потребами національних ринків праці (шляхом активного впровадження за досвідом попередніх періодів балансових розрахунків визначення відповідних додаткових потреб у фахівцях та робітниках і джерел їх забезпечення) можна визначити відмінним управлінським рішенням для подолання такої актуальної проблеми, яка з часом лише закріплюється та спонукає до подальших системних диспропорцій в економіці та неефективного використання відповідного трудового потенціалу. Зазначимо, що такий момент є одним з ключових аргументів на користь необхідності

інноваційного розвитку сфери вищої освіти у структурі всієї національної системи освіти.

Вплив економічних факторів на інноваційний розвиток сфери вищої освіти в інформаційній економіці завжди було і має бути дуже тісно пов'язано із економічною ситуацією в країні. Сучасні глобалізаційні умови сприяють формуванню нових вимог та потребують абсолютно нового формату взаємодії сфери вищої освіти й національної економіки, яка без перебільшення повинна бути інноваційною інформаційною економікою знань. В економічній науці доведено та підтверджено практику формування і реалізації економіки знань, що є практично ідеальною системою господарювання, яка спроможна продукувати конкурентні переваги і відповідати на існуючі виклики XXI століття [4]. Саме взаємовпливи сфери вищої освіти на економічну систему країни й інші рівні освіти, займають важливу нішу в соціально-економічних процесах країни та досить тісно корелюють з відповідними інноваційними впровадженнями на можливому виробничому рівні.

Крім визначених економічних факторів варто також зосередити увагу на особливому впливі ринкових факторів, які вже частково було представлено при обґрунтуванні впливу політичних та нормативно-правових факторів. Саме формування ринкової, сучасної соціально-орієнтованої економіки передбачає важливість моменту щодо забезпечення перебудови суспільства за вимогами інформаційних змін, провести комплекс заходів, які орієнтовані на стрімке нарощування соціально-економічного і науково-технічного прогресу в країні, динамічне зростання результативності всіх галузей вітчизняної економіки, підвищення рівня конкурентоспроможності промисловості на світовому продовольчому ринку. Вітчизняна економіка характеризується лише початком формування інформаційного суспільства, отже, потрібна цілеспрямована комплексна система державного регулювання сучасних законів ринку, яка повинна забезпечувати нормальне функціонування сфери вищої освіти [56].

Активізація ринкових інформаційних відносин у сфері вищої освіти формує необхідні передумови для стрімкого розвитку маркетингової діяльності у даному напрямі. Шляхом використання маркетингових технологій в сфері вищої освіти задовольняються [63]: - потреби кожної особистості у відповідному інтелектуальному, культурному, фізичному і моральному, професійному розвитку та певного рівня саморозвитку; потреби суб'єктів господарювання щодо формування на належному рівні висококваліфікованого трудового потенціалу; сучасні потреби держави щодо формування, нагромадження, розвитку інтелектуального та науково-технічного потенціалу, необхідного для удосконалення процесів відродження національної економіки, глобалізації розвитку сфери вищої освіти в інформаційному суспільстві, активне впровадження новітніх технологій та ін.; задоволення потреб закладів вищої освіти.

Ідентифікація особливостей впливу ринкових факторів вимагає особливостей врахування того, що сфера вищої освіти формується шляхом розвитку відповідного ринку освітніх послуг, який є системою відповідних відносин, які складаються між певними суб'єктами для досягнення необхідного рівня освіти, забезпечення навчання впродовж усього життя у контексті всебічного розвитку індивіда, розкриття можливих її талантів, здібностей, суттєве збагачення творчого, інтелектуального, культурного потенціалу індивіда та загалом нації [63].

Отже, характеристику особливостей впливу ринкових факторів на інноваційний розвиток сфери вищої освіти варто здійснювати враховуючи:

- детермінації сучасних ринкових відносин в сфері вищої освіти та одночасного можливого впливу такої сфери на рівень інноваційного розвитку інформаційної економіки шляхом забезпечення її необхідними кваліфікованими фахівцями та робітниками, які здатні здійснити ефективні, трансформаційні реформації;
- формування відповідного ринку освітніх послуг;

- дотримання здорової конкуренції закладів вищої освіти на такому ринку й необхідність використання ними відповідних маркетингових підходів.

Необхідність використання інвестиції для забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти обумовлюють виділення в окрему групу інвестиційних факторів, також вони суттєво корелюють з такими факторами як: економічні, ринкові, політичні та нормативно-правові. Перспективами зростання інвестицій у сферу вищої освіти варто шукати в їх диверсифікації, а не сподіватись на збільшення розмірів державної підтримки. У свою чергу, держава відіграє важливу роль як інституційного регулятора щодо інтенсивності інвестиційних потоків в економіці. Вона створює передумови для значного збільшення частки розмірів приватного інвестування. Насамперед, ключову роль має відігравати процес стимулювання фінансового ринку, тобто всієї банківської системи до проведення інвестицій в сферу вищої освіти. У світі досить активно використовується практика надання банківських кредитів для навчання, частина відповідних відсотків за якими погашається шляхом приватних коштів [74].

До зовнішніх факторів також варто віднести ціннісно-культурологічні. Також дуже сильний впливи здійснюють так звані геопросторові фактори, які крім геополітичного їх розташування з відповідною інфраструктурою включають природні й екологічні особливості характерні для відповідної території країни, що суттєво детермінують привабливість проживання на ній та навчання.

Тобто, як результат проведених досліджень можемо констатувати, що для інноваційного розвитку сфери вищої освіти конструктивні впливи здійснюють лише геопросторові економічні фактори, які зумовлені винятковою вигідністю геополітичного розташування країни, яка межує з ЄС та є досить стратегічним місцем між сходом і заходом. Інші фактори поки що є зазвичай негативними для інноваційного розвитку сфери вищої освіти зокрема. Тому варто розуміти, що комплексне забезпечення інноваційного

розвитку сфери вищої освіти, як дуже важливої складової відповідного рівня інноваційного розвитку країни в інформаційній економіці є практично неможливим та вимагає внесення суттєвих змін в середовище їх функціонування, починаючи саме з модернізаційних основ і поглиблюючи відповідні інноваційні процеси в сфері вищої освіти.

На особливу увагу у рамках даного питання заслуговують внутрішні (ендогенні) фактори інноваційного розвитку сфери вищої освіти, які передбачають необхідність розгляду *самої специфіки послуг в сфері вищої освіти*, що по суті є основою її інноваційного розвитку, детермінуючи відповідний рівень конкурентоспроможності у контексті синергетичного прояву на вищих ієрархічних рівнях. Більш повний перелік таких специфічних ознак надання освітньої послуги в сфері вищої освіти, що значно вирізняє її серед інших видів послуг, який подає науковець Р. Патора. Також вчений згадує про такі ознаки, як [63]: відповідна невідчутність послуг в сфері вищої освіти, тобто їх неможливість у підтвердженні до моменту надання, що значно затрудняє процес безпосереднього вибору конкретного закладу вищої освіти; неможливість відокремити відповідні послуги сфери вищої освіти безпосередньо від закладів освіти; непостійність якості наданих послуг, що визначається в залежності від наявності висококваліфікованих викладачів та рівня їх підготовки тощо; недовговічність послуг сфери вищої освіти, що передбачає їх незбереженість для наступного можливого використання, однак ефект від такої послуги у вигляді отриманих студентом знань не зберігається; відсутність можливого права володіти такою послугою вищої освіти, адже її неможливо продати; доступність до таких послуг залежно від місця знаходження закладу освіти і потенційних споживачів; конкурсний характер освіти тощо. До пропонованого переліку варто додати їх деактуалізацію, тобто володіння ефектом певного старіння знань.

На шляху стратегічного інноваційного розвитку сфери вищої освіти у контексті дотримання нових підходів в організації навчального процесу і

проявів їх можливих результатів важливою їх властивістю повинно бути науково-освітній синергізм, а саме тісний взаємозв'язок відповідного освітнього процесу з відповідною науковою діяльністю. У сучасних умовах розвитку інформаційної економіки він має бути ключовою ознакою для сучасного розвитку сфери вищої освіти ґрунтуючись на процесному та результативному підходах. У свою чергу він має проявлятися як для надавачів освітніх послуг (тобто науково-педагогічного й керівного персоналу), так і для їх потенційних споживачів (тобто учнів, студентів тощо).

Важливим фактором впровадження та підтримки інновацій в сфері вищої освіти є її матеріально-технічне забезпечення всіх можливих елементів та відповідний рівень підтримки інформаційних технологій, що також є ключовим внутрішнім фактором забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти. Це стосується як закладів вищої освіти, так і безпосередньо органів державного управління. До базових показників, які визначають такий фактор можна також віднести й забезпеченість безпосередньо освітнього закладу чи певного органу державного управління:

- необхідними матеріально-технічними засобами;
- певними індивідуальними та серверними комп'ютерами і комплектуючими, мультимедійними й інтерактивними засобами для якісного і своєчасного представлення необхідної інформації;
- відповідним спеціалізованим апаратним і програмним забезпеченням;
- своєчасним доступом до мережі Інтернет й відповідних інших навчальних інформаційних мереж;
- відповідними власними електронними ресурсами для доступу до інформації й якісного управління процесами в сфері освіти;
- педагогічними й управлінськими кадрами необхідного рівня підготовки тощо;

- дієвими пошуково-науковими заходами, проведених конкурсів, наукових конференцій з метою пошуку можливих шляхів інноваційного розвитку й напрямів модернізації сфери вищої освіти [75].

Так матеріально-технічні фактори володіють суттєвим впливом у контексті генерування інновацій щодо інноваційного розвитку сфери вищої освіти як на внутрішньому рівні її можливих елементів, так і у якості умов необхідного технічного забезпечення і можливих матеріальних стимулів для появи в сучасних умовах дієвих рішень. У даному аспекті суттєвого прогресу повинні здобувати результативні приватні заклади освіти та інші структурні елементи сфери вищої освіти, які мають більшу спроможність на відповідному етапі інноваційного розвитку сфери вищої освіти у напрямку залучення відповідних матеріальних активів і технологій.

Цілком об'єктивно можна вважати, що саме матеріально-технічне таке забезпечення сфери вищої освіти є ключовим фактором, який практично унеможлиблює інноваційний розвиток сфери вищої освіти. Також можна виокремити ще дві комплексні групи факторів, які стримують інноваційний розвиток сфери вищої освіти, а саме [76]:

- трансформаційні фактори, які визначають певний якісний зміст можливого інноваційного потенціалу країни в період становлення інформаційної економіки;
- транзакційні фактори, які представляють собою готовність країни проводити інноваційну діяльність та визначати межі функціонування та реалізації економічного потенціалу для інноваційного розвитку сфери вищої освіти.

Одним із важливих факторів, який безпосередньо впливає на інноваційний розвиток сфери вищої освіти є насамперед підтримка кадрової складової країни, що представляється у факторному впливі на забезпечення педагогічними й відповідними управлінськими кадрами. Досить актуальною є проблема висококваліфікованих кадрів. Відтік найбільш економічно

активних і кваліфікованих працівників в інші розвинуті країни та їх постійне проживання там значно сповільнює потенційні можливості для впровадження абсолютно нових рішень і процесів щодо модернізації сфери вищої освіти та економіки країни загалом.

На думку автора, перелік представлених зовнішніх і внутрішніх факторів впливу на інноваційний розвиток сфери вищої освіти можна завжди розширювати. Однак варто пам'ятати, що ідентифікація та обґрунтування таких факторів перш за все повинно слугувати відповідним пошуком більш кращих варіантів для формування сприятливого середовища інноваційного розвитку сфери вищої освіти. Кращий варіант у свою чергу означає раціональні пропорції між відповідними ресурсними затратами (враховуючи часовий лаг) та очікуваний ефект. Тому звертаємо увагу на основні групи, які доцільно першочергово оцінювати у сфері вищої освіти з визначенням характеру та наслідків впливу. Визначення потужності впливу та значенні відповідного фактору зазвичай здійснюється певними методами так званого детермінованого факторного аналізу. Такі методи дозволяють визначити:

- тісноту та наявність взаємозв'язку між визначеними факторами і результативними показниками;
- мінімізувати перелік вихідних даних, які впливають на відповідний процес;
- ідентифікувати фактори, які у більшій мірі корелюють між собою, у напрямку систематизації їх в одну комплексну групу впливу;
- прогнозування поведінки відповідного фактору або групи факторів залежно від їх вплив на інші відповідні показники.

За умови використання моделей детермінованого відповідного факторного аналізу до інноваційного розвитку сфери вищої освіти, які ґрунтуються на кількісній оцінці зазвичай можна втратити один з ключових параметрів обґрунтування успішності сфери вищої освіти, а саме якісних параметрів. У свою чергу для застосування неповних моделей, призначених

для проведення якісної оцінки варто розробити дієві методи оцінки якості вищої освіти та функціонування всієї сфери вищої освіти у країні.

Отже, в сучасних умовах розвитку економіки досить проблемними є вплив зовнішніх і внутрішніх факторів на інноваційний розвиток сфери вищої освіти. Тобто вони унеможливають відповідним чином інноваційний вектор їх модернізації. Тому варто зосереджувати увагу на відповідних окремих факторних впливах, а саме на ціннісних девальваціях, які на сьогоднішній день деструктивують сферу вищої освіти, а також суттєвих ризиках інформаційного характеру (наприклад комп'ютерної злочинності). У свою чергу варто пам'ятати про чітко регламентовані впливи політичних і нормативно-правових факторів, які зокрема здійснюються у контексті реалізації стандартних механізмів, дослідження яких потребує окремої уваги.

1.3. Концептуалізація механізму державного регулювання інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки

Державне регулювання в переважній більшості закладів сфери вищої освіти здійснюється на основі певної організаційно-інституційної технології, яка в житті є набором стандартизованих методик та інструментів розроблення, затвердження та реалізації механізмів, базованих на стратегічних настановах [77]. Державне регулювання представляє собою алгоритм дій, стадій, процедур, які є базою для певного календарно-елементного планування й відповідної координації дій всіх підрозділів.

Дані узагальнення дають підстави до формування й схематичного представлення класифікації стратегічних рішень у механізмі державного регулювання (рис. 1.7).

Рис. 1.7. Класифікація стратегічних рішень держави залежно від впливу на процес розвитку вищої освіти*

*Джерело: [78]

Стратегічне державне регулювання має забезпечити ефективний довгостроковий розвиток сфери вищої освіти шляхом врахування певного внутрішнього потенціалу й особливостей зовнішнього середовища. Для такого механізм державного регулювання визначає цілі та завдання, а також розробляє відповідні заходи для їх реалізації досягнення (виконання). Такі заходи найчастіше викладають в особливому документі – стратегії, яку сучасні економісти вважають “об’єднувальною програмою дій”, які ґрунтуються на симбіозі цілей, завдань, потенціалу, можливостей й відповідних зовнішніх викликів [79]. Головне завдання стратегії це формування і розвиток в сфері вищої освіти конкурентних переваг, та проведення профілактики і мінімізації можливих ризиків, які забезпечують досягнення певного соціально-економічного ефекту [80-89].

На основі визначення змісту сутності стратегії та ключових теоретичних засад її розробки пропонуємо дослідження ролі певної стратегії в забезпеченні сучасного інноваційного розвитку сфери вищої освіти. За результатами проведених досліджень міжнародних економістів, така роль є дуже важливою й суттєвою, особливо на відповідних високонкурентних ринках, або ж у періоди загострення певних негативних проявів такого циклічного розвитку соціально-економічної системи на макро- й мезорівнях.

Враховуючи результати аналізу відповідної сучасної літератури [90-94], нами виокремлено такі ключові концептуальні засади щодо ролі певної стратегії в підтримці рівня належного інноваційного розвитку сфери вищої освіти:

1. Стратегія як інтегратор. Передбачає перш за все досягнення запланованих раніш у стратегії конкретних цілей, що зазвичай слугує сильним об’єднувальним фактором, своєрідним інтеграційним інструментом, що об’єднує певних власників, управлінців, працівників, а також споживачів. Така реалістична стратегія повинна “поєднувати” у певному операційному процесі й відповідні різні види ресурсів, проводити інтеграцію в одному руслі різних елементів (структурних підрозділів) сфери вищої

освіти, сприяючи таким чином ідентифікації своєї. Формування стратегії сприяє визначенню стратегічних резервів, а саме таких, які впливають на життєдіяльність людей (людський інтелект, креативність, здібностей, унікальності знань та ін).

2. Стратегія як складова механізму реалізації функцій влади. Тобто стратегія може представитись як засіб впливу певних груп людей або держави на інших. Також це відбувається шляхом встановлення додаткових владних повноважень або шляхом перерозподілу відповідних компетенцій. Затверджена стратегія зазвичай сприймається як відповідне “джерело влади” (тобто певна “економічна конституція”) інноваційного розвитку освіти, її модернізації, якою варто управляти кожного дня і яку не варто порушувати. Деколи стратегія інноваційного розвитку є своєрідним базисом внутрішньої комерційної боротьби, що сприяє розподілу між всіма елементами сфери вищої освіти вичерпні стратегічні ресурси тощо.

3. Стратегія як ідеал, який повинен бути досягнутий. Представлена позиція ґрунтується на тому, що у такій стратегії “формується” відповідні параметри, які представляють бажаний стан функціонування сфери вищої освіти, з урахуванням їх внутрішнього економічного потенціалу та певного зовнішнього середовища. Кожен відповідний відповідальний власник або ж менеджер орієнтується на те, щоб сфера вищої освіти мала стабільне майбутнє, тобто була спроможна задовольняти відповідні соціально-економічні потреби, тобто сприяє реалізації своєї місії. Таке стійке майбутнє описується у контексті реалізації стратегії, яка представляє бажані параметри інноваційного розвитку на довгострокову перспективу. Основною умовою визначення змісту стратегії як ідеалу розвитку сфери освіти є досяжність представлених цілей та ідентифікованих завдань. Тобто, ідеал, зафіксований у певній стратегії, має бути реальним, тобто повинна існувати суттєва ймовірність досягнення представлених параметрів інноваційного розвитку у разі своєчасної реалізації усіх визначених заходів (певних робіт), інакше така стратегія залишиться лише певним “набором побажань” а не

буде мати зацікавленість відповідними учасниками як ключовий елемент певної корпоративної структури.

4. Стратегія з погляду позиції функціонування сфери вищої освіти в зовнішньоекономічному середовищі (як елемент позиціонування). Така стратегія повинна мати чітку відповідь на відповідні питання щодо місії, місця та певних зон функціонування сфери сучасної вищої освіти. Так для комерційних установ принциповим є питанням щодо частки на цільовому ринку, а для некомерційних безпосередньо рівень сприйняття певними цільовими групами, також реальний вплив на всі суспільні процеси. Тому джерелом успіху розвитку сфери вищої освіти є висока віддача вкладених різних ресурсів, що досягається шляхом ефективного використання таких ресурсів, а саме інформаційних й технологічних. Ключовим компонентом перш за все у цьому питанні є більш вдале визначення певних орієнтирів.

5. Стратегія як певна відповідь на сучасні виклики зовнішнього середовища. Тобто стратегія визначена як елемент відповідної внутрішньої культури сфери вищої освіти, у якій повинні бути представлені стратегічні рішення, які сприяють мінімізації негативних впливів певних процесів та явищ у зовнішньоекономічному середовищі. У свою чергу зазначимо, що саме внутрішній потенціал сфери вищої освіти розвивається або ж з урахуванням ідентифікованих змін такого зовнішнього середовища, або ж ґрунтується на певних стандартизованих установках, серед яких важливе місце належить концепції про організацію, або ж самонавчається. Тобто, проблеми, які зараз виникають (або ж можуть виникнути у майбутньому) в такому зовнішньоекономічному середовищі сприяють формуванню так званого стратегічного порядку дій, у контексті якого вища освіта має визначати адекватні раціональні відповіді.

6. Стратегія як певна система управління персоналом. Для реалізації такої стратегії враховується необхідність розв'язання ключових проблем менеджменту всього персоналу, також щодо його мотивації, системи контролю, процесу підготовки, рівня підвищення кваліфікації та ін.. Тобто

певні дії персоналу оцінюються саме з точки зору ефективності щодо вирішення визначених стратегічних завдань. Насамперед, стратегія повинна стати для будь-якого колективу комплексним об'єднуючим інструментом, об'єднувати людей навколо визначених спільних цінностей і завдань. Тобто стратегія повинна своєрідно ініціювати високу й раціональну працездатність, а саме на основі визначених запланованих (насамперед реалістичних) результатів проведеної роботи відповідних елементів (певних структурних підрозділів) сфери вищої освіти шляхом використання сучасної методології планування й прогнозування.

7. Стратегія як певний засіб підтримки визначених цінностей і цілісності сфери вищої освіти. Тобто діяльності сфери вищої освіти притаманні формальні та певні неформальні групи, та малі групи, мікрогрупи, які зазвичай ставляться опортуністично до визначених цінностей, стратегічних цілей й завдань. Тому така ситуація може призвести до певного “розпаду” сфери вищої освіти, нехай навіть неформального (тобто сприйняття колег за таким принципом як: “свій” – “чужий”). Такий виклик повинен бути нейтралізований, насамперед, шляхом формування відповідної стратегії, яка передбачає підтримку комплексності ключових елементів розвитку сфери вищої освіти, її системному інноваційному розвитку, насамперед шляхом залучення висококваліфікованих працівників до процесу формування таких стратегічних завдань. У процесі розробки та реалізації певних стратегічних рішень, затверджених спільно, колективи можуть об'єднуватися та сприяти підвищенню рівня цілісності всієї сфери вищої освіти.

8. Стратегія як відповідний предмет (або зразок) для процесу імітації. Сформована та затверджена стратегія повинна ґрунтуватися на так званих “зразкових стратегіях”, тобто тих які забезпечили певний успіх подібним закладам сфери вищої освіти за практично ідентичних умов (наприклад, на споріднених освітніх ринках або ж у сусідніх країнах). Ідеальна (імітаційна) стратегія повинна також орієнтуватися на відповідні побажання (погляди)

споживачів, які безпосередньо пропонують такій компанії запит на “зразковість” отриманого продукту. Тобто, стратегія-зразок повинна використовуватись з ціллю формування так званого “стратегічного набору” відповідних управлінських рішень шляхом проведення ретельного аналізу зовнішньо-економічного середовища, також вона може бути прийнята з конкретним рівнем деталізації.

Отже, з урахуванням зроблених узагальнень можемо запропонувати власне трактування поняття ”стратегія інноваційного розвитку вищої освіти”. Стратегія інноваційного розвитку вищої освіти – це довгострокова програма (у формі плану або планів, або набору певних управлінських рішень), яка ухвалена з урахуванням внутрішнього потенціалу вищої освіти й очікуваних змін зовнішнього середовища та представляє комплекс взаємоузгоджених заходів, норм, орієнтирів, засобів та правил економічної поведінки вищої освіти, реалізація яких дозволить досягти стратегічної мети та вирішити стратегічні завдання функціонування сфери освіти.

Стратегія проектується та реалізується в межах стратегічного управління. У літературі є різні підходи щодо формування методології регулювання відповідними стратегічним інноваційним розвитком сфери вищої освіти. Серед таких підходів є формування так званої “фінансової матриці”, яка за своїм змістом і сутністю представляє собою стандартизовані набори певних фінансових рішень у залежності від стану існуючого фінансового потенціалу та певних вимог до його інноваційного розвитку [95]. Слушною є пропозиція науковця А.Азарової про глобальну необхідність удосконалення методології цільового програмування, з метою визначення часткового впливу кожного із визначених стратегічних проектів на ключову мету, що своєчасно уможливить визначення пріоритетних напрямів щодо розподілу ресурсів, орієнтованих на покращення функціонування всієї сфери вищої освіти [96].

В сучасних умовах формування інформаційної економіки актуалізується доцільність підвищення раціональності функціонування сфери

вищої освіти в державі, формування належних передумов для своєчасної реалізації існуючого кадрового потенціалу, базою якого складають спеціалісти з вищою освітою. В умовах становлення інформаційної економіки, лише шляхом розвитку сфери вищої освіти та раціонального використання відповідних інтелектуальних ресурсів країни можна досягнути суттєвих темпів інноваційних змін, забезпечити підвищення рівня конкурентоспроможності країни у світовому вимірі. У даному аспекті потребує глибшого вивчення проблеми визначення ролі й місця інструментів державного регулювання інноваційного розвитку сфери вищої освіти.

Науковцем Г. Ламбертом, зазначено, що для інформаційного суспільства, яке розвивається за відповідними ринковими законами, варто обмежувати ринкову свободу у тому випадку, коли вона призводить до відповідних негативних соціально-економічних наслідків. Зазначимо, що результати функціонування сучасних ринкових економічних процесів вимагають своєчасного втручання зі сторони держави з метою приведення їх у відповідність до соціальних цінностей та норм ефективного функціонування інформаційного суспільства [97]. На думку автора, саме сфера вищої освіти, яка слугує однією із найбільш важливих сфер соціально-економічного поступу держави, потребує дієвого механізму державного регулювання з метою мінімізації можливих негативних аспектів щодо впливу ринку та інформаційного суспільства.

Для реалізації механізму державного регулювання розвитку сфери вищої освіти науковець О. Романовський виділяє такі інструменти:

- економічні;
- правові;
- адміністративні[98].

Економічні інструменти державного регулювання реалізуються шляхом використання прямих методів, враховуючи державні закупівлі товарів і послуг, державне цільове фінансування тощо, та непрямих методів, а саме: реалізація інвестиційної та інших форм політики держави. Засобами

нормативно-правового регулювання є прийняття відповідних нормативних актів та своєчасне вдосконалення законодавчої бази, тобто комплексу законів, змін до них, комплексного забезпечення взаємоузгодженості документів різного рівня. Методи адміністративного регулювання передбачає застосування державою відповідних заходів щодо заборони, дозволу або примусу [99].

У напрямку забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти соціально-економічна політика представляє собою сукупність економічних цілей держави та відповідних інструментів регуляторного впливу, які проводяться урядом для вирішення завдань інноваційного розвитку вищої освіти у стратегічній, та поточній перспективах відповідно до встановлених потреб економіки і всього суспільства. Конкретними інструментами реалізації економічної політики держави є відповідні програми інноваційного соціально-економічного розвитку.

У свою чергу, ключовими відмінностями, якими характеризується інноваційний розвиток сфери вищої освіти у сучасних умовах, є відповідні тенденції розширення автономії та рівня децентралізації управління у вітчизняній сфері вищої освіти. На думку Л. Якобсон, передумовами таких процесів є необхідність встановлення прав та обов'язків закладів вищої освіти, найбільш затребуваних сучасними потребами інформаційного суспільства, потребами модернізації сфери вищої освіти, ефективності залученню та використанню ресурсів. Варто забезпечити баланс економічної самостійності та відповідальності, результативного стимулювання ініціативи та надійного контролювання діяльності вищої освіти з боку держави та вимог інформаційного суспільства [100].

Автономія вітчизняних закладів вищої освіти, на думку В. Лугового, має кілька вимірів, а саме: академічний, фінансовий, організаційний, кадровий. Тобто, до академічного належать: визначення кількості студентів; вибір мови навчання; відбір студентів; упровадження та припинення навчальних програм; вибір механізмів і механізмів забезпечення якості

освіти; визначення характеру програм. Організаційний вимір включає: вибір процедури та критеріїв для призначення ректора; відставку та терміни повноважень керівництва; відбір зовнішніх членів органів управління; визначення відповідної академічної структури; формування юридичних осіб. Кадровий вимір стосується: процедур прийому персоналу; заробітної плати; звільнення працівників тощо. Фінансовий вимір: тривалість і модель фінансування; збереження наявних залишків; запозичення ресурсів; запровадження плати тощо[101].

Отже, як результат дослідження було зроблено висновки, що в сучасних умовах інноваційного розвитку інформаційної економіки відбувається реформування підходів до державного регулювання сфери вищої освіти (табл. 1.3), що обумовлюється тенденціями процесів децентралізації управління та автономією закладів вищої освіти, орієнтацією сфери вищої освіти на забезпечення як кількісних так і якісних кадрових потреб у інноваційній моделі розвитку економіки.

З метою стійкого прискорення науково-технічного й соціально-економічного розвитку, нагромадження капіталу, саме держава може активно здійснювати стимулювання розвитку науково-дослідних, проектно-конструкторських, інженерно-технічних розробок тобто реалізувати науково-технічну політику. На державу покладено функції формування глобальних науково-дослідних центрів, лабораторій, формувати наукоємні та відповідні капіталомісткі галузі вітчизняної промисловості, здійснювати фінансування інвестиційних проектів, патентування ліцензій, урядові замовлення науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок, здійснювати підготовку наукових кадрів [102].

Таблиця 1.3

Трансформація підходів до державного регулювання інноваційного розвитку сфери вищої освіти

Складові регулювання	Класичний підхід	Сучасний підхід
Напрямок регулювання	Переважає роль державного регулювання всіх процесів сфери вищої освіти на основі чіткої вертикалі влади (центральні органи влади, регіональні органи управління, ЗВО)	Вагомий вплив мають ринкове регулювання, саморегулювання, соціальний діалог, держава виконує роль регулятора у встановленні рамок і нормативів для процесів у сфері вищої освіти
Рівень автономії ЗВО	Автономія обмежена, розподіл усіх ресурсів здійснюється централізовано, ЗВО переважно не можуть вплинути на результати розподілу	Широка автономія в усіх сферах діяльності, право вільно розпоряджатися власними фінансовими ресурсами, диверсифікація видів діяльності
Методи регулювання	Переважають прямі, директивні, адміністративні методи державного регулювання	Сфера вищої освіти є роль непрямих, економічних, соціально-психологічних, стимулюючих методів регулювання
Фінансування	Фінансування здійснюється переважно основних статей витрат (оплата праці, комунальні послуги) за рахунок коштів державного бюджету для державних ЗВО, надходжень від оплати за навчання – для комерційних ЗВО	Підвищується частка коштів від виконання досліджень і розробок для потреб замовників, послуг з підвищення кваліфікації, грантового фінансування, цільових фондів (ендаумент), донорських та благодійних внесків
Форма власності ЗВО	Держава підтримує переважно ЗВО державної форми власності	Держава підтримує ЗВО усіх форм власності, які демонструють найвищу результативність роботи
Підходи до регулювання	Орієнтація на задоволення поточних кадрових потреб інноваційної індустріальної моделі економіки	Врахування як поточних кадрових потреб економіки, так і стратегічна орієнтованість на забезпечення майбутніх потреб інноваційної постіндустріальної моделі економіки

**Джерело: розроблено автором.*

Тобто, основним завданням держави є формування для сфери вищої освіти тих економічних умов, які б сприяли стимулюванню її до значного прискорення темпів інноваційного розвитку та конкурентних переваг відповідно [103].

Згідно із ст. 16 Закону України «Про вищу освіту» [104] органи влади, які здійснюють державне регулювання вищої освіти, є елементом комплексної системи вищої освіти країни. Державне регулювання сфери вищої освіти передбачає здійснення цілеспрямованого впливу на діяльність суб'єктів сфери вищої освіти шляхом організуючих, регламентуючих та контролюючих засобів, які забезпечує впорядкування її діяльності та досягнення соціально-економічної справедливості у інформаційній економіці.

Державне регулювання інноваційного розвитку сфери вищої освіти передбачає застосування урядом країни сукупності заходів законодавчого, виконавчого і контролюючого впливу у напрямку підвищення ефективності функціонування сфери вищої освіти та її інноваційного розвитку.

У свою чергу, державне регулювання сфери вищої освіти передбачає здійснення цілеспрямованого державою впливу на дану сферу з метою приведення її у відповідність заявленим соціально-економічними потребами інформаційної економіки. Державний регуляторний вплив відбувається на всіх етапах планування, мотивації до розвитку інноваційної діяльності, забезпечує регламентацію й чітке упорядкування всіх процесів у сфері вищої освіти, орієнтує дані процеси у необхідному напрямі відповідно до пріоритетів державної політики, застосування відповідних коригуючих заходів з метою ідентифікації в суперечностей або відхилень від визначеної мети забезпечення інноваційного розвитку. Цілі та принципи державного регулювання інноваційного розвитку сфери вищої освіти встановлюються в залежності від визначеної загальнодержавної політики та відповідних пріоритетів соціально-економічного розвитку інформаційного суспільства [105].

На думку автора ключовими пріоритетами держави у забезпеченні інноваційного розвитку сфери вищої освіти мають бути:

- рівність і справедливість доступу до якісної вищої освіти;
- формування інноваційної моделі функціонування сфери вищої освіти, яка базується на солідарній участі та взаємодії держави, бізнесу та громадянськості;
- імплементація вимог Болонської декларації у сфері вищої освіти;
- підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняної науки та її напрямів інтеграції у міжнародний науковий процес;
- розширення положень автономії закладів вищої освіти [106].

Тому, основними завданнями держави у сфері регулювання інноваційного розвитку сфери вищої освіти повинні бути: забезпечення належної якості освітніх послуг згідно із потребами і запитами споживачів, удосконалення процедур ліцензування й акредитації освітньої діяльності, активне стимулювання наукових досліджень та розробок в сфері вищої освіти, модернізація інфраструктури сфери вищої освіти тощо. Першочерговим є вирішення проблеми раціонального розподілу та використання фінансових ресурсів, можливих напрямів диверсифікації джерел фінансування сфери вищої освіти, уможливлення контролю за академічною та фінансовою діяльністю ЗВО зі сторони держави та відповідних громадських організацій [107].

До основних функцій державного регулювання сфери вищої освіти та її інноваційного розвитку, які не виконуються за допомогою ринкових важелів, варто віднести:

- обґрунтування стратегічних пріоритетів та тактичних дій;
- врахування соціальних цінностей;
- формування нормативно-правових основ інноваційного розвитку сфери вищої освіти;
- гарантування необхідного рівня якості освітніх послуг.

Пропонуємо формувати механізм державного регулювання інноваційного розвитку сфери вищої освіти за ієрархічним принципом, який

передбачає: 1) визначення функцій такого механізму; 2) обґрунтування напрямів економічної політики держави відповідно до визначених функцій; 3) вибір інструментів практичної реалізації даної політики; 4) розробку стратегічних заходів щодо безпосереднього регулювання інноваційних процесів в сфері вищої освіти [108].

У результаті дослідження визначено особливості формування та функціонування механізму державного регулювання інноваційного розвитку сфери вищої освіти, який враховує дію можливих економічних законів та охоплює всю сукупність підходів, відповідних цілей, принципів, форм і методів впливу органів державної влади на сферу вищої освіти у контексті використання комплексу стимулів, важелів, регуляторів з метою забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти відповідно до сучасних потреб держави. Визначено, що зазначений механізм представляє собою спосіб дій суб'єктів регулювання на всіх рівнях управління (макро-, мезо- та макрорівнях) із використанням комплексу методів, засобів, інструментів регулювання, у напрямку забезпечення підвищення ефективності регулюючих дій та інноваційному розвитку сфери вищої освіти. Доцільність використання відповідних методів визначається сукупністю факторів, однак вважаємо за необхідне активізувати використання саме непрямих методів регулювання (соціально-економічних, донорських, морально-етичних) при умові одночасного скорочення методів адміністративного впливу. Важливе місце в механізмі державного регулювання належить використанню систематичного моніторингу інноваційного розвитку сфери вищої освіти та своєчасному запровадженню відповідних коригуючих дій щодо потреб інноваційного розвитку інформаційної економіки країни (рис. 1.8).

Організаційними засадами такого механізму виступають: нормативно-правове регулювання розвитку сфери вищої освіти, їх відносин із споживачами освітніх послуг, інвесторами, державними інститутами,

дотримання обов'язкових юридичних норм (відповідних правил) поведінки всіх учасників ринку освітніх послуг.

До економічних важелів представленого механізму державного регулювання належать відповідні засоби і методи впливу, які базуються на безпосередніх державних пріоритетах розвитку в залежності від стану соціально-економічного середовища країни, формуючи належну поведінку суб'єктів сфери вищої освіти та їх поведінку в інформаційному суспільстві.

Методика державного регулювання інноваційного розвитку сфери вищої освіти представляє собою сукупність відповідних засобів, методів та інструментів органів державної влади у напрямку інноваційного розвитку сфери вищої освіти, що ґрунтуються на засадах їх наукової обґрунтованості, послідовності та систематичності.

Об'єктами державного регулювання інноваційного розвитку сфери вищої освіти є регламентація процесу інноваційного розвитку сфери вищої освіти, відповідні правила, умови й рівень самостійності у прийнятті рішень учасниками сфери вищої освіти, соціально-економічні передумови розвитку освітньої, виховної й інших видів діяльності закладів сфери вищої освіти в умовах становлення інформаційної економіки.

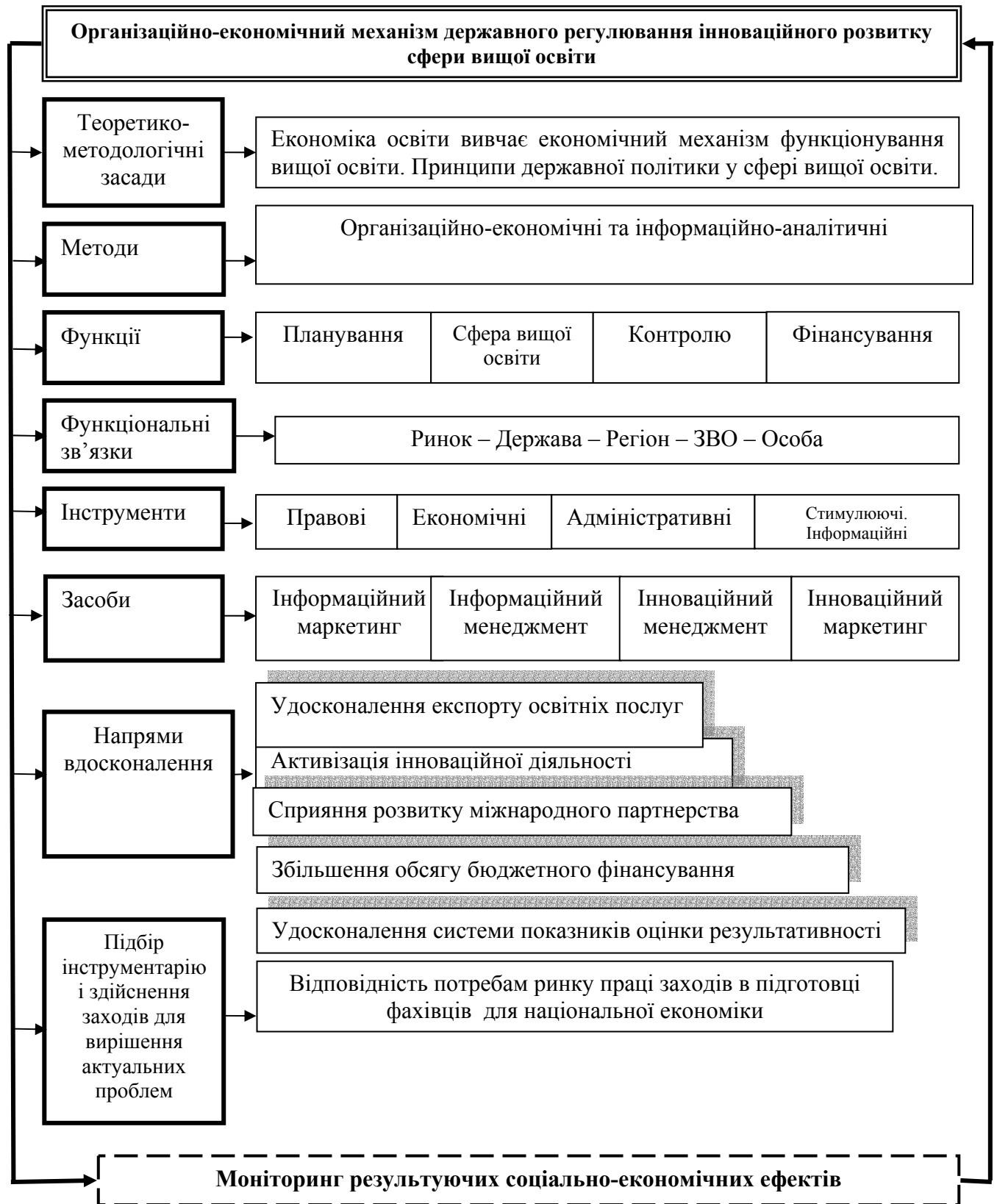

Рис. 1.8. Схема організаційно-економічного механізму державного регулювання інноваційного розвитку сфери вищої освіти

Джерело: розроблено автором.

До методів механізму державного регулювання інноваційного розвитку вищої освіти в умовах інформаційної економіки запропоновано віднести: *правові* (затвердження обов'язкових для виконання юридичних норм (правил) поведінки суб'єктів ринку освітніх послуг (Конституція України, Закони України, Постанови Кабінету Міністрів України, Накази, розпорядження тощо); *економічні* (формування сприятливого фінансово-економічного середовища для суб'єктів ринку освітніх послуг шляхом надання ресурсної підтримки, проектного фінансування, автономії тощо); *адміністративні* (ліцензування, цільові програми, акредитація проекти тощо); *стимулюючі* (заохочення благодійництва, спонсорства тощо; моральне заохочення та популяризація цілей і змісту політики освіти тощо); *інформаційно-аналітичні* (проведення аналізу, оцінювання, прогнозування, моніторингу, планування заходів, використання інноваційних інформаційних технологій збору, передачі та зберігання інформації, блокчейн-технології тощо).

В механізмі державного регулювання сфери вищої освіти важливе місце займає моніторинг. Адже саме моніторинг передбачає систематичне відслідковування відповідних явищ чи процесів у напрямку оцінювання рівня їх відповідності визначеному стану, у свою чергу досягнутий результат порівнюється із запланованим. Головним завданням моніторингу є суттєве зменшення відхилень між бажаним та досягнутим рівнями інноваційного розвитку сфери вищої освіти в інформаційній економіці. Моніторинг в освітній сфері представляє систему щодо збирання, опрацювання, накопичення та розповсюдження відповідної інформації щодо результатів інноваційного розвитку, за допомогою чого здійснюється систематичне відстеження сучасного стану сфери вищої освіти й формується інформаційна база для прогнозування відповідних показників (рис. 1.9).

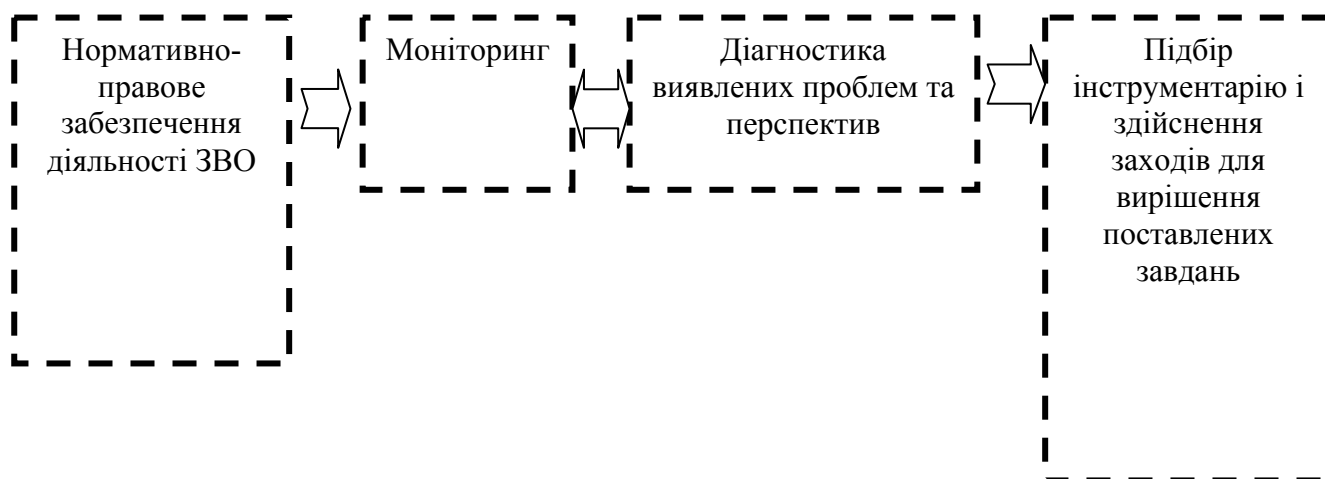

Рис. 1.9. Схема державного регулювання сфери вищої освіти*

**Джерело: вдосконалено автором на основі [109-110].*

Під час проведення моніторингу інноваційного розвитку сфери вищої освіти ключова роль належить якісному інформаційному забезпеченню такого процесу. Підвищуються вимоги у напрямку забезпечення оперативності, повноти та достовірності відповідних даних вітчизняної статистики з питань розвитку вищої освіти.

Основними принципами механізму державного регулювання інноваційного розвитку сфери вищої освіти є:

- сприяння стійкому інноваційному розвитку інформаційного суспільства шляхом підвищення рівня конкурентоспроможності сфери вищої освіти, людського капіталу та формування умов для отримання якісної освіти;
- незалежність сфери вищої освіти від політичної кон'юнктури, релігійних або будь-яких громадських організацій;
- активізація процесу інтеграції сфери вищої освіти у міжнародний та європейський освітній простір та збереження кращих вітчизняних традицій і наявних здобутків у сфері вищої освіти;
- дотримання наступності процесу здобуття освіти;
- комплексність у забезпеченні державою підготовки фахівців з вищою освітою у напрямку задоволення кадрових потреб за відповідними видами

економічної діяльності, які в сучасних умовах є пріоритетними для національної інформаційної економіки;

- формування умов для інноваційного розвитку стратегічних напрямів фундаментальних й прикладних наукових досліджень, удосконалення науково-педагогічної і педагогічної діяльності у сфері вищої освіти;

- державна підтримка освітньо-виховної, наукової, науково-технічної й інноваційної діяльності закладів вищої освіти, зокрема шляхом надання відповідних пільг щодо сплати податків, зборів та інших необхідних обов'язкових платежів;

- розвиток форм державно-приватного партнерства у напрямку модернізації сфери вищої освіти;

- відкритість формування структури та обсягу професійної підготовки фахівців для інформаційної економіки [104].

Отже, вирішення сучасних проблем соціально-економічного напрямку та подальший інноваційний розвиток інформаційної економіки повинні відбуватися шляхом розбудови конкурентоспроможної в глобальному середовищі сфери вищої освіти, яка повинна мати інноваційно-спрямований характер, належну фінансову підтримку, налагодженість зв'язків з науковими та бізнес-центрами, тобто мати випереджаючий, а не так званий адаптивний характер.

Обґрунтування шляхів модернізації організаційно-економічних засад інноваційного розвитку сфери вищої освіти в період становлення інформаційної економіки повинно ґрунтуватись на глибокому аналізі існуючих тенденцій інноваційного розвитку сфери вищої освіти як в контексті міжнародних порівнянь, так і на національному рівні. Активізацію інноваційного розвитку сфери вищої освіти можливо забезпечити шляхом запровадження стратегічних напрямів удосконалення організаційно-економічного механізму державного регулювання такого процесу, який був би орієнтований на комплексне вирішення глобальних питань щодо фінансового, кадрового, матеріально-технічного забезпечення вищої освіти,

покращення їх інноваційної, науково-дослідної, міжнародної діяльності. Тому важливого значення набувають питання забезпечення збалансованості попиту та пропозиції на вітчизняному ринку праці фахівців з відповідною вищою освітою у контексті дотримання стратегічних пріоритетів інноваційного розвитку інформаційної економіки держави, обов'язковість диверсифікації джерел фінансування, включаючи як державні, приватні так і міжнародні, підвищення ефективності напрямів використання таких ресурсів закладами сфери вищої освіти, вдосконалення моделі фінансування науково-дослідних робіт ЗВО за кошти державного бюджету.

Висновки до розділу 1.

1. Важливим фактором соціально-економічного, політичного, інституційного та культурного розвитку країни є сфера освіти. У свою чергу, реалізація стратегічної концепції сталого розвитку є одним із важливих завдань становлення інформаційної економіки та перш за все залежить від якісних характеристик певного людського капіталу (адаптовності, інноваційності, компетентності) у контексті інноваційної парадигми розвитку вищої освіти. Саме інноваційна парадигма представляє собою певну можливість щодо поєднання технологічних, інтелектуальних та інформаційних ресурсів в єдину комплексну систему, функціонування якої спрямоване на стратегічний розвиток вищої освіти. Здійснено класифікацію інновацій за видами та напрямками використання: 1) за рівнем впливу на розвиток національної економіки (інтегральні, фундаментальні та підтримуючі); 2) за результативністю та напрямками використання (продуктивні, інституційні, ринкові, локальні, реактивні, маркетингові); 3) за функціональною приналежністю (технологічні, організаційно-управлінські, соціальні, інформаційні, індивідуальні); 4) за рівнем новизни (ітеративні, радикальні, спонтанні, процесуальні).

2. Визначено сутність інноваційного розвитку вищої освіти як системи, яка характеризується особливостями трансформації фінансово-економічної, науково-технологічної, комерційної та педагогічної діяльності закладів вищої освіти, використанням новітніх організаційно-управлінських рішень та інформаційних технологій у напрямку підвищення ефективності функціонування її складових та конкурентоспроможності висококваліфікованих випускників для наукового сектору і ринку праці. Використання новітніх інформаційних технологій у такій системі (інтерактивний вміст надання освітніх послуг, комп'ютерні симуляції, віртуальні лабораторії, бази даних тощо) сприяє формуванню нової концепції та стратегії прискореного впровадження інновацій у сферу вищої освіти та отриманню максимального соціально-економічного ефекту від них.

3. Для визначення напрямів та засобів реалізації системи інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки необхідно ідентифікувати фактори, які впливають на характер та інтенсивність цього процесу. У свою чергу, сам процес реалізації системи інноваційного розвитку сфери вищої освіти виступає як результат взаємодії сукупності факторів. Запропоновано теоретико-концептуальну конструкцію складових та факторів інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки. Представлена структура факторів та їх впливу на інновації дає змогу обґрунтувати напрями розвитку сфери вищої освіти шляхом посилення, послаблення або ж нівелювання факторів, що слугують детермінантами середовища інноваційного розвитку вищої освіти в інформаційній економіці.

4. Визначено особливості функціонування механізму державного регулювання інноваційного розвитку вищої освіти, який охоплює ресурсно-інноваційний підхід, цілі, принципи, заходи, важелі, методи та інструменти реалізації з метою формування стратегії інноваційного розвитку вищої освіти відповідно до потреб держави та суспільства. До методів механізму державного регулювання інноваційного розвитку вищої освіти в умовах

інформаційної економіки запропоновано віднести: правові; економічні; адміністративні; стимулюючі; інформаційно-аналітичні. Для забезпечення ефективності реалізації механізму державного регулювання інноваційного розвитку вищої освіти варто дотримуватись сукупності взаємопов'язаних специфічних принципів.

Список використаної літератури до розділу 1

1. Шумпетер Й. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры) / Й. Шумпетер; [пер. с англ.] . М.: Прогресс, 1982. 456 с.
2. Соловйов В. П. Інноваційний розвиток регіонів : питання теорії та практики : монографія / В. П. Соловйов, Г. І. Кореняко, В. М. Головатюк. К. : Фенікс, 2008. 224 с.
3. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 року №40-IV URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.
4. Колот А. М. Інноваційно-інтелектуальні чинники розвитку вищої освіти як провідного інститут економіки знань. *Стратегія розвитку України : соціологія, економіка, право : наук. вісн. Ін-т міжнар. відн. Нац. авіац. ун-ту*. К., 2008. Вип. 1-2. С. 502–507.
5. Вищий навчальний заклад URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>.
6. Концепції вищої освіти URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki>.
7. Крахмальова Н.А. Ефективність маркетингових комунікацій у сфері вищої освіти. *Вища освіта*. 2016. № 1. С. 171-174.
8. Грищенко І.М., Власюк Т.М., Макатьора Т.М. Методичні підходи до оцінювання привабливості вищої освіти. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 3. С. 155-159.
9. Кіндрась О.В. Питання формування конкурентного потенціалу вищої освіти як суб'єкта ринку. *Економіка і управління*. 2016. № 1. С. 26-32.

10. Бондаренко О.О. Системне управління інноваційною діяльністю у сфері вищої освіти. *Вісник КНУТД*. 2012. № 4. С. 295-302.
11. Долятовский В. А. Стратегическое планирование деятельности вуза на рынке образовательных услуг [монография] / В.А.Долятовский, О.А.Мазур, Т.Н.Рябченко. –Ростов-на-Дону : СКНЦ ВШ, 2005. 235 с.
12. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия. СПб: Питер, 1999. 416 с.
13. Вітренко Ю.М. Державне замовлення на освітні послуги: напрями поліпшення діючої моделі (прагматичний аспект). *Вісник КНУТД*. 2015. № 5. С. 111-128.
14. Всесвітня декларація про вищу освіту в ХХІ столітті: бачення та дії [збірник інформаційних матеріалів]. Париж: ЮНЕСКО, 1998, 5-9 жовтня. 310 с.
15. Довгань Л.Є. Стратегічна стійкість у системі стратегічного управління підприємством. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 11. С. 115-122.
16. Кіндрацька Г.І Стратегічний менеджмент [навчальний посібник] / Г.І.Кіндрацька. К.: Знання, 2013. 406 с.
17. Корпоративний університет для компанії «Байер» – нова форма співпраці МІМ-Київ і фармацевтичного бізнесу URL: <http://www.mim.kiev.ua/press/news/2008/1421/>.
18. Верба В.А. Аналітична оцінка управлінських технологій розвитку українських підприємств. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 5. С. 52-59.
19. Для профессионального развития сотрудников на «Балтике» создан Корпоративный Университет URL: <http://www.pivnoe-delo.info/2013/11/17/rossiya-dlya-professionalnogo-razvitiya-sotrudnikov-na-baltike-sozdan-korporativnyj-universitet/>.

20. Долятовская В. Н. Современные методы управления системой образования [монография] / В.Н.Долятовская, Л.Г.Сущенко, В.А.Колесник. Киев: ОГИ, 2008. 248 с.
21. Антошкіна Л.І. Економіка вищої освіти: тенденції та перспективи реформування. К.: Видавничий дім „Корпорація”, 2005. 368 с.
22. Корнілова О.В. Інтелектуальний капітал як вагомий ресурс інноваційного розвитку. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 4. С. 165-172.
23. Вакуленко В. М. Види інновацій в освіті та їх класифікація. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України : електронне наукове фахове видання*. URL: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Vnadps/2010_4/10vvmotk.pdf.
24. Шилов К. В. Классификация инноваций. *Инновации в образовании*. 2007. № 3. С. 52–58.
25. Яголковский С. Р. Психология инноваций : подходы, модели, процессы / С. Р. Яголковский; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». М. : Изд. дом Высшей школы экономики, 2011. 270 с.
26. Левченко О. М. Професіональний потенціал : регуляторні механізми інноваційного розвитку: монографія. Кіровоград : КОД, 2009. 376 с.
27. Людський капітал регіонів України в контексті інноваційного розвитку: монографія / В. П. Антонюк, О. І. Амоша, Л. Г. Мельцер та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Донецьк, 2011. 308 с.
28. Онікієнко В. В. Інноваційна парадигма соціально-економічного розвитку України / В. В. Онікієнко, Л. М. Ємельяненко, І. В. Терон. К. : РВПС України НАН України, 2006. 480 с.
29. Тарнавська Н. П. Шляхи забезпечення інноваційного типу конкурентної поведінки підприємств в умовах розвитку к-суспільства. *Актуальні проблеми економіки*. 2010. № 11(112). С. 157–164.

30. Progress towards the Lisbon objectives in education and training – Indicators and benchmarks 2008. URL: http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc/report08/invest_en.pdf

31. Шевчук А. В. Інноваційний розвиток регіональних освітніх систем: концептуальна сутність та прикладні аспекти забезпечення. *Стратегічний розвиток національної економіки, регіонів і підприємств. Т. 2. Регіон у системі пріоритетів стратегічного економічного розвитку : матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 15–17 листопада 2012 р., м. Донецьк. Донецьк : ДонДУУ, 2012. С. 193–198.*

32. Левченко О. М. Професіональний потенціал : регуляторні механізми інноваційного розвитку: монографія. Кіровоград : КОД, 2009. 376 с.

33. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.1 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп.ред.) та ін. Видавничий центр «Академія». 2000. 864 с.

34. Прокопенко І.Ф. Розвиток і модернізація ринку послуг вищої освіти в Україні. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. "Економіка". 2013. Вип. 13. С. 5-14.* URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znpkhnpu_eko_2013_13_3.pdf

35. Волинчук Ю. В. Вища освіта людини майбутнього. *Українська освіта у світовому часопросторі: II міжнародний конгрес, 25-27 жовтня 2007 р. : тези доп. К. : Українське агентство інформації та друку „Рада”, 2007. Кн. 1. С. 88–89.*

36. Антошкіна Л. І. Сучасний етап і тенденції розвитку вищої освіти в умовах переходу до інформаційного суспільства. *Формування ринкових відносин в Україні. Збірник наукових праць. К., 2004. Вип. № 11 (42). С. 18-22.*

37. Боголіб Т. М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в трансформаційний період. *Міністерство освіти і науки України. К.: Освіта України, 2006. 324 с.*

38. Верховглядова Н. І. Економічний вимір конкурентоспроможності вищої освіти : Моногр. / Н. І. Верховглядова, О. М. Чередниченко, В. Ю. Венгерова, Н. А. Іванникова. Дніпропетр. облдержадмін., Обл. комун. вищ. навч. заклад Ін-т підприємництва "Стратегія". Д. : Наука і освіта, 2005. 172 с.

39. The Most Educated Countries in the World // Edu-Active.com, 21.09.2013 URL: <http://www.edu-active.com/news/2013/sep/21/most-educated-countries-wg2orld.html>

40. Рівень освіти населення у відповідних вікових групах URL: [http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ 2010/gdn/sd h/dod_06.htm](http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ%2010/gdn/sd%20h/dod_06.htm)

41. Education at a Glance 2013. OECD indicators. Paris: OECD Publishing, 2013. p. 360.

42. Патон Б. «Академія вміє знаходити відповіді на вимоги часу...»: інтерв'ю Президента НАН України оглядачеві Укрінформу. *Світ*. 2005. № 29-30, серпень. 2 с.

43. Добрянський І. А. Приватна вища освіта України в історико-педагогічних дослідженнях. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки)*. Бердянськ: БДПУ, 2007. № 1. С. 101–104.

44. Пасінович І. І. Державне регулювання вищої школи в умовах активізації ринкових процесів. *Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Соціально-економічний розвиток регіону: діагностика, стратегія, управління (збірник наукових праць) / НАН України, Інститут регіональних досліджень; ред.кол.: відп. ред. акад. НАН України М.І. Долішній. Львів, 2006. Вип. 4 (66). С. 513-521.*

45. Климова Г. П. Інноваційний розвиток вищої освіти України: методологічний аспект аналізу. *Право та інноваційне суспільство*. 2013. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/pric_2013_1_10.pdf

46. Антошкіна Л. І. Економіка вищої освіти: тенденції та перспективи реформування. К.: Видавничий дім "Корпорація", 2005. 368 с.

47. Антошкіна Л. І. Реформування освітніх послуг в Україні в контексті інноваційного розвитку. *Формування ринкових відносин в Україні. Збірник наукових праць*. К., 2005. –Вип. № 2 (45). –С. 17-19.
48. Романов И. А. Диалектика инноваций в отечественной педагогике XX в. М. : Наука, 1995. 225 с.
49. Сластенин В. А. Педагогика: инновационная деятельность / В. А. Сластенин, Л. С. Подымова. М. : Наука. 1997. 317 с.
50. Трусевич И. В. Инвестиции в образование – фактор профессионального роста. *Инновационные образовательные технологии*. 2007. № 1(9). С. 24-29.
51. Радченко В. В. Використання творчого потенціалу економічної теорії – необхідна умова утвердження інноваційної моделі розвитку в Україні. *Економічний збірник наук. праць учених та аспірантів. – Переяслав-Хмельницький, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т імені Григорія Сковороди»*, 2008. Вип. 5. С. 371-374.
52. Трохімець О. І. Розвиток вищої освіти України в умовах глобалізації. *Науковий журнал*. 2009. №1. URL:http://nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Dtr_ep/2009_1/files/Econ_01_2009_Trohimets.pdf.
53. Панкрухин А. П. Маркетинг образовательных услуг. *Маркетинг в России и за рубежом*. 1997. № 7-8. С. 79-85.
54. Прошко В. Принцип субсидіарності – інструмент розподілу повноважень. *Аспекти самоврядування*. 2000. № 1 (6). С. 2–7.
55. Плахотнікова Л. О. Формування ринку освітніх послуг в Україні : стан і проблеми розвитку. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2004. № 5 (48). С. 50–54.
56. Якубек П. Організаційні детермінанти інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки України. *Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції*. Херсон, 2018. № 28 (17). С.245-250.

57. Трансформація механізмів управління в механізми господарювання: [монографія] / [Під ред. проф. Зинов'єва Ф. В. та Реутова В. Є.] І Сімферополь: Фенікс, 2008. 200 с.

58. Семикіна М. В. Інтелектуальний потенціал : соціальні виміри використання та розвитку: колективна монографія / М. В. Семикіна, В. І. Гунько, С. Р. Пасека ; за ред. М. В. Семикіної. Черкаси : Маклаут, 2012. 312 с.

59. Янковська Л. А. Розвиток освітньо-фахового потенціалу регіону : теорія, методологія, практика: монографія. Львів : Інститут регіональних досліджень НАН України, 2007. 260 с.

60. Другов О. О. Сучасний стан і перспективи інвестиційного забезпечення сфер науки та вищої освіти в Україні : наук. вид.; НАН України, Ін-т регіональних досліджень ; [відп. ред. П. Ю. Беленький]. Львів, 2009. 60 с.

61. Петренко В. П. Управління процесами інтелектокористування в соціально-економічних системах: [монографія]; Івано-Франківський нац. техн. ун-т нафти і газу. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2006. 352 с.

62. Якубек П. Фактори інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах становлення інформаційної економіки. *Інфраструктура ринку*. 2017. Випуск 7. URL: <http://www.market-infr.od.ua/uk/7-2016>

63. Патора Р. Ринок освіти в системі кадрового забезпечення стратегічного розвитку країни : монографія. Львів, Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2002. 338 с.

64. Тимошенко І. В. Інституційні основи розвитку системи освіти : монографія. Харків : Вид-во НУА, 2013. 250 с.

65. Yee J. A. Forces motivating institutional reform. ERIC Digest. ED 421179. URL: <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED421179.pdf/>.

66. Касьянова О. Експертиза регіональної системи освіти на засадах сталого розвитку. *Теорія та методика управління освітою*. 2010. № 3. URL: www.nbuv.gov.ua/e-journals/ttmuo/2010_3/10kaspsd.pdf.

67. Інноваційна праця : діагностика проблем, важелі активізації : монографія / М. В. Семикіна, С. Р. Пасека та ін. за наук. ред. д. е. н., проф. М. В. Семикіної. Черкаси : Маклаут, 2012. 320 с.

68. Середня зарплата вчителя становить 2650 грн. – дослідження : Освітній портал URL: http://www.osvita.org.ua/news/73029.html?from=news_rss.

69. Бутенко А. І. Проблеми та напрямки розвитку підприємництва у сфері освіти / А. І. Бутенко, І. М. Сараєва, А. І. Мергут. Одеса : Ін-т проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, 2003. 270 с.

70. Синюра-Ростун Н. Р. Проблеми оптимізації територіальної організації загальноосвітніх навчальних закладів регіону. *Регіональна економіка*. 2011. №1. С. 140–147.

71. Стиглиц Дж. Экономика государственного сектора. М., 1997. 354 с.

72. Другов О. О. Інвестиційне забезпечення інтелектуалізації економіки України : монографія; Університет банківської справи Національного банку України, м. Київ ; НАН України, Інститут регіональних досліджень. К. : УБС НБУ, 2010. 284 с.

73. Ružinská E., Hagara V., Krajewski K., **Yakubek P.** The evaluation of specific environmental and degradation characteristics of Surface treated wood: the effectiveness of innovative developments at the Dubnitsky Institute of Technology. (Оцінка специфічних екологічних та деградаційних характеристик обробленої поверхні деревини: результативність інноваційних розробок Дубницького технологічного інституту) *Materials Science Forum*. 2015. Vol. 818. p. 185-189.

74. Várkonyi L., Lajčín D., Gabrhelová G., Kuceba R., Kułyk P., **Yakubek P.** Innovativeness and competitiveness of contemporary educational organizations. (Інноваційність та конкурентоспроможність сучасних освітніх організацій) *Przykłady dobrych praktyk w biznesie*. Toruń : Wydawnictwo "Dom Organizatora", 2016. S.117-127; 132-133.

75. Шевчук А. В. Аналіз факторів інноваційного розвитку регіональних освітніх систем в умовах побудови інформаційного суспільства. *Економічний форум : науковий журнал*. 2013. № 1. С. 154–161.
76. Макарова Е.С. Классификация факторов инновационного потенциала региона. *Экономика и менеджмент инновационных технологий*. 2012. URL: <http://ekonomika.snauka.ru/2012/01/319>.
77. Галиця І. Державне регулювання в умовах ринкових відносин. *Економіка України*. 2002. №6. С.52–58.
78. Клейнер Г.Б. Стратегия предприятия [учебник]. М.: Дело, 2008. 568 с.
79. Model of the strategic management of the higher educational institutions on the basis of the realization of the competitive advantages. *Modern Science – Moderní věda*. 2016. № 2. PP.16-23.
80. Ігнат'єва І. Стратегічний менеджмент [підручник]. К.: Каравела, 2008. 480 с.
81. Юрик Н.Є. Роль структури управління підприємством у процесі реалізації антикризової стратегії. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 3. С. 179-183.
82. Бусыгин А.В. Эффективный менеджмент [учебник]. М.: Финпресс, 2000. 1056 с.
83. Минцберг Г. Школы стратегий [учебник; пер. с англ.] / Г.Минцберг, Б.Альстрэнд, Дж.Лемпел. СПб: Питер, 2000. 577 с.
84. Porter M. Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors. Free Press, 1980. 710 p.
85. Rhenman E. Organization Theory for Long-Range Planning. London: John Wiley, 1973. 455 p.
86. Modigliani F. The cost of capital, corporation finance and the theory of investment . *The Americal Economic Review*. 1958. Vol. 48. P. 261-297.
87. Виханский О.С. Стратегическое управление [учебник; 2-е изд.] / О.С.Виханский. М.: Гардарики, 1999. 386 с.

88. Юрик Н.Є. Роль структури управління підприємством у процесі реалізації антикризової стратегії. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 3. С. 179-183.
89. Ігнат'єва І. Стратегічний менеджмент [підручник]. К.: Каравела, 2008. 480 с.
90. Аніщенко В.О. Особливості стратегічного розвитку компанії з метою збільшення її вартості. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 2. С. 67-75.
91. Jensen M. Theory of firm: managerial behavior, agency cost and capital structure. *Journal of Financial Economics*. 1976. Vol. 3. October. P. 305-360.
92. Артьомова Т.І. Умови забезпечення життєстійкості господарських суб'єктів у нестабільному економічному середовищі. *Вісник Інституту економіки та прогнозування*. 2013. № 1. С. 52-54.
93. Семиноженко В. Головне – показати реальні результати впровадження наукових розробок в економіку. URL: <http://www.mon.gov.ua>.
94. Черниш О.В. Системні чинники конкурентоспроможності вищої освіти. *Вісник КНУТД*. 2012. № 4. С. 475-479.
95. Тарасенко І.О. Особливості фінансування ВНЗ України в контексті підвищення конкурентоспроможності. *Вища освіта*. 2016. № 1. С. 164-168.
96. Азарова А.О. Вибір, планування та реалізація стратегії розвитку підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 12. С. 91-100.
97. Климова Г. П. Інноваційний розвиток вищої освіти України: методологічний аспект аналізу. *Право та інноваційне суспільство*. 2013. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/pric_2013_1_10.pdf
98. Романовський О. О. Інноваційна діяльність дослідницьких підприємницьких університетів США: Монографія. К.: Вид-во КНУТД, 2012. 134 с.

99. Андреева О. Отличительные черты, определяющие конкурентоспособность ВУЗов URL: <http://www.megaport-nn.ru/content/articles/19157/>
100. Якобсон Л. И. Формы государственных и муниципальных учебных заведений: проект «Информатизация системы образования». *Вопросы образования*. 2006. № 1. С. 25-46.
101. Луговий В. Автономія та лідерство в європейському просторі вищої освіти. *Вища освіта України*. 2014. № 1. С. 14-20.
102. Валиев Ш. З. Высшее образование – фактор макроэкономического роста / Ш. З. Валиев. СПб.: Изд-во СПбУЭФ, 2000. 141 с.
103. Портер М. Международная конкуренция: Конкурентные преимущества стран: [Пер. с англ.]. М.: Междунар. отношения, 1993. 896 с.
104. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 р., № 1556-VII, зі змінами та доповненнями. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
105. Романовський О. О. Інноваційна діяльність дослідницьких підприємницьких університетів США: Монографія. К.: Вид-во КНУТД, 2012. 134 с.
106. Антошкіна Л.І. Науково-методичні основи державного регулювання вищої освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. екон. наук : спец. 08.02.03. «Організація управління, планування і регулювання економікою». К., 2006. 28 с.
107. Вакарчук І. Вища освіта України – європейський вимір: стан, проблеми, перспективи. *Вища школа*. 2008. №3. С. 3–18.
108. Guzoňová V., Varkoly L, **Yakubek P.** Aktuálne problémy moderného vzdelávania v inštitúciách poskytujúcich vysokoškolské vzdelávanie: II. Časť. *Edukacja wczoraj- dziś - jutro. Radom, Połsko : Radomskie towarzystwo naukowe*, 2015. S. 274-280.

109. Цимбал Л. І. Особливості освітніх послуг на сучасному етапі розвитку ринку. *Економічний вісник університету. Збірник наукових праць учених та аспірантів*. 2007. Випуск 3. С. 42-47.

110. Каленюк І. С. Розвиток вищої освіти та економіка знань: Монографія. К.: Знання, 2012. 343 с.

Результати першого розділу представлені у публікаціях автора
[56;62;73;74]

РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СФЕРИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

2.1. Методологія дослідження інформаційної економіки та її впливу на забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти

Для обґрунтування теоретико-методологічних основ дослідження сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки важливо визначити еволюцію поглядів на відповідні економічні категорії, які детермінують формування стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти з урахуванням закономірностей відповідного етапу поступу людства.

Зрозуміло, що і в попередні періоди зміни в суспільстві, і в сучасних умовах вчені прагнуть змодельовати можливий напрям модернізації суспільства та відповідно певний тип економічної системи в довгостроковій перспективі, ідентифікуючі негативні моменти (ризики) та пропонуючи можливі напрями своєчасного їх недопущення.

Тому, головним суб'єктом в суспільстві постає людина, яка перебуває у взаємовідносинах із сучасним суспільством та навколишнім середовищем, що стане ключовою гіпотезою у наших твердженнях щодо обґрунтування підходів до розгляду сфери вищої освіти в сучасних реаліях. Тобто людина за таких умов є не лише ресурсом суспільства, а базисом всіх можливих змін як у політичному аспекті, так і в соціально-економічних умовах життя всього суспільства [1, с. 47]. На думку науковця В. Іноземцева основним джерелом інноваційного розвитку виступає вже не просто взаємодія людини і природи, а особливий внутрішній розвиток кожної особистості, можливі напрями її самовиразу, активного продукування знань, які спроможні змінити не лише навколишній світ, але й, найголовніше все її оточення [2].

Учений У. Мартін у своїх дослідженнях доводить, що саме інформаційне суспільство є найвищою стадією розвитку індустріального [3]. У свою чергу Д. Лайон, пропонує розглядати інформаційне суспільство як ідею нової фази у відповідному історичному розвитку розвинених країн, тобто це не просто прихід «постіндустріального» суспільства, а розбудова нового побудованого за соціальним зразком, що зазвичай базується на мікроелектронній технології. Тобто, поняття інформаційного суспільства представляється як надія на стратегічний розвиток [4]. Так, науковець Л. Мельник ототожнює поняття інформаційне суспільство з так званим постіндустріальним і пропонує розглядати його як [5]:

1) системну соціально-економічну формацію, умовою функціонування якої є виробництво та споживання відповідної інформації;

2) глобальний соціально-економічний та політичний і технологічний проект, який передбачає регульований цивілізаційний перехід до відповідного світового суспільного порядку, при якому домінуючу роль в функціонуванні суспільства відіграє система певних масових комунікацій, які реалізуються з допомогою відповідних комп'ютерних телекомунікаційних технологій, з використанням можливих технологій Інтернету.

У свої дослідженнях О. Вітюк, представляє інформаційне суспільство як соціологічну концепцію, яка визначає базовим фактором інноваційного розвитку суспільства безпосередньо процес виробництво та реалізації науково-технічної й іншої інформації [6]. На думку американського вченого, соціолога М. Кастельса дефініцію інформаційне суспільство пропонує трактувати як «інформаціональне суспільство» [7].

Ми підтримуємо позицію А. Костіної, яка інформаційне суспільство пропонує розглядати як певним чином організоване суспільство, ключовою ознакою та якісними параметрами якого є важлива роль знань та побудованих на них інноваційних технологій, превалювання інформації, пришвидшення рівня технічного прогресу, мінімізація частки матеріального

виробництва у національному валовому суспільному продукті, активний розвиток сфери послуг та підвищення рівня якості життя в країні [8].

На нашу думку, досить дискусійним є підхід науковців щодо ототожнення понять «інформаційна економіка» та «інформаційне суспільство». Не зовсім коректним є такий підхід, адже економічна система є складовим елементом суспільної структури, тобто інформаційна економіка є одним з складових компонентів інформаційного суспільства. У свою чергу, інформаційна економіка будується в межах інформаційного суспільства та представляє усі його змістовні характеристики.

Зазначимо, що важливим виробничим ресурсом в системі інформаційної економіки є не звичайні промислові виробництва, а певна інформація. Тому зауважимо, що саме роль інформації в сучасній економіці представляє собою прискорену передачу повідомлень, певних зв'язків, значно ефективно поширення масиву відповідних даних, активному розповсюдженню електронних комунікацій у різних сферах та автоматизація ручної праці. Т. Стоуньєр також акцентує увагу на стратегічній ролі інформаційного ресурсу у функціонуванні інформаційної економіки, зазначаючи, що вітчизняні інформаційні ресурси є базою економічних цінностей та слугують джерелом багатства держави [9].

Систематизуючи погляди науковців зробимо висновки у контексті диференціації відповідних підходів за різними напрямками процесу розвитку економічних систем у розрізі економік: аграрної, індустріальної й інформаційної (табл. 2.1).

Проведення порівняння критеріїв соціально-економічного, технологічного, індивідуального та іншого характерів сприяло визначенню взаємообумовленості процесів еволюції всього людства, а саме взаємозв'язку параметрів, які характеризують сучасні ринки праці з іншими секторами економіки. Тому, визнання інформації ключовим економічним ресурсом сприяло розробці нової парадигми формування економіки інформаційного типу.

Таблиця 2.1

Основні критерії розвитку інформаційної економіки
в сучасній економічній системі

Критерій	Сировинна економіка	Індустріальна економіка	Інформаційна економіка
	До початку XIX ст.	Кінець XVIII – 60-ті рр. XX ст.	60-70-ті рр. XX ст. – до сьогодні
1	2	3	4
Технологічний			
Особливості технологічного прогресу	Формування технологічного прогресу	Глобалізація технологічного процесу	Екологізація технологічного процесу
Технологічний спосіб виробництва	Інструментальне виробництво	Механізоване виробництво	Автоматизоване виробництво
Технологічний уклад та його ядро*	Перший (1770-1830): текстильна промисловість та машинобудування, виплавка чавуну, обробка заліза, будівництво каналів, водяний двигун. Другий (1830-1880): паровий двигун, машино-, пароплавебудування, залізничне будівництво і транспорт, вугільна, верстатостроительна промисловість, чорна металургія.	Третій (1880-1930): електротехнічне, важке машинобудування, виробництво і прокат сталі, лінії електропередач, неорганічна хімія. Четвертий (1930-1980): виробництво товарів довгострокового користування, автомобіле-, тракторобудування, кольорова металургія, синтетичні матеріали, органічна хімія, нафтовидобування і нафтопереробка.	П'ятий (1980-2030): електронна промисловість, телекомунікації, обчислювальна, оптоволоконна техніка, програмне забезпечення, роботобудування, переробка, інформаційні послуги.
Економічний			
Визначальний фактор виробництва	Природний	Фізичний капітал	Інформація і знання
Основне спрямування виробництва	Добування	Виготовлення	Обробка
Особливості виробничого процесу	Зростаюче ресурсозатратний (домінантно трудовозатратний)	Стабільно ресурсозатратний (трудо- і капіталозатратний)	Зменшуюче трудовозатратний, наукомісткий
Форми власності	Спільна, відносно приватна власність	Приватна, суспільна власність	Диференціація форм власності (державна, приватна)

Ставлення до грошей	Як ціль	Як ціль	Як засіб
Соціальний			
Основні взаємовідносини	«Людина – Природне середовище»	«Людина – Деформоване природне середовище»	«Людина - Суспільство»
Провідний робочий клас	Ремісники, купці, торговці, селяни	Робочі, техніки	Менеджери, програмісти, креативні директори, фінансові директори, науковці
Діяльнісний (ринки праці)			
Форми зайнятості	Рабовласництво, наймана праця	Диференціація портфеля видів зайнятості	Самозайнятість, гнучкі форми зайнятості (вторинна, віртуальне робоче місце)
Розподіл активного населення, %**: - промисловість; - сільське господарство; - сфера послуг	Понад 40 5-25 10-15	10-20 Понад 40 15-25	Менше ніж 10 Менше ніж 20 Понад 50
Мобільність працівників	Внутрірегіональна, дуже слабка	Міжрегіональна, примусово міждержавна	Полівекторна мобільність, дуже висока
Особистісного розвитку			
Основні вимоги до працівників	Висока продуктивність у фізичній діяльності	Дисциплінованість, точність у виконанні планових нормативів	Професіоналізм, творчий потенціал людини
Фактори досягнення високого соціального статусу	Родинні зв'язки	Родинні зв'язки, політичні погляди	Освіта, інтелектуальні здібності
Сприйняття праці	Необхідність існування	Форма тільки заробітку	Можливість саморозвитку, форма заробітку
Характеристики освіти***: - обов'язкове навчання, рр. - важливість навчання населення; - частка ВВП на освіту, %	Незначна 2-4 Менше ніж 1	Велика 7-10 2-4	Дуже велика 12 і більше Понад 6

Джерело: складено на основі: [10-11], ** [12], *** [13].

Отже, поняття інформаційної економіки є досить новим, адже його широко почали використовувати лише на початку 90-х років XX століття (сама ідея становлення інформаційного суспільства була сформована ще в 40-х роках XX ст. ученим Японії Й. Масудою та представляє інформаційний підхід щодо дослідження інноваційного розвитку економіки). Початківцем у формуванні такої дефініції вважають вченого Ю. Хаяши (Японія). Зміст та особливості прояву інформаційної економіки представлені у працях також вітчизняних науковців, а саме: В. Андрущенка, І. Бойченка, В. Діденко, В. Кравця, В. Кухаренка, Б. Новікова, В. Павлова, В. Рижка, Л. Соханя та ін.

Відповідні концепції та теорії, які безпосередньо стосуються становлення інформаційної економіки представляють собою сциєнтичний напрям, основою якого є знання та найвищою культурною цінністю, також визначальним фактором орієнтації сучасної людини у світі. До таких теорій відносять інформаційного суспільства, інформаційної економіки, постіндустріального суспільства, «економіки знань», суспільства знань, підприємницької економіки, технократичні і технологічні концепції, теорії технотронного суспільства й модернізаційні тощо.

Теорії інформаційного суспільства були сформовані такими провідними американськими науковцями, як: Д. Белл (1919) [14], З. Бжезинський (1928) [15] та Е. Тоффлер (1928) [16]. Наукові погляди науковців за таким напрямом підтверджували еволюційність поступового переходу всього людства до інноваційного типу його розвитку, який ґрунтується на засадах домінування саме інформації і знань.

Формування та розвиток теорії інформаційної економіки як сучасної інформаційної парадигми припадає на період 1960-1970-90-х рр., а саме, починаючи з наукових доробок Ф. Махлупа і М.Пората та появи сукупності наукових публікацій з такої проблематики, які визнані зарубіжними та вітчизняними ученими: Т.Стоуньєра, Д.Белла, М.Кастельса, Е.Тоффлера, А. Чухно, Л.Мельника, А.Маслоу, Л.Федулової та ін.

Формування та розвиток теорії інформаційної економіки є відповідним результатом функціонування інформаційного суспільства. Між такими теоріями присутній тісний зв'язок. У свою чергу, теорію інформаційного суспільства вважають певною методологічною основою теорії інформаційної економіки, у свою чергу теорія інформаційної економіки є складовою інформаційного суспільства [17].

На сьогоднішній день зустрічаються різні інтерпретації терміну «інформаційна економіка», що значно залежать від точки зору відповідного науковця та способу його дослідження. Однак, найпоширенішим є підхід до визначення інформаційної економіки як відповідної фази розвитку суспільства, у якій основним продуктами виробництва є сама інформація та знання, а до відмінних рис належать збільшення ролі інформації та знань у життєдіяльності, зростання обсягів інформаційних комунікацій, відповідних продуктів та послуг у ВВП країни, формування глобального інформаційного простору, у якому відбувається дієва інформаційна взаємодія всіх людей, а саме через їхній своєчасний доступ до можливих світових інформаційних ресурсів та безпосередньо споживання таких інформаційних продуктів і послуг [18]. Зауважимо, що таке споживання інформаційних продуктів, відрізняється від споживання матеріальних ресурсів, яке сприяє збільшенню ентропії у всьому Всесвіті, відбувається зменшення ентропії, поступове зростання знань та підвищення рівня організації в зовнішньому глобальному середовищі. Також, інформація та знання у результаті їх споживання не зменшуються і не зникають на противагу матеріальним благам, однак можуть морально застаріти та втратити попит серед споживачів [17].

Дослідником Б. Корнійчуком термін «інформаційна економіка» представлено в дуалістичному аспекті. З однієї сторони, інформаційна економіка представляється сучасним етапом розвитку всієї цивілізації, суспільства, що представляється зазвичай як результат творчої праці та інформаційних продуктів, з іншої сторони - це відповідна економічна теорія інформаційного суспільства [19]. Такий підхід підтримує і науковець А.

Маслов, який вважає що теорія інформаційної економіки є відправною методологічною базою теорії інформаційного суспільства [17].

Науковець Н. Апатова інформаційну економіку представляє як основний засіб для розвитку економіки із використанням інформаційно-інтелектуальних ресурсів [20]. Однак, такий підхід на нашу думку є дуже вузьким і не представляє характерні особливості інформаційної економіки сучасності, що обумовлено зміною характеру праці і динамічним розвитком продуктивних сил в країні.

Отже, враховуючи представлені погляди науковців, інформаційну економіку пропонуємо розглядати як сектор національної економіки, в якому формується інтелектуальний продукт, та, як певний тип поступу економічної системи, у якому головне місце відведено тим галузям економіки, які формують інтелектуальний капітал (сфера вищої освіти) та визначальним чином значно впливають на функціонування інших галузей та сфер. Характерні особливості інформаційної економіки в сучасному світі систематизовані та представлені на рис.2.1.

Рис. 2.1. Характерні ознаки сучасної інформаційної економіки*

*Джерело: систематизовано автором

Незважаючи на те, що термін «інформаційна економіка» з'явилась не так давно, все більше вітчизняних дослідників у контексті вивчення соціально-економічної політики держави користуються його концептуальними положеннями у вирішенні проблем сучасної соціальної сфери. Такі науковці, як Р.Васильченко, О.Вершинської, О.Глущенко, Д. Губайдулліної, Р. Капелюшнікова, Д. Шахова та ін. у своїх працях висвітлюють ключові аспекти становлення та розвитку інформаційного ринку, визначенню рівня впливу положень інформаційної економіки на відповідні соціально-економічні процеси в країні.

Як стадія розвитку суспільства та сукупність всіх відносин, які виникають між суб'єктами господарювання щодо виробництва, розподілу, зміни та споживання відповідної інформації, у контексті формування нового інформаційного технологічного укладу розглядається інформаційна економіка Д. Губайдулліновою. Характерними особливостями інформаційної економіки сучасності є: зростання обсягів та частки знань й інформації, зростання кількості зайнятих в галузях пов'язаних з інформаційною сферою, підвищення темпів старіння і оновлення інформаційних ресурсів та технологій, підвищення ролі державного регулювання інформаційної сфери [21].

Д. Шаховим в його дослідженнях було представлено інформаційною економікою як економіку, яка заснована на знаннях, у якій значна частина ВВП забезпечується певною діяльністю, яка пов'язана з автоматизованою генерацією, обробкою, зберіганням та розповсюдженням інформації та знань шляхом використання відповідної нової інформаційної техніки або технологій [22]. Однак автор не погоджується з таким підходом, який взаємозаміняє поняття «інформаційна економіка» і «економіка знань». Адже нами доведено, що інформаційна економіка існує в рамках інформаційного суспільства, тому економіка знань функціонує у рамках суспільства знань, яке представляється як значно вищий рівень розвитку інформаційного суспільства, у якому акцент робиться не просто на певній інформації, а на

відповідному вміння працювати з цією інформацією, відповідно продукувати нові знання [23].

Зауважимо, що спільною ознакою для усіх представлених вище підходів до обґрунтування змісту інформаційної економіки є намагання науковців акцентувати увагу на більш ширшому використанні інформаційно-комунікаційних технологій у всіх процесах суспільного виробництва, а також розподілу та споживання суспільних благ, які обумовлені розвитком продуктивних сил.

Підтримуємо позицію науковця Є. Ніколаєва, який у своєму дослідженні провів комплексне дослідження визначення суперечностей основних засад та положень концепції інформаційної економіки. Так науковцем інформаційна економіка розглядається як економічна система країни, у якій сектор інформаційний посідає головне місце та суттєво впливає на функціонування інших галузей національної економіки. У свою чергу, інформаційний сектор складається з тих секторів та галузей, в яких безпосередньо формується інтелектуальний продукт (а саме, наука, освіта, технології тощо). Важливими рисами таких секторів є використання висококваліфікованої інтелектуальної праці, значна частка витрат для залучення інформаційних ресурсів у порівнянні із відповідними матеріальними витратами, формування нової інформації і знань як основного продукту для проведення виробничої діяльності [24].

Вплив становлення інформаційної економіки на інноваційний розвиток сфери вищої освіти також є досить багатограним і неоднозначним. Умовно його можна розподілити в розрізі основних ознак інформаційної економіки (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Основні напрями впливу інформаційної економіки на розвиток сфери вищої освіти*

Насамперед, вплив сфери вищої освіти на розвиток інформаційної економіки відображається такими тенденціями, як:

- зміна основних векторів розвитку суспільства, конфлікт гуманістичних й релігійних поглядів, автоматизації виробничих процесів, використання новітніх медичних досліджень;
- поступова еволюція суспільних відносин, а також соціально-трудових;
- ідентифікація нових напрямів вирішення глобальних проблем суспільства;
- поширення нанотехнологій, особливо енергозберігаючих;
- розробка нових продуктів у контексті диференціації інноваційних підходів;
- суттєве зміщення акцентів та ціннісних орієнтацій окремих особистостей, переважання в них більш фізіологічних потреб, значне поширення атеїзму тощо.

Основні напрями впливу інформаційної економіки на інноваційний розвиток сфери вищої освіти відображені і в сукупності діючих нормативно-правових актів щодо регулювання відповідного інформаційного напрямку в суспільстві, що концептуалізує подальший поступ країни.

Становлення інформаційної економіки підвищує рівень зацікавленості сфери вищої освіти в інноваційному розвитку, що проявляється у динамічному зростанні масштабів використання інформаційних технологій і ресурсів для забезпечення інноваційного розвитку та консолідації потужного інтелектуального потенціалу країни. На основі систематизації поглядів науковців щодо обґрунтування методологічних підходів до дослідження інформаційної економіки виявлено їх різноманіття за рівнем конкретизації, масштабу, складності, повноти та можливості визначення компонентного складу і детермінантів його розвитку. Тому автором запропоновано інституційно-еволюційний підхід до дослідження особливостей розвитку інформаційної економіки, який дозволяє представляти зміни у взаємовідносинах між суб'єктами економіки на певний період часу, які

обумовлені генеруванням нових знань та розповсюдженням інформаційних технологій, що, у свою чергу, призводить до трансформації державних і ринкових інституцій. Тобто *інституційний підхід* сприяє дослідженню інформаційної економіки з позиції взаємообумовленого впливу інформаційних ресурсів та технологій на інститути інноваційного розвитку вищої освіти (заклади вищої освіти, наукові організації, органи влади, реальний сектор економіки, громадськість). Такі інститути визначають нові правила економічної поведінки для сфери вищої освіти в умовах зростаючої ролі та значення для неї інформаційних ресурсів і технологій. *Еволюційний підхід* постає у вигляді системи, яка розвивається та у якій ключове місце займають злагоджені взаємовідносини між усіма інститутами щодо використання інформаційних ресурсів і технологій у процесі інноваційного розвитку сфери вищої освіти.

Зауважимо, що методи дослідження сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки є значно диференційованими, а їх вибір залежить перш за все від наявного інформаційного забезпечення та цілей проведеного дослідження. На сучасні недоліки у становленні інформаційної економіки та її забезпечення наголошують вітчизняні науковці. Так, І. Антохова акцентує увагу на важливості формування відповідної інформаційно-аналітичної бази, яка б повинна відповідати сукупності умов [25]: слугувала основою для моніторингу інноваційного розвитку сфери вищої освіти; мала розгорнуту і достовірну інформацію щодо кількісних і якісних характеристик сфери вищої освіти в розрізі відповідних населених пунктів, галузей, різних підприємств тощо. Від наявності необхідних інформаційних даних значно залежить вибір методичного інструментарію, а тому безпосередньо і результативність досліджень у даній сфері.

На сьогоднішній день методів дослідження особливостей функціонування та розвитку сфери вищої освіти є значно багато. Деякі з них, які, на думку автора, заслуговують уваги саме в умовах становлення інформаційної економіки представлено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Окремі методи дослідження інноваційного розвитку сфери вищої освіти
в розрізі його компонентної структури

Метод дослідження	Джерело інформації
Компонентної структури	
Економіко-математичні, статистичні:	Узагальнені джерела офіційної статистики; показники діяльності підприємства
Аналіз (факторний, компаративний)	
Прогнозування, моделювання	
Групування, метод аналітичних таблиць	
Методи коефіцієнтів (вагові коефіцієнти)	
Методи оптимізації	
Спеціальні	Узагальнені джерела офіційної статистики; дані соціологічних обстежень; показники діяльності підприємства
Ретроспективний аналіз	
Методи соціологічного опитування (анкетування, експертних оцінок)	
Метод класифікації	
Системний метод	
Територіальної структури	
Економіко-математичні, статистичні	Узагальнені джерела офіційної статистики; дані соціологічних обстежень
Порівняльний (компаративний) аналіз	
Таксономічний метод (ранжування)	

*Джерело: систематизовано автором

До базових методів дослідження особливостей розвитку сфери вищої освіти належать саме економіко-математичні і статистичні методи, основними серед яких є аналіз як важливий спосіб дослідження складних явищ та процесів, які можна використовувати в дослідженні компонентної структури інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах становлення інформаційної економіки. Такий метод є у певній мірі диференційованим у його застосуванні, що доводиться у наукових дослідженнях науковця Л. Шевчук, яка поділяє напрями аналізу відповідних аспектів розвитку сфери вищої освіти за конкретними групами, а саме [26]: понятійно-категоріальний апарат; закони економічної науки; концепції і теорії економічної науки; наукові дослідження, об'єктом яких є сфера вищої освіти та її розвиток; нова парадигма й гіпотеза науки; методика дослідження; методологія дослідження факторів інноваційного розвитку сфери вищої освіти.

Тобто, аналіз, звичайно, є базовим методом у дослідженні інноваційного розвитку сфери вищої освіти, що визначає глибину диференціації напрямів його використання та відповідно диверсифікованість отриманих результатів.

Як результат дослідження компонентної структури інноваційного розвитку сфери вищої освіти варто акцентувати увагу на необхідності використання факторного і компаративного аналізу у контексті визначення потужності впливу внутрішніх та зовнішніх факторів і максимально можливої нейтралізації негативного їх впливу для забезпечення збалансованого використання результатів інноваційної діяльності сфери вищої освіти, а також з метою порівняння деяких закономірностей його реформування та використання.

В умовах становлення інформаційної економіки особливо актуальним при дослідженні особливостей інноваційного розвитку сфери вищої освіти є методи прогнозування, а саме інтуїтивні та формалізовані (наприклад екстраполяції, моделювання). Відзначимо, що у виборі відповідних методів варто керуватися конкретними критеріями, а саме [27]: поєднання суб'єктивних цінностей та об'єктивної ролі проведених оцінок; чіткість у використанні оцінок, що не допускає різних підходів у виборі певних методів; формування можливості для накопичення необхідної статистичної інформації та її раціональне використання для прогнозування. Використання представлених методів має значну цінність, адже отримані прогнозні значення визначають ключові напрями політики держави у напрямку інноваційного розвитку сфери вищої освіти й є базою для розробки конкретних заходів, важелів та інструментів механізму державного регулювання інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах становлення інформаційної економіки [28].

Методи моделювання варто використовувати як один із засобів прогнозування (насамперед під час економічного моделювання), що перш за все передбачає розробку диверсифікованого типу моделей. Досить поширеним у дослідженнях інноваційного розвитку сфери вищої освіти є

соціально-економічне моделювання, яке представляє собою проведений за допомогою математичних підходів та економетрики формалізований опис відповідних соціально-економічних процесів й явищ, та структура якого представляється в абстрактній формі щодо відображення реальної картини економічного життя [29].

У свою чергу фундаментальність використання методології дослідження інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки, на думку автора, повинна передбачати факторно-концептуальний і методичний підходи до комплексного оцінювання інноваційного розвитку сфери вищої освіти на різних рівнях його державного регулювання та використання. Також, вважаємо, що такі дослідження повинні проводитись у розрізі відповідної компонентної структури, поєднуючи питання вивчення інноваційного розвитку сфери вищої освіти як складної економічної категорії, яку становлять визначені складові системи.

2.2. Концепція стратегічного інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки

Розуміння стратегічного інноваційного розвитку сфери вищої освіти як процесу, що є зазвичай притаманним значно складним структурам, який сприяє виявленню причин та закономірностей функціонування сфери вищої освіти з подальшими їх модернізаційними змінами у зв'язку з:

- відповідними внутрішніми структурними реформами, які виникають на базі зміни системи взаємовідносин між всіма інституціями, які забезпечують інноваційний розвиток сфери вищої освіти;
- зовнішніми змінами у відповідній системі відносин, які спричинені макроекономічними факторами й процесами, а саме інтеграційними орієнтирами та інструментами державного регулювання, ґрунтуючись на концептуальних засадах відкритості сфери вищої освіти;

- вплив глобальних факторів та процесів, які відповідають новим викликам формування інформаційної економіки.

Такий теоретико-методологічний підхід дозволяє визначити всю глибину відповідних закономірностей інноваційного розвитку сфери вищої освіти. Тому виникає необхідність визначення, якими повинні бути інноваційні зміни в сфері вищої освіти для того щоб не допустити відставання від національних потреб та глобалізаційних викликів у контексті забезпечення максимальності стимулювання впливу сфери вищої освіти на соціально-економічні процеси в сучасній інформаційній економіці країни. Схематично логічність трансформації сфери вищої освіти у напрямку забезпечення її інноваційного розвитку представлено на рис. 2.3.

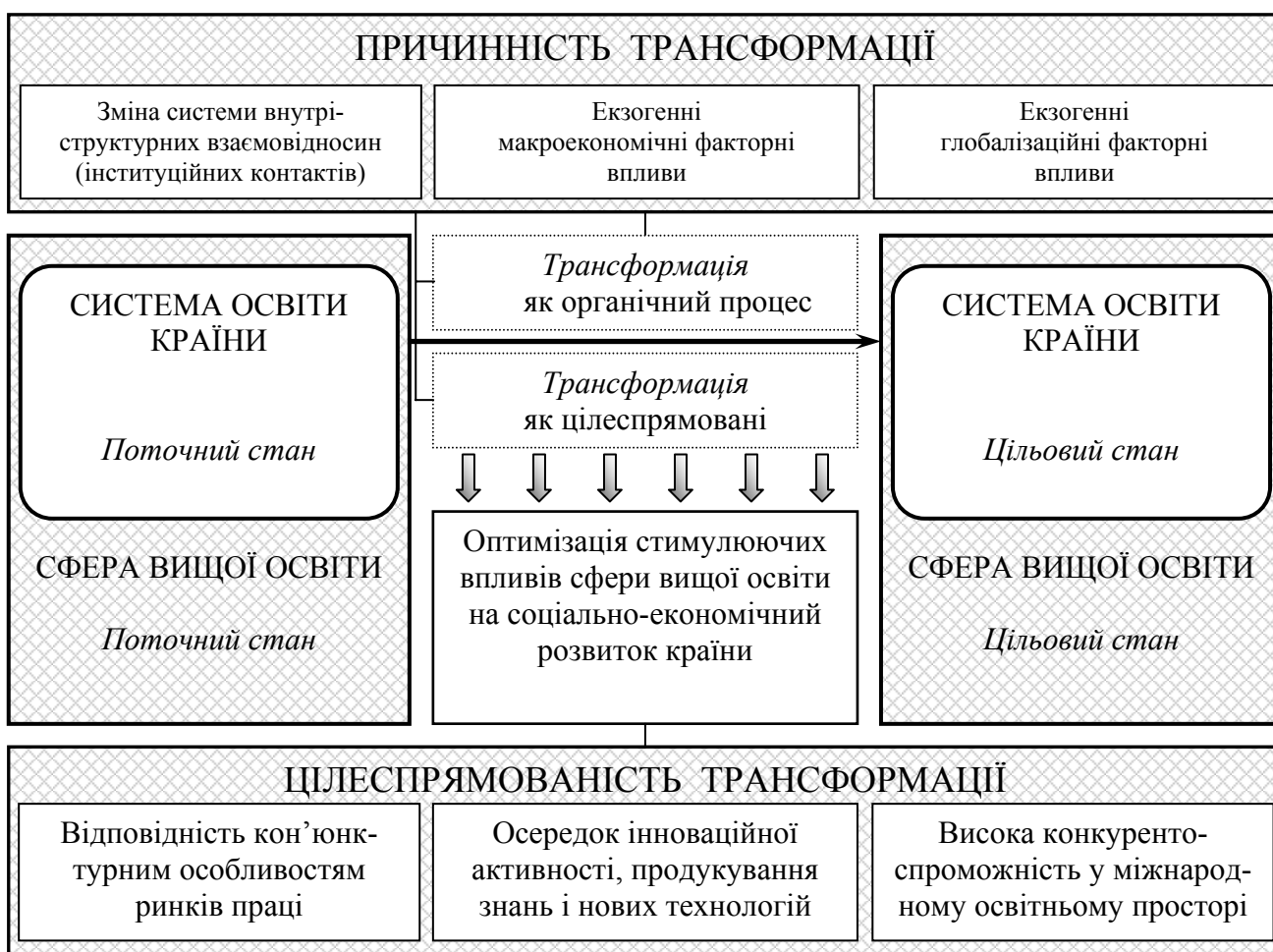

Рис. 2.3. Логічність трансформації сфери вищої освіти у контексті її інноваційного розвитку в інформаційній економіці*

*Джерело: розроблено автором

Трансформація сфери вищої освіти це перш за все зміна його структури у відповідності до логіки культури [30]. З рис. 2.3 бачимо, що основною *ціллю* відповідного процесу трансформації сфери вищої освіти у напрямку забезпечення її інноваційного розвитку у інформаційній економіці має бути оптимізація можливих стимулюючих впливів на функціонування сфери вищої освіти та соціально-економічний розвиток країни [31].

На нашу думку якісні модернізаційні зміни насамперед повинні розпочинатись в сфері вищої освіти. На сьогоднішній день це є актуальним завданням для України, яка за роки своєї незалежності була орієнтована у більшості на деструктивні явища і процеси. Маючи можливість забезпечувати інноваційний розвиток сфери вищої освіти, можна досягти значних позитивних зрушень у всій соціально-економічній системі країни на довгострокову перспективу враховуючи територіальну та культурну специфіку. Тому основною тезою в напрямі обґрунтування заходів трансформації сфери вищої освіти у контексті її інноваційного розвитку повинно бути забезпечення її стимулюючих впливів на модернізацію країни у довготривалій перспективі і з стратегічними орієнтирами відповідного інноваційного розвитку (забезпечення відповідності концепції стійкого розвитку країни із формуванням сприятливих передумов для якісного життя населення).

Інноваційний розвиток сфери вищої освіти може відбуватись не тільки заплановано. Допускаються відповідні трансформаційні зміни як закономірні процеси, які спричинені помірними зовнішніми впливами та певними еволюційними зрушеннями в межах внутрішньої інфраструктури. Тобто такі зміни в ефективно функціонуючій системі відбуваються автоматично у відповідності до нових викликів прогресу. За умов проведення деструктивних впливів, які спричинені насамперед потужними інституційними змінами, трансформація також може мати негативний характер, призводячи до змін у розвитку сфери вищої освіти.

Таким чином, при інноваційному розвитку сфери вищої освіти варто відстежувати її результативність із неприпустимістю:

1) негативних деформації розвитку сфери вищої освіти, що означає формування певного деструктивного середовища в освітньому процесі та інституційних відносин, які ґрунтуються на суб'єктивній взаємовигоді, та невідповідності встановленим цілям інноваційного розвитку сфери вищої освіти та національним інтересам;

2) значного відриву від дотримання національних особливостей, які виникають в силу:

- вимушеної стандартизації освітнього процесу враховуючи прагнення швидкої інтеграції у міжнародний (насамперед європейський) освітній простір;

- непродуманого, штучного насадження досвіду країн світу щодо розвитку їх сфери вищої освіти, які для них є успішними, однак у вітчизняних реаліях призводять до руйнації специфічного вітчизняного інституційного середовища;

- процес віртуалізації освітнього процесу з метою прискорення результатів, однак призводить зазвичай до отримання менш якісного рівня засвоєння знань (наприклад формалізм проведення дистанційного навчання), відсутність науково обґрунтованого усвідомлення їх особливостей та специфічності відносно окремих закладів сфери вищої освіти;

- отримання ціннісних деформацій як результат більш вільного доступу до отримання знань та інформації із відповідним формуванням міграційних орієнтирів, підвищенням просторової мобільності, сприйняття і пізнання способу життя інших країн тощо.

Зауважимо, що комплексних напрацювань питання стратегічного інноваційного розвитку сфери вищої освіти у вітчизняній науці наразі недостатньо. У свою чергу, для відображення авторського розуміння такого процесу у контексті недопущення відповідних деформацій у сфері вищої освіти та відриву від національних особливостей, доцільно систематизувати

деякі цінні міркування вітчизняних науковців. Суттєвий напрям наукових досліджень у даному напрямі з точки зору подальших перспектив інноваційного розвитку сфери вищої освіти. Науковець Л. Гаєвська з посиланням на результати дослідження Ю. Шленова та Ю. Бойцова стверджує, що подальший стратегічний інноваційний розвиток сфери вищої освіти може відбуватися за одним із можливих двох таких сценаріїв [32]:

1) прагматизації та зазвичай професійної орієнтації вищої освіти, які зводять її зміст до відповідних операційних знань. У даному випадку зникає взаєморозуміння між інститутами та людьми, які вимушені слідувати за сформованими змінами, які відбуваються, тобто пасивно пристосовуючись до таких змін;

2) людиноцентричного підходу до сфери вищої освіти, який перш за все орієнтується на вибір змісту і методів навчання з метою задоволення потреб людини як особистості та як активного суб'єкта відповідних видів господарської діяльності.

Саме у таких прогностичних оцінках присутня загроза штучної трансформації сфери вищої освіти як відповідної вимоги сформованим новим цивілізаційним викликам, які зазвичай знаходяться в площині комерціалізації відносин, значному домінуванні майнових та фінансових інтересів, місця (країни) проживання та інше. Тому такий підхід до інноваційного розвитку руйнує національні ідентичні характеристики функціонування сфери вищої освіти, що проявляється у інституційній основі інноваційного розвитку сфери вищої освіти. У свою чергу, людиноцентричний підхід, який орієнтується виключно на інтереси кожної людини призводить до надто спрощеного представлення навчального матеріалу, використання нових підходів, що зумовить значне обмеження в отриманні необхідної інформації та глибинності отриманих знань.

Проблема проведення якісних трансформаційних змін у напрямку забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти також криється у загальних суспільних протиріччях. Відповідно, науковцями Ф. Барановським

та Ю. Скорченком зазначається, що особливістю інноваційного розвитку сфери вищої освіти є тривалість та глибина аномії, яка зумовлена значним випередженням старих соціальних інститутів у порівнянні з формуванням нових, та стрімким прискоренням змін у нинішніх перевтіленнях [33]. Тобто, інноваційний розвиток сфери вищої освіти повинен супроводжуватись одночасною модернізацією відповідних соціальних інститутів, особливо тих, які мають безпосереднє відношення до сфери вищої освіти – органів державної влади, закладів освіти, науки, культури, громадських організацій тощо.

Науковець Д. Плинокос, розглядаючи можливі моделі функціонування та розвитку освіти (замкнену, відкриту, прагматичну та розвинену), зазначає, що Україна повинна проводити поступову модернізацію моделі освіти, щоб не втрачати позитивні здобутки існуючої моделі. Такий інноваційний розвиток повинен проводитись поступово, враховуючи існуючі умови функціонування та наслідки переходу від однієї моделі до інноваційної [34]. Підтримуючи такі твердження, нами підкреслено необхідність максимально можливого організаційно-економічного забезпечення стратегічного інноваційного розвитку сфери вищої освіти, який відбувається зазвичай, виходячи з нових викликів та потреб інформаційної економіки.

Теоретичне представлення інноваційного розвитку сфери вищої освіти у поєднанні зі зміною моделі освітніх систем країн обумовлює необхідність врахування результатів дослідження вітчизняних науковців щодо типології відповідних моделей. Досить вдалим є розподіл таких моделей у вченого Г. Педченка, який виокремлює тоталітарні, прагматичні, раціональні і відкриті моделі, які за своєю сутністю та змістом корелюють з класифікацією науковця Д. Плинокоса (табл. 2.3). Цінним є також твердження автора щодо реалізації в сучасній сфері вищої освіти *концепції підтримуючої освіти*, яка передбачає підготовку фахівців (спеціалістів) на основі вимог сучасності, без урахування прогностичних характеристик. Така система не забезпечує повноцінної підготовки спеціаліста до нових швидко

змінних умов існування [35]. Тобто, серед важливих цілей інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні має бути власне подолання положень так званого «підтримування» розвитку вищої освіти, а сприяння формуванню нового ідеологічного підходу до інноваційного розвитку сфери вищої освіти, що є характерним для більшості розвинених країн світу.

Таблиця 2.3

Типологія моделей інноваційного розвитку сфери вищої освіти та їх допустимість в сучасних вітчизняних умовах*

№ з/п	Тип моделі	Загальна характеристика	Допустимість для сучасної сфери вищої освіти
1	Тоталітарна	- спрямованість сфери вищої освіти на реалізацію інтересів обмеженої кількості людей; - відсутність значної потреби у придбанні нових знань; - практична несумісність дії сфери вищої освіти з потребами розвитку індивіда; - ґрунтування сфери вищої освіти на обмеженій уяві про світ; - основна мета освіти – формування ідеологічних цінностей	Цільова спрямованість на формування ідеологічних цінностей суспільства з виключним патріотизмом, любов'ю до праці
2	Прагматична	- спрямованість сфери вищої освіти на здобуття знань і вмінь для виконання завдань держави; - дотримання національних інтересів з націленістю на освітнє забезпечення промислових, наукових та інших суспільно значущих довгострокових проектів усередині країни; - формування позитивного ставлення особистості та соціуму і державної політики; - небажане придбання абсолютно нових знань, непотрібних для розвитку національної економіки	Відповідність цілей освіти інтересам держави в частині забезпеченості економіки кадрами відповідної кваліфікації
3	Рациональна	- орієнтованість сфери вищої освіти на отримання знань у «абсолютному» вигляді; - збалансованість освітніх потреб та потреб особистості; - постійна підтримка і стимулюванням суспільством освітніх досягнень студентської громадськості; - базування навчального процесу на гнучких підходах	Усі ознаки є конструктивними для загального соціально-економічного розвитку
4	Відкрита	- з'єднання спрямованості на придбання нових знань і розвитку особистості; - основна мета освіти – не лише передача знань, але й виробництво нових більш високого порядку; - базування навчального процесу на значному обсязі знань, накопичених у суспільстві; - висока ступінь мобільності та полі-культурність випускника навчального закладу	Усі ознаки є конструктивними для загального соціально-економічного розвитку за винятком останньої в силу поточної неготовності вітчизняної сфери вищої освіти до міжнародної конкуренції

*Джерело: складено автором на основі джерел: [35-36]

Потребу інноваційного розвитку сфери вищої освіти обґрунтовує О. Соскін: зазначає, що виникає необхідність у зміні загальної парадигми функціонування сфери вищої освіти в Україні. В сучасних умовах розвитку інформаційної економіки виникає потреба багатоманітності, мінімізація уніфікованості, характерної періоду промислових революцій та конвеєрного виробництва вже себе вичерпали. Саме в добу інформаційних технологій і автоматизації (роботизації) виробництв важливим стало формування умови для якісної підготовки індивіда, носія так званого креативного потенціалу, спеціаліста, який здатний самостійно вирішувати встановлені завдання, не чекаючи відповідного наказу або директиви згори [37]. Ми погоджуємось з такими висновками вченого. У свою чергу, для вітчизняної сфери вищої освіти така кардинальна зміна методологічного бачення інноваційного розвитку сфери вищої освіти наразі є неприпустима, адже сучасна молодь поки не володіє тим необхідним рівнем самосвідомості та абсолютних потреб здобуття необхідного рівня знань. Властива вітчизняним реаліям часта працевлаштованість не за спеціальністю, наявність відповідних суб'єктивних впливів на перспективи кар'єрного росту по суті демотивують людей, які здобувають вищу освіту, до якісного отримання нових знань. На сьогодні це має бути випускник, який здатний критично мислити, мати можливість чинити спротив існуючим деструктивним системним процесам, всебічно розвиватись із нагальною потребою розвитку та значно високими моральними цінностями (тобто якості чесності, здатності осуду асоціальної поведінки інших осіб, доброта тощо). Тобто надалі сферу вищої освіти варто формувати з орієнтацією на становлення креативного потенціалу студента, який здатний формувати нові знання із притаманним їм інноваційним типом мислення, який активно приймає участь у науково-дослідній діяльності закладу вищої освіти, який співпрацює з реальним сектором економіки.

Щодо необхідності домінування в інноваційних процесах сфери вищої освіти соціокультурних підходів представляє вчений Н. Гітун: визначаючи питання про напрями і способи якісного підвищення рівня знань отриманих у

сфері вищої світи, ми повинні усвідомлювати, що такий рівень буде визначатися рівнем освоєння в процесі навчання й виховання загальної і національної культури; адже обсяг та глибина отриманих знань, розвинуті творчі задатки не суттєво відіграють роль без наявності в індивідів таких знань і високої культури, тобто вищих духовних запитів й інтересів [38]. Отже, зроблені висновки науковця підтверджують нашу ідею щодо необхідності своєчасного виховання в осіб, які навчаються, на даному етапі інноваційного розвитку сфери вищої освіти, моральних цінностей, які є дуже деформованими, а вітчизняне інформаційне суспільство перебуває на межі пошуку саме нових ціннісних орієнтирів з ідентифікацією відповідних світових стандартів і збереженням національних ідентичних особливостей.

Комплексне представлення такої проблеми представлено у праці О. Марченко, яка акцентує увагу на те, що проблема інноваційного розвитку сфери вищої освіти пов'язана із актуалізацією певної «нової антропологічної реальності», яка спонукає до формування глобальних зрушень у сучасній соціально-економічній системі. Тому виникає необхідність поступового переходу до так званого випереджуючого напрямку функціонування сфери вищої освіти, її переорієнтації із положення засвоєння минулого на проектування стратегічного довгострокового майбутнього [39]. Науковець також досить вдало обґрунтовує модуси модернізації сфери вищої освіти, які орієнтовані на подолання кризових явищ у вищій освіті, а саме фундаменталізацію, гуманітаризацію та неперервність. На рис. 2.4 представлено загальну характеристику відповідних модусів, які важливі для врахування особливостей інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні відповідно до визначених нами цільових стратегічних орієнтирів.

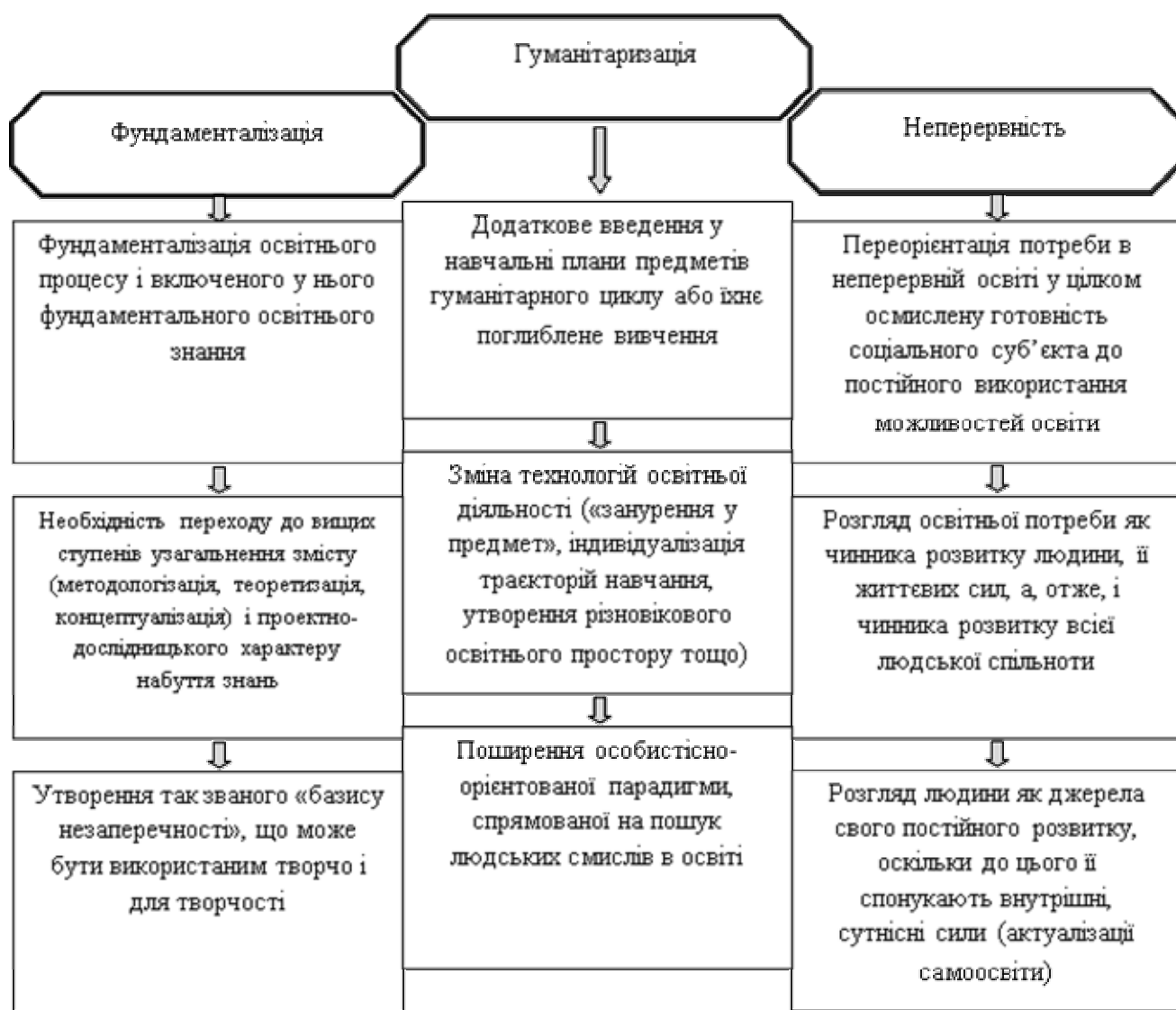

Рис. 2.4. Ключові модули інноваційного розвитку сфери вищої освіти*

*Джерело: складено автором на основі джерел: [39]

Як бачимо, погляди науковців стосовно інноваційного розвитку сфери вищої освіти, які можуть бути адаптованими до вітчизняних реалій, зазвичай є досить концептуальними та не апробованими на практиці. Це є цілком закономірним як результат обмеженого бачення відповідних стратегічних орієнтирів інноваційного розвитку сфери вищої освіти зі збереженням національних особливостей та інституційних засад функціонування освітнього процесу. Так значна увага приділена соціологічним та культурологічним передумовам і необхідності гуманітаризації й

неперервності в отриманні знань, [305]. Звертаючись до висновків науковців та власних спостережень, визначено основні *екзогенні причини* нинішніх процесів інноваційного розвитку сфери вищої освіти, які виникають в політичних, управлінській, соціально-економічних та інформаційно-комунікаційній (або ж інноваційно-технологічній) системах (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Основні причини стратегічного інноваційного розвитку сфери вищої освіти з погляду впливу зовнішніх факторів*

ПРИЧИНИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ	
що зумовлюють деструктивні зміни	що зумовлюють конструктивні зміни
Прояви недобросовісної конкуренції на ринках праці, у т.ч. щодо перспектив кар'єрного зростання, можливостей підвищення кваліфікації тощо	Нові виклики інформаційного суспільства та необхідність переходу до економіки знань
Періодичні передвиборні спекуляції щодо проведення освітніх реформ	Глобалізаційні процеси з активним впровадженням різних форм дистанційного навчання
Значна диференціація (розрив) населення в доходах, активні міграційні процеси, що підвищують можливості оплати навчання окремих осіб, створюючи недобросовісне конкурентне середовище між споживачами освітніх послуг	Сформовані у населення схильності обов'язковості навчання (інституціональне середовище), докладання значних зусиль щодо інвестицій у людський капітал
Інтеграційна невизначеність з формальним полівекторним підходом, що обмежує можливості громадян України в навчанні та подальшому працевлаштуванні в європейському просторі (у т.ч. в плані нострифікації дипломів про освіту)	Широка мережа освітніх закладів, на базі яких у випадку грамотного покращення їх матеріально-технічного стану та відповідної інфраструктури можна реалізовувати освітні реформи
Поширення неформальних домовленостей, корупції у різних сферах суспільного життя, відсутність розвиненого механізму захисту прав і свобод людини (у т.ч. осіб, що навчаються)	Високий інтелектуальний потенціал науково-педагогічних кадрів, який у випадку достатнього стимулювання (передусім матеріального) дасть змогу ефективізувати його використання та розвивати, що слугуватиме вагомою конкурентною перевагою для вітчизняних освітніх систем

*Джерело: складено автором

Такі причини відповідно класифіковано в розрізі деструктивних та конструктивних у контексті розвитку вітчизняної сфери вищої освіти. Однак такий розподіл є дещо умовним. Наприклад, нові виклики інформаційного суспільства у випадку стратегічного прагнення до впровадження нововведень в сферу вищої освіти та формального характеру основної частини реформ щодо нових вимог можуть призвести до відповідних деформацій у розвитку сфери вищої освіти. Також, причини відповідних конструктивних змін виділено з точки зору пошуку нових можливостей для сфери вищої освіти покращення їх якісних характеристик та навіть можливості виходу на передові конкурентні позиції.

Серед представлених причин доцільно звернути увагу на деструктивність відповідних періодичних передвиборних спекуляцій щодо проведення освітніх реформ в Україні. На цій проблемі акцентує увагу науковець О.Паращак, констатуючи, що сфера освіти в Україні підвладна постійним певним змінам. Адже реформування сфери освіти є традиційною компонентою як декларованих так і проведених новацій, під гаслом яких зазвичай проходять періодичні виборчі кампанії, і вони, у певній мірі, визначають чітку політичну стратегію розвитку всієї країни (від формування приватних навчальних закладів до становлення всього освітнього процесу з компетентнісною складовою) [40]. Тобто деструктивність таких політичних спекуляцій у сфері вищої освіти за умов частих змін в Україні уряду ведуть до непослідовних новацій з вибірковою націленістю. Таким чином конструктивні процеси інноваційного розвитку сфери вищої освіти є неможливими та лише значно поглиблюють деформації у відповідній структурі.

Серед інших представлених у табл. 2.5 основних причин інноваційного розвитку сфери вищої освіти, які сприяють імплементації досвіду розвинених країн, варто зупинитись саме на нових викликах інформаційної економіки та переходу до епохи економіки знань. Виходячи із вищевикладеного, відповідно до теорії інформаційного суспільства ключовою ознакою та певним якісним його параметром є специфічна роль знань та сформованих

на них технологій, переваги у використанні інформації, активізація технічного прогресу, значне зменшення частки матеріального виробництва у валовому внутрішньому продукті, активний розвиток сфери послуг і як результат підвищення якості життя населення [41]. Такі стратегічні зміни в підходах до побудови інформаційної економіки, формують нові виклики перед сферою вищої освіти. Для вітчизняної сфери вищої освіти прагнення відповідати вимогам і переходу до інформаційної економіки (варто констатувати, що на сьогодні для нашої держави відповідний перехід є не дуже результативним та зазвичай формальним у силу проблем соціально-економічного розвитку та непослідовності дій органів державної влади та не дієвість відповідних механізмів державного регулювання у різних сферах) варто підтримувати, починаючи з модернізації всієї сфери освіти країни. Вважаємо, що дана стратегічна ціль є досяжною за умови забезпечення стратегічного інноваційного розвитку сфери вищої освіти у контексті формування нових прогресивних засадах та руйнації деструктивних процесів, збереженням усталених інституційних конструкцій у певних взаємовідносинах (цінностях, традиціях, поведінці) та розробка нових ефективних рішень щодо відповідності стратегічним перспективам загальнодержавного соціально-економічного поступу.

Визначено, що інституційно-еволюційний підхід посилює відповідні модифікації у стимулюванні функціонування системи інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки, яка ґрунтується на таких принципах: інформативності (використання сучасних інформаційних та комунікаційних технологій у розвитку вищої освіти в контексті його державного регулювання, підвищенні конкурентоспроможності та якості освітніх послуг); динамічності (оперативність та своєчасність адаптації до трансформаційних змін в економіці); інноваційності (формування результатів наукових досліджень та ефективність їх комерціалізації); контрольованості (комплексний стратегічний моніторинг та прогнозування соціально-економічних тенденцій

в країні та світі і їх вплив на розвиток сфери вищої освіти). У зв'язку із відсутністю бачення стратегічних орієнтирів інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки, як результату сукупності проблем вітчизняного економічного розвитку та непослідовності державної політики у різних сферах суспільного життя, виникає необхідність розробки концепції інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах переходу країни до інформаційної економіки (рис.2.6). Основна ідея цієї концепції полягає у поступовому переході від централізованого державного регулювання до децентралізації шляхом формування локальної інноваційної інфраструктури для розвитку вищої освіти.

Досягнення визначених на рис. 2.6 цільових орієнтирів інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах переходу до інформаційної економіки повинно супроводжуватись й одночасно зумовлювати якісну інтеграцію всіх можливих систем у міжнародний освітній простір. Таке завдання є дуже складним, адже більше ніж 85% всього світового ринку освітніх послуг припадає на 22 країни, провідними експортерами серед яких є США, Німеччина, Великобританія та Франція [42; 43].

Для вітчизняної сфери вищої освіти зміни на інноваційних якісних засадах можуть сприяти пришвидшеному напруму досягнення конкурентних переваг на всьому міжнародному ринку послуг сфери вищої освіти [44]. Важливо, щоб інноваційний розвиток сфери вищої освіти в умовах переходу до інформаційної економіки був націлений на забезпечення органічного взаємозв'язку з соціально-економічною системою країни. Для ефективного функціонування національної інформаційної економіки та забезпечення потреб всього населення якісною освітою необхідно сформувати ефективну систему ринків, яка повинна не лише забезпечувати раціональне використання всіх ресурсів країни, але й буде спроможною своєчасно регулювати соціально-економічні відносини між державою, реальним сектором економіки, освітою та громадськістю [45].

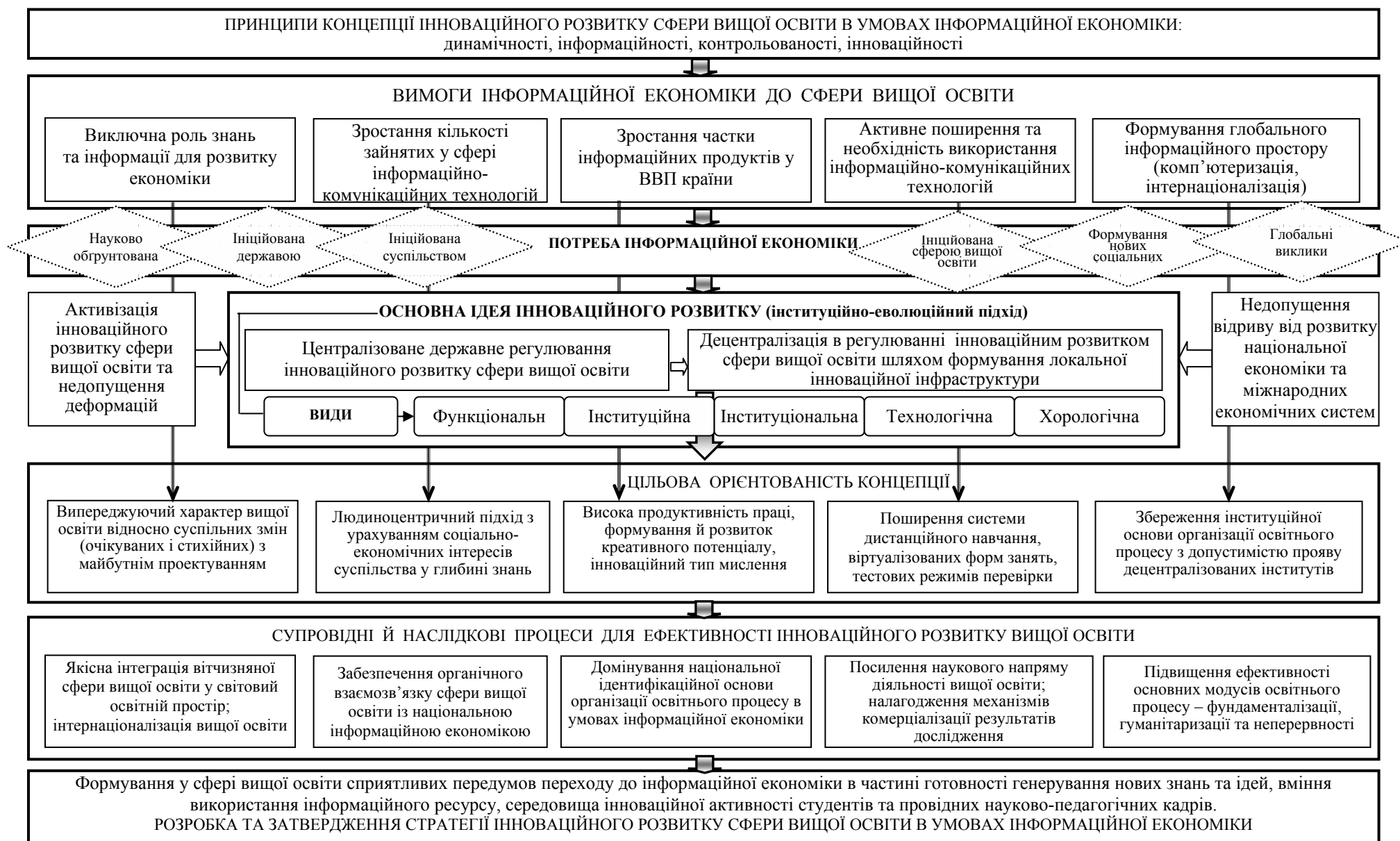

Рис. 2.6. Теоретико-методологічний підхід до розробки концепції стратегічного інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки Джерело: складено автором

Також при забезпеченні стратегічного інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах переходу до інформаційної економіки особливу увагу доцільно звернути на домінування національної ідентифікаційної основи функціонування освітнього процесу. Тобто в ході інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах переходу до інформаційної економіки слід звертати на збереження й укорінення інституційної основи організації освітнього процесу зі збереженням відповідних поведінкових установок, морально-етичних цінностей, прагнення здобуття якісних знань, їх використання.

Отже, виходячи із представлених вище міркувань, ключовими положеннями концепції стратегічного інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки є наступні:

1. Інноваційний розвиток сфери вищої освіти слугує відмінною передумовою забезпечення якісних модернізаційних змін суспільства та органічного переходу до інформаційної економіки без штучного наздоганяння новітніх стандартів країн світу. Цього можна досягти шляхом дотримання концептуальних засад випереджувальної освіти із одночасним формуванням у світогляді людей прагнення неперервного навчання, динамічного розвитку креативного потенціалу, інноваційного типу поведінки з стійкою продуктивною інноваційною активністю. Як результат зміни поколінь такі концептуальні зміни в функціонуванні сфери вищої освіти та виховному її напрямі нададуть можливість сформувати нове суспільство з досить високим рівнем інноваційності та креативності, що є на сьогодні запорукою розвитку держави в сучасних умовах становлення інформаційної економіки.

2. Інноваційний розвиток сфери вищої освіти повинен відбуватись постійно згідно чітко визначених моделей. Тобто такі зміни повинні бути обумовленими вимогами загальносуспільного розвитку, переходом на абсолютно нову формацію відповідних соціальних взаємовідносин, а не

штучно сформованих відповідними інститутами в силу відповідних суб'єктивних чинників.

3. У ході інноваційного розвитку сфери вищої освіти повинна чітко прослідковуватись основна ціль такого процесу а саме: стимулювання поступового раціонального переходу країни до інформаційної економіки, що через наслідкові прояви сприятиме здійсненню потужних конструктивних впливів на загальний соціально-економічний поступ в країні у контексті формування нової генерації якісно освічених людей з відповідно розвиненою системою цінностей, які притаманні інноваційному типу поведінки, які здатні генерувати прогресивні інноваційні ідеї та відповідні рішення відповідно до нових потреб країни у відповідності до концепцій і теорій сталого і збалансованого розвитку країни, гуманізації всього суспільства.

4. Важливою умовою ефективної інноваційного розвитку сфери вищої освіти є її розвиток з урахуванням територіальної специфіки та одночасним збереженням централізованих підходів управління в сфері освіти. Допустимим є функціонування лише тих закладів вищої освіти, які не дисонують у сформованих стратегічних орієнтирах та поточній діяльності з відповідними національними інтересами розвитку освіти, а натомість підсилюють національні процеси шляхом проведення просвітницької та виховної навчальної діяльності. Результуючими вимірниками інноваційного розвитку сфери вищої освіти повинен бути значно вищий інтелектуальний потенціал країни з посиленням конкурентних позицій сфери вищої освіти на міжнародному ринку освітніх послуг. Виходячи із вищевикладеного стає зрозумілим, що загальна освітня модель повинна набувати ознак відкритої та раціональної з недопущенням втрат наявного людського капіталу та значними еміграційними потоками осіб, які мають найвищий особистісний трудовий потенціал.

Узагальнюючи основні положення концепції стратегічного інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах переходу країни до інформаційної економіки, варто чітко дотримуватись поетапного підходу.

Тобто перехід від раціональної до відкритої моделі інноваційного розвитку сфери вищої освіти повинен проходити на науково обґрунтованих засадах із відповідним дотриманням конкурентних переваг вітчизняних закладів вищої освіти і недопущенням надмірних еміграційних потоків, що призводить до заміщення їх особами з менш розвинених країн, що також можуть виступати носіями певної соціальної напруги в суспільстві.

Як результат дослідження зробимо висновки, сучасний вітчизняний освітній простір характеризується хаотичним інноваційним розвитком сфери вищої освіти, який у визначених координатах відповідного простору і часу усе більше представляються через значні потоки освітніх міграцій. Така ситуація не відповідає визначеним завданням становлення інформаційної економіки, вона вимагає концептуального бачення ролі держави щодо стратегічності процесів інноваційного розвитку сфери вищої освіти. Враховуючи суттєве значення вищої освіти для країни, зокрема необхідності формування нових підсистем і окремих об'єктів, які здатні забезпечити прискорений інноваційний розвиток інформаційної економіки в Україні, потреба державного регулювання інноваційного розвитку сфери вищої освіти є більш, ніж очевидною. Тому варто проводити ефективні реформаційні зміни у напрямку такого розвитку, щоб сфера вищої освіти слугувала відмінною передумовою для раціонального переходу країни до інформаційної економіки. У даному аспекті завданням вітчизняної сфери вищої освіти є не просто організація свого освітнього процесу на інноваційних засадах з активізацією інформаційно-комунікаційних технологій, але й забезпечення виховання нового покоління громадян, які здатні неперервно освоювати нові знання, критично осмислювати отриману інформацію та вдало використовувати отримані вміння й навички на користь держави. Тобто, таке нове покоління повинно перш за все розуміти стратегічні перспективи розвитку всього людства та орієнтуватись як правило на високопродуктивну працю, результати якої повинні відчуватись на отриманих позитивних ефектах для всього суспільства з мінімальними

негативними наслідками. Отже тому стратегічний інноваційний розвиток сфери вищої освіти є потребою часу для нашої країни, яка прагне сформувати інформаційну економіку та увійти в коло найбільш розвинених країн світу.

2.3. Методологічні засади формування стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти та оцінки її результативності

Коли відома ціль закладів сфери вищої освіти та цілі її інноваційного розвитку, зроблено ідентифікацію зовнішніх викликів і сформоване чітке бачення стратегічних конкурентних переваг освіти, варто переходити й до стратегічного планування та її діяльності, тобто планування й довгострокового розвитку в умовах впливу зовнішніх і внутрішніх викликів.

Тобто планування – це одна з головних функцій регулювання, у рамках якої здійснюється розроблення (формування) різних планів й інших документів планового характеру (а саме стратегій, концепцій, програм тощо), які представляють майбутні напрями й характер функціонування закладів освіти з врахуванням зовнішніх та внутрішніх обмежень. Планування в різних певних теоретичних концепціях розглядають як: функцію управління; наступний вибір альтернатив в умовах невизначеності; проведення моделювання поведінки; обрання необхідного пособу дій на основі передбачення планів на майбутнє [46-47].

Отже стратегічне планування – це відповідна управлінська діяльність щодо складання (або проектування) стратегічних планів, а саме довгострокових планів щодо розвитку організації, яка й перебуває в конкурентному середовищі. Однак при стратегічному плануванні не лише формують план дій, однак ще й передбачають можливі непередбачувані ситуації (сценарії дій), також формулюють способи запобігання негативним впливам певного зовнішнього середовища. Тому заклад вищої освіти, як

правило, не вможі повністю усунути ризики, однак має підготуватися до них та вживати певних заходів для мінімізації їх негативного впливу [48-49].

Існує декілька підходів щодо оцінки зовнішнього середовища, про що вже раніше згадувалося. Оцінку нестабільності щодо зовнішнього середовища можна здійснювати із використанням шкали І.Ансоффа [50].

Вважається, що процес деталізації стратегічних планів залежать від нестабільності такого зовнішнього середовища. Тому о середовище цілком стабільне, однак план має бути деталізованим та максимально чітким. Якщо ж середовище нестабільне, то план має бути альтернативним, і сценарним, із широкими варіативними певними можливостями. Тобто у практичній діяльності виникають складнощі у складанні будь-яких альтернативних стратегічних планів і як деталізованих, так й варіативних.

Тому на основі отриманої інформації можемо визначити відповідні бали, які характеризують рівень нестабільності такого середовища закладів вищої освіти (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Оцінка нестабільності середовища сфери вищої освіти
(згідно з підходом І.Ансоффа)

Шкала не-стабільності	Майбутні зміни	Повторюваність	Передбачення
1	Повторні	Знайомі	Аналогічні з минулим
2	Прогнозовані	Знайомі та аналогічні з минулим	Метод екстраполяції
3	Відповідні до реакції організації	Несподівані, але мають аналоги в минулому	Прогнозування нових проблем і можливостей
4	Частково передбачувані	Несподівані, не мають аналогії в минулому	Часткове передбачення за «слабкими сигналами»
5	Відбуваються швидко, непередбачувано	Несподівані, абсолютно нові	Часткове передбачення, експертний прогноз

*Джерело: складено за даними [50].

Отже, формування стратегії представляє собою замкнений цикл із прямими та зворотними зв'язками. Тому рід час складання планів варто спиратися і на внутрішній економічний потенціал закладів вищої освіти й їх реальні можливості в економіці. При виконанні такого стратегічного плану (або ж стратегії) можливе також його уточнення, враховуючи проміжний аналіз виконання певних заходів також оцінки відповідного середовища [51].

Отже для кожного закладу сфери вищої освіти стратегічне планування є досить важливим явищем й унікальним, адже поєднує як формальні певні процедури (а саме порядок оформлення документа і ухвалення рішення), так й неформальні (тобто креатив розробників, певні результати маркетингових й інших досліджень, наявність важливої інформації, людські відносини між формальними і неформальними групами тощо).

Під час проведення стратегічного планування формують як загальну стратегію (тобто “генеральну стратегію”) щодо розвитку сфери вищої освіти, так і окремі стратегії (а саме бізнес-стратегії, стратегії деяких видів діяльності, відповідна операційна стратегія та ін). Кількість і глибина розроблюваних таких стратегічних документів залежать перш за все від рівня складності функціонування закладу сфери вищої освіти (кількість працівників або ж ринковий обіг) та відповідного характеру зовнішнього середовища тощо. Найбільша представлена палітра стратегічного планування також спостерігається й у великих бізнес-організаціях, які безпосередньо функціонують в умовах невизначеності і у високонкурентному такому середовищі [52].

Як представлено нами вище, заклад вищої освіти – це за своїм змістом високодиверсифікована відповідна організація, яка проводить одночасно декілька видів діяльності. Отже для закладів вищої освіти однією з важливих проблем є оптимальний розподіл наявних ресурсів між різними видами їх діяльності. Також, високодиверсифікована організація має низку інших проблем, які починаючи від вибору відповідної моделі державного регулювання (а саме різними видами діяльності варто управляти на основі

відповідних підходів) та закінчуючи організацією відповідних поточних розрахунків (тобто одні підрозділи є практично комерційними, інші – є бюджетними, також можуть заробляти гроші, інші їх витратити).

Враховуючи специфіку сучасного вітчизняного ринку освітніх послуг, пропонуємо класифікацію проблемних питань, які мають бути вирішені шляхом реалізації ефективного механізмом державного регулювання інноваційного розвитку закладів вищої освіти при формуванні основної стратегії:

- насамперед визначення місії і цілей сфери вищої освіти в країні (наприклад враховуючи його унікальності, існуючих традицій, обґрунтування ролі та значущості в науково-дослідному та суспільному розвитку тощо),

- певна діагностика середовища, в якому функціонує заклад вищої освіти (наприклад, середовище мезанізму державного регулювання, ринкове середовище, або ж внутрішнє середовище),

- ідентифікація та оцінювання стратегічних альтернатив щодо розвитку вищої освіти (аналіз певних сценаріїв),

- вибір конкретної стратегії, формування чіткого документа.

Головна місія сфери вищої освіти формується на основі глибоко її аналізу щодо історичного минулого, враховуючи конкретні результати у сфері науки, освіти, мистецтва, суспільного розвитку та державотворення, у контексті розуміння внеску щодо формування показників сучасного ринку праці. Враховуючи сформульовані місії, які мають лаконічно виражати зміст функціонування сфери вищої освіти, формулюються певні цілі, які конкретизують та головні результати за відповідними видами діяльності. Такі цілі є баченням майбутнього, адже вони конкретизують місію і на рівні практичної діяльності [53]. Тобто цілі вищої освіти, зазвичай, ураховують відповідні поточні особливості моделі сфери вищої освіти, тобто конкретні особливості проведеної державної освітньої політики, сучасного ринку праці,

традицій безпосередньо закладу та стану конкуренції і на ринку освітніх послуг тощо.

Діагностика відповідного середовища вищої освіти включає дослідження скупності питань його діяльності через бачення різних його складників. Головним завданням щодо діагностики середовища є ідентифікація й оцінювання можливих стратегічних ризиків, тобто аналіз можливостей їхнього подолання в наявних (тобто реальних) умовах. Діагностика проведеного дослідження середовища сфери вищої освіти здійснюється і на основі опрацювання нормативної бази, наявної маркетингової інформації, та аналізу соціологічних досліджень й передбачення тенденцій інноваційного розвитку сучасного ринку праці.

Оцінювання можливих стратегічних альтернатив щодор інноваційного розвитку вищої освіти відбувається шляхом збалансування визначених цілей, викликів зовнішнього середовища та можливих ресурсів [54]. Різні заклади сфери вищої освіти орієнтуються і на різні результати: одні ж прагнуть бути лідерами і за кількістю студентів, а інші націлені лише отримати дослідницький статус, також інші підтримують позитивну репутацію у певній галузі науки чи освіти, й інші орієнтуються на більш високу прибутковість та ін. Отже, у кожному випадку розглядатимуться свої сценарії (тобто альтернативи) щодо розвитку. Такі сценарії будуть точними, якщо враховуватимуть більше важливих факторів.

Тобто на основі проведеного аналізу стратегічних альтернатив інноваційного розвитку сфери вищої освіти здійснюється відповідний вибір стратегії. Тому аналіз стратегічних альтернатив відбувається або ж з використанням економічного й математичного інструментарію, або ж на основі експертних оцінок. Тобто найкраща альтернатива обирається у якості стратегічного плану (проекту стратегії) [55]. Тому при формуванні відповідної стратегії інноваційного розвитку вищої освіти гармонізуються різні ж її складники (ресурсна, внутрішня, ринкова тощо.), враховуються ринкові фактори, внутрішні і зовнішні виклики, а також певні засади

державної освітньої політики, відповідні ліцензійні вимоги, обсяг держзамовлення та на підготовку фахівців і державні освітні стандарти. Тому під час проектування стратегії розвитку доцільно обов'язково враховувати можливі джерела фінансування завдань та заходів, які передбачені при її реалізації

Тому для переважної більшості вітчизняних закладів вищої освіти більш актуальним є формування не просто загальних стратегій, які перераховують певні цілі і сформульоване бачення майбутнього саме місця закладу у освітньому просторі, а саме чітких та конкретних бізнес-стратегій, в яких враховані особливості освітньої діяльності та представлене науково обґрунтоване прогнозування можливості розвитку закладу в умовах інформаційного середовища, визначене його базове місце на конкурентному освітньому ринку та супутніх послуг, і підходи до можливості мінімізації дії негативних як внутрішніх так і зовнішніх ризиків.

Головним критерієм результативності бізнес-стратегії варто вважати певне забезпечення для освіти привабливої (у межах сформульованої цілі) конкурентної позиції та з чітким набором конкурентних певних переваг. Водночас варто розуміти, що наявний рівень конкурентної позиції – це лише відповідна оцінка, яка ж є реальною на відповідну дату. Приваблива конкурентна позиція повинна відображати спроможність державного регулювання забезпечувати стійке державне регулювання у майбутньому, насамперед під впливом внутрішніх і зовнішніх негативних факторів [57].

Узагальнену схему формування бізнес-стратегії і її місце у всьому стратегічному плануванні представлено на рис. 2.7. Також одним дуже важливим завданням є й балансування наявних ресурсів, які виділяють на безпосередню реалізацію заходів у рамках різних видів діяльності, й визначення бажаного місця й ролі закладу за різними видами діяльності [58]. Тобто, є навчальні заклади, які зорієнтовані на надання лише освітніх послуг преміум-якості, однак при цьому не забезпечують студентам необхідних послуг з проживання в гуртожитку тощо.

І навпаки, є такі заклади, які надають такі послуги в межах державних встановлених стандартів, однак при цьому своєю конкурентною значною перевагою вважають забезпечення можливих усіх студентів реальною необхідністю проживання в гуртожитку але на пільгових умовах. Тому, при проектуванні відповідної бізнес-стратегії у сфері вищої освіти є важливим сформулювати необхідний рівень активності і бажану конкурентну позицію за кожним із видів діяльності, а це також можна зробити на основі відповідного формулювання цілей інноваційного розвитку та визначення системою регулювання чітких конкурентних переваг.

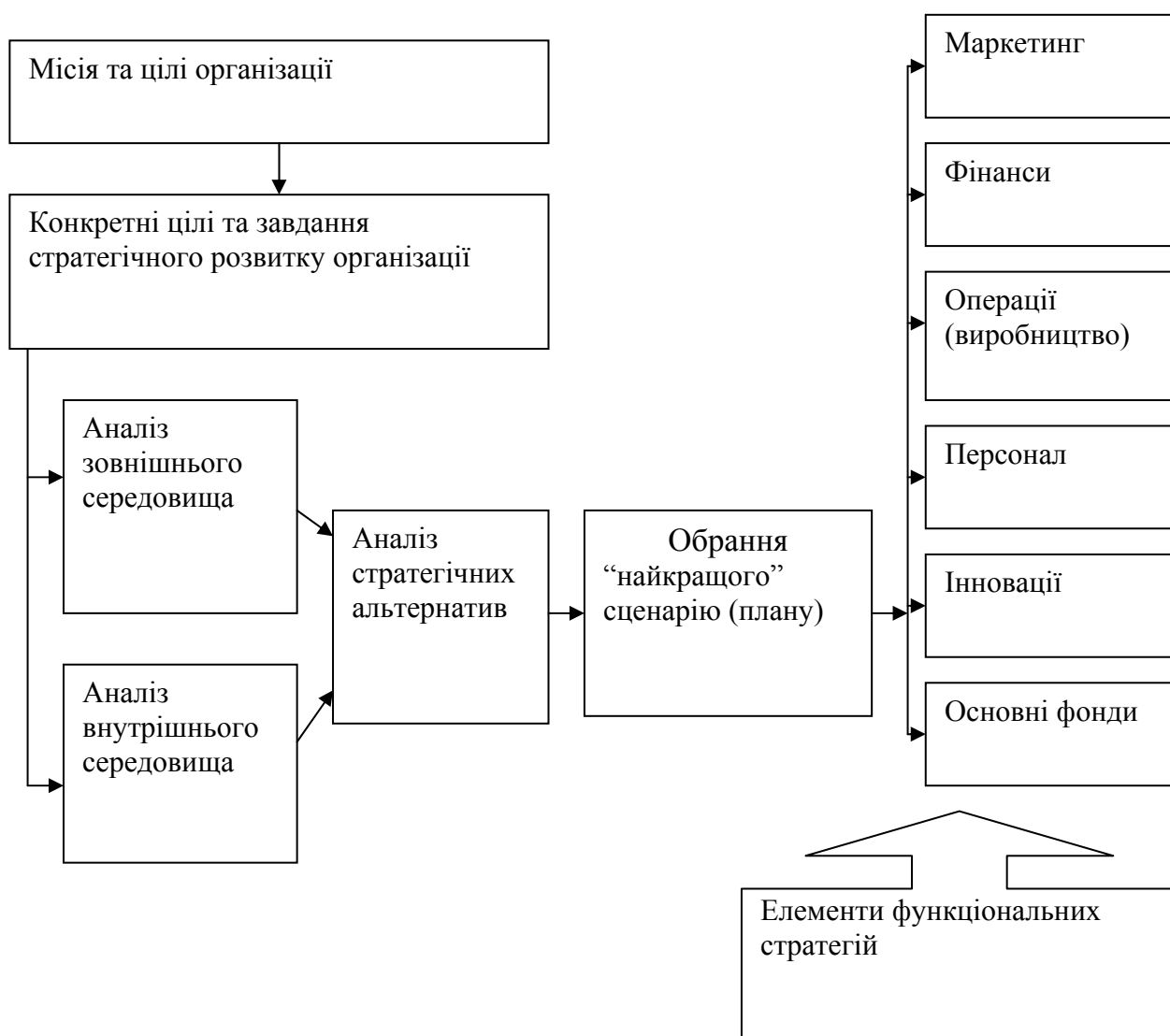

Рис 2.7. Загальна схема складання бізнес-стратегії та визначення її місця у стратегічному плануванні закладів сфери вищої освіти*

*Джерело: складено автором на основі узагальнення наукових джерел [55-58].

З урахуванням зроблених узагальнень складемо для всіх загальну (майже принципову) схему формування бізнес-стратегії для вищої освіти (рис. 2.8).

При розробленні такої бізнес-стратегії у високодиверсифікованій організації (у тому числі й у сфері вищої освіти) досить важко врахувати вже всі особливості різних сегментів ринку, а також значно оптимально збалансувати (тобто узгодити) розподіл ресурсів на виконання відповідних видів діяльності у довгостроковій перспективі [62].

Таку проблему рекомендується розв'язувати у контексті делегування окремих повноважень щодо стратегічного планування керівникам структурних підрозділів, які вже безпосередньо братимуть участь і подальшій реалізації таких стратегічних рішень.

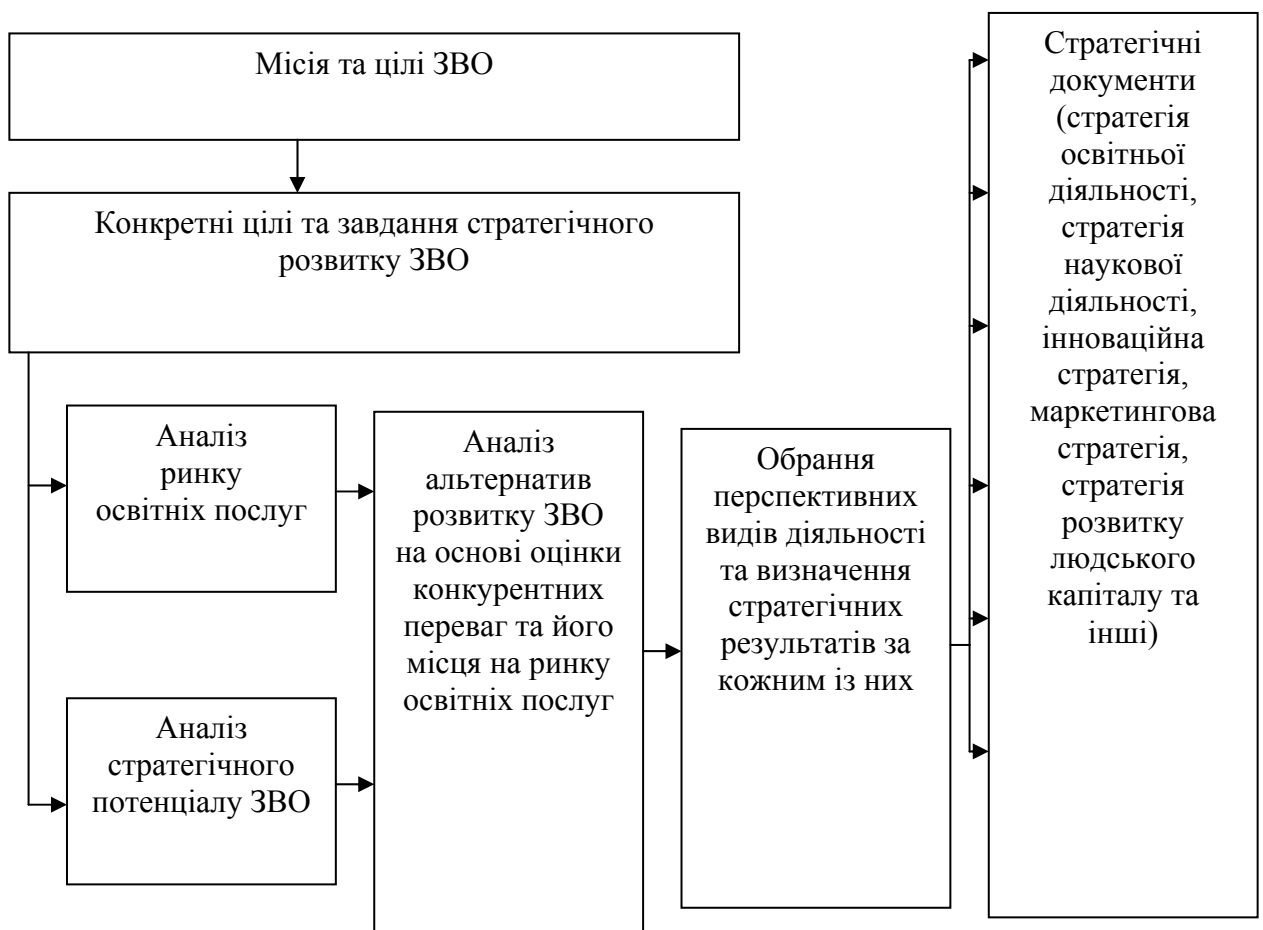

Рис 2.8. Схема формування бізнес-стратегії вищої освіти

*Джерело: складено автором на основі узагальнення [63-65].

Варто також ще складати стратегічні плани у контексті розвитку великих структурних підрозділів, що також мають відповідні ознаки певної операційної самостійності. Тому на рівні вищої освіти відповідними підрозділами можуть бути як науково-навчальні інститути, так і факультети, певні філії, коледжі, студентські містечки, науково-дослідні частини тощо. Зрозуміло, що стратегічні плани у структурних підрозділах мають бути гармонізованими також між собою, і відповідати загальним конкретним цілям й завданням інноваційного розвитку вищої освіти.

Тому у високодиверсифікованій організації щодо проектування стратегічних рішень має також відповідати окремий структурний підрозділ (або сектор стратегічного розвитку) або ж уповноважені посадові особи. При цьому може застосовуватись дві моделі організації роботи: або це структурний підрозділ щодо стратегічного розвитку самостійно здійснює планування такої діяльності всієї організації і її елементів (тобто укрупнених одиниць – або крупних підрозділів, дочірніх певних структур, філій та ін), або певний підрозділ надає якусь методичну підтримку для складання (або проектування) стратегічних рішень, також узагальнює та певним чином гармонізує подані проекти та розробляє стратегію на відповідні рівні організації [64]. Отже у сфері вищої освіти, на погляд автора, варто використовувати другу модель, адже різні підрозділи ЗВО провадять діяльність в різних сегментах ринку, а такі показники результативності діяльності також не є гармонізованими.

У спеціальній літературі щодо питань стратегічного держаного планування [51; 52; 63-65] наведено певні рекомендації про доцільність формування функціональних стратегій керівниками вищої ланки, які відповідають за певний напрямок роботи, та при цьому таке планування здійснюється тимчасовими відповідними робочими групами (або командами експертів). Наприклад виробнича стратегія розробляється такою групою, яку очолює певний віце-президент корпорації з процесу виробництва, маркетингова стратегія формується групою, яку очолює такий віце-президент

корпорації із маркетингу тощо. Отже у сфері вищої освіти даний підхід, на погляд автора, застосовувати не варто, адже значний обсяг робіт, який виконується у ньому, має абсолютно некомерційний характер, а орієнтований на виконання вимог чинного законодавства про вищу освіту і дотримання освітніх стандартів. Також, у закладах вищої освіти саме вищі функціональні менеджери (або проректори), зазвичай, відповідають за певну організацію та підтримку нормального раціонального навчально-виховного процесу, та параметри якого досить жорстко регламентовані певними нормативними документами. При таких умовах розробляти документи, які ж передбачають стратегічне планування такої навчальної діяльності або ж навчально-виховного процесу, є недоцільним. Тому, недоцільним є і розроблення окремих їх функціональних стратегій.

Отже структурний підрозділ, який відповідає за стратегічне планування (наприклад, служба стратегічного розвитку або ж сектор стратегічного планування) у сфері вищої освіти, має також забезпечити проектування основних параметрів такої стратегії розвитку закладу освіти (формування місії і цілей ЗВО, визначення стратегічних завдань і розроблення проекту стратегії). Тому таке проектування рекомендується проводити із залученням фахівців певних структурних підрозділів, й зовнішніх експертів (тобто консультантів). У свою чергу проектування стратегічних рішень має мати варіативний характер, тобто уможлиблює реальний розгляд стратегічних таких альтернатив [66]. Варто розуміти, що такий вказаний підрозділ не приймає певні стратегічні рішення, й тому не може абсолютно нести відповідальність за прийняті рішення. Отже стратегічні рішення приймає лше керівництво (регулятор) сфери вищої освіти. Суб'єктом для ухвалення стратегічних рішень може також бути або наглядова певна рада ЗВО (за її наявності), або ж ректор, або ж сам ректорат (як відповідний вищий виконавчий орган ЗВО).

Відповідні фахівці в галузі управління зазначають, що формування відповідної стратегії у високодиверсифікованій організації сфери освіти

може бути проведене із застосуванням різних певних моделей (або підходів): “згори – вниз”, або “знизу – вгору”, також “цілі вниз – план вгору” [57]. Отже, необхідно обрати методичний підхід щодо формування “комплексної стратегії” як певного окремого документа (це може бути або ж загальна стратегія, або певна бізнес-стратегія). Серед існуючих підходів це: централізовані, децентралізовані та комбіновані [55; 63-66].

Централізовані підходи передбачають проведення централізованого планування та застосовується переважно вузьких спеціалізованих організацій. У сфері вищої освіти до таких організацій належать невеликі заклади вищої освіти (тобто з кількістю студентів до 2 тис.осіб), які здійснюють підготовку певних фахівців у певному надто вузькому сегменті (та післядипломна освіта, та підвищення кваліфікації тощо).

Щодо децентралізованого підходу то передбачається здійснення стратегічного планування шляхом врахування думок та пропозицій ключових певних функціональних керівників, такий підхід використовується переважно у високодиверсифікованих таких організаціях, та у організаціях, які мають значну мережу дочірніх структур і філій. Тому у сфері вищої освіти такими ключовими організаціями є класичні університети, й інші заклади вищої освіти, в яких навчається значна кількість студентів.

Також комбінований підхід передбачає використання елементів представлених вище підходів. Такі роботи (й процедури) проектуються на основі певного централізованого підходу, а й інші – на основі відповідного децентралізованого підходу. Саме комбінований підхід використовується організаціями, які працюють у більш конкурентному середовищі, та в умовах високої невизначеності. Тому у сфері вищої освіти даний підхід варто використовувати закладам приватної форми власності, які також готують спеціалістів які є популярними серед споживачів різних спеціальностей (а саме економістів, управлінців, юристів, психологів тощо).

В умовах високої невизначеності щодо високодиверсифіковані організації, а тому й заклади вищої освіти, при певному стратегічному

плануванні можуть використовувати експертні методи. Так експертні методи базуються і на використанні знань висококваліфікованих спеціалістів. В спеціальній літературі докладно представлені описані методики експертного аналізу і використання експертного методу у стратегічному регулюванні.

Розроблена і затверджена стратегія інноваційного розвитку освіти (або і як окремий документ, або ж як перелік стратегічних рішень) має також бути реалізована, тобто й впроваджена в реальне господарське життя тощо.

Важлива роль в організації належної реалізації відповідних стратегічних рішень належить саме вищому операційному керівництву організації. Тому у сфері вищої освіти вищими такими посадовими особами є ректор та проректори, які ж відповідають за своєчасне досягнення певних результатів у визначених таких напрямках діяльності. Тому вище керівництво організації у разі неможливості виконання відповідних стратегічних орієнтирів та має ставити питання щодо внесення змін до певної затвердженої стратегії (тобто стратегічних рішень).

Саме реалізація стратегії (або стратегічних рішень), зазвичай, передбачає внесення відповідних змін до організаційної певної структури організації або ж технологічного процесу. Саме фахівці в сфері державного регулювання виокремлюють такі ж типові зміни у комерційній організації [67]:

- та перебудова організації, яка також передбачає проведення фундаментальних змін у організації (наприклад, цілей, місії, організаційної структури, відповідної організаційної культури та ін),
- значне перетворення організації, яке також проводиться в разі зміни відповідної організаційно-правової форми або ж певного розміру (злиття, та поглинання, реструктуризації тощо),
- поступове перетворення організації, яке значно проводиться у разі освоєння абсолютно нових ринків або ж організації випуску інноваційних продуктів,

- як правило зміни, які передбачають своєчасне упровадження локальних змін (щодо підтримки серед споживачів наявних інтересу до нового продукту).

Заклади вищої освіти, які є дуже складними організаціями, і також упроваджують різні зміни, які спрямовані на виконання певної стратегії (або стратегічних рішень). Варто пам'ятати, що заклади вищої освіти є структурами дуже консервативними, із стійкими традиціями, а їхня діяльність досить ретельно регламентована законодавчими й іншими нормативно-правовими актами. А тому проведення становлення або радикальних реформаций у закладів вищої освіти на практиці спостерігається дуже рідко.

Тому реалізація стратегічних рішень відбувається під впливом абсолютно різних факторів, які умовно також можна поділити на позитивні і негативні [55; 57; 68]. Тому позитивні фактори сприяють проведенню ефективних структурних організаційних змін, орієнтованих на досягнення стратегічних цілей та завдань, визначених у такій стратегії (або в стратегічних рішеннях). Тому серед вказаних факторів: визначення органами регулювання і колективом доцільності щодо проведення стратегічних змін; певна наявність певних кризових явищ або ж загроз (так у внутрішньому або зовнішньому середовищах), які також спонукають до стратегічних певних змін; завершення відповідного життєвого циклу освітнього продукту, інноваційної технології, зростання рівня щодо насиченості ринку; суттєве зниження продуктивності праці як результат дії соціально-економічних або решти економічних явищ; суттєва зміна державного регулювання; проведена атаки конкурентів тощо.

Негативні фактори також перешкоджають упровадженню певних стратегічних змін, а саме змін, орієнтованих на належну реалізацію відповідної стратегії (або ж стратегічних рішень). Серед таких факторів: зусилля у бюрократії; нездорова своєрідна атмосфера у колективі;

некваліфікованість певних менеджерів і персоналу; формування змін; відсутність оптимальних менеджерів-лідерів тощо.

Реалізація стратегії (або стратегічних рішень) – це важлива стадія державного регулювання, і на якій має відбуватися абсолютно практичне виконання затверджених рішень шляхом гармонізації діяльності всіх можливих підрозділів щодо організації з метою певного досягнення стратегічних цілей та завдань [55; 57].

У контексті реалізації стратегічних рішень зазвичай також розробляють план заходів (тобто дій), який передбачає настання певних конкретних результатів у вигляді щодо виконання стратегічних завдань. Тому факт виконання стратегічних завдань також встановлюється на підставі досягнення відповідних параметрів (та показників) діяльності.

Затверджена програма реалізації відповідних стратегічних рішень (плану заходів) формує стратегічні цілі і завдання щодо розвитку організації, а саме конкретизує зміст і характер контрєктної роботи, яка також має бути виконана у визначено встановлені строки визначеними певними виконавцями (відповідними структурними підрозділами, чинними посадовими особами) [69]. Ключове призначення стратегічного плану – спрямовано та комплексно визначити затвердження стратегії (прийняті стратегічні рішення), орієнтовані на досягнення стратегічної мети та завдань щодо успішного розвитку організації. Так у плані заходів щодо реалізації стратегічних рішень (та стратегічний план) щодо рекомендації уточнювати і конкретизувати відповідні види завдань (та робіт), які мають бути виконані у відповідних проміжках часу з певними структурними підрозділами щодо організації. У сфері вищої освіти визначено чималий досвід щодо складання планових документів, які також слугують основою для перспективної іпоточної діяльності. Такий досвід варто критично переосмислити і пристосувати до можливих сучасних реалій.

Відповідний план реалізації стратегічних рішень також повинен бути своєчасно представлений до конкретних виконавців (та якщо в ньому не

міститься відповідної комерційної таємниці або й іншої інформації з відповідно обмеженим доступом). Отже це підвищить рівень усвідомлення з виконавцями персональної відповідальності і за спільний результат.

Одночасно з ухваленням стратегічного плану мають бути й ухвалені рішення про перерозподіл та різних видів ресурсів (матеріальних, фінансових, трудових, інтелектуальних) між різними підрозділами залежно від обсягу та змісту виконуваних ними операцій (дій) [67].

Проектування стратегії (й стратегічних рішень) базується на основі певної методології щодо кількісного аналізу та складних їх систем. Виконання певного заходу, та передбаченого планом, має підтверджуватись відповідним критерієм (та індикатором), що повинен мати досить об'єктивну природу.

Дуже дискусійним є питання щодо характеру змін організаційної структури, які потрібно здійснити у реалізації стратегії (стратегічних рішень). Також окремі дослідники вважають, що також в організаціях мають відбуватися кардинальні зміни щодо організаційної структури [69; 73; 75], інші, до думки яких й приєднуємося, вважають, що це і не є необхідністю, і характер змін обумовлюється складністю й новизною поставлених перед організацією завдань [77]. Тому зважаємо на те, що в системі сфери вищої освіти досить складно змінювати відповідну структуру управління організаціями, навіть перед ними стояли принципово нові завдання. Крім того, заклади вищої освіти вже не мають більш-менш традиційну організаційну структуру, характер та якої зумовлений як вимогами законодавства, й традиціями закладу, а також його фінансовим станом.

Тому перед вибором моделі організаційних змін, пов'язаних із впровадженням стратегії (та стратегічних рішень), варто проаналізувати спроможність самої організації до таких змін. Важливим елементом такої проблеми є аналіз функціональної діяльності для персоналу щодо вирішення відповідних операційних завдань. На основі врахування та діагностики функціональної діяльності щодо персоналу можна дійти висновку щодо

професійного (кваліфікаційний) рівня [74]. Нерідко буває так, й що персонал спроможний виконувати поточні операційні завдання, але й не готовий до змін і модернізації. Якщо впроваджувані зміни це є дуже значними та складними, необхідно вжити заходів і для підвищення кваліфікації персоналу. Тобто фахівці з питань стратегічного регулювання рекомендують відповідному кваліфікованому працівнику проходити перенавчання (підвищення кваліфікації) та як мінімум один раз на 5 років, а менеджерам – це ще частіше. Важливо також перед упровадження стратегічних змін чітко усвідомити, чи спроможний наявний персонал щодо виконання нових завдань, сформовання за результатами такого стратегічного планування.

Організаційна культура також є одним з факторів, яка суттєво впливає й на ефективність стратегічних змін, які є ще результатом реалізації стратегічних рішень. Вважається, що відповідно обрана стратегія (загальна або ж бізнесова) чи сукупність функціональних стратегій, або комплекс стратегічних рішень не можуть безпосередньо врахувати всю проблематику майбутньої діяльності, адже зміни зовнішнього середовища завжди непередбачувані, та стратегічне планування має ймовірнісний характер [78].

Отже при реалізації стратегічних рішень виникає проблема організації регулювання моніторингу стану організаційної культури організації тощо. У вищому навчальному закладу певний моніторинг може бути організований, наприклад, шляхом проведення для оцінювання поточної якості освіти, атестації науково-педагогічних працівників і допоміжного персоналу, перевірки набутих навичок та вмінь тощо. Тому при реалізації стратегії (стратегічних рішень) рекомендується проводити організаційну культуру, адже справжні стратегічні зміни тягнуть і за собою трансформацію поточної взаємодії людей та структурних підрозділів, та оновлення змісту поточних операцій тощо. Зміни організаційної культури та мають бути спрямовані на збільшення відповідно продуктивності праці, запровадження абсолютно нових технологій, скасування застарілих і неефективних норм та стандартів. Цілком виправданим кроком та є оновлення частини відповідного колективу.

Представлена робота проводиться у рамках реалізації стратегічного контролю. Відповідний стратегічний контроль – це відповідно перевірка відповідності як внутрішнього середовища організації й новим вимогам та викликам, які вже сформувалися під впливом певної реалізації стратегії (відповідних стратегічних рішень). Стратегічний контроль проводиться, як правило, шляхом абсолютного визначення контрольних показників (тобто індикаторів) і своєчасного реагування на абсолютне відхилення фактичного стану справ від вже запланованого [79]. Фахівці у галузі стратегічного регулювання виокремлюють чотири підходи для побудови системи стратегічного контролю і на основі визначення соціально-економічних показників щодо результативності діяльності організації [70-78]:

- це виконання цілей і завдань окремими структурними підрозділами,
- це моніторинг виконання стандартизованих процедур,
- це самоконтроль та самоаналіз,
- це зміцнення ринкової позиції (зростання конкурентоспроможності).

Саме у системі вищої освіти активно використовують три підходи. Отже усіма структурними підрозділами закладів вищої освіти регулярно подаються звіти щодо виконання завдань та результати діяльності. Також щодо вищих навчальних закладах здійснюється й поточний моніторинг стану справ, самоаналіз поточної діяльності.

Тому стадія реалізації певних стратегічних рішень є особливою, адже вона майже поєднує ухвалені рішення і стратегічні плани з реальною можливою практикою. Можна скласти про бездоганний стратегічний план, однак у разі неналежної реалізації цінність такого плану буде незначним. І навпаки, навіть якщо за відсутності чіткого плану певні кваліфіковані менеджери можуть приймати правильні рішення, що забезпечуючи необхідні стратегічні зміни і зміцнюючи цим конкурентну позицію щодо організації. Тобто, таку картину спостерігаємо у системах сфери вищої освіти постсоціалістичних країн та ін. Їхні заклади сфери вищої освіти, як правило, й не складають стратегій розвитку, однак високоосвічені менеджери вищої

ланки (ректори, й проректори, декани), не використовуючи високий професійний рівень, щодо знання та досвіду, забезпечують ефективні певні стратегічні зміни, ухвалюють правильні рішення і допомагаючи щодо виконання.

Під час реалізації стратегії (або стратегічних рішень) досить суттєвим є необхідність знати про можливі помилки, які також можуть бути допущені несвідомо (як з об'єктивних причин). Тому серед типових причин неефективної реалізації певних стратегічних рішень фахівці у галузі стратегічного регулювання виокремлюють також такі [77]:

- це невміння впроваджувати необхідні (а інколи непопулярні) стратегічні зміни через опір д ля персоналу (в тому числі менеджерів),
- це завдання і вимоги планів які не були доведені до конкретних виконавців (керівників низових підрозділів) або ж ці виконавці не розуміють свого свого внеску у спільний результат,
- це низький кваліфікаційний рівень щодо регулювання і персоналу, внаслідок чого є неможливі стратегічні зміни і пристосування до нових умов (наприклад, у разі зміни технології виробництва),
- це відсутність ресурсів для певної реалізації стратегічних рішень,
- це відсутність системи попередження і мінімізації зовнішніх загроз, які виникають у реалізації стратегічних рішень,
- це відсутність або недостатність певної мотивації персоналу, апатія ще до змін, зневіра й в позитивному результаті,
- це недосконалість організаційної структури, та її невідповідність новим завданням,
- це неспроможність вищого керівництва забезпечити певний баланс інтересів й у нових умовах господарювання, які склалися під впливом певних стратегічних змін.

У проектуванні роботи щодо реалізації стратегії (стратегічних рішень) рекомендується чітко певно розуміти, які ж саме стратегічні завдання вирішуються у результаті виконання того або ж того заходу (роботи) [80].

Тому це є необхідною умовою успішної реалізації відповідних стратегічних рішень та елементом орієнтованої і на результат моделі державного регулювання.

Саме у цьому контексті, перш за все, необхідно встановити пріоритети й у виконанні певних завдань (та реалізації заходів). Має бути визначена послідовність у розподілі відповідних ресурсів. Тому у моніторингу треба звертати увагу і сна “вузькі місця”, на виконання унікальних операцій, та на стан виконання довгострокових (або ж тривалих) завдань. При реалізації стратегії (або стратегічних рішень) повинна бути встановлена у відповідність між затвердженою стратегією і внутрішніми процесами, які також відбуваються всередині певної організації. Швидкість і глибина стратегічних змін що має бути гармонізованою із наявними параметрами щодо організаційної динаміки [70].

Тому при обранні моделі реалізації стратегічних рішень досить важливо обрати стиль управління. Саме в організаціях, які використовують людський потенціал для персоналу (у тому числі вищих навчальних закладах), доцільним видається демократичний стиль, або ж стиль партнерства. Стратегічні плани мають розроблятися і на основі обговорення та в колективах (структурних підрозділах), із урахуванням думок безпосередніх виконавців, які зазвичай та є високоосвіченими особистостями і сподіваються на належну оцінку свого внеску. Рекомендується також періодично обговорювати із персоналом підсумки виконання планів. До речі, і це досить поширено у сфері вищої освіти (та проведення засідань вчених рад, методичних рад та семінарів, чи засідань кафедр та ін).

Тому особливе питання це організація роботи щодо реалізації таких стратегічних рішень. Адже саме державне регулювання відповідає і за загальний результат, та здійснює планування, й розробляє конкретні тактичні рішення, й проводить стратегічний контроль, й підтримує поточну діяльність, й має проводити оперативне оцінювання впроваджених змін в контексті загальних стратегічних завдань. Тому фахівці називають такі

послідовні етапи діяльності органів державного регулювання щодо безпосередньої реалізації стратегічних рішень [72-79]:

- це глибоке опанування специфіки внутрішнього і зовнішнього середовища, розуміння цілей і завдань на основі стратегічного прогнозу, чіткість усвідомлення можливих альтернатив, дослідження розроблених стратегій,
- це розроблення чітких рішень щодо наявних джерел формування різних видів ресурсів і для виконання запланованих заходів (щодо залучення кредитів, додатковий набір персоналу, та закупівля обладнання),
- проведення модернізації організаційної структури організації із урахуванням проголошених цілей і визначених завдань; організаційна структура яка має впроваджуватися так, щоб не лише ставити під загрозу спроможність організації підтримувати і поточну діяльність,
- це реалізація запланованих заходів і моніторинг їхньої результативності (та виконання стратегічного плану),
- це регулярне уточнення стратегії (або стратегічних рішень) та відповідно до певних їх результатів стратегічного контролю.

Отже у сфері вищої освіти стратегічні рішення розробляються, однак вони й не оформлюються та у вигляді окремого документа (тобто стратегії). Водночас варто визнати актуальність дослідження вказаних питань саме для вищих навчальних закладів, із огляду на зростання конкуренції та на ринку освітніх послуг, й підвищення вимогливості суспільства і потенційних споживачів до якості таких послуг, які виробляють (та надають) такі заклади.

Тобто система державного регулювання сферою вищої освіти базується, і перш за все, на стратегічному потенціалі (адже вказаний потенціал слугує основою для їх всіх процесів у сфері державного регулювання). Отже стратегічний потенціал вищої освіти базується на певних різних видів [81]:

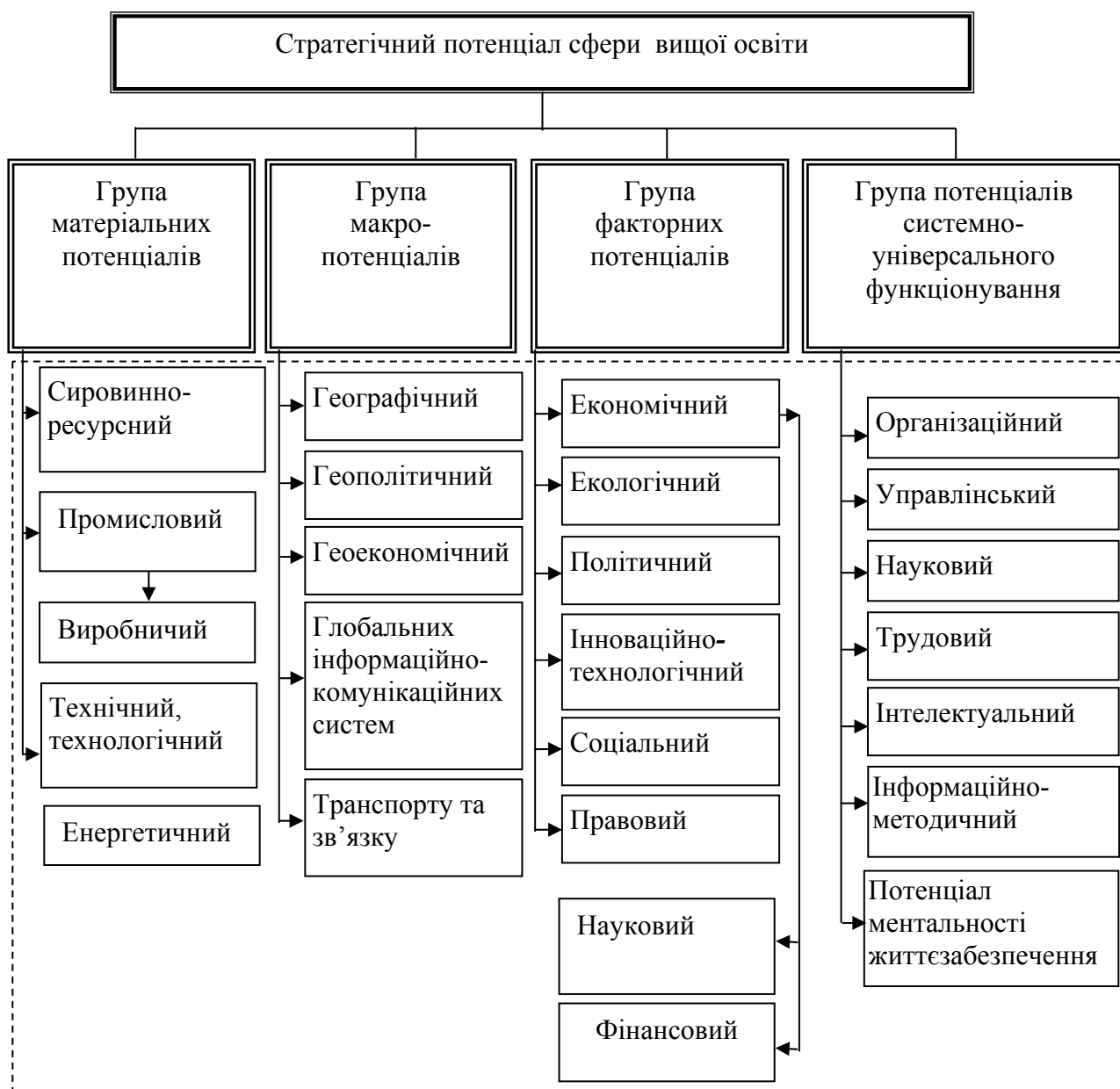

Рис. 2.9. Структура елементного складу стратегічного потенціалу сфери вищої освіти

- саме група матеріальних потенціалів (матеріальні ресурси, які перебувають у розпорядженні сфери вищої освіти та можуть бути спрямовані для реалізації стратегічної відповідної програми);

- це група макроресурсів (тобто сукупність макроекономічних умов, які сприяють вищому навчальному закладу реалізовувати стратегічну програму);

- це група факторних потенціалів (тобто сукупність можливостей, які забезпечують вищому навчальному закладу відповідний доступ до факторів виробництва);

- це група потенціалів системно-функціонального функціонування (тобто умови, що формуються в такому середовищі організаційної культури вищої освіти, та спроможність регулювання організувати виконання певної стратегічної програми).

Стратегічні рішення також мають проектуватися із урахуванням наявних оцінок стратегічного потенціалу сфери вищої освіти. Оцінка стратегічного потенціалу також здійснюється уповноваженими органами виконавчої влади із метою реалістичного аудиту ресурсів, які перебувають в розпорядженні закладу та можуть бути використані при реалізації певних стратегічних програм (або проектів).

Така оцінка має бути реалістичною та враховувати об'єктивні економічні процеси на ринку відповідних освітніх послуг. Об'єкти стратегічного потенціалу повинні бути цілком оцінені, а саме, з погляду їхньої здатності забезпечувати певних дохід або привабливе конкурентне становище.

Тому стратегічний потенціал може бути значним, однак не корисним з точки зору задоволення потреб реальних або ж потенційних споживачів, та в такому разі його оцінка і не буде високою. Якщо ж оцінка занижена, заклад не зможе повністю досягти конкурентного становища, та на яке міг би претендувати. І якщо оцінка завищена, заклад то при реалізації стратегічної програми може стикнутися із проблемою дефіцитності ресурсів та не зможе повною мірою досягти певного запланованого становища.

Насамперед варто врахувати особливості ринку освітніх послуг, або пропозиція на якому формується завдяки діяльності закладів вищої освіти. На такому ринку конкуренція дедалі загострюється, тому причому це явище має декілька пояснень. 1) на ринку освітніх послуг функціонують заклади сфери вищої освіти державної і недержавної форм власності, які перебувають вже у нерівних конкурентних умовах. 2) на національний ринок освітніх

послуг та усе частіше проникають іноземні заклади вищої освіти (шляхом відкриття філій), що значно загострює конкуренцію. 3) провідні корпорації нерідко ухвалюють рішення та про відкриття так і званих корпоративних університетів, адже зважають на необхідність вкладати такі кошти в підготовку персоналу і не у традиційних освітніх закладах із консервативними програмами, та у власному закладі і на основі практично-орієнтованих програм (тобто компетентнісний підхід) [82].

Як представлено вище, освітні послуги із погляду теорії задоволення потреб мають дещо подвійну природу – вони задовольняють й суспільні потреби (тому суспільство зацікавлене в наявності високваліфікованих кадрів, здатних підтримувати економічний розвиток), та індивідуальні (люди зацікавлені отримувати освіту з метою задоволення власних потреб).

Отже, поліаспектність проблематики формування стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах становлення інформаційної економіки обґрунтовує необхідність розробки комплексних методичних підходів до пізнання сучасних тенденцій та забезпеченості функціонування досліджуваного об'єкту. Комплексність у цьому аспекті передбачає охоплення систематизованого масиву інформації, щодо структурних, демографічних, секторальних організаційно-економічних характеристик сфери вищої освіти та її елементів. Запропонована нами методика оцінювання забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки розроблена відповідно до системно-комплементарного підходу та передбачає два етапи:

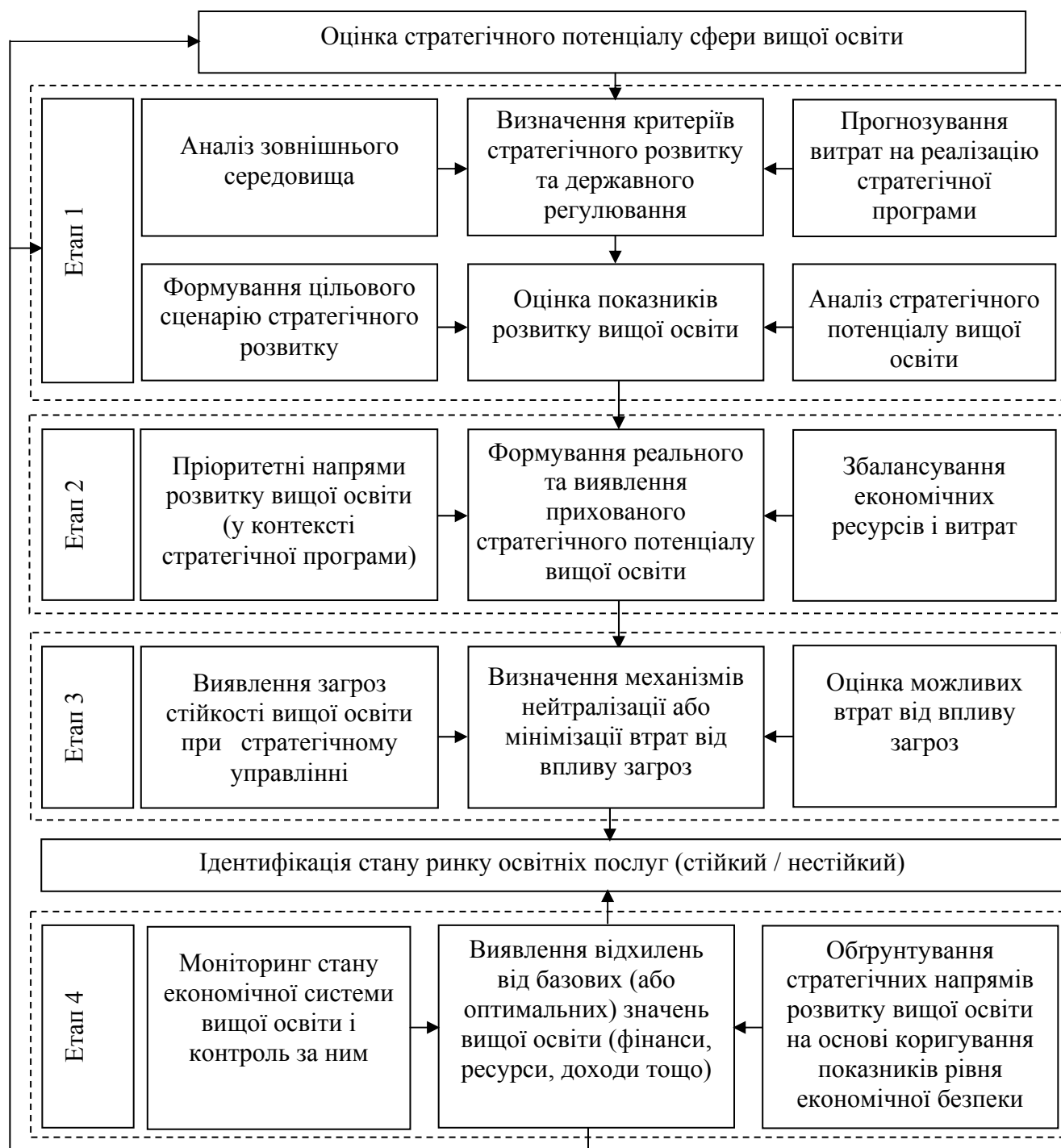

Рис. 2.10. Основні етапи проведення оцінки стратегічного потенціалу інноваційного розвитку сфери вищої освіти

1. Дослідження організаційно-інституційного середовища інноваційного розвитку сфери вищої освіти (визначення вихідного рівня розвитку сфери вищої освіти). 2. Оцінка потенціалу інноваційного розвитку

вищої освіти в умовах інформаційної економіки (моніторинг процесів інноваційного розвитку вищої освіти в інформаційній економіці) (рис. 2.11).

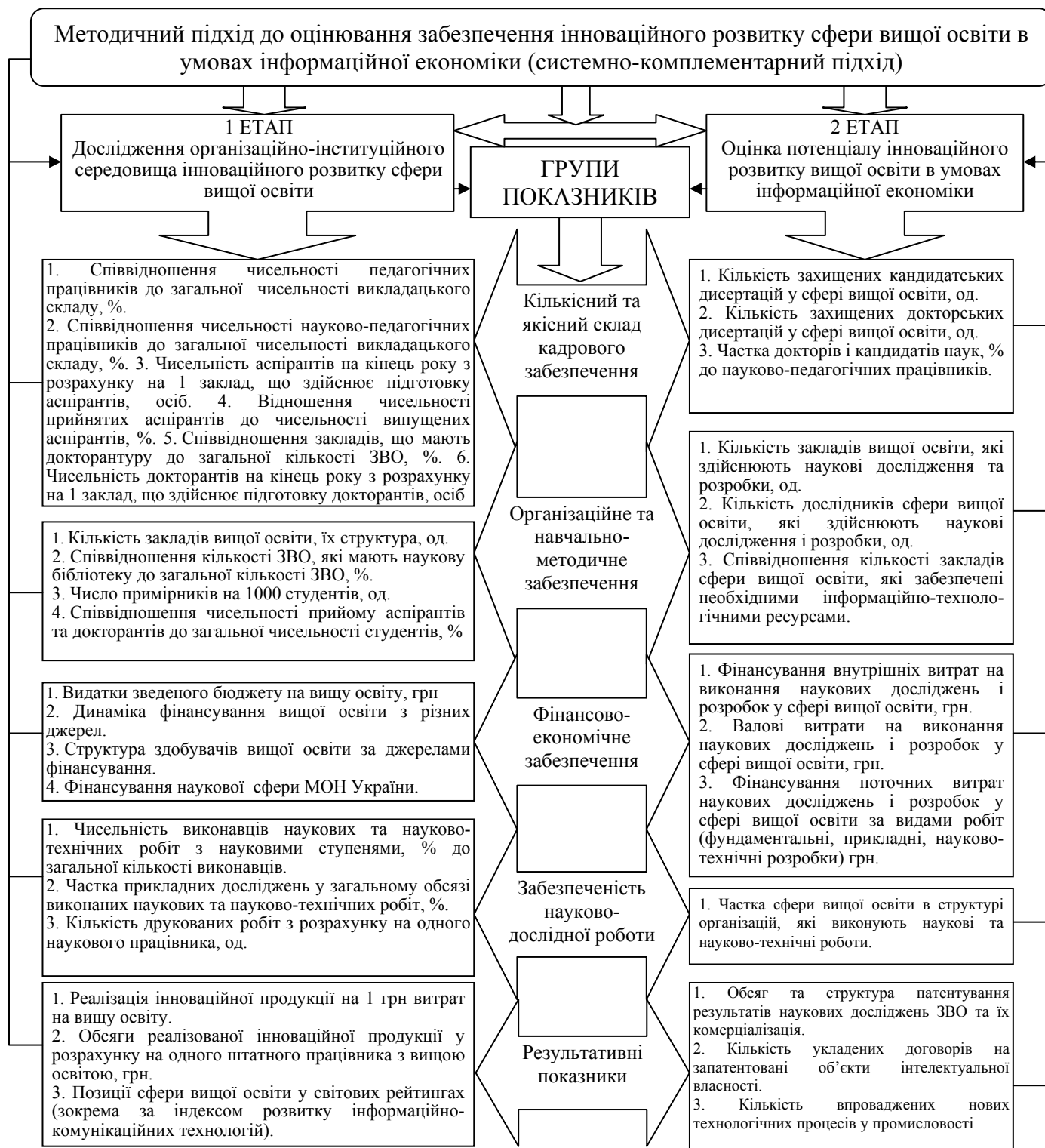

Рис. 2.11. Методичний підхід до оцінювання забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки*

**Джерело: розроблено автором*

Системність дозволяє розглядати вищу освіту та її інноваційний розвиток як єдине ціле і взаємозв'язки між структурними елементами. Комплементарність як один із ключових принципів сприяє визначенню параметрів взаємодії сфери вищої освіти із учасниками інших секторів національної економіки. Реалізація даних етапів методики дозволить визначити стратегічні напрями інноваційного розвитку вищої освіти в умовах інформаційної економіки. Складність застосування методики полягає у недосконалості статистичної та аналітичної бази, що пояснюється початковим етапом становлення інформаційної економіки та специфічністю її впливу на інші сектори економіки [83].

Висновки до розділу 2.

1. На основі систематизації поглядів науковців щодо обґрунтування методологічних підходів до дослідження інформаційної економіки виявлено їх різноманіття за рівнем конкретизації, масштабу, складності, повноти та можливості визначення компонентного складу і детермінантів його розвитку. Тому автором запропоновано інституційно-еволюційний підхід до дослідження особливостей розвитку інформаційної економіки, який дозволяє представляти зміни у взаємовідносинах між суб'єктами економіки на певний період часу, які обумовлені генеруванням нових знань та розповсюдженням інформаційних технологій, що, у свою чергу, призводить до трансформації державних і ринкових інституцій.

2. Визначено, що інституційно-еволюційний підхід посилює відповідні модифікації у стимулюванні функціонування системи інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки, яка ґрунтується на таких принципах: інформативності (використання сучасних інформаційних та комунікаційних технологій у розвитку вищої освіти в контексті його стратегічного управління, підвищенні конкурентоспроможності та якості освітніх послуг); динамічності (оперативність та своєчасність адаптації до трансформаційних змін в

економіці); інноваційності (формування результатів наукових досліджень та ефективність їх комерціалізації); контрольованості (комплексний стратегічний моніторинг та прогнозування соціально-економічних тенденцій в країні та світі і їх вплив на розвиток сфери вищої освіти).

3. У зв'язку із відсутністю бачення стратегічних орієнтирів інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки, як результату сукупності проблем вітчизняного економічного розвитку та непослідовності державної політики у різних сферах суспільного життя, виникає необхідність розробки концепції інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах переходу країни до інформаційної економіки. Основна ідея цієї концепції полягає у поступовому переході від централізованого стратегічного управління до децентралізації шляхом формування локальної інноваційної інфраструктури для розвитку вищої освіти.

4. Обґрунтовано, що стратегія інноваційного розвитку сфери вищої освіти повинна передбачати комплексну системну підтримку конкурентних переваг вищої освіти в умовах інформаційної економіки. Ідентифіковані проблемні питання, які мають бути вирішені при формуванні стратегії інноваційного розвитку вищої освіти: визначення місії та стратегічних цілей вищої освіти; діагностика середовища інноваційного розвитку, в якому функціонують заклади вищої освіти; виявлення та оцінювання стратегічних альтернатив інноваційного розвитку вищої освіти (аналіз можливих сценаріїв); визначення методологічних підходів до інноваційного розвитку вищої освіти в умовах становлення інформаційної економіки; вибір стратегії, формування відповідного документа.

5. При формуванні стратегії інноваційного розвитку вищої освіти в умовах інформаційної економіки гармонізуються різні її складники (ресурсний, внутрішній, ринковий та ін.), ураховуються ринкові чинники, внутрішні та зовнішні виклики, а також засади державної освітньої політики, ліцензійні вимоги, обсяг держзамовлення на підготовку фахівців та державні

освітні стандарти. Під час формування стратегії потрібно обов'язково враховувати джерела фінансування завдань і заходів, що передбачені при її реалізації. Сформована та затверджена загальнодержавна стратегія інноваційного розвитку вищої освіти може стати основою для розроблення окремих функціональних стратегій. У сучасних умовах для сфери вищої освіти актуальним питанням є розроблення таких видів функціональних стратегій: інформаційна, маркетингова, фінансова, кадрова, науково-інноваційна та ін.

6. Поліаспектність проблематики формування стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах становлення інформаційної економіки обґрунтовує необхідність розробки комплексних методичних підходів до пізнання сучасних тенденцій та забезпеченості функціонування досліджуваного об'єкту. Комплексність у цьому аспекті передбачає охоплення систематизованого масиву інформації, щодо структурних, демографічних, секторальних організаційно-економічних характеристик сфери вищої освіти та її елементів. Запропонована нами методика оцінювання забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки розроблена відповідно до системно-комплементарного підходу та передбачає два етапи: 1. Дослідження організаційно-інституційного середовища інноваційного розвитку сфери вищої освіти (визначення вихідного рівня розвитку сфери вищої освіти). 2. Оцінка потенціалу інноваційного розвитку вищої освіти в умовах інформаційної економіки (моніторинг процесів інноваційного розвитку вищої освіти в інформаційній економіці).

Список використаної літератури до розділу 2.

1. Соціально-трудоий потенціал: теорія і практика: у 2 т. / НАН України, Ін-т економіки, Львів. від-ня ; відп. ред. М.І. Долішній, С.М. Злупко. К. : Наук. думка, 1994. Т. 1. 264 с.

2. Иноземцев В.Л. Расколота цивилизация. М.: Academia, Наука, 1999. 740 с.
3. Martin W.I. The Information Society / W.I. Martin. L., 1988. P. 14–15.
4. Лайон Д. Інформаційне суспільство: проблеми та ілюзії. *Сучасна зарубіжна соціальна філософія*. К., 1996. С. 362-380.
5. Мельник Л.Г. Экономика и информация: экономика информации и информация в экономике: энциклоп. словарь / Л.Г. Мельник. Сумы: Университетская книга, 2005. 384 с.
6. Вітюк О.О. Історичні етапи розвитку та формування інформаційного суспільства. «Гуманізм та освіта-2006» : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. URL: <http://conf.vstu.vinnica.ua/humed/2006/txt/06voofis.php>.
7. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс ; пер. с англ. под науч. ред. О.И. Шкаратана М.: ГУВШЭ, 2000. 608 с.
8. Костина А.В. Тенденции развития культуры информационного общества: анализ современных информационных и постиндустриальных концепций. *Знание. Понимание. Умение*. 2009. № 4. URL: http://zpu-journal.ru/e-zpu/2009/4/Kostina_Information_Society/.
9. Стоуньер Т. Информационное богатство: профиль постиндустриальной экономики. *Новая технократическая волна на Западе*. М.: Прогресс, 1986. С. 394-413.
10. Глазьев С.Ю. Теория долгосрочного технико-экономического развития / С.Ю. Глазьев. М. : ВлаДар, 1993. 310 с.
11. Національна інноваційна система України: проблеми і принципи побудови / І.П. Макаренко, П.М. Копка, О.Г. Рогожин, В.П. Кузьменко ; за наук. ред. І.П. Макаренка. К. : Ін-т проблем національної безпеки, 2007. 520 с.
12. Пиц В.І. Відтворення людського потенціалу в умовах формування інноваційної економіки України : автореф. дис. на здобуття

наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» / В.І. Пиц. Львів, 2010. 20 с.

13. Патора Р. Ринок освіти в системі кадрового забезпечення стратегічного розвитку країни / Роман Патора. Львів : Вид-во НУ «Львів. політехніка», 2002. 338 с.

14. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество: опыт социального прогнозирования / Дэниел Белл ; пер. с англ. В. Л. Иноземцева. М. : Academia, 1999. 956 с.

15. Бжезинский З. Великая шахматная доска / Збигнев Бжезинский ; пер. с англ. О.Ю. Уральской. М. : Международные отношения, 2005. 256 с.

16. Тоффлер Е. Третья Хвиля / Елвін Тоффлер ; пер. з англ. А. Євса ; ред. пер. В. Шовкун. К. : Всесвіт, 2000. 475 с.

17. Маслов А. Теорія інформаційного суспільства як методологічна основа теорії інформаційної економіки URL: http://papers.univ.kiev.ua/ekonomika/articles/Information_society_theory_as_a_methodological_basis_of_the_information_economy_theory_13978.pdf].

18. Бажал Ю. Інформаційна економіка URL: http://www.ekmair.ukma.kiev.ua/bitstream/123456789/2430/1/Bazhal_Informatsiyna_ekonomika.pdf.

19. Корнійчук Б. В. Інформаційна економіка : навч. Костина А.В. Тенденции развития культуры информационного общества: анализ современных информационных и постиндустриальных концепций. *Знание. Понимание. Умение.* 2009. № 4. URL: http://zpu-journal.ru/e-zpu/2009/4/Kostina_Information_Society/.

20. Апатова Н. Методологічні основи дослідження інформаційної економіки. *Економіка України.* 2005. №7. С. 58-64.

21. Губайдуллина Д. М. Динамика развития информационной экономики в России: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.01 / Д. М. Губайдуллина. Ульяновск, 2011. 21 с.

22. Шахов Д. В. Становление и развитие информационной экономики в регионе (на примере Республики Татарстан) : автореф. дис. канд. экон. наук : 08.00.05 / Д. В. Шахов. Казань, 2005. 23 с.
23. Всемирный доклад ЮНЕСКО «К обществам знания» [Электронный ресурс]. [Б. м.] : Изд-во ЮНЕСКО, 2005. 231 с. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001418/141843r.pdf>.
24. Ніколаєв Є. Б. Теорія інформаційної економіки: зміст і основні суперечності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. экон. наук : спец. 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» / Є.Б. Ніколаєв. Київ, 2011. 20 с.
25. Антохова І.А. До питання управління розвитком і ефективністю використання трудового потенціалу регіону. *Регіональна економіка*. 1999. №4. С. 239-241.
26. Шевчук Л.Т. Медико-соціальні аспекти використання трудового потенціалу: регіональний аналіз і прогноз / Л.Т. Шевчук. Львів, 2001. 489 с.
27. Юрчак Н.В. Методи прогнозування у вивченні проблем зайнятості населення (на прикладі Івано-Франківської області). *Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Соціальні аспекти регіональної політики* : зб. наук. пр. Львів, 1999. Вип. IX. С. 242-252.
28. Згалат-Лозинська Л.О. Економічний механізм ефективного використання трудового потенціалу за умов формування ринкових відносин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. экон. наук : спец. 08.02.03 «Організація управління, планування і регулювання економікою» / Л.О.Згалат-Лозинська. К., 2002. 20 с.
29. Історія економічних учень : підручник : у 2 ч. / за ред. В.Д.Базилевича. [3-тє вид., випр. і доповн.]. К. : Знання, 2006. Ч. 1. 582 с.
30. Конев В. А. Культура и архитектура педагогического пространства. *Вопросы философии*. 1996. № 10. С. 46–57.
31. Шевчук А. В. Теоретичні підходи до сутнісного розуміння трансформації регіональних освітніх систем. *Сталий розвиток економіки* :

всеукр. наук.-вироб. Журнал. ПВНЗ «Університет економіки і підприємництва», ПІІ «Інститут економіки, технологій і підприємництва»; гол. ред. д.е.н., проф. А. М. Стельмашук. 2013. № 4(21). С. 150–155.

32. Гаєвська Л. А. Управління освітою: Нові пріоритети URL:<http://old.niss.gov.ua/book/Osvita/9.pdf>.

33. Барановський Ф. Трансформація українського соціуму : аналіз актуальних проблем. *Освіта регіону. Політологія, психологія, комунікації : укр. наук. журнал*. URL: www.social-science.com.ua/.../726_...

34. Плинокос Д. Д. Трансформація моделей освіти для формування сучасної економіки знань. *Проблеми формування нової економіки XXI века : II Междунар. науч.-практ. интернет-конф.*, 25–26 декабря 2009 года. URL: <http://www.confcontact.com/2009new/11-plinokos.php>.

35. Педченко Г. П. Трансформація системи вищої освіти в Україні. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znptdau/2012_2_4/18-4-45.pdf.

36. Лодатко Е. Моделирование образовательных систем в контексте ценностной ориентации социокультурного пространства. *Научно-культурологический журнал*. 2008. № 1(164). С. 2–3.

37. Соскін О. Трансформація системи вищої освіти в контексті європейської інтеграції України. *Освіта: Інтернет-холдинг Олега Соскіна*. URL: <http://soskin.info/ea/2005/5-6/20050514.html>.

38. Гітун Н. І. Трансформація вищої освіти : соціокультурний підхід. *Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки*. 2007. № 8. С. 113–118.

39. Марченко О. В. Трансформація сучасного простору освіти : тенденції та пріоритети. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2011. № 4. С. 62–68.

40. Паращак О. Неформальное образование в Украине. *Неформальна освіта для регіональних демократичних трансформацій*. С. 85–94. URL: <http://www.europexxi.kiev.ua/sites/default/files/book%20final.pdf>.

41. Костина А. В. Тенденции развития культуры информационного общества : анализ современных информационных и постиндустриальных концепций. *Знание. Понимание. Умение : электронный журнал*. 2009. № 4. URL: http://zpu-journal.ru/e-zpu/2009/4/Kostina_Information_Society/.

42. Красовська О. Ю. Розвиток світового ринку вищої освіти : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / О. Ю. Красовська. Дніпропетровськ, 2010. 24 с.

43. Демченко О. П. Економічна інтеграція у системі вищої освіти. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vcndtu/2011_48/26.htm.

44. Шевчук А. В. Концепція трансформації регіональних освітніх систем : нові виклики інформаційного суспільства забезпечення. *Вісник Донецького університету економіки та права : зб. наук. пр.* / ред. кол. В. К. Мамутов, О. І. Амоша, А. Я. Берсуцький та ін. ; гол. ред. А. Я. Берсуцький. Донецьк : ДонУЕП, 2013. № 1. С. 171–177.

45. Коломієць І. Ф. Особливості формування економічних зв'язків на регіональному ринку. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Модернізація економічного розвитку регіону : зб. наук. пр.* НАН України, Ін-т регіональних досліджень ; редкол. : В. С. Кравців (відп. ред.). Львів, 2012. Вип. 4(96). С. 225–231.

46. Дафт Р. Л. Менеджмент. СПб.: Питер, 2000. 790 с.

47. Мескон М. Основы менеджмента / М.Мескон, М.Альберт, Д.Хедоури [пер. с англ.]. М., 1992. 910 с.

48. Ігнат'єва І. Стратегічний менеджмент. К.: Каравела, 2008. 480 с.

49. Мартиненко М.М. Стратегічний менеджмент [підручник] / М.М.Мартиненко, І.А.Ігнат'єва. К.: Каравела, 2006. 320 с.

50. Ансофф І. Стратегическое управление [підручник] / І.Ансофф; [пер. с англ.]. М.: Дело, 2000. 756 с.

51. Семиноженко В. Головне – показати реальні результати впровадження наукових розробок в економіку URL: <http://www.mon.gov.ua>.
52. Васильєв О. Синергетичні підходи в антикризовому регулюванні. *Економіка України*. 2013. № 9. С. 34-42.
53. Соціальна економіка [навчальний посібник] / О.О.Беляєв та ін. К.: КНЕУ, 2016. 481 с.
54. Aoki M. Horizontal vs. vertical information structure of the firm. *American Economic Review*. 1986. Vol. 76. P. 971-983.
55. Долятовский В. А. Стратегическое планирование деятельности вуза на рынке образовательных услуг [монография] / В.А.Долятовский, О.А.Мазур, Т.Н.Рябченко. Ростов-на-Дону : СКНЦ ВШ, 2005. 235 с.
56. Concrete Future Objectives of Education Systems., URL: <http://europa.eu/int/scadplus/leg/en/ch>.
57. Кіндрацька Г.І Стратегічний менеджмент [навчальний посібник]. К.: Знання, 2013. 406 с.
58. Ігнат'єва І.А. Університетська автономія: проблеми та шляхи розвитку. *Вісник КНУТД*. 2015. № 5. С. 471-483.
59. Якубек П. Організаційні детермінанти інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки України. *Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції*. Херсон, 2018. № 28 (17). С.245-250.
60. Чибісова Н.Г. Організація виховної роботи в сучасному ВНЗ (з досвіду роботи приватних ВНЗ України). *Економіка і управління*. 2015. № 3. С. 52-57.
61. Корпоративний університет – сучасна тенденція бізнес-освіти URL: <http://clickad.com.ua/korporatyvnyj-universytet-suchasna-tendenciya-biznes-osvity.php>
62. **Якубек П.**, Тернова Л.Ю. Інформаційна компонента управління соціальним інвестуванням в умовах євроінтеграції. *Modern Science – Moderní věda, Praha. Ceska Republika.*, 2018. №3. P.98-103.

63. Автономізація університетів як складова реформи вищої освіти в Україні" [аналітична записка; електронний ресурс] URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/895/>.
64. Козак О.М. Формування маркетингової стратегії конкурентної боротьби ВНЗ. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 5. С. 78-82.
65. Тенденции и основные направления развития высшего образования в Европе: некоторые выводы. *Социология образования*. 2004. № 5. С. 47–50.
66. Грищенко І.М. Підприємницькі аспекти трансформації закладів вищої освіти України. *Вісник КНУТД*. 2015. № 5. С. 50-64.
67. Киржнер Л.А. Менеджмент организаций [учебник; 3-е изд., с испр.] / Л.А.Киржнер, Л.П.Киенко, Т.И.Лепейко, А.М.Тимонин. М.: Университетская книга, 2014. 458 с.
68. Якубек П. Фактори інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах становлення інформаційної економіки. *Інфраструктура ринку*. 2017. Випуск 7. URL: <http://www.market-infr.od.ua/uk/7-2016>
69. Менар К. Экономика организаций / [Пер. с франц.; Под ред. А. Д. Худокормова]. М., 1996. 238 с.
70. Аакер Д.А. Стратегическое рыночное управление / пер. с англ. С.Жилбцова; под общей ред. Ю.Н. Каптуревского. 6-е изд. СПб.- Минск.: Питер, 2002. 544 с.
71. Шейко В.М. Вища освіта в країнах Заходу: соціальні та етичні аспекти / В.М.Шейко. Х.: ХДАК, 1999. С. 31.
72. Черниш О.В. Системні чинники конкурентоспроможності вищої освіти. *Вісник КНУТД*. 2012. № 4. С. 475-479.
73. Виханский О.С. Стратегическое управление [учебник; 2-е изд.] / О.С.Виханский. М.: Гардарики, 1999. 386 с.
74. Сучасні системи вищої освіти: порівняння для України. [Заг. ред. В.Зубка]. К.: НАУКМА, Вид. дім “КМ Academia”, 2017. 288 с.

75. Корпоративне управління в Україні: інтелектуальний капітал, персонал, якість [монографія] / за ред. Щелкунова В. І., Жаворонкової І. В. К.: Наукова думка. 2013. 616 с.
76. Юрик Н.Є. Роль структури управління підприємством у процесі реалізації антикризової стратегії. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 3. С. 179-183.
77. Большаков А. С. Современный менеджмент: теория и практика / А.Большаков, В.И.Михайлов. СПб., 2000. 380 с.
78. Гріфін Р. Основи менеджменту / Р.Гріфін, В.Япура. Львів: Захід-прес, 2001. 290 с.
79. Jensen M. Theory of firm: managerial behavior, agency cost and capital structure. *Journal of Financial Economics*. 1976. Vol. 3. October. P. 305-360.
80. Клівець П.Г. Стратегія підприємства [навчальний посібник] / П.Г.Клівець. К.: Академвидав, 2007. 320 с.
81. Портер М. Международная конкуренция [учебник; пер. с англ.] / М.Портер. М.: Международные отношения, 1993. 896 с.
82. Вахович І.М. Стан і проблеми вищої освіти в Україні. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 1. С. 63-69.
83. Якубек П. Методологічні засади формування стратегії інноваційного розвитку вищої освіти в інформаційній економіці. *Науково-практичний журнал «Причорноморські економічні студії»* 2017. Випуск 16. С.212-217.

Результати другого розділу представлені у публікаціях автора [59; 62; 68; 83]

РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ТА ОЦІНКА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СФЕРИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

3.1. Стан інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки України

Система вищої освіти України – це сфера освітянської діяльності, яка представлена спеціалізованими освітніми інституціями – закладами вищої освіти, які створені та діють на підставі вимог законодавства про освіту відповідно до виданої ліцензії. Водночас поняття “вища освіта” у контексті нашого дослідження можна розуміти як сферу господарської (економічної) діяльності, представлену закладами вищої освіти, що надають освітні послуги відповідно до статутних завдань за певну плату (за рахунок коштів бюджету або за рахунок інших джерел).

Визначено, що за більшістю показників інноваційного розвитку сфери вищої освіти в контексті міжнародних характеристик Україна в рейтинговій оцінці представляється рівнем вище середнього (табл. 3.1).

Так, за відповідними даними міжнародного рейтингу «QS Higher Education System Strength Rankings» у 2017 році вітчизняна сфера вищої освіти посіла 45 місце та мала значення 16,6 із 100 можливих в рейтингу балів. Першу десятку в сфері вищої освіти очолили такі країни як: США, Великобританія, Австралія, Канада, Нідерланди, Китай, Німеччина, Франція, Південна Корея та Японія. Вітчизняні ЗВО представлені у рейтингу таких закладів: Київський національний університет імені Тараса Шевченка (421-430 місця), Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна (491-500 місця), Національний технічний університет «Київський політехнічний інститут» (601-650 місця) та три ЗВО посіли місця 701, а саме, Донецький національний університет, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Сумський державний університет [1].

Таблиця 3.1

Показники інноваційного розвитку сфери освіти та науки України у міжнародному вимірі

Показник	Джерело	Значення	Рік
Рейтинг потужності національної системи вищої освіти	QS Higher Education System Strength Rankings	45 місце / 16,6 балів із 100	2016/2017
Рівень розвитку вищої освіти	The Global Innovation Index (GII) – 141 країна, максимальна кількість балів - 100	31 місце / 45,0 балів	2016
Рівень наукових досліджень і розробок		45 місце / 20,4 балів	
Науково-дослідна співпраця ЗВО і промисловості		72 місце / 41,7 балів	
Вища освіта і підготовка	The Global Competitiveness Report, World Economic Forum	34 місце із 140 країн / 5 балів із 7	2016/2017
Рівень охоплення вищою освітою населення відповідного віку	Human Development Report, United Nations Development Programme	79%	2008-2016
Рівень національної системи вищої освіти	Universitas 21 Ranking of National Higher Education Systems	41 місце із 50 країн / 43,8 балів із 100	2016

Джерело: складено автором за даними [2-7].

Відповідно до показників «The Global Innovation Index» у 2016 році Україна посідала 31, 45 і 72 місця із досліджуваних 141 країни за рівнем розвитку сфери вищої освіти, рівнем наукових досліджень та розробок і забезпечення функціонування науково-дослідної співпраці ЗВО і реального сектору економіки, відповідно. За рейтингом «The Global Competitiveness Report» у 2016/2017 н.р. Україна займає 32 місце із 140 країн [5].

Досить високі показники визначені за рівнем охоплення вищою освітою населення – 79% (Human Development Report, 2008-2016 pp.) [2]. Відповідно Україна зайняла 40 місце із 50 країн світу за рівнем національної сфери вищої освіти (Universitas 21 Ranking of National Higher Education Systems, 2016 p.) [7] та

отримала 4,5 та 3,7 бали із максимальних 7 балів за відповідною якістю математичної та наукової освіти і якістю бізнес-шкіл (The Human Capital Report, 2015 р.) [6].

Варто зауважити, що в Україні як зазвичай відмічався стрімкий суспільний попит у напрямку забезпечення отримання якісних освітніх послуг, значний престиж вищої школи, які було збережено ще у пострадянський період. Про це свідчать, насамперед, високі показники відповідного рівня вищої освіти у населення України, порівнюючи із іншими країнами. Відповідно із дослідженням Інституту статистики ЮНЕСКО, Україна належить до відповідних лідерів у напрямку поширення вищої освіти у всьому світі (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Рівень поширення вищої освіти у країнах Центральної та Східної Європи та інших країн світу у 2015 р.

Країна	Рівень поширення вищої освіти, %		
	Середній для чоловіків і жінок	Серед чоловіків	Серед жінок
Албанія	9,8	11,7	8,1
Туреччина	10,1	12,3	8,0
Румунія	11,4	12,0	10,9
Словаччина	13,2	14,8	11,8
Чехія	13,3	15,0	11,7
Угорщина	14,7	15,2	14,3
Чорногорія	16,1	15,1	16,9
Молдова	16,3	15,2	17,2
Польща	18,8	17,0	20,4
Болгарія	20,5	17,6	23,2

*Джерело: розраховано автором за даними [8].

Провідною складовою системи освіти є вища освіта. У свій час Платон назвав вищу школу розумним місцем сучасного суспільства [9]. Ці слова говорять самі за себе, повідомляючи про ту роль, яку відіграє вища освіта у розвитку суспільства. В Україні еволюція розвитку вищої освіти відбувалася в

декілька етапів. Зокрема, пропонуємо виділити 5 етапів становлення і розвитку вищої освіти (табл. 3.3.).

Таблиця 3.3.

Періодизація етапів розвитку вищої освіти

Етап	Роки	Назва періоду
I етап	1991-1995 рр.	Формування нормативно-правової бази
II етап	1996-2001 рр.	Становлення вищої освіти
III етап	2002-2014 рр.	Запровадження Болонської системи
IV етап	2014-2017 рр.	Інформатизація та інноватизація освіти
V етап	2017- по т.ч.	Реформування освіти. «Нова» вища школа

Так, першим етапом вважається період з 1991-1995 рр., який відзначився прийняттям базових нормативно-правових актів в системі здійснення освіти та фінансування освіти, зокрема. На початку 1991 р. Мінвузом був підготовлений проект Державної програми розвитку вищої освіти УРСР, де основними засадами визначались загальнолюдські цінності, нарощення інтелектуального потенціалу, міжнародне співробітництво [10]. Підготовка фахівців мала відповідати вимогам ринку та демократизації суспільства. Ініціювались структурні зміни, направлені на розвиток двоступеневої освіти, поширення нових типів ЗВО, різних за строками, рівнями, формами навчання, джерелами фінансування. Планувалось удвічі збільшити прийом до аспірантури і докторантури, розширити залучення вітчизняних і зарубіжних вчених, створення Вищої атестаційної комісії, Академії педагогічних наук, мережі спеціалізованих рад. Поряд з конкурсною мала постати контрактна система комплектування професорсько-викладацького складу [11]. Ю. Сухарніков стверджував, що проблема розвитку вищої освіти з 90-х років ХХ ст. полягала не стільки у відсутності нормативно-правової бази, скільки у «прихованому саботажі» її реалізації. Це стосується не тільки національних регулятивних актів, але й рекомендацій європейського простору вищої освіти, деякі з яких банально ігноруються й навіть не згадуються в документах МОН [12]. Вищезазначений період мав як переваги так і недоліки. Другий етап розпочався з періоду вступу в дію ЗУ «Про освіту» № 100/96-ВР від 23.03.1996. І тривав до 2002 року. Цьому періоду характерне прийняття Конституції України та приведення законодавства про вищу освіту у відповідність до неї, подальше

вдосконалення базового законодавства про вищу освіту. У період 1996–2001 рр. було прийнято ряд нормативно-правових актів, спрямованих на покращення регулювання адміністративно-правових відносин у сфері вищої освіти [13]

Щодо третього періоду (2002-2014 рр.) розвитку вищої освіти в Україні, слід зазначити, що у закладах вищої освіти запроваджувалася низка заходів, спрямована на прискорення і поглиблення реформи національної освітньої системи. Прискіплива увага приділялася нероздільності навчального процесу і наукових досліджень, що визначено одним з фундаментальних положень Болонської декларації. Акцент був спрямований на здійснення ревізії усталених сформованих упродовж багатьох років традицій, які сьогодні «стали вже гальмом для розвитку освіти». Успішна реалізація цих заходів на рівні викладача, завідувача кафедри, декана та інших керівників ЗВО, має в значній мірі підвищити рівень академічної культури та посилити відповідальність ЗВО за результати діяльності перед суспільством [14].

Наступний етап (2014-2017 рр.) соціально-економічного розвитку України в XXI столітті зорієнтований на інноваційні технології, людські та інформаційні ресурси у всіх сферах діяльності. Виробництво та сфера послуг потребували фахівців нового покоління, здатних працювати в умовах нестійкої кон'юнктури та жорсткої конкуренції. У зв'язку з цим була нагальна потреба у розробці шляхів і засобів підготовки «багатопланового» випускника [15] та впровадження автономії закладів вищої освіти. Зокрема у Законі України № 1556-VII «Про вищу освіту», що набрав чинності 2014 року, під поняттям автономія вищого навчального закладу розуміється самостійність, незалежність і відповідальність вищого навчального закладу у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації наукових досліджень, освітнього процесу, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів у межах, передбачених вищезазначеним Законом. На важливості автономії ЗВО наголошується у численних звітах та документах Асоціації Європейських Університетів (АЄУ), Європейської Комісії, європейських організацій, що опікуються питаннями освіти. Крім того, принцип автономії європейських ЗВО закріплено у таких деклараціях: Саламанкській (2001 р.), Гразькій (2003 р.), Лісабонській (2007 р.), Празькій (2009 р.). Наразі в Україні відбувається

реформування вищої освіти відповідно до європейських освітніх вимог та стандартів, кінцевою метою якого є входження до Європейського простору вищої освіти та Європейського дослідницького простору. Аналізуючи статистичні матеріали щодо кількості ЗВО можна дійти висновку, що на момент розпаду Радянського Союзу в Україні працювало 149 закладів вищої освіти III-IV рівнів акредитації та 742 заклади I-II рівнів акредитації. А в 2017/18 н.р. в Україні функціонує 289 закладів вищої освіти III-IV рівнів акредитації та 372 заклади I-II рівнів акредитації.

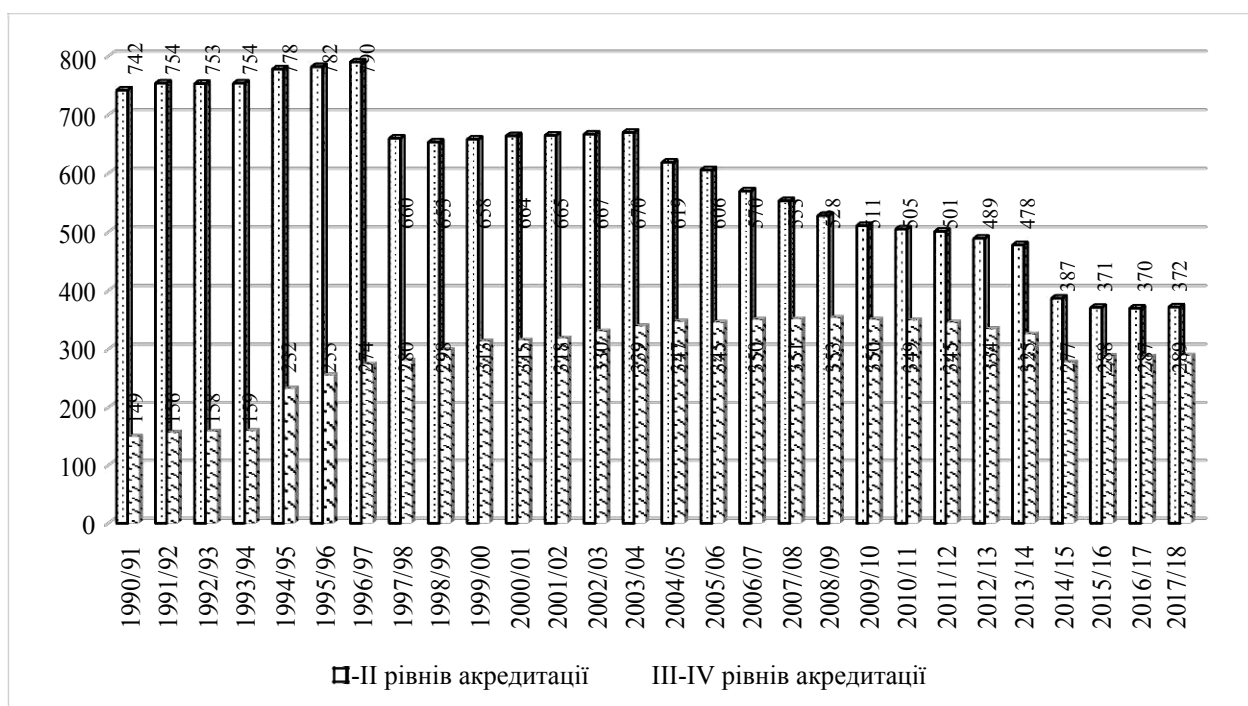

Рис. 3.1. Динаміка кількості закладів вищої освіти у 1991-2017 рр. в Україні

Джерело: побудовано на основі: Державна служба статистики України [Електронний ресурс].

– Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Заклади вищої освіти III-IV рівнів акредитації поступово мали стійку тенденцію до зростання з 1991-2009 рр. та збільшилися на 204 установи (майже у 2,5 рази). За цей період значно розширилася мережа навчальних закладів, зросла кількість здобувачів вищої освіти та підготовлених фахівців. Проте з 2009 по 2017 роки відбувається поступове скорочення закладів. Так, за період з 2009 по 2017 роки кількість ЗВО III-IV рівнів акредитації зменшилася на 66 закладів, найбільших втрат система зазнала у 2014 році, коли було закрито 48 ЗВО. Як зазначає А. Підгорний, що на сьогодні, ситуація стабілізувалася та чисельність закладів протягом останніх років залишається майже незмінною [16].

Відповідно до динаміки ряду можна відмітити, що середній ланцюговий темп приросту ЗВО I-II рівнів акредитації у 1991-2017 рр. становить (-2,5), в той же час середній абсолютний приріст становить – 14 навчальних закладів, середній темп зростання 97,5 %, абсолютне середнє значення 1 % приросту становить 6,2 %. Це чітко вказує на зменшення навчальних закладів. Аналогічно можна відстежити, що середній ланцюговий темп приросту навчальних закладів III-IV рівнів акредитації становить 2,94, в той же час абсолютний приріст становить 5 навчальних закладів, середній темп зростання становить 102,94 %, абсолютне середнє значення 1 % приросту становить 2,92 % що й характеризує збільшення навчальних закладів. У цьому зв'язку вважаємо за необхідне привернути увагу до аналітичної записки Національного інституту стратегічних досліджень «Глобальні тенденції і проблеми розвитку освіти: наслідки для України» [17], де фахівці вказують на «значне розширення системи вищої освіти, що відбувалося в Україні з середини 1990-х років, маючи на увазі як збільшення самої кількості закладів вищої освіти, так і стрімке зростання загальної кількості здобувачів вищої освіти і випускників ЗВО. Зі швидким розростанням системи вищої освіти прямо й опосередковано пов'язуються такі проблеми, як руйнування системи професійно-технічної освіти, дефіцит кваліфікованих кадрів робітничих спеціальностей, неможливість для багатьох випускників ЗВО знайти роботу за фахом, інфляція освітніх і професійних стандартів, надмірне навантаження на викладачів та недостатнє фінансування університетів, зростання рівня корупції у навчальних закладах та інші».

Базуючись на аналітичних матеріалах [18] можна здійснити трендовий аналіз кількості ЗВО I-IV рівнів акредитації. Варто зазначити, що лінії тренду застосовуються для графічного відображення змін у даних і для аналізу прогнозування. Такий аналіз називається регресивний аналіз. За допомогою аналізу регресії можна продовжити лінію тренду на діаграмі за межі наявних даних із метою прогнозування майбутніх значень [19]. Схематично трендовий аналіз кількості ЗВО I-II рівнів акредитації з 2000-2020 рр. представлено на рис. 3.2, табл. 3.3.

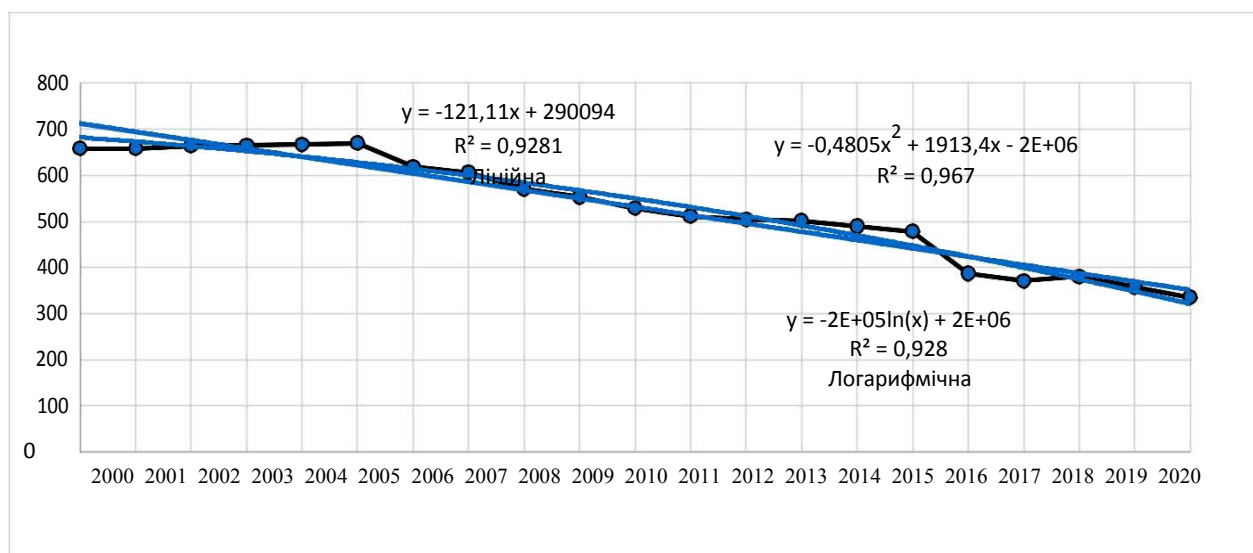

Рис. 3.2. Трендовий аналіз кількості закладів вищої освіти I-II рівнів акредитації з 2000-2020 рр.

Джерело: розраховано і побудовано на основі: Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

На Рис. 3.2 можна спостерігати, що у 2018 році відбудеться незначне скорочення кількості ЗВО I-II рівнів акредитації (10 навчальних закладів), вподальшому відбувається стабільна тенденція скорочення прогнозних показників. Так, в 2019 році планується скорочення на 22 ЗВО, а в 2020 році ще зменшиться на 23 установи.

Таблиця 3.4

Прогноз розвитку закладів вищої освіти I-IV рівнів акредитації
на 2018-2019 рр.

Роки	2015	2016	2017	2018	2019
ЗВО I-II р.а.	387	371	368	358	335
ЗВО III-IV р.а	288	287	276	263	250

Джерело: розраховано і складено на основі: Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Схематично трендовий аналіз кількості ЗВО III-IV рівнів акредитації з 2000-2020 рр. представлено на рис. 3.3.

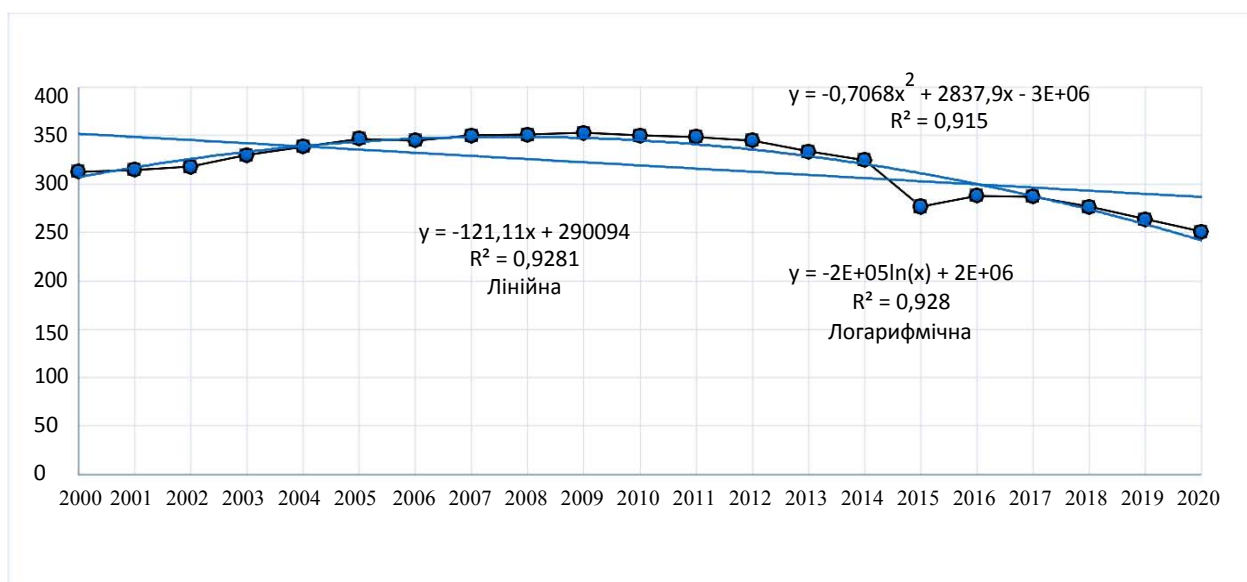

Рис. 3.3. Трендовий аналіз кількості закладів вищої освіти III-IV рівнів акредитації

Джерело: розраховано і побудовано на основі: Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Здійснюючи прогностичний аналіз розвитку ЗВО III-IV рівнів акредитації спостерігаємо протягом 2018-2020 рр. тенденцію скорочення навчальних закладів. Так, в порівнянні з 2017 роком передбачається у 2018 році зменшення на 11 закладів, у 2019 – на 13 закладів, і в 2020 році ще на 13 навчальних закладів. Це пов'язано з такими факторами, як: зменшення кількості абітурієнтів, відтік молоді закордон, скорочення бюджетних місць, обмеження фінансових можливостей у батьків оплачувати контрактну форму навчання, відсутні перспективи працевлаштування та достойної оплати праці. Небажання звертати увагу на цю тенденцію з боку керівників освітніх закладів, як наслідок, призвело до того, що заклади вищої освіти виявилися неготовими до такого зменшення кількості абітурієнтів.

Досліджуючи тенденції розвитку вищої освіти важливо проаналізувати динаміку змін кількості осіб, які навчалися у ЗВО за період 1991-2017 роки. Слід відмітити, що відбулося скорочення кількості осіб у закладах вищої освіти I-II рівнів акредитації в 3,5 рази за роки незалежності України. У той час як кількість осіб, які навчалися у ЗВО III-IV рівнів акредитації збільшилася за цей же період на 488 тис. осіб. Така ситуація розцінюється як «відгук» вищої школи на

зростаючий попит молоді на освітні послуги. На сьогодні має місце пересік у бік підготовки фахівців з вищою освітою – у той час, коли їх частка на ринку праці складає менше 20 %. А до ЗВО вступають понад 80% випускників загальноосвітніх шкіл. Про важливість сфери вищої освіти у сучасному суспільному житті свідчать й дані ООН щодо валового коефіцієнту охоплення населення вищою освітою (% населення у офіційному віці вищої освіти) у 2010-2015 рр., який становив у світі 35%, зокрема, в Україні 82 %, у Німеччині - 65 %, Сполученому Королівстві 56 %, Франції - 64 %, Польщі - 71 % [16]. Соціологічні дослідження свідчать про наявність наступної типології професійно-життєвих орієнтацій молоді, яка вступає у ЗВО III-IV рівнів акредитації:

соціально-статусна мотивація одержання вищої освіти та вибору конкретного ЗВО (одержання вищої освіти та навчання в конкретному ЗВО пов'язані зі сподіванням у майбутньому досягти посади, що добре оплачується, зайняти престижне, поважне місце у суспільстві, зробити кар'єру);

настанова на професійно-особистісну самореалізацію (ця настанова виражає бажання отримати професію, яка усвідомлюється як покликання, розвинути здібності, реалізувати свій талант, створювати нове у сфері зацікавлення);

ситуативна мотивація (об'єднує змінні, які по відношенню до професійної настанови вищої освіти та вибору конкретного ЗВО можна назвати ситуативними: вирішили продовжувати навчання тому, що на цьому наполягали батьки; бажають мати освіту не гіршу, ніж у людей їх кола та інші) [17]

Динаміка кількості здобувачів вищої освіти відображена на Рис. 3.4.

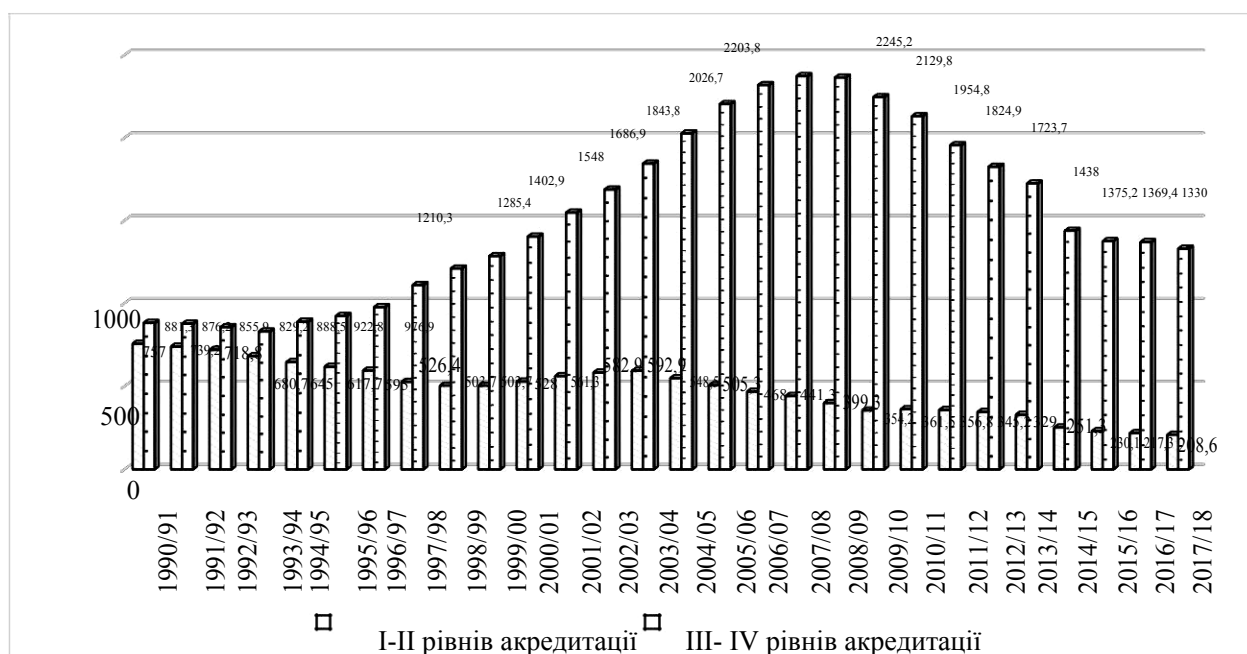
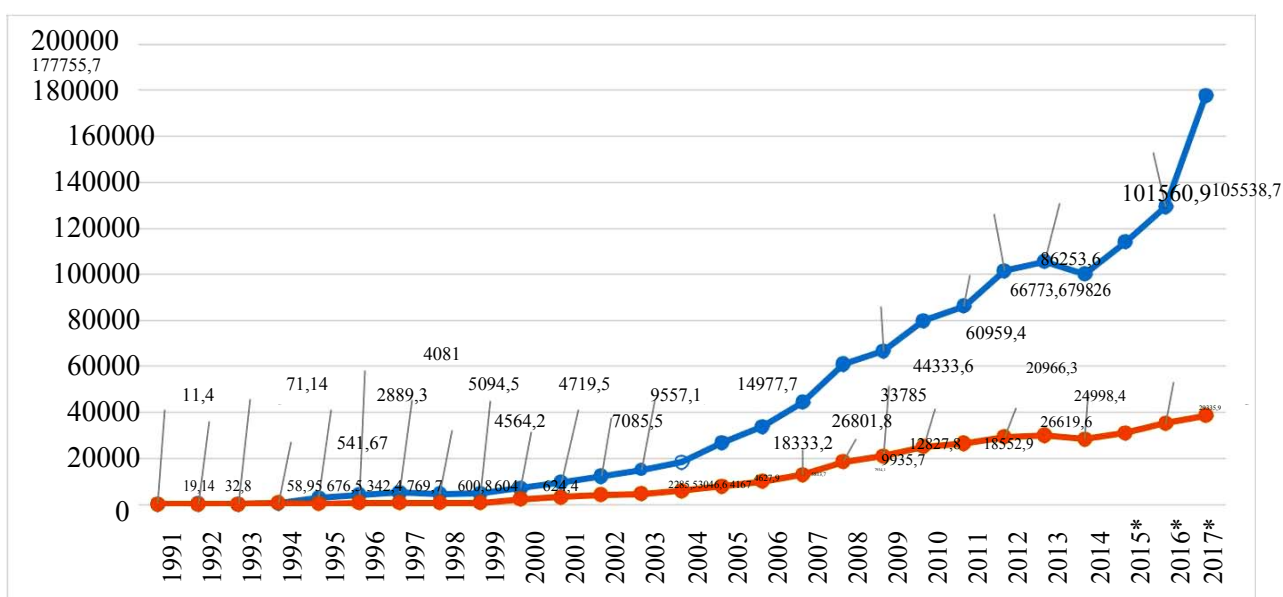

Рис. 3.4. Динаміка кількості здобувачів вищої освіти у 1991-2017 рр. в Україні, тис. осіб

Джерело: побудовано на основі: Державна служба статистики України [Електронний ресурс].
– Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Варто зазначити, що за останні десять років, як видно із Рис. 3.4. здійснювалося різке скорочення контингенту здобувачів вищої освіти. Це спричинює ряд проблем, зокрема: скорочення кількості закладів вищої освіти, втрату коштів, що надходять від фізичних осіб за освітні послуги, тощо.

Отже, існує взаємозалежність зростаючої чи спадаючої тенденції кількості ЗВО різних рівнів акредитації та кількості здобувачів вищої освіти. період становлення та функціонування ЗВО, здійснивши прогностичний аналіз розвитку, можна дійти висновків, що ЗВО потребують збільшення обсягів фінансування. Хоча за аналітичними показниками в Україні відстежується зростаюча тенденція фінансування освіти в абсолютних і у відносних показниках, але все одно залишається недостатнім. Разом з тим збільшення обсягу витрат на освіту досягнуто об'єднанням потоків державних і приватних витрат, які йдуть на навчальні заклади через казначейство з 2000 року. За такого підходу фактично обсяг державних витрат збільшується на величину тих приватних ресурсів, які надходять до державних закладів через плату за навчання [19]. Динаміка видатків на освіту, зокрема на вищу освіту зображено на рис. 3.5.

Без урахування видатків бюджетів Автономної Республіки Крим та м. Севастополя

Рис. 3.5. Динаміка видатків на освіту та вищу освіту у 1991-2017 рр. в Україні, млн грн

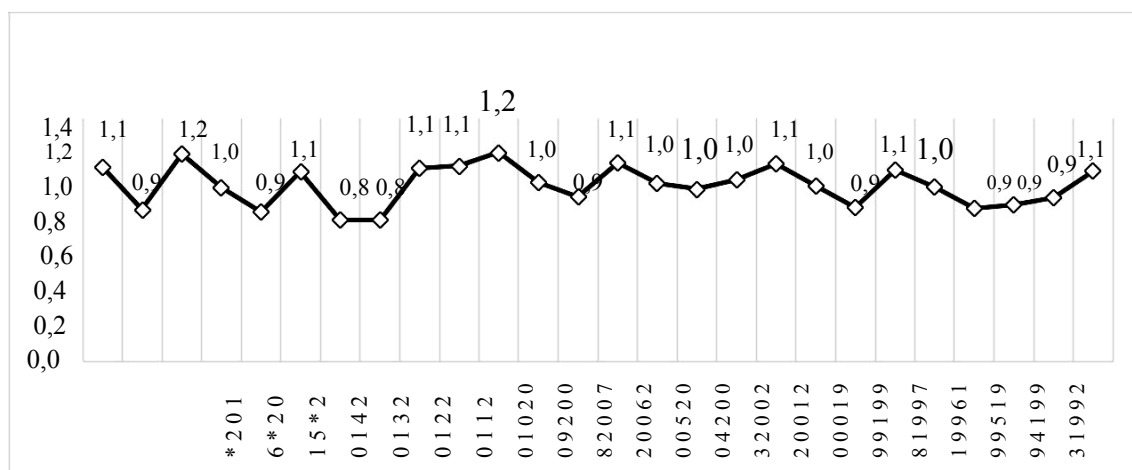
Джерело: побудовано на основі: Державна служба статистики України [Електронний ресурс].

– Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

За даними рис. 3.5 обсяги державного фінансування на вищу освіту зростають з кожним роком протягом усього аналізованого періоду, лише 2014 році фінансування зменшилося на 1662,6 млн грн. Однак, у 2015 році видатки зведеного бюджету на вищу освіту України зросли на 2641,3 млн грн, а 2016 році даний показник зменшився на 385,9 млн грн порівняно з минулим періодом. Можна проаналізувати відчутне збільшення видатків у 2017 році.

Варто зазначити, що обсяг видатків з кожним роком збільшується, проте це носить більше номінальний характер, який більше пояснюється темпами інфляції, ніж реальним зростанням видатків, оскільки у відсотковому відношенні до загальних видатків обсяг фінансування коливається у незначних межах.

Також й обсяг бюджетного забезпечення освіти у % від ВВП не має стабільної тенденції до зростання. Приріст ВВП зображено на Рис 3.6.

Без урахування видатків бюджетів Автономної Республіки Крим та м. Севастополя

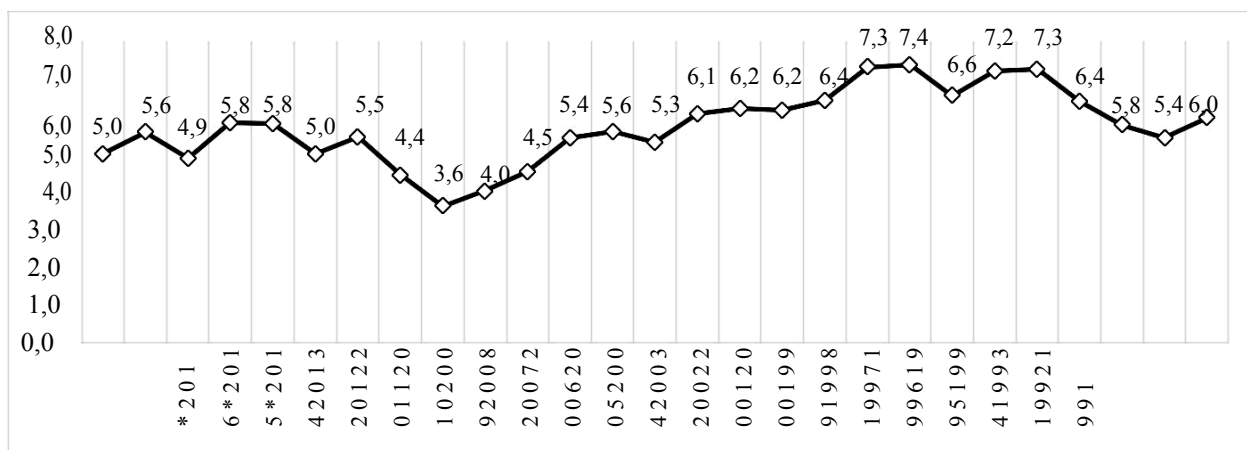
Рис.3.6. Приріст % ВВП фінансування галузі «Освіта» у 1991-2017 рр. в Україні

Джерело: розраховано і побудовано на основі: Державна служба статистики України

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» держава зобов'язується забезпечити бюджетні асигнування на освіту в розмірі не менше 10%

національного доходу. Але, як видно з Рис. 3.7 обсяг видатків на освіту до ВВП завжди був меншим 8 %, що свідчить про невиконання даної статті.

Без урахування видатків бюджетів Автономної Республіки Крим та м. Севастополя

Рис. 3.7 Показник обсягу видатків на освіту до ВВП у 1991-2017 рр. в Україні у 1991-2017 рр., %

Джерело: розраховано і побудовано на основі: Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Важливою складовою аналізу впливу фінансування на розвиток вищої освіти є прогнозування динаміки та обсягів її економічних показників з використанням економіко-математичних методів і моделей з урахуванням ризику результатів моделювання. Тому вважаємо доцільним зробити кореляційно-регресійний аналіз.

Для прогнозування динаміки та обсягів економічних показників доцільно використовувати економетричні моделі, які за вихідними даними поділяються на два види: просторові моделі та моделі часових рядів. Просторові моделі аналізують дані, що характеризують сукупність різних об'єктів у визначений період часу, моделі часових рядів – дані, що характеризують один об'єкт за низку послідовних періодів часу.

Спостерігаються такі основні складові часового ряду: зростаюча тенденція (тренд); циклічна складова; випадкові фактори. На практиці часові ряди економічних показників не являються тільки однією з цих складових, вони можуть мати дві або усі три складові. Моделі часових рядів поділяються на адитивні (ряд включає суму складових) та мультиплікативні (ряд є добутком складових). Також розрізняють ряди стаціонарні (не мають тенденції щодо зміни

тренду) і нестационарні (містять змінний тренд). Висновок про стаціонарність або нестационарність часового ряду можна зробити, аналізуючи графік часового ряду.

Узагальненою багатofакторною лінійною регресійною моделлю

називають математичну модель виду [21]:

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \dots + \beta_k X_k + \varepsilon, \quad (3.1)$$

де Y – залежна змінна або регресандом;

$X_1; X_2; \dots; X_k$ – незалежні змінні (фактори або регресори);

$\beta_0; \beta_1; \dots; \beta_k$ – параметри моделі (константи), які потрібно оцінити; ε –

непостережувана випадкова величина.

Для побудови кореляційно-регресійної моделі скористуємось наступними факторами, які подані в Додатку Б.

Y – видатки на вищу освіту, у відношенні до ВВП;

X_1 – офіційний курс гривні щодо долара США (середній за період), грн;

X_2 – рівень інфляції поданий у коефіцієнтах.

Побудуємо регресійну функцію для результативної змінної Y від факторних X_1, X_2 . В результаті отримаємо модель залежності видатків на вищу освіту, у відношенні до ВВП від офіційного курсу гривні щодо долара США, рівня інфляції:

$$Y = 0,02564 - 0,00029X_1 - 0,00335X_2 \quad (3.2)$$

Динаміка кількісного аналізу закладів вищої освіти державної/ комунальної та приватної форми власності у 2007-2017 рр. в Україні відображено на рис. 3.9.

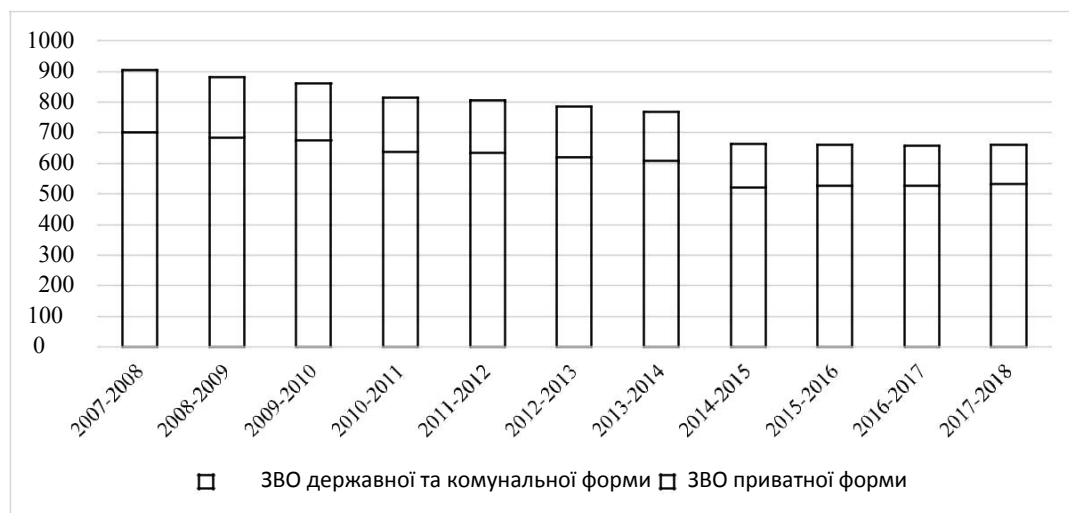

Рис. 3.9. Динаміка кількісного аналізу закладів вищої освіти державної/ комунальної та приватної форми власності у 2007-2018 рр. в Україні

Джерело: розраховано і побудовано на основі: Державна служба статистики України

Як показують результати розрахунків кількість закладів вищої освіти невинно зменшується. Так у 2015 році було ліквідовано 89 закладів з державною та комунальною власністю та 14 – з приватною власністю; у 2016 році закрито ще 10 закладів з приватною власністю, однак з'явилося 5 закладів державною власністю, у 2017 році закрито 4 закладів з приватною власністю, і з'явилося 2 заклади з державною власністю. Аналогічна тенденція відслідковується і в 2018 році. На нашу думку, така ситуація спричинена рядом демографічних та соціально-економічних факторів. Необхідною умовою ефективного функціонування закладів вищої освіти є порядок і умови формування їх фінансових ресурсів.

Важливим аспектом є дослідження надходжень видатків на заклади вищої освіти I- IV рівнів акредитації. Так, показники видатків на заклади вищої освіти I- II рівнів акредитації у 2007-2017 рр. наведено в табл. 3.6.

Таблиця 3.6.

Видатки на заклади вищої освіти I-II рівнів акредитації 2007-2017 рр., млн грн

Роки	Загальний фонд		Спеціальний фонд		Разом	
	План на рік з урахуванням внесених змін	Виконано	План на рік з урахуванням внесених змін	Виконано	План на рік з урахуванням внесених змін	Виконано
2007	8346,531	4842,092	2505,247	1392,6	10851,78	6234,692
2008	12958,16	7408,265	3172,836	1735,661	16131	9143,926
2009	15559,55	9287,985	3870,877	1896,838	19430,43	11184,82
2010	16645,99	11370,59	3103,209	2074,726	19749,2	13445,32
2011	16715,68	10440,35	3885,786	2340,952	20601,47	12781,3
2012	22683,28	13615,88	5561,159	3264,999	28244,44	16880,88
2013	24241,49	13188,93	6072,171	2888,898	30313,66	16077,83
2014	24767,2	14182,97	6630,333	2977,392	31397,53	17160,36
2015	24669,07	15907,37	6402,721	3444,972	31071,79	19352,35
2016	26099,28	14164,06	6500,475	2946,764	32599,76	17110,83
2017	28118,77	16820,6	6975,932	3666,425	35094,7	20487,03

Джерело: розраховано і складено на основі: Державна Казначейська служба України

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index>

Вцілому за даними табл. 3.6 відбувається поступове нарощення видатків на заклади вищої освіти I-II рівнів акредитації, як по загальному і спеціальному фондах. Хоча в деяких періодах, як у планових, так і фактично виконаних показниках загального та спеціального фондів трапляються незначні зменшення видатків. Динаміка видатків на заклади вищої освіти I-II рівнів акредитації відображено на рис. 3.10.

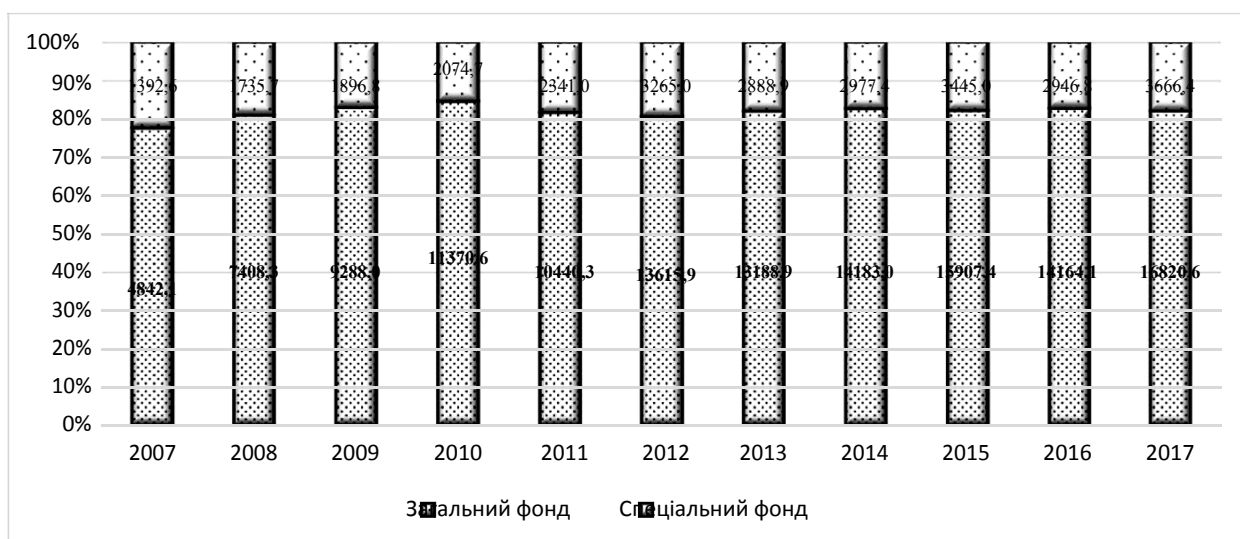

Рис. 3.10. Динаміка видатків на заклади вищої освіти I-II рівнів акредитації 2007-2017 рр., млн грн

Джерело: розраховано і побудовано на основі: Державна Казначейська служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index>

Видатки на заклади вищої освіти III-IV рівнів акредитації у 2007-2017 рр.

відображені у табл. 3.7.

Таблиця 3.7

Видатки на заклади вищої освіти III-IV рівнів акредитації

2007-2017 рр., млн грн

Роки	Загальний фонд		Спеціальний фонд		Разом	
	План на рік з урахуванням внесених змін	Виконано	План на рік з урахуванням внесених змін	Виконано	План на рік з урахуванням внесених змін	Виконано
2007	22286,27	13223,26	18491,27	10066,97	40777,54	23290,24
2008	36036,67	20860,56	22470,49	13031,69	58507,16	33892,25
2009	40528,1	24931,93	30312,88	14684,81	70840,97	39616,75
2010	41708,88	29046,1	25740,11	16719,95	67449	45766,05
2011	37550,14	24241,31	26718,4	15516,57	64268,53	39757,88
2012	54755,02	33189,35	37352,23	22228,32	92107,24	55417,67
2013	57217,82	32313,7	41012,3	19365,42	98230,12	51679,12
2014	57146,14	33130,45	41608,7	19832,22	98754,84	52962,67
2015	56309,96	38177,42	43211,26	24181,96	99521,21	62359,38
2016	61943,67	34271,4	47591,02	23577,95	109534,7	57849,36
2017	69694,31	43018,18	54885,82	28752,24	124580,1	71770,42

Джерело: розраховано і складено на основі: Державна Казначейська служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index>

За аналітичними показниками табл. 3.8 в цілому простежується тенденція до збільшення видатків на заклади вищої освіти III-IV рівнів акредитації, однак у 2011 році у порівнянні з попереднім періодом відбувалося скорочення видатків, також незначні зменшення видатків відбувалися по загальному і спеціальному фондах у 2013 та 2016 роках. Динаміка видатків на заклади вищої освіти III - IV рівнів акредитації у 2007-2017 рр. зображена на рис. 3.11.

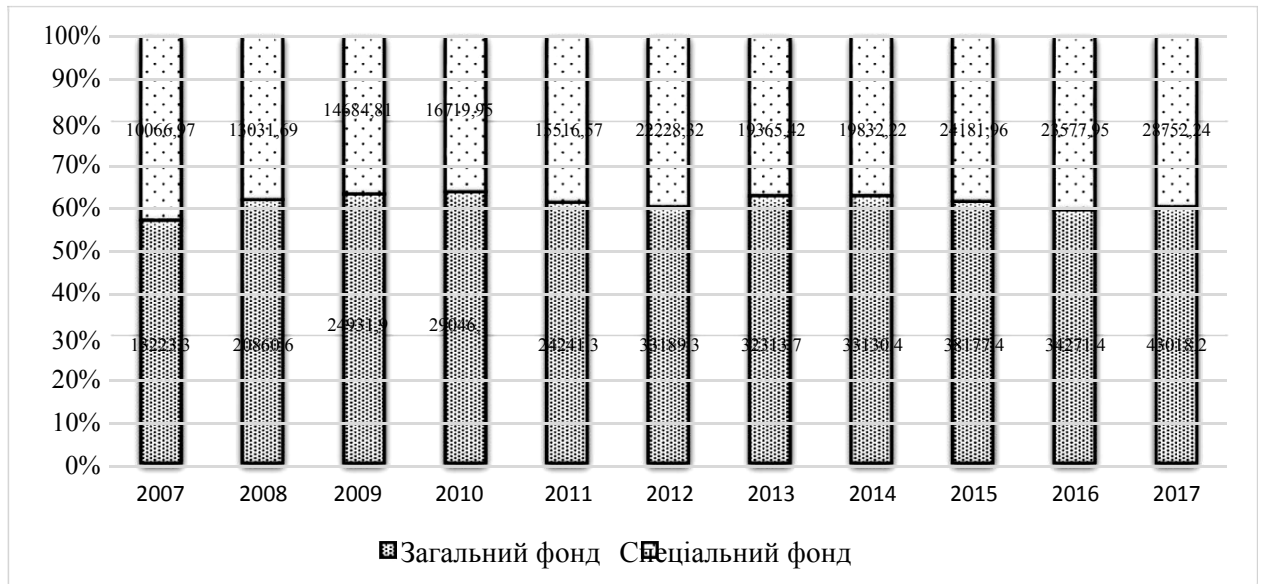

Рис. 3.11. Динаміка видатків на заклади вищої освіти III-IV рівнів акредитації у 2007-2017 рр., млн грн

Джерело: розраховано і побудовано на основі: Державна Казначейська служба України

Відповідно до динаміки ряду можна прослідкувати, що середній ланцюговий темп приросту номінального надходження видатків до закладів вищої освіти I-II рівнів акредитації за період 2007-2017 роки становить 38,35 %, в той же час середній абсолютний приріст становить 3633,17 млн грн, середній темп зростання становить 138,35 %, абсолютне середнє значення 1 % приросту становить 35,14 %. Так само можна говорити і про видатки на заклади вищої освіти III-IV рівнів акредитації, що їхній середній ланцюговий темп приросту номінального надходження видатків за період 2007-2017 роки становить 193,79 %, в той же час середній абсолютний приріст становить 12144,59 млн грн, середній темп зростання становить 293,79 %, абсолютне середнє значення 1 % приросту становить 117,27 %.

Діяльність державного навчального закладу здійснюється на підставі кошторису, який надає йому повноваження щодо отримання доходів і здійснення видатків, визначає обсяг і спрямування коштів для виконання своїх функцій та досягнення цілей. Як свідчить вітчизняний та зарубіжний досвід наразі не вироблено чітких принципів та методів оцінки впливу механізму управління фінансовими ресурсами ЗВО на результативність їх освітньої діяльності. Тому виникає необхідність у розробці основ формування та розвитку такої системи управління фінансовими ресурсами ЗВО яка спроможна реагувати на поточні та стратегічні цілі державної освітньої політики з огляду на потреби споживачів освітніх послуг.

У загальній системі бюджетів виділяють основний (консолідований) і локальні бюджети. Основний бюджет – це фінансове, кількісно визначене виявлення маркетингових і виробничих планів, необхідних для досягнення поставленої мети, а локальні бюджети, у свою чергу, являються вихідною інформаційною базою для розробки основного бюджету [23-28].

Концепція Державної програми розвитку освіти однією з основних проблем визначила обмежене фінансування освіти і науки з державного й місцевих бюджетів, що призвело до погіршення стану матеріально-технічної бази навчальних закладів, їхньої соціальної інфраструктури та гальмує впровадження сучасних інноваційних технологій і засобів навчання. Об'єктивна тенденція розвитку вищої освіти полягає у постійному зростанні потреби у фінансових ресурсах.

Фінансування ЗВО здійснюється за допомогою коштів державного бюджету на умовах державного замовлення на оплату послуг з підготовки фахівців, наукових і науково-педагогічних кадрів та інших джерел незаборонених законодавством. Кошторис ЗВО обов'язково включає витрати пов'язані з розвитком матеріально-технічної і лабораторної бази.

Рух України у напрямку європейської інтеграції вимагає певних змін, як існуючих суспільних структур, так і формування нових, зокрема у соціальній сфері. В цьому контексті, серйозної уваги заслуговує стан справ у вищій школі країни, яка завжди була предметом досліджень соціологів, психологів та педагогів. В умовах ринкової економіки вища школа потребує перегляду

застарілого типу економічно-соціальних відносин, розробки та застосування нових форм роботи та відповідного фінансового забезпечення. Перед закладами вищої освіти постає цілий ряд принципово нових викликів та завдань, вирішенню яких повинен сприяти Закон України «Про вищу освіту», нещодавно прийнятий у новій редакції. Відтак, організація навчального процесу, матеріально-технічне, науково-педагогічне, методичне та фінансове забезпечення ЗВО потребує принципових змін та новаторських підходів.

3.2. Оцінювання факторів, які впливають на інноваційний розвиток сфери вищої освіти в умовах становлення інформаційної економіки

Основою економічного та науково-інтелектуального потенціалу суспільства є сучасна якісна освіта, яка сприяє розвитку та успішному існуванню держави. Роль якісної освіти та її значення посилюються процесами глобалізації, які відбуваються в світі, стрімким розвитком інформаційних технологій, посиленням конкуренції на міждержавному рівні.

В умовах стрімкого розвитку технологічного виробництва, інформаційного прогресу та постіндустріального суспільства для успішного соціально-економічного розвитку будь-якої держави питання якісної освіти стає пріоритетним. Державна політика України має будуватися саме з урахуванням цих факторів і бути спрямованою на вирішення кадрових, інституційних та фінансових питань освітньої сфери. Останнє питання особливо актуальне. Успішна діяльність закладів вищої освіти в сучасних умовах потребує постійного оновлення матеріально-технічної бази, ведення та розвитку науково-дослідної діяльності, розширення співпраці між закладами освіти, як в Україні, так і за її межами, що можливо тільки за умов відповідної фінансової підтримки з боку держави.

Влучною є думка Л. Гордієнко, яка полягає у тому, що на фінансування закладів вищої освіти впливає багато чинників, а саме: форма власності, загальна кількість навчальних закладів та рівень їх конкурентоспроможності в Україні та за її межами, чисельність студентів, що здобувають освіту в окремому навчальному закладі, темпи зростання ВВП, рівень доходів

населення, кон'юнктура ринку праці, динаміка чисельності випускників шкіл, рівень фінансової автономії тощо [29-32].

З огляду на те, що переважна більшість (70%) закладів вищої освіти в Україні є державними, відповідно й лівова частка грошових коштів надходила з державного бюджету. В той же час, на сьогоднішній день майже всі заклади вищої освіти надають платні освітні послуги, що є основним джерелом надходження позабюджетних коштів. На рис. 3.12. зображено динаміку структури джерел фінансування здобувачів вищої освіти у навчальних закладах 2015-2017 рр.

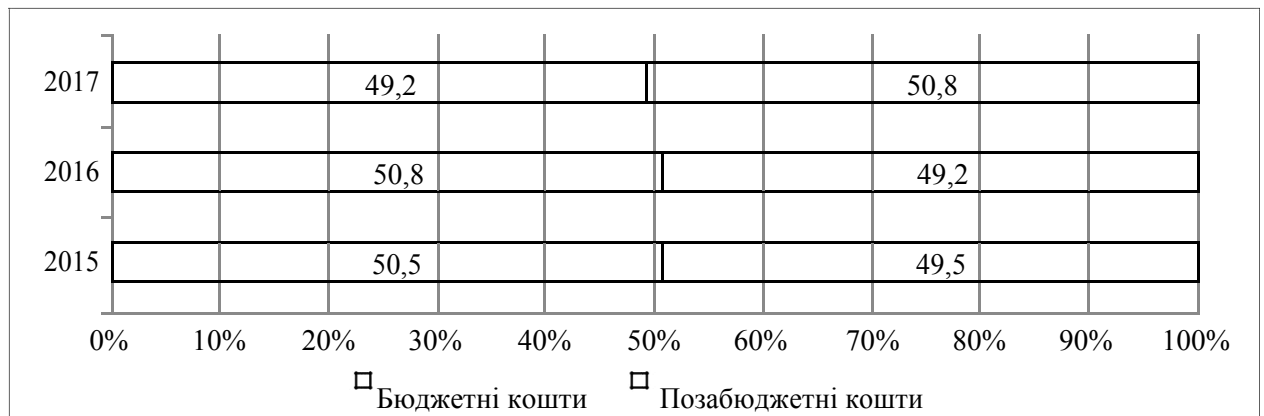

Рис. 3.12. Динаміка структури джерел фінансування здобувачів вищої освіти у навчальних закладах у 2015-2017 рр., %

Джерело: розраховано і побудовано на основі: Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Аналізуючи структуру наповнення бюджетів закладів вищої освіти, можемо зробити висновок, що позабюджетні надходження у 2017 році зросли та фактично становили 50,8%. Отже, характерна особливість сучасного етапу розвитку української освіти полягає в абсолютному та відносному прирості позабюджетного фінансування, що є частиною багатоканальної системи фінансового забезпечення закладів освіти та посиленні ролі та значення позабюджетної діяльності, що обумовлюється недостатнім рівнем бюджетного фінансування. Так, Є. Ніколаєв та О. Длугопольський зауважують, що на сьогоднішній день більше 10 млрд. грн надходить у сферу вищої освіти від фізичних та юридичних осіб, передусім у вигляді оплати навчання здобувачів-

контрактників. Тому Україна витрачає на сферу вищої освіти близько 2% свого ВВП, що є одним із найвищих показників у світі [33].

Пошук оптимального співвідношення між державним і приватним фінансуванням освіти став ключовою проблемою реформування системи вищої освіти в багатьох країнах. Так, у фінансуванні ЗВО у країнах ОЕСР частка позабюджетних джерел становить: у США – 52%; Великобританії – 38%; Канаді – 39%; Японії – 57%. При цьому варто звернути увагу на відмінності в співвідношенні бюджетних і позабюджетних джерел фінансування. У країнах з більш високим рівнем диференціації доходів залежно від рівня освіти частка приватних інвестицій вище [34].

У той же час, сучасні заклади вищої освіти України приймають виклики функціонування в конкурентному середовищі як в середині країни, так і в Європі і в цілому світі. Динаміка, необхідна для завершення формування в Україні Європейського простору вищої освіти, не буде реалізована або призведе до недобросовісної конкуренції, якщо збережеться чинне надмірне регулювання та суворий адміністративний і фінансовий контроль вищої освіти. Тому Уряду України необхідно розширити повноваження ЗВО і зміцнити необхідну їм автономію, забезпечити стабільне інституційно-правове та фінансове середовище. ЗВО повинні брати на себе відповідальність за реалізацію реформи тісної співпраці зі здобувачами, підвищувати якість діяльності закладу [35]. Слід зазначити, що на даний момент не існує бази освітньої аналітики в Україні, де б містилася інформація про діяльність закладів вищої освіти. Незважаючи на те, що фахівці в галузі освіти говорять про прозорість фінансових дій навчальних закладів, переважна більшість ЗВО не оприлюднюють інформацію про характер джерел фінансування їх діяльності.

Можна виділити десять закладів вищої освіти України для аналізу поточного стану їх фінансування: Національний університет біоресурсів і природокористування, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Сумський державний університет, Чернівецький національний університет Юрія Федьковича, Запорізький національний університет,

Національний технічний університет України «КПІ імені Ігоря Сікорського», Київський національний лінгвістичний університет, Національний авіаційний університет, Херсонський національний університет, Ужгородський національний університет. Для того, щоб прослідкувати, як змінилася структура бюджету зазначених ЗВО у зв'язку з прийняттям нового законодавства, розглянемо їх фінансові показники за 2015 та 2017 роки. На рис. 3.13 наведено надходження грошових коштів на балансові рахунки закладів вищої освіти у 2015 р.

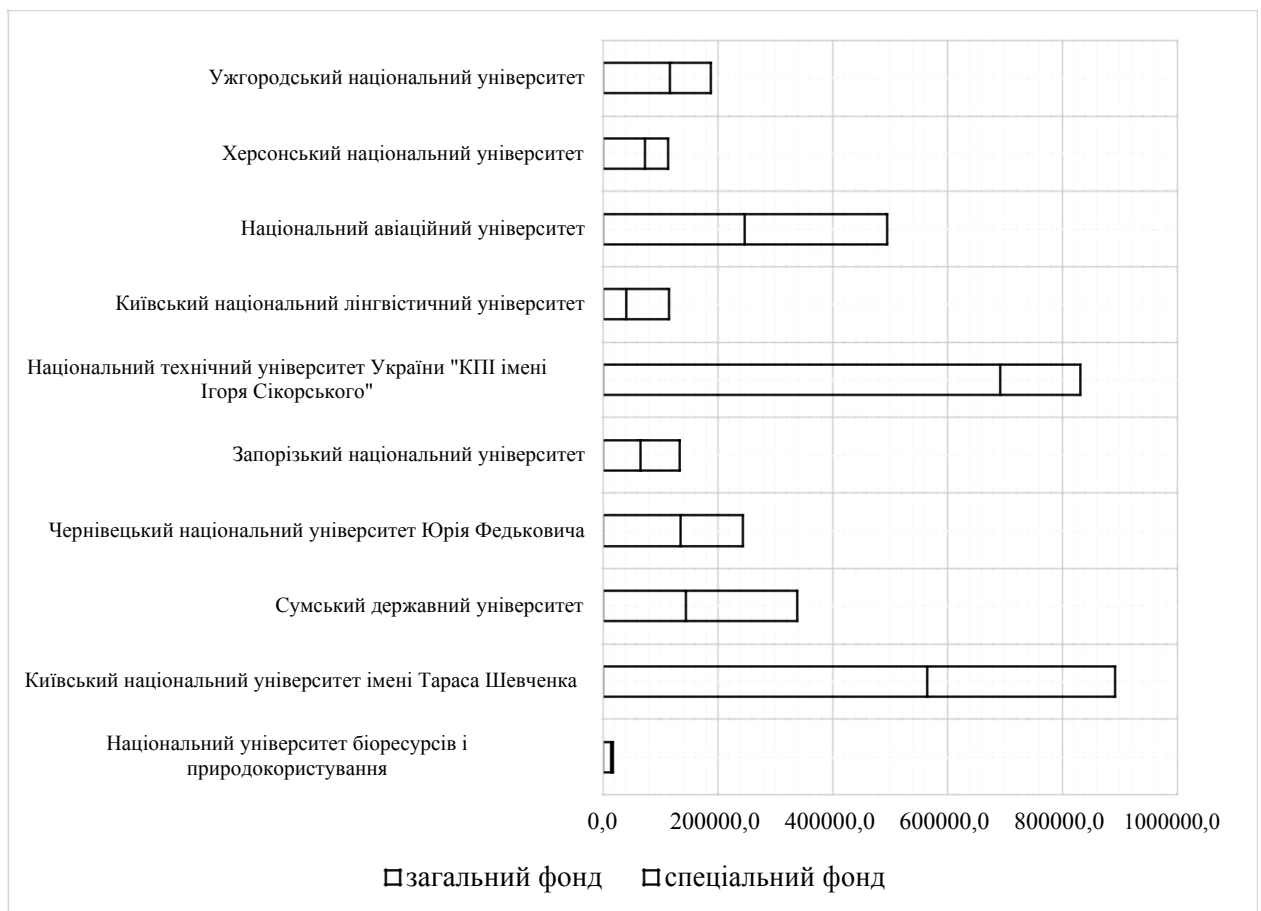

Рис. 3.13 Надходження грошових коштів на балансові рахунки закладів вищої освіти у 2015 р., тис. грн

Джерело: розраховано і побудовано на основі кошторисів закладів вищої освіти у 2015 р.

За даними рис. 3.13 можемо зробити висновок про те, що станом на 2015 р. більшості закладів вищої освіти у структурі фінансування переважають бюджетні кошти. Виняток становлять лише Національний авіаційний університет, Запорізький національний університет, де кошти надходять в однаковому обсязі від держави та з позабюджетних джерел. Слід виділити Київський національний лінгвістичний університет та Сумський державний

університет, в яких частка позабюджетних надходжень значно переважає над державними коштами.

На рис. 3.14 наведено загальну структуру надходження грошових коштів на балансові рахунки ЗВО у 2017 р.

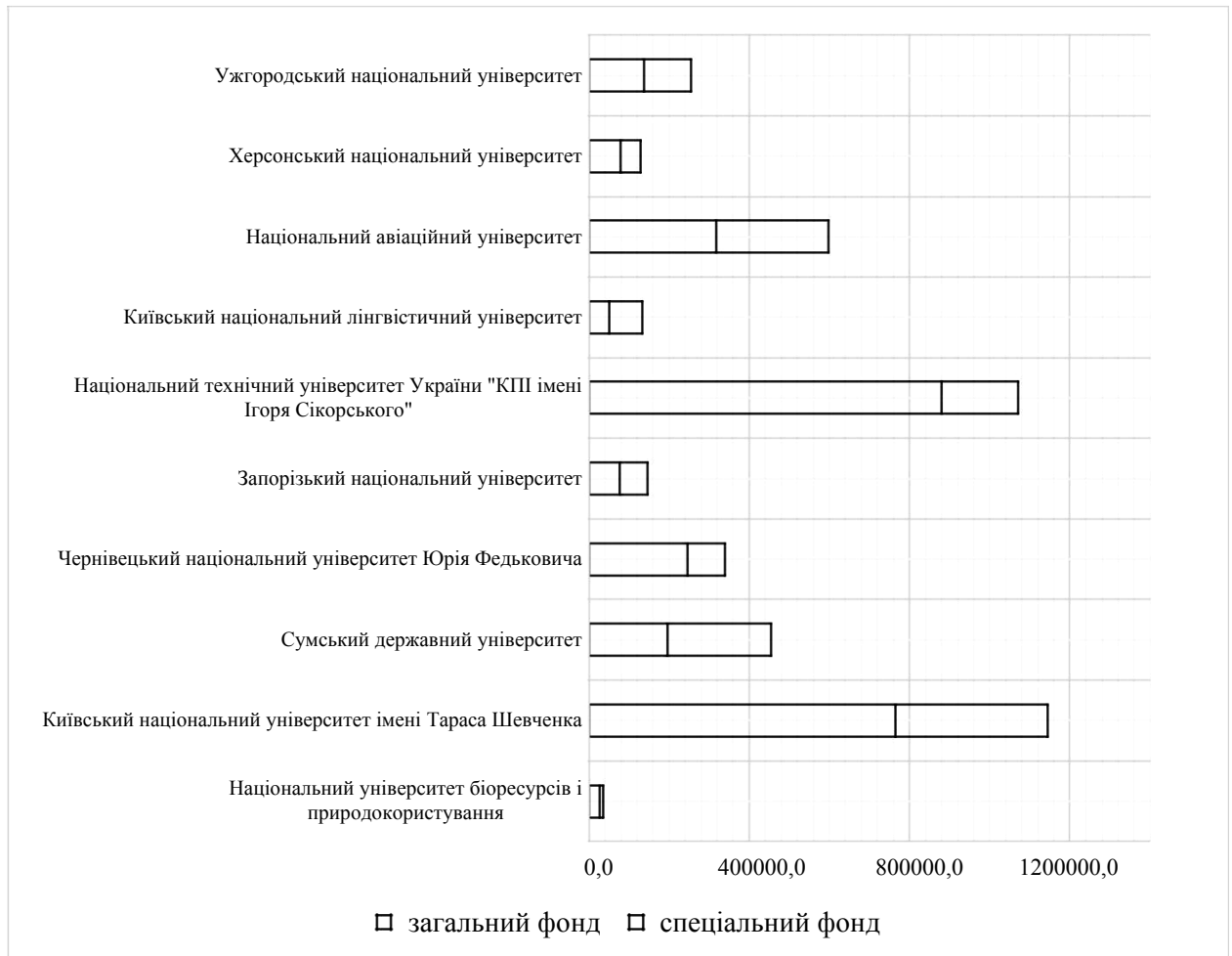

Рис. 3.14. Надходження грошових коштів на балансові рахунки закладів вищої освіти у 2017 р., тис. грн

Джерело: розраховано і побудовано на основі кошторисів закладів вищої освіти у 2017 р.

Як бачимо, після прийняття у 2017 році нового законодавства відбулися наступні зміни. В ряді закладів вищої освіти зросла частка позабюджетних надходжень, а саме: Ужгородському національному університеті, Національному технічному університеті України «КПІ імені Ігоря Сікорського», Національному університеті біоресурсів і природокористування. В той же час, в інших закладах зросла частка коштів, залучених з бюджету. До таких ЗВО можна віднести Національний

авіаційний університет, Чернівецький національний університет Юрія Федьковича, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Пропонуємо більш детально розглянути розподіл фінансових джерел на прикладі кожного закладу вищої освіти окремо. Насамперед здійснимо аналіз кошторису Національного університету біоресурсів і природокористування (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Структура джерел фінансування діяльності Національного університету біоресурсів і природокористування у 2015-2017 рр.

Показники	Навчальний період			Абсолютне відхилення, +/-	
	2015	2016	2017	2016 до 2015	2017 до 2016
Надходження з державного бюджету, грн	15000000	18275771	28254500	3275771	9978729
у т.ч. у %	88,24	73,32	78,08	-14,91	4,75
Позабюджетні надходження, грн	20000000	6649000	7933200	4649000	1284200
у т.ч. у %	11,76	26,68	21,92	14,91	-4,75
плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю	1318896	6249000	7533200	4930104	1284200
надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності	681104	400000	400000	-281104	0
Всього надійшло	17000000	24924771	36187700	7924771	11262929

Джерело: розраховано і складено за даними фінансової звітності Національного університету біоресурсів і природокористування

Як бачимо, у Національному університеті біоресурсів і природокористування грошові кошти надходять переважно з державного бюджету. У 2016 даний показник зменшився на 14,91%, однак за підсумками 2017 року він становив 78,08%, що на 4,75% більше, ніж у попередньому році. Відповідно, частка позабюджетних коштів у 2017 році становила 21,92%, яка включала лише дві статті, а саме: плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю у сумі 7533200 грн та надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності у сумі 400000 грн

У табл. 3.9 проаналізуємо кошторис Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Таблиця 3.9

**Структура джерел фінансування діяльності Київського національного
університету імені Тараса Шевченка у 2015-2017 рр.**

Показники	Навчальний період			Абсолютне відхилення, +/-	
	2015	2016	2017	2016 до 2015	2017 до 2016
Надходження з державного бюджету, грн	565074000	610765600	764016100	45691600	153250500
у т.ч. у %	63,36	64,74	66,71	1,38	1,97
Позабюджетні надходження, грн	326746000	332672200	381331900	5926200	48659700
у т.ч. у %	36,64	35,26	33,29	-1,38	-1,97
плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю	247443600	243695000	282426900	-3748600	38731900
надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності	77577300	87252100	97120000	9674800	9867900
плата за оренду майна бюджетних установ	1525100	1525100	1585000	0	59900
надходження бюджетних установ від реалізації в установленому порядку майна (крім нерухомого майна)	200000	200000	200000	0	0
Всього надійшло	891820000	943437800	1145348000	51617800	201910200

Джерело: розраховано і складено за даними фінансової звітності Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Переважаючим джерелом фінансування Київського національного університету імені Тараса Шевченка також є держава, при цьому така тенденція зростає з кожним роком. Так, частка надходжень з державного бюджету у 2016 році зросла на 1,38% порівняно з 2015 роком та фактично становила 64,74%, а 2017 році зросла на 1,97% порівняно з 2016 роком та фактично становила 66,71%. Втім, надходження позабюджетних коштів також зростає з кожним роком, однак їх частка у загальній структурі, відповідно, зменшується. Протягом аналізованого періоду заклад отримує додаткові кошти з таких джерел, як: плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю, надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності, плата за оренду майна бюджетних установ, надходження бюджетних установ від реалізації в установленому порядку майна (крім нерухомого майна)

У табл. 3.10 здійснено аналіз кошторису Сумського державного університету.

Таблиця 3.10

Структура джерел фінансування діяльності Сумського державного університету у 2015-2017 рр.

Показники	Навчальний період			Абсолютне відхилення, +/-	
	2015	2016	2017	2016 до 2015	2017 до 2016
Надходження з державного бюджету, грн	144486367	167150981	195075940	22664614	27924959
у т.ч. у %	42,70	39,20	42,95	-3,50	3,75
Позабюджетні надходження, грн	193885411,3	259235625	259070150	65350213,7	-165475
у т.ч. у %	57,30	60,80	57,05	3,50	-3,75
плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю	120862069	168975561	214254179	48113492	45278618
надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності	9134549	22988162	37052591	13853613	14064429
плата за оренду майна бюджетних установ	416070	520758	791895	104688	271137
надходження бюджетних установ від реалізації встановленому порядку майна (крім нерухомого майна)	27028	22775	7496,5	-4253	-15278,5
благодійні внески, гранти, подарунки	2546258,88	3405684,22	4192775,77	859425,34	787091,55
кошти, що отримують бюджетні установи ВВЦД підприємств, організацій, фіз. осіб	4054488,44	151832,76	233216	-3902655,68	81383,24
субвенції	25000	227000	2437997	202000	2210997
фінансування за активними операціями	56819948	62447557	0	5627609	-62447557
інше	0	496295	100000	496295	-396295
Всього надійшло	338371778,3	426386606	454146090	88014827,7	27759484

Джерело: розраховано і складено за даними фінансової звітності Сумського державного університету

На прикладі Сумського державного університету можемо спостерігати, що частка позабюджетних джерел фінансування переважає над часткою державних надходжень. Так, у 2017 році позабюджетні надходження становили 57,05% у загальній структурі джерел фінансування діяльності університету, що у вартісному виразі становило 259070150 грн. Порівняно з попереднім звітним

періодом, даний показник зменшився на 3,75%. Слід зазначити, що Сумський державний університет має широкий діапазон різноманітних джерел надходження додаткових коштів, серед них: плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю, надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності, плата за оренду майна бюджетних установ, надходження бюджетних установ від реалізації в установленому порядку майна (крім нерухомого майна), благодійні внески, гранти, подарунки, кошти, що отримують бюджетні установи ВВЦІД підприємств, організацій, фізичних осіб, субвенції, фінансування за активними операціями та ін.

У табл. 3.11 наведено аналіз кошторису Чернівецького національного університету Юрія Федьковича. Як бачимо, в університеті основне джерело фінансових надходжень – державні кошти. Так, частка надходжень з бюджету у 2017 році становила 72,5%, що на 24,42% менше, ніж у 2016 році. Це пов'язано з тим, що у 2017 році заклад припинив отримувати кошти з таких джерел, як: благодійні внески, гранти, подарунки, кошти, що отримують бюджетні установи ВВЦІД підприємств, організацій, фізичних осіб, субвенції, фінансування за активними операціями, тощо.

Таблиця 3.11

Структура джерел фінансування діяльності Чернівецького національного університету Юрія Федьковича у 2015-2017 рр.

Показники	Навчальний період			Абсолютне відхилення, +/-	
	2015	2016	2017	2016 до 2015	2017 до 2016
Надходження з державного бюджету, грн	135174320	625575800	245795000	490401480	- 379780800
у т.ч. у %	55,30	96,92	72,50	41,62	-24,42
Позабюджетні надходження, грн	109252870,4	19850000	93221000	-89402870,4	73371000
у т.ч. у %	44,70	3,08	27,50	-41,62	24,42
плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю	78231846	19850000	80874000	-58381846	61024000
надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності	12771972	0	10879000	-12771972	10879000
плата за оренду майна бюджетних установ	1573467	0	1452000	-1573467	1452000
надходження бюджетних установ від реалізації в установленому порядку майна (крім нерухомого майна)	16367	0	16000	-16367	16000
благодійні внески, гранти, подарунки	4894710,39	0	0	-4894710,39	0
кошти, що отримують бюджетні установи ВВЦІД підприємств, організацій, фіз. осіб	337241	0	0	-337241	0
фінансування за активними операціями	242876	0	0	-242876	0
інше	11184391	0	0	-11184391	0
Всього надійшло	244427190,4	645425800	339016000	400998609,6	- 306409800

Джерело: розраховано і складено за даними фінансової звітності Чернівецького національного університету Юрія Федьковича

У табл. 3.12 здійсимо аналіз кошторису Запорізького національного університету.

Таблиця 3.12

**Структура джерел фінансування діяльності Запорізького національного
університету у 2015-2017 рр.**

Показники	Навчальний період			Абсолютне відхилення, +/-	
	2015	2016	2017	2016 до 2015	2017 до 2016
1	2	3	4	5	6
Надходження з державного бюджету, грн	66259200	74145100	76340500	7885900	2195400
у т.ч. у %	49,52	53,48	52,17	3,96	-1,31
Позабюджетні надходження, грн	67538500	64500000	70000000	-3038500	5500000
у т.ч. у %	50,48	46,52	47,83	-3,96	1,31
плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю	61883500	57593000	64280000	-4290500	6687000
надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності	5400000	6570000	5400000	1170000	-1170000
плата за оренду майна бюджетних установ	250000	320000	300000	70000	-20000
надходження бюджетних установ від реалізації в установленому порядку майна (крім нерухомого майна)	5000	17000	20000	12000	3000
Всього надійшло	133797700	138645100	146340500	4847400	7695400

Джерело: розраховано і складено за даними фінансової звітності Запорізького національного університету

Відповідно до розрахунків, структура джерел фінансування Запорізького національного університету є однорідною. Однак протягом 2016-2017 років спостерігається тенденція до повільного зростання частки позабюджетних коштів, як джерела фінансування. Крім також позабюджетних джерел, як: плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю, надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності, плата за оренду майна бюджетних установ заклад також реалізує майно, за що отримує додаткові кошти.

У табл. 3.13 здійснимо аналіз кошторису Національного технічного університету України «КПІ імені Ігоря Сікорського».

Таблиця 3.13

**Структура джерел фінансування діяльності Національного технічного
університету України «КПІ імені Ігоря Сікорського» у 2015-2017 рр.**

Показники	Навчальний період			Абсолютне відхилення, +/-	
	2015	2016	2017	2016 до 2015	2017 до 2016
Надходження з державного бюджету, грн	692167600	784059000	879777200	91891400	95718200
у т.ч. у %	83,18	84,87	82,24	1,69	-2,63
Позабюджетні надходження, грн	140000000	139800000	190000000	-200000	50200000
у т.ч. у %	16,82	15,13	17,76	-1,69	2,63
плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю	80500000	55000000	4500000	-25500000	-50500000
надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності	83800000	52000000	4000000	-31800000	-48000000
плата за оренду майна бюджетних установ	90000000	94000000	6000000	4000000	-88000000
Всього надійшло	832167600	923859000	1069777200	91691400	145918200

Джерело: розраховано і складено за даними фінансової звітності Національного технічного університету України «КПІ імені Ігоря Сікорського»

Структура джерел фінансування діяльності Національного технічного університету України «КПІ імені Ігоря Сікорського» є подібною до попереднього університету. Так, частка надходжень з державного бюджету у 2017 році становила 82,24%, що на 2,63% менше, ніж у 2016 році. Відповідно, частка позабюджетних коштів зростає та у 2017 році становить 17,76%. Серед основних позабюджетних джерел фінансування можна виділити плату за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю, надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності, плата за оренду майна бюджетних установ. Однак, незважаючи на зростання даного виду фінансових джерел, обсяги отриманих коштів за вказаними статтями зменшуються щороку.

У табл. 3.14 здійснено аналіз кошторису Київського національного лінгвістичного університету.

Таблиця 3.14

Структура джерел фінансування діяльності Київського національного лінгвістичного університету у 2015-2017 рр.

Показники	Навчальний період			Абсолютне відхилення, +/-	
	2015	2016	2017	2016 до 2015	2017 до 2016
1	2	3	4	5	6
Надходження з державного бюджету, грн	40714900	46050000	50580700	5335100	4530700
у т.ч. у %	35,06	36,63	37,79	1,56	1,16
Позабюджетні надходження, грн	75404000	79678000	83265700	4274000	3587700
у т.ч. у %	64,94	63,37	62,21	-1,56	-1,16
плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю	70132000	73253000	76331800	3121000	3078800
надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності	4922000	5775000	6213900	853000	438900
плата за оренду майна бюджетних установ	350000	650000	720000	300000	70000
Всього надійшло	116118900	125728000	133846400	9609100	8118400

Джерело: розраховано і складено за даними фінансової звітності Київського національного лінгвістичного університету

Протилежною є ситуація у Київському національному лінгвістичному університеті. У даному закладі основним джерелом фінансування є позабюджетні кошти, їх частка у загальній структурі станом на 2017 рік становить 62,21%. Основними статтями додаткового доходу є плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю, надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності, плата за оренду майна бюджетних установ. Однак слід зазначити, що останні три роки спостерігається тенденція до зменшення даного виду фінансування. Відповідно, зростають надходження коштів з державного бюджету, які у 2017 році фактично становили 37,79%, тоді як у 2016 році – 36,63%.

У табл. 3.15 здійснимо аналіз кошторису Національного авіаційного університету.

Таблиця 3.15

Структура джерел фінансування діяльності Національного авіаційного університету у 2015-2017 рр.

Показники	Навчальний період			Абсолютне відхилення, +/-	
	2015	2016	2017	2016 до 2015	2017 до 2016
1	2	3	4	5	6
Надходження з державного бюджету, грн	247192700	283322300	317517100	36129600	34194800
у т.ч. у %	49,94	52,37	53,17	2,43	0,80
Позабюджетні надходження, грн	247797000	257700000	279700000	9903000	22000000
у т.ч. у %	50,06	47,63	46,83	-2,43	-0,80
плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю	204797000	197700000	207700000	-7097000	10000000
надходження бюджетних установ від додаткової(господарської) діяльності	38000000	55000000	65000000	17000000	10000000
плата за оренду майна бюджетних установ	5000000	5000000	7000000	0	2000000
Всього надійшло	494989700	541022300	597217100	46032600	56194800

Джерело: розраховано і складено за даними фінансової звітності Національного авіаційного університету

Структура джерел фінансування діяльності Національного авіаційного університету є однорідною. Однак протягом аналізованого періоду зберігається тенденція до зростання частки державних коштів. Так, у 2017 році частка надходжень з державного бюджету становила 53,17%, що на 0,8% більше, ніж у 2016 році. Джерела надходження додаткових коштів є нерізнноманітними та включають всього лише три статті, найбільш прибуткові з яких плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю та надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності.

Схожою є ситуація й у Херсонському національному університеті. Розподіл фінансових джерел даного закладу наведено у табл. 3.16.

Таблиця 3.16

Структура джерел фінансування діяльності Херсонського національного університету у 2015-2017 рр.

Показники	Навчальний період			Абсолютне відхилення, +/-	
	2015	2016	2017	2016 до 2015	2017 до 2016
Надходження з державного бюджету, грн	73624400	83390300	79104600	9765900	-4285700
у т.ч. у %	64,85	65,57	60,90	0,72	-4,67
Позабюджетні надходження, грн	39901500	43787000	50782600	3885500	6995600
у т.ч. у %	35,15	34,43	39,10	-0,72	4,67
плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю	32058100	35878000	41083800	3819900	5205800
надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності	7783400	7644000	9260300	-139400	1616300
плата за оренду майна бюджетних установ	60000	265000	438500	205000	173500
Всього надійшло	113525900	127177300	129887200	13651400	2709900

Джерело: розраховано і складено за даними фінансової звітності Херсонського національного університету

На прикладі Херсонського національного університету можна побачити, що частка державних коштів у структурі фінансування переважає над часткою позабюджетних коштів. Однак, позабюджетні надходження зростають з кожним роком; так у 2017 році даний показник становить 39,1%, що на 4,67% більше, ніж попереднього року. Слід також зазначити, що перелік джерел позабюджетних коштів у даному закладі значно вужчий, ніж у Сумському державному університеті.

Проаналізувавши сучасні тенденції розвитку системи освіти, можемо стверджувати, що фінансова автономія надає більш широкі можливості отримання та розподілу фінансування, а також можливостей позичати кошти і залишати у розпорядженні ЗВО невикористані бюджетні кошти. ЗВО

України отримують державне фінансування у формі однорічного постатейного бюджету, і саме тому їх фінансова автономія обмежена. Їм не дозволяється зберігати надлишок та немає можливості позичати гроші на фінансовому ринку. Майбутні законодавчі реформи в освіті повинні надати ЗВО можливість залучати додаткові надходження на фінансових ринках. Таким чином, і держава, і влада, університети можуть визначити інноваційні шляхи диверсифікації та збільшення фінансових потоків ЗВО.

На думку О. Панич, інвестування коштів у вищу освіту є питанням соціальної відповідальності і безпеки. Втім проблема фінансування охоплює не лише питання кількості коштів, але й механізмів фінансування, а також супутнього регулювання, яке впливає на розподіл цих коштів. Стимули для розвитку закладів вищої освіти залежать від загальної економічної політики держави. Професор А. Підгорний у своїй монографії зазначає, що для залучення додаткових джерел фінансування установи сфери освіти можуть використовувати тільки два джерела: власний інтелектуальний капітал і матеріальну базу. Інтелектуальний капітал забезпечить розвиток освітньої і наукової діяльності, матеріальна база дозволить з оптимальними витратами розвивати як відповідальні так і непрофільні для навчального закладу напрями діяльності. Зважаючи на вищевказане, слід виділити наступні пріоритетні напрямки поліпшення та удосконалення механізму фінансового забезпечення закладів вищої освіти:

- зростання ефективності фінансування освіти з боку держави;
- оптимізація розподілу надходження фінансових ресурсів з боку державного та місцевих бюджетів;
- дієвий контроль за цільовим використанням коштів;
- створення ефективної системи багатоканального фінансування із залученням усіх зацікавлених господарських структур, в т. ч. приватних;
- забезпечення фахової підготовки спеціалістів та урахування їх кількості, згідно до вимог сучасного ринку праці;

- ринкове регулювання матеріального забезпечення працівників закладів вищої освіти згідно до стану соціально-економічної ситуації;
- поступове збільшення обсягів фінансування академічної науки, удосконалення науково-методичного забезпечення освітнього процесу, розширення науково-дослідної діяльності закладів вищої освіти, що в свою чергу, стане додатковим джерелом фінансування;
- впровадження нової системи взаємодії ЗВО, держави та громадян, яку можна назвати солідарною.

Вважаємо, що реалізація вказаних напрямів значно вдосконалисть механізм фінансування сучасних закладів вищої освіти, зважаючи на те, що лише достатнє забезпечення закладів вищої освіти фінансовими ресурсами здійснить вагомий вплив на стійкий розвиток вищої освіти, а також на рівень підготовки конкурентоспроможних висококваліфікованих фахівців різних галузей економіки.

Базуючись на проведеному дослідженні доходимо висновку, що недостатній рівень фінансування закладів вищої освіти має негативний вплив на рівень та якість освіти. Недофінансування вищої освіти з боку держави вимагає від ЗВО пошуку додаткових джерел фінансування. Пріоритетом повинен стати позитивний світовий досвід вирішення таких проблем: впровадження системи наукових грантів, залучення до проблем вищої освіти меценатів, спонсорів та зацікавлених комерційних структур; впровадження ефективної системи кредитування закладів вищої освіти та наукових досліджень; удосконалення співпраці ЗВО та виробничих підприємств з метою якомога швидшого втілення наукових розробок у виробництво, яке сприятиме економічному розвитку.

На основі проведеного дослідження автором [41-47] визначено та апробовано перелік певних ринкових чинників, які найбільш відчутно

впливають на практичні результати економічної діяльності закладів вищої освіти як ринкових інституцій:

А) загальнодержавні (макроекономічні) чинники:

- рівень демографічної кризи, яка проявилася через потужне зниження кількості абітурієнтів (тобто потенційних споживачів освітніх послуг);
- значне обмеження бюджетних ресурсів, яке проявилось у зниженні обсягів фінансування вищих закладів освіти державної й комунальної форм власності;
- рівень непрогнозованої інфляції, через яку відповідні навчальні заклади вищої освіти не можуть планувати власну політику розрахунків (тобто освітня послуга споживається в певному довгостроковому періоді, однак ціна спожитої послуги не може таким чином бути визначена заздалегідь);
- відповідна відсутність можливостей для використання звичайних форм пітримки рівня попиту на освітні послуги (а саме, споживачі освітніх послуг, які на відміну від споживачів наступних благ, фактично позбавлені можливості отримувати кредитні ресурси для певної оплати таких послуг);
- відсутність необхідного рівня інноваційної культури в державі та економіці, звична слабкість зв'язків між існуючими інституціями науки, освіти та виробництва, що стримує процес адаптації закладів освіти до вимог ринку.

Б) галузеві фактори:

- абсолютно різний статус закладів вищої освіти різних форм власності (заклади вищої освіти державної й комунальної форм власності мають відповідний статус бюджетних установ та змушені формувати свою роботу ґрунтуючись на бюджетному законодавстві, заклади освіти приватної форми власності мають статус відповідних комерційних організацій, орієнтованих на отримання доходів);
- неналагодженість використання стандартизованих методик щодо формування ціни певних вироблених освітніх послуг, тому вищі заклади

освіти в конкурентній боротьбі тому вдаються до цінових певних методів просування своїх послуг;

- звичайна необхідність практичного надання не лише освітніх, а й певних супутніх послуг, які хоч і є платними, однак часто не мають для закладів вищої освіти економічної привабливості (наприклад оселення в гуртожитках, процес організації проходження студентами необхідних практик, навчання на військових кафедрах тощо);

- необхідність поєднання закладами вищої освіти операційної діяльності (надання послуг освіти) з іншими формами їх діяльності, які є певною умовою функціонування на такому ринку освітніх послуг (проведення виховного процесу, призначення стипендій, забезпечення рацєвлаштування тощо.).

В) фактори регулювання:

- наявність певних процедур акредитації закладів вищої освіти та ліцензування щодо надання освітніх послуг, які генерують додаткові ризики й можливі витрати, які забезпечують збільшення ціни на освітні послуги;

- регламентування відповідних складників операційної діяльності закладів вищої освіти (а саме, при організації навчально-виховного процесу, та здійснення фінансової діяльності тощо.);

- присутність спеціалізованих органів та установ, які здійснюють державний контроль і нагляд у процесі виробництві (або наданні) освітніх послуг у сфері вищої освіти;

- неспроможність отримання доходів закладами вищої освіти саме державної й комунальної форми власності (адже вони є певним чином неприбутковими організаціями тощо). Системно досліджуючи проблеми інноваційного розвитку ринку одослвдити думку саме соціального середовища (у якому безпосередньо формується суспільна думка у контексті різних складників інноваційного розвитку вищої освіти, яка може значно впливати на соціально-економічні показники функціонування навчальних

закладів вищої освіти), а також думку можливих споживачів і замовників освітніх послуг (наприклад абітурієнтів і їх батьків).

3.3. Особливості державного регулювання інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні

Заклади вищої освіти у високонкурентному інноваційному середовищі повинні діяти як специфічні освітні корпорації, які зазвичай надають ринкові послуги і виробляють певні суспільні блага. Тобто держава та суспільство об'єктивно є зацікавленими у високій результативності діяльності навчальних закладів вищої освіти, які виробляють такі суспільні блага. Саме на практичному рівні суспільним благом представляється підготовка відповідних кваліфікованих фахівців з метою суспільного розвитку сектора національної економіки в інформаційному середовищі (тобто в межах певного державного замовлення, яке формується певними уповноваженим державним органом враховуючи тенденції сучасного ринку праці).

Саме у ринковій економіці, яка розвивається у контексті дії різноманітних соціально-економічних та не економічних чинників, помітною є тенденція поетапного посилення рівня конкурентної боротьби [55]. Тобто теоретично, це є об'єктивний процес, адже соціально-економічні ресурси вичерпуються, а саме виробництво доданої вартості є дедалі ускладненим. Набуває значення проблема пошуку саме нових джерел інноваційного росту серед яких насамперед виокремлюють інтелектуальний потенціал нації, що формується шляхом функціонування системи відповідного рівня професійної освіти [56]. Саме тому держава має запроваджувати заходи, орієнтовані на підтримку нормального якісного функціонування системи всієї професійної (у тому числі вищої сфери освіти), яка є ключовим фактором суспільного поступу в умовах сучасних міжнародних чинників.

Тоюто держава у рамках реалізації державної освітньої політики проводить заходи, орієнтовані на підтримку функціонування сфери вищої освіти. Суттєвою формою державної підтримки є саме бюджетне фінансування сфери вищої освіти. Також існують й інші форми певної підтримки, які ґрунтуються на вимогах існуючого законодавства.

Система стратегічного державного управління вищою освітою має безпосередній вплив на певний рівень підготовки фахівців й на ефективність надання таких освітніх послуг. Ключову роль у функціонуванні такої системи сфери вищої освіти відіграє саме методологія державного регулювання вищою освітою, яка презентує собою складну систему певних категорій, принципів, цінностей, норм, парадигм, концепцій, методів та слугує забезпеченню закладів вищої освіти[57]. Варто зауважити, що на етапі інноваційного розвитку науки в Україні варто зауважити, що недостатня методологічна база таких видів діяльності, як прогнозування, проектування, певна аналітична діяльність, яка в цілому негативно відобразилась на діяльності системи сфери вищої освіти й насамперед вплинуло на надання таких освітніх послуг. Тобто на розвиток методології державного регулювання сфери вищої освіти мають вплив фактори системного характеру: а саме соціокультурні фактори, ціннісні, удосконалення державного регулювання, необхідність стійкого реформування політичної ситуації та адміністративної систем, отримання в науковій сфері результатів з комерціалізації, узагальнення вітчизняного й зарубіжного досвіду у сфері державного регулювання тощо [58].

Отже реалізація комплексної програми у напрямку утворення єдиного комплексного інноваційного та освітянського простору, місцевого інноваційного розвитку варто зауважити, що за умови прийняття креативних рішень регулювання, інноваційного підходу щодо структур державного регулювання вищою освітою у напрямку їх реалізації [28].

Тобто має стати підґрунтям формування інноваційної, забезпечення інтеграції освіти, науково-виробничої інфраструктури, науково-технічної

сфери й виробництва як певної передумови інноваційного розвитку всієї економіки країни. Система державного регулювання вищої освіти потребує системного впровадження такої інноваційної політики, яка покликана стимулювати роботу з інноваціями та навчання через розвиток інновацій [28].

Сучасний вітчизняний період інноваційного розвитку вищої освіти характеризується подальшою оптимізацією процесів інтеграції всієї системи регулювання вищою освітою з інноваційними формуваннями інших систем, спроможністю владних структур згідно із вимогами часу комплексно впливати на конструктивну перебудову системи державного регулювання, усе більше спираючись на певний державний потенціал, передаючи на місця окремі функції з управління професійними закладами освіти, що сприятиме збільшенню національної конкурентоспроможності, сприятиме виходу України у більш високий світ соціально-економічного й інноваційного розвитку [55-59].

Нормативно-правовий механізм формування і реалізації державної політики у сфері вищої освіти визначений у Законі України “Про вищу освіту”. Саме реалізація державної політики у галузі сфери вищої освіти забезпечується шляхом : перше це збереження і розвитку системи вищої освіти й підвищення її рівня якості; підвищення існуючого рівня освіченості громадян, розширення їх певних можливостей для отримання необхідного рівня вищої освіти; формування та забезпечення необхідних умов доступності до сфери вищої освіти; рівень надання цільових, або ж пільгових державних кредитів тим особам які здобувають вищу освіту; стрімке забезпечення збалансованої оптимальної структури та обсягів підготовки спеціалістів з вищою освітою, які здійснюється у закладах вищої освіти державної і комунальної форм власності, за ресурси відповідних бюджетів, певних фізичних і юридичних осіб, враховуючи потреби кожної особи, а також соціально-економічні інтересів держави і територіальних громад; своєчасне надання особам, які навчаються у закладах вищої освіти, пільг та

певних соціальних гарантій у тому порядку, який встановлений законодавством; відповідної підтримки щодо підготовки фахівців з числа незахищених верств населення та інвалідів на основі певних спеціальних освітніх інноваційних технологій [40; 43].

Саме Кабінет Міністрів України шляхом реалізації функцій системи органів виконавчої влади забезпечує: проведення ефективної державної політики у сфері вищої освіти; формування й виконання необхідних загальнодержавних й інших програм; у рамках своїх повноважень формує нормативно-правову базу з питань вищої освіти; проводить контроль за додержанням чинного законодавства у сфері вищої освіти відповідними органами виконавчої влади, та їх посадовими особами тощо [60].

Державне регулювання в сфері вищої освіти у межах їх компетенції проводиться: центральним органом відповідної виконавчої влади, яка забезпечує формування оптимальної державної політики у сфері вищої освіти; центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері вищої освіти; та іншими центральними органами відповідної виконавчої влади, які використовують у своєму підпорядкуванні певні заклади вищої освіти; органами місцевого самоврядування; відповідними власниками вищих закладів освіти; органами громадського регулювання тощо.

Орган виконавчої влади, який забезпечує формування ефективної державної політики у сфері вищої освіти: проводить аналітично-прогностичну діяльність сфери вищої освіти, визначає певні тенденції щодо її розвитку, впливу демографічної ситуації на розвиток, етнічної, й соціально-економічної ситуації, певної інфраструктури виробничої і невиробничої сфери, сучасного ринку праці на стан функціонування вищої освіти, забезпечує становлення напрямів взаємодії з відповідними іншими сферами освіти, налагоджені стратегічні напрями інноваційного розвитку сфери вищої освіти відповідно до сформованих вимог науково-технічного прогресу й інших факторів, формує світовий й вітчизняний досвід

інноваційного розвитку вищої освіти його адаптації; формує програми інноваційного розвитку сфери вищої освіти, певні стандарти вищої освіти; обґрунтовує нормативи матеріально-технічного, економічного й фінансового забезпечення закладів вищої освіти; забезпечує реалізацію міжнародного співробітництва з питань, які належать до певних компетенцій; розробляє й розміщує необхідне державне замовлення щодо підготовки фахівців у сфері вищої освіти; затверджує необхідні умови щодо прийому на навчання до відповідних закладів вищої освіти; формує мережу певних спеціалізованих рад щодо захисту дисертацій та здійснює нормативне й методичне їх забезпечення щодо функціонування; формує й затверджує необхідні вимоги до певного рівня наукової кваліфікації відповідних здобувачів наукових ступенів, рівня ученого звання наприклад старшого наукового співробітника і встановлює критерії для атестації наукових кадрів у сфері вищої кваліфікації; сприяє єдності вимог до необхідного рівня наукової кваліфікації людей, які здобувають певний рівень наукового ступеня кандидата або ж доктора наук або вчене звання наукового співробітника тощо; розробляє мережу експертних рад та ін. [28; 30].

За результатами аналізу вимог законодавства у напрямку виконання повноважень органів виконавчої влади щодо регулювання розвитку сфери вищої освіти, саме держава в особі спеціально уповноважених відповідних органів й установ має суттєвий вплив на функціонування закладів вищої освіти та відповідної інфраструктури інноваційного розвитку сфери вищої освіти. Тому державні органи формують відповідні стандарти вищої освіти, забезпечують виконання ліцензійних вимог функціонування закладів вищої освіти, проводять ліцензування й акредитацію, приймають певні рішення щодо підтримки поточного їх функціонування, беруть участь щодо формуванні якісного кадрового потенціалу.

В сучасних умовах становлення інформаційної економіки одним із визначальних показників держави є рівень інноваційного розвитку вищої освіти. Формування та реалізації стратегії інноваційного розвитку сфери

вищої освіти в Україні є обов'язковою умовою інформаційної економіки сучасності. Вища освіта в Україні має необхідний потенціал для досягнення міжнародного рівня за умови опанування інноваційного шляху розвитку. Констатовано, що позитивними результатами забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні упродовж останніх років є: зростання питомої ваги державних витрат на вищу освіту та питомої ваги докторів і кандидатів наук; суттєве збільшення кількості дослідників сфери вищої освіти, які здійснюють наукові дослідження та розробки; зростання обсягів фінансування наукових досліджень і розробок у вищій освіті (суттєво збільшилось фінансування науково-технічних розробок). У свою чергу, розраховані відносні показники обсягу ВВП на одну гривню державних витрат на вищу освіту та обсягу реалізованої інноваційної продукції на одного зайнятого з вищою освітою за досліджуваний період знизилися приблизно удвічі, що негативно впливає на інноваційний розвиток сфери вищої освіти в Україні (табл. 3.17).

Таблиця 3.17

Динаміка основних показників забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні

Показники	2010 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	Темп росту, % (2017/2010)
Кількість організацій сфери вищої освіти, які здійснюють наукові дослідження і розробки, од.	178	151	153	146	82,0
Кількість захищених кандидатських дисертацій у сфері вищої освіти, од	1802	1818	1583	1328	73,7
Кількість захищених докторських дисертацій у сфері вищої освіти, од	116	151	141	138	119,0
Кількість дослідників сфери вищої освіти, які здійснюють наукові дослідження і розробки, од	8246	5272	17829	15147	183,7
Частка докторів і кандидатів наук, % до науково-педагогічних працівників сфери вищої освіти	49,3	55,2	57,4	59,2	120,1
Видатки зведеного бюджету на вищу освіту, млн. грн	24998,4	30980,0	35233,6	38681,1	154,7
Фінансування внутрішніх витрат на виконання наукових досліджень і розробок у вищій освіті, тис. грн	530708,9	590631,6	725496,3	975804,3	183,9
Валові витрати на виконання наукових досліджень і розробок у	573232,3	644869,2	732194,8	983417,5	171,6

сфері вищої освіти, тис. грн					
Фінансування поточних витрат наукових досліджень і розробок у сфері вищої освіти за видами робіт:	573925,8	582811,0	707287,6	937684,6	163,4
фундаментальні дослідження	213221,5	217298,4	240442,6	360819,1	169,2
прикладні дослідження	230015,9	265771,2	353690,2	443343,3	192,7
науково-технічні (експериментальні) розробки	130688,4	99741,4	113154,8	133522,2	102,2
Реалізація інноваційної продукції на одну гривню витрат на вищу освіту	1,3	0,9	1,0	1,1	84,6
Обсяги реалізованої інноваційної продукції у розрахунку на одного штатного працівника з вищою освітою, тис. грн	5,4	4,6	4,4	4,2	77,7

**Джерело: побудовано та розраховано на основі офіційних даних Державної служби статистики України*

З метою забезпечення підвищення ефективності механізмів державного регулювання інноваційним розвитком сфери вищої освіти України в умовах становлення інформаційної економіки та розширення автономії закладів освіти вагоме значення має реалізація практичного диверсифікованого підходу щодо інноваційного розвитку сфери освіти. Для практичної оцінки ефективності механізмів державного регулювання інноваційним розвитком сфери вищої освіти в Україні нами запропоновано та обґрунтовано методичний підхід у спектрі оцінки рівня інноваційного розвитку вищої освіти.

З цією метою у роботі здійснено інтегральну оцінку рівня забезпечення інноваційного розвитку вищої освіти в Україні у розрізі складових методичного підходу, запропонованого автором у другому розділі дисертаційної роботи. Проведене інтегральне оцінювання дозволило ідентифікувати ключові проблеми інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки та, на цій основі, обґрунтувати напрями їх вирішення у контексті формування відповідної стратегії (рис.3.15).

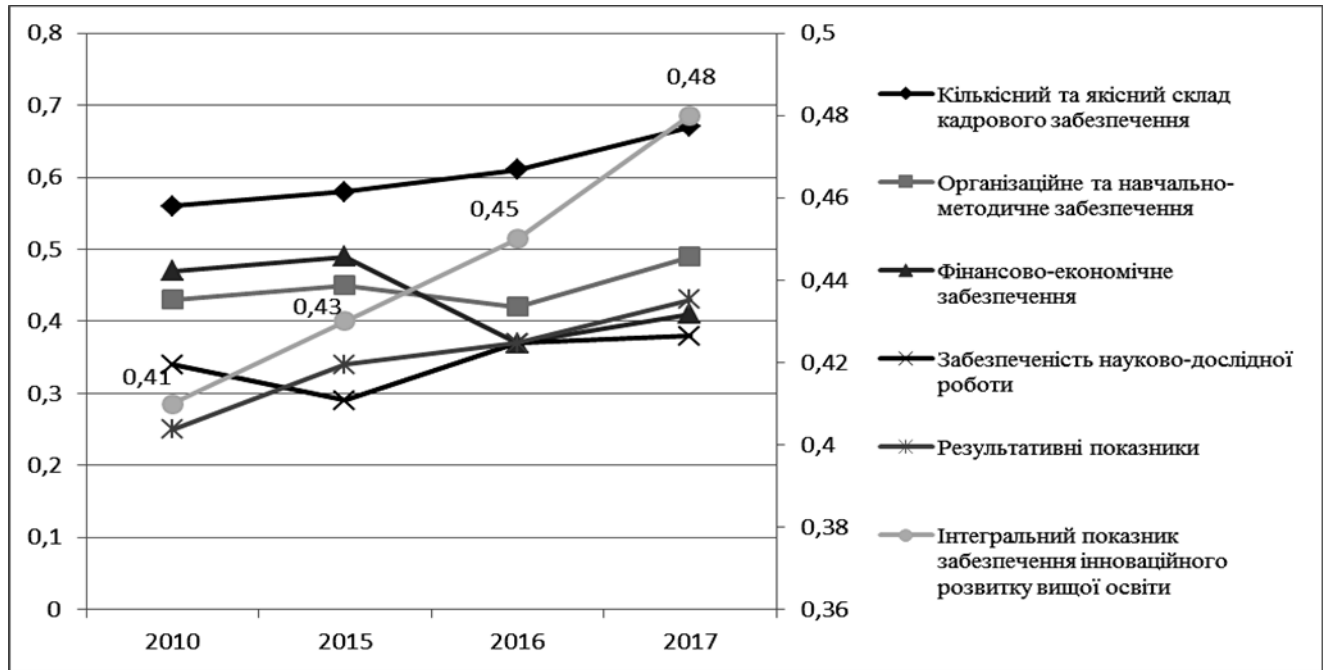

Рис. 3.15. Динаміка інтегрального показника забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні*

**Джерело: розраховано автором*

Сучасна проблематика обґрунтування вибору ефективних напрямів інноваційного розвитку державного регулювання вищої освіти в Україні й надання ефективних послуг в сфері вищої освіти знайшла представлення в розпорядчих і програмних документах Президента України, також Кабінету Міністрів України. А саме, у проекті Стратегії інноваційного розвитку вищої освіти представлено такі ключові проблеми сфери вищої освіти [61]:

- чітка невідповідність якості освіти вимогам сучасності (Україна не представлена у основних базових міжнародних рейтингах провідних університетів. Аджк близько 20% роботодавців звертають увагу на невідповідність рівня кваліфікації працівників займаних ними посаді. Україна зараз на останньому місці у першій сотні країн щодо використання в навчальному процесі певних інноваційних технологій);

- рівень доступності освіти (адже доступ до якісної освіти людям з особливими потребами є досі обмеженим);

- недієвість механізму чинного державного фінансування всієї сфери освіти (не враховуючи збільшення бюджетних видатків на статті освітніх витрат (з 4,3 % ВВП у 2001 р. до 7,2 % ВВП у 2016 р., тоді як в розвинених країнах в середньому – 5,3 % ВВП), раціональність використання цих коштів є дуже низькою. Тобто рівень забезпеченості певними сучасними засобами освітнього навчання складає близько 29,3% від певної потреби. Базові статті витрат бюджету орієнтовані не на рівень підвищення якості вищої освіти, а на певні виплати, зарплати та комунальні платежі);

- стрімке наростання диспропорцій між рівнем підготовки студентів та попитом на певному ринку праці (ЗВО у формуванні планів набору своїх студентів зважають на певні міркування щодо відповідного збереження контингенту студентів та викладачів. У 2016 р. 46 тис.. випускників ЗВО та 28 тис. випускників професійно-технічних закладів перебували на обліку у центрі зайнятості);

- також відсутність системного освітнього простору (адже ЗВО перебувають та підпорядкованні майже 27 центральним органам влади, які не є раціональними у функціонуванні).

Ключовими причинами вказаних проблем є: відсутність єдиної системи регулювання якістю освіти і її моніторинг; відсутність дієвих державних норм визначення певної вартості освітніх послуг у ЗВО й ПТУ; неефективність таких норм бюджетного фінансування всіх дошкільних, загальноосвітніх та позашкільних закладів; наявність (як наслідок несприятливої демографічної ситуації) значної кількості малокомплектних шкіл в сільській місцевості; обмеженість автономії та відсутність реальних стимулів у ефективному використанні бюджетних та залучених коштів у заклади освіти (насамперед а в умовах скорочення існуючого контингенту учнів); нераціональність моніторингу потреб сучасного ринку праці, відсутність для сучасних потреб роботодавців певних рівнів професійно-технічної і вищої освіти; неурегульованість дій державних структур у плануванні потреби в необхідних фахівцях.

Органи виконавчої влади мають проводити регулярне прогнозування сучасного стану ринку послуг в сфері вищої освіти, що дасть змогу більш раціонально формувати державне замовлення у рамках підготовки фахівців з вищою освітою, й забезпечить керівництво закладів вищої освіти об'єктивною достовірною інформацією про поточні й перспективні ринкові тенденції.

Серед кочових показників, які потребують прогнозування, є саме кількість абітурієнтів, також потенційні споживачі освітніх послуг. Тому актуальність такого завдання зумовлена насамперед тим, що ринок освітніх послуг є досить глобалізованим, та частина випускників таких середніх шкіл прагнуть учитися у іноземних закладах освіти (й кількість таких випускників зростає), й частина випускників вже не вступає до закладів вищої освіти взагалі (тому кількість таких випускників і є стабільною).

Джерелом даних щодо загальної кількості випускників є певна звітність обласних управлінь, яка складається на основі певної поточної звітності шкіл і інших закладів середньої освіти. Даними фахівців, а це приблизно 6-9% випускників загальноосвітніх закладів із повною середньою освітою мають бажання навчатися у іноземних вищих навчальних закладах (а тому випускники із західних регіонів країни становлять – до 14%) [62]. Саме частка таких випускників щороку збільшується на 0,4 – 0,6%. Окрім того, приблизно 7-9% (у середньому – 8%) випускників не бажають вже продовжувати навчання у закладах системи сучасної вищої освіти [63]. На основі таких даних можемо побудувати прогноз необхідної кількості абітурієнтів, які мають бажання вступати до закладів вищої освіти України. Окрім того, споживачами освітніх послуг вітчизняних закладів є іноземні громадяни. З метою прогнозування варто припустити, що кількість таких іноземних громадян, що мають намір учитися в вітчизняних навчальних закладах, залишатиметься на стабільному рівні попереднього року.

На основі представлених припущень зроблено прогноз кількості майбутніх абітурієнтів, які планують споживати освітні послуги у закладах

вищої освіти України для здобуття рівня вищої освіти за рівнем “бакалавр” (а за старою класифікацією – заклади вищої освіти III-IV р акредитації).

Таблиця 3.18

Прогноз кількості потенційних споживачів (абітурієнтів) на ринку освітніх послуг України, що бажають навчатися у вищих навчальних закладах для здобуття рівня вищої освіти “бакалавр”

№	Показники	Навчальний рік				
		2016/17	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21
1	2	3	4	5	6	7
1.	Кількість учнів, що навчаються на другому етапі середньої освіти, тис.осіб {на основі оцінки Держстату}	655,0	624,0	590,0	565,0	540,0
2.	Кількість випускників середніх шкіл, тис.осіб	327,5	312,0	295,0	282,5	270,0
3.	Частка випускників, що бажають учитися за кордоном, %	7,3	7,6	7,9	8,2	8,5
4.	Кількість випускників, що бажають учитися за кордоном, тис.осіб	23,9	23,7	23,3	23,2	22,9
5.	Частка випускників, що не бажають продовжувати освіту у вищих навчальних закладах, %	7,0	7,0	7,0	7,0	7,0
6.	Кількість випускників, що не бажають продовжувати освіту у вищих навчальних закладах, тис.осіб	22,9	21,8	20,6	19,8	18,9
7.	Кількість іноземних абітурієнтів, тис.осіб	24,4	24,0	23,6	23,2	22,8
8.	Загальна кількість абітурієнтів за рівнем “бакалавр”, тис.осіб	299,1	290,5	274,7	262,7	251,0

*Джерело: складено за даними Держстату. Розрахунки автора.

За аналогічним розрахунковим методичним підходом варто спрогнозувати загальну кількість майбутніх абітурієнтів, які бажають навчатися у закладах вищої освіти для здобуття необхідного рівня “молодший бакалавр”, “магістр”, а також у аспірантурі, докторантурі.

Враховуючи припущення, що кожного року певна кількість закладів вищої освіти зменшуватиметься на 8 од., можемо прогнозувати певну середню кількість абітурієнтів в розрахунку на один заклад вищої освіти. Результати розрахунків відображені в табл. 3.19.

Таблиця 3.19

Прогноз окремих показників розвитку ринку освітніх послуг

№	Показники	Навчальний рік				
		2016/17	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21
1	Загальна кількість абітурієнтів й рівнем “бакалавр”, тис. ос.	299,1	290,5	274,7	262,7	251,0
2	Кількість закладів вищої освіти, які мають право надавати повну вищу освіту, од.	270	263	256	249	242
3	Середня кількість вступників (абітурієнтів) в розрахунку на один заклад вищої освіти, осіб / од.	1107	1104	1073	1055	1037

**Джерело: складено за даними Держстату. Розрахунки автора.*

Тобто прогнозування кількості потенційного попиту на ринку освітніх послуг, на думку фахівців [64-65], має виконуватися й на науково обґрунтованій методологічній основі й давати необхідну аналітичну інформацію, яка надалі може використовуватись для розподілу державного замовлення, обґрунтування кількості ліцензійних місць, можливого проектування мережі закладів вищої освіти тощо.

Отже, головною метою реформування сфери вищої освіти має бути проголошено необхідності підвищення рівня конкурентоспроможності

вітчизняної освіти, її інтеграції з єдиним міжнародними освітніми стандартами, встановлення реальної (й законодавчо задекларованої) автономії закладів вищої освіти [46]. З метою досягнення цієї цілі варто: створити єдиний освітній простір; забезпечити підвищення якості освіти; забезпечення доступності до якісної освіти, спадкоємність необхідних рівнів освіти їх наступність (дошкільна, початкова, середня, позашкільна, професійно-технічна, вища, післядипломна, освіта впродовж всього життя); підвищення ефективності фінансування освіти.

Удосконалення системи державного регулювання освітою повинно включати:

- формування єдиної освітньої політики, шляхом забезпечення наступності між кожним рівнями освіти;
- забезпечення підвищення самостійності навчальних закладів щодо розпорядженні фінансовими ресурсами;
- оптимізаційні мережі навчальних закладів із урахуванням демографічних та економічних реалій і необхідності підвищення рівня якості освіти (формування освітніх округів, раціоналізація мережі шкіл, реформування існуючої системи інтернатних закладів; поступове передавання функцій управління профтех закладам на місцевий рівень; формування укрупнених регіональних ЗВО);
- перегляд більш застарілих типових штатних нормативів.

До механізмів підтримки ефективності інноваційного розвитку вищої освіти є [28; 43]:

- розробка і впровадження національної системи оцінювання якості освіти; формування незалежних кваліфікаційних центрів, також для підтвердження кваліфікацій та європейській системі стандартів; стимулювання щодо створення незалежних національних ЗВО;
- широке запровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчальних закладах;

- є узгодження кваліфікаційних характеристик, відповідних стандартів і навчальних програм з освітньо-кваліфікаційними вимогами щодо робочих місць;

- є мотивація роботодавців до участі у підготовці навчальних програм, узгодження із ними освітніх та професійних стандартів; масштабне запровадження програм щодо стажування на виробництві;

- є розподіл у ЗВО навчальних програм академічного та практичного профілю, інноваційний розвиток професійно-орієнтованої вищої освіти.

- забезпеченість доступності освіти шляхом певного запровадження Національної рамки кваліфікацій, стимулювання інноваційного розвитку системи “освіта впродовж життя”.

Фактором ефективності інноваційного розвитку вищої освіти є забезпечення підвищення ефективності фінансування сфери освіти, що має включати [28; 43]:

- розробку й перехід до єдиного стандарту щодо вартості навчання одного учня/студента;

- також перехід щодо фінансування навчальних закладів від певного принципу утримання закладів до принципу розробки їх бюджетів, зважаючи на кількість учнів і стандарт вартості навчання певного одного учня/студента;

- є розширення можливостей навчальних закладів залучати додаткові кошти щодо легалізації інституту “ендаументу” – благодійність цільових некомерційних фондів; широке використання грантової підтримки дослідних проектів і освітніх інновацій; розширення списку певних платних послуг, що надаються відповідним навчальними закладами;

- є зміна підходів до формування державного замовлення у підготовці фахівців і на основі впровадження прогнозу щодо потреб економіки (країни).

У 2016 р. затверджено новий Закон України “Про вищу освіту” [40]. Як вказано в преамбулі такого закону, він встановлює основні нормативно-правові, організаційно-інституційні, фінансові засади функціонування сфери

вищої освіти, створює умови з посилення співпраці державних органів та бізнесу з закладами вищої освіти на принципах автономії закладів, поєднання освіти із наукою та виробництвом у напрямку підготовки конкурентоспроможного людського капіталу і високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації кожного, забезпечення потреб суспільства, й ринку праці і держави у кваліфікованих кадрах [40].

Закон “Про вищу освіту” встановлює правові правила щодо регулювання діяльності закладів вищої освіти, у тому числі щодо організації освітньої діяльності, реалізації принципів управління, здійснення фінансування. А саме, задекларовано автономність діяльності вищих навчальних закладів: тобто “автономія вищої освіти – самостійність, незалежність та відповідальність вищої освіти у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свободи, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішні засади управління, економічної й іншої діяльності, самостійного добору та розстановки кадрів в межах, встановлених цим Законом» [40].

Одним з провідних способів щодо впливу державу на складні суспільні процеси є саме програмно-цільове управління. Програмно-цільове управління сприяє організувати вплив на певні об’єкти і процеси з урахуванням прогнозованого (бажаного) та результату (цілей, завдань, і критеріїв тощо). Засади розроблення, затвердження і виконання державних цільових програм визначають які приписи Закону України “Про державні цільові програми” від 18.03.2004 р. № 1621-IV [66].

Отже програмно-цільове управління і державні цільові програми є важливим механізмом державного впливу на результативність і ефективність виробництва (надання) певних освітніх послуг у закладах вищої освіти України [67].

Приписи які реформують та подальшо розвивають систему вищої освіти (в тому числі вищих навчальних закладів) за часи своєї незалежності України визначено: це Державною програмою “Освіта” (Україна XXI ст),

затвердженій порядком Постанови Кабінету Міністрів України від 03.11.1993 р. № 896; Указом Президента України від 12.09.1995 року. № 832/95 “Про основні напрями реформування вищої освіти в Україні”; Указом Президента України від 7 червня 2000 р. № 773/2000 р. також “Про міністерство освіти і науки”; Національною доктриною розвитку освіти, затвердженою Указом Президента України від 17.04.2002 року. № 347/2002; Програмою дій щодо певної реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України затвердженою наказом Міністерства освіти та науки України від 23.01.2004 року. № 49; Указом Президента України від 17.02.2004 р. № 199/2004 “Про заходи щодо вдосконалення системи вищої освіти в Україні”; Державною програмою розвитку вищої освіти на 2005-2008 роки, затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України від 08.09.2004 р. № 1183; також Державною цільовою науково-технічною та соціальною програмою “Наука в університетах” у 2008-2012 роки, затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України 19.09.2007 р. № 1155, й іншими програмними документами у сфері вищої освіти [28].

Варто відмітити Державну цільову науково-технічну та соціальну програму “Наука в університетах” на 2008-2012 роки [68]. Вона має комплексний характер і спрямована на активізацію наукової діяльності університетів та поглиблення її взаємодії з навчальним процесом з метою підготовки нового покоління кваліфікованих фахівців для наукоємних галузей національної економіки та виконання конкурентоспроможних наукових розробок, провадження інноваційної діяльності у ринкових умовах із урахуванням цілей і завдань розвитку національної інноваційної системи [28;59].

Метою Програми також є забезпечення створення правових, економічних та організаційних умови для активізації наукової діяльності і поглиблення його взаємодії із навчальним процесом і університетах, утворення університетів дослідницького типу, запровадження саме нових організаційно-структурних форм наукової підготовки кваліфікованих

фахівців і виконання конкурентоспроможних наукових розробок, зокрема науково-навчальних центрів [68]. Розв'язання проблеми здійснюється шляхом активізації наукової діяльності і поглиблення їх взаємодії із навчальним процесом у університетах та забезпечується приведенням нормативно-правових актів та їх відповідність із завданням Програми щодо: саме удосконалення механізму залучення наукових працівників і до підготовки кваліфікованих фахівців; стимулювання університетів і до активізації роботи із проведення наукових досліджень і підвищення їхніх ефективностей; підтримки розвитку науково-навчальних центрів, що здійснюють поглиблену наукову підготовку кваліфікованих фахівців та забезпечують; нарощування обсягу бюджетного фінансування наукових досліджень університетів та зміцнення їх матеріально-технічної бази; утворення університетів дослідницького типу; виконання конкурентоспроможних наукових розробок тощо. Завдання Програми включають виконання необхідних заходів щодо вдосконалення нормативно-правової бази із метою активізації наукової діяльності університетів; утворення науково-навчальних центрів за участю університетів та наукових установ національної і галузевих академій й у регіонах із високим науковим потенціалом; розроблення механізму підвищення зацікавленості підприємств у проведенні наукових досліджень в університетах; послідовного збільшення видатків із державного бюджету і на наукові дослідження та в університетах відповідно щодо Законів України “Про наукову та науково-технічну діяльність” [69] та “Про освіту” [30].

Одним із викликів розвитку вищої освіти є саме вплив глобалізаційних процесів. Інтеграція вітчизняної освіти, і як зазначено в Національній доктрині розвитку освіти, базується ще на таких засадах [70]:

- це пріоритети національних інтересів;
- це збереження та розвиток інтелектуального потенціалу нації;
- це миротворча спрямованість міжнародного співробітництва;
- це системний та взаємовигідний характер співробітництва;

- це толерантність в оцінюванні здобутків освітніх систем зарубіжних країн і адаптація цих здобутків до потреб національної системи освіти.

Важливим напрямом запровадження в Україні щодо вимог Болонської декларації і є забезпечення належної мобільності студентів і викладачів. Сьогодні в національній системі вищої освіти спостерігається підвищення динаміки внутрішньої мобільності [70]. Спрощена процедура прийняття рішення про переведення студентів з одного вищої освіти до інших. Водночас у системі вищої освіти України ще не відчувається ефекту від міжнародної академічної мобільності, навчання і стажування у закордонних навчальних закладах не передбачене навчальними планами.

Тому ключовим аспектом функціонування системи вищої освіти саме є підтримка реальної (а не декларативної) автономії вищих навчальних закладів. Сьогодні окремі приписи щодо автономії сучасних вітчизняних університетів, а також їх академічні свободи регламентує безпосередньо Закон України “Про вищу освіту” [30]. Також ці приписи мають переважно декларативний характер або ж закріплюють стандарти, які є традиційними. Також залишаються нерозв’язаними проблеми розширення повноважень закладів вищої освіти щодо проведення сучасної кадрової політики, регламентування умов щодо вступу на навчання, певного розподілу фінансових ресурсів, прозорості і для громадського контролю всієї їхньої академічної також фінансової діяльності [67].

Отжк, як йшлося вище, саме Законом України “Про вищу освіту” гарантується автономія вищих навчальних закладів. Також Закон декларує, що “автономія вищої освіти зумовлює необхідність таких самоорганізації та саморегулювання, які і є відкритими до критики, служать громадському інтересові, та встановленню істини стосовно викликів, що постають перед державою і суспільством, здійснюються прозоро і публічно” [30].

Так ст. 46 Закону України “Про вищу освіту” встановлено, що автономія вищої освіти – це самостійність, незалежність та відповідальність вищої освіти в прийнятті рішень щодо розвитку академічних свобод, організації

наукових досліджень, освітнього процесу, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору й розстановки кадрів та у межах, передбачених цим Законом. Частиною 2 цієї статті визначено, що права вищої освіти, які й окреслюють зміст його автономії, визначені Законом України “Про вищу освіту” та не можуть бути обмежені іншими законами й відповідними нормативно-правовими актами [30].

Однак, на нашу думку, у існуючій редакції Закону України “Про вищу освіту” механізми такої практичної реалізації діяльності закладів вищої освіти на засадах автономії визначені недостатньо. Саме, заклади вищої освіти державної і комунальної форм власності мають статус бюджетних установ, а тому й такі заклади мають будувати свою діяльність із обмеженнями, встановленими Бюджетним кодексом України й іншими актами бюджетного законодавства. Крім того, на практиці діяльність закладів вищої освіти регулюється та численними підзаконними нормативно-правовими актами, також рішеннями органів державної влади й управління, інструктивними документами тж листами (особливо у сфері ліцензування, атестації, визначення штатного розпису, акредитації, встановлення нормативів у сфері оплати праці та ін).

Отже, держава має вжити додаткових заходів і для запровадження реальної (тому лише законодавчо задекларованої) автономії навчальних закладів вищої освіти. Зокрема, буде доцільним надати вищим навчальним закладам державної і комунальної форми власності статусу некомерційної організації (також не бюджетної установи), що дасть керівникам закладів більшу самостійність та у фінансовому плануванні, забезпеченні доходів, здійсненні витрат.

Також статус некомерційної установи дасть змогу вищим навчальним закладам не сплачувати податок в на прибуток та спростити бухгалтерський облік (але при умові спрямування всіх доходів на безпосереднє фінансування статутної діяльності). У цьому контексті доцільна подальша лібералізація системи управління вищою освітою, децентралізація системи

сфери вищої освіти. Варто а орієнтуватися на становлення ЗВО як активних суб'єктів ринку і пов'язане з цим засвоєння нових практик – пошук грантів, отримання відповідних банківських кредитів, укладання договорів із промисловими корпораціями, формування комерційних програм та дочірніх навчальних закладів спільно із іншими університетами. Відповідне зміцнення і розвиток європейської інтеграційної функції певних університетів, зростання соціально-економічних заохочень та інтеграції університетів з відповідними європейським освітніми системами [63].

Одним з результатів удосконалення сфери вищої освіти як специфічної сфери економічної діяльності повинне бути досягнення збалансованості між попитом та пропозицією і на ринку праці [43]. Тобто говоримо про розв'язання значного комплексу проблем а саме починаючи від визначення мережі закладів вищої освіти та закінчуючи певними методичним забезпеченням планування державного замовлення і на підготовку спеціалістів із вищою освітою. Варто орієнтуватися на інноваційний розвиток співробітництва між закладами вищої освіти та бізнес-середовищем, й соціальними партнерами.

Отже, для сприяння інноваційному розвитку сфери вищої освіти в Україні необхідно налагодити ефективний механізм його державного регулювання, який, перш за все, передбачає удосконалення існуючої нормативно-правової бази у контексті становлення інформаційної економіки. Аналіз державного регулювання інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні дав змогу окреслити основні проблемні напрями та визначити пріоритетні заходи з його удосконалення: усталеність стратегічних напрямів реформ у сфері вищої освіти; моніторинг результативності законодавства з офіційним їх оприлюдненням; налагодження механізмів соціального партнерства в сфері вищої освіти; розроблення та впровадження національної системи оцінювання якості освіти; створення незалежних кваліфікаційних центрів, у т. ч. для підтвердження кваліфікацій у європейській системі стандартів; широке запровадження інформаційно-комунікаційних технологій

у сфері вищої освіти; узгодження кваліфікаційних характеристик, стандартів і навчальних програм з освітньо-кваліфікаційними вимогами робочих місць; мотивація роботодавців також до участі в підготовці навчальних програм, узгодження із ними освітніх та професійних стандартів; масштабне запровадження програм стажування на виробництві; розвиток професійно-орієнтованої вищої освіти. Тому, виникає необхідність розробки нового Закону України «Про інноваційний розвиток вищої освіти» або ж удосконалення вже існуючих шляхом внесення відповідних змін щодо: відповідальності в сфері управління за результати проаналізованого інноваційного розвитку сфери вищої освіти; інноваційної інфраструктури інституційного забезпечення соціально-економічних взаємовідносин між можливими учасниками системи інноваційного розвитку сфери вищої освіти (вища освіта, реальна економіка, державата громадськість).

Висновки до розділу 3.

1. Констатовано, що позитивними результатами забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні упродовж останніх років є: перш за все зростання питомої ваги державних витрат на вищу освіту і питомої ваги докторів та кандидатів наук; значне збільшення кількості дослідників сфери вищої освіти, які проводять ь наукові дослідження та розробки; зростання обсягів фінансування наукових досліджень та розробок й у вищій освіті (суттєво збільшилось фінансування науково-технічних розробок). Також, розраховані відносні показники обсягу ВВП на одну грн державних витрат на вищу освіту і обсягу реалізованої інноваційної продукції на одного зайнятого із вищою освітою за досліджуваний період знизилися приблизно удвічі, що негативно впливає і на інноваційний розвиток сфери вищої освіти України.

2. На основі проведеного дослідження із використанням економіко-математичних і експертних методів, обґрунтовано та апробовано сукупність чинників, які найбільш відчутно впливають на формування і реалізацію

стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки України. Такі чинники представлено в трьох групах: 1) макроекономічні (демографічна криза, яка проявилася через стрімке зниження абітурієнтів; обмеження бюджетних ресурсів, що проявилася у зниженні обсягів фінансування сфери вищої освіти; непрогнозована інфляція, через яку заклади вищої освіти не може планувати власну певну цінову політику та інші); 2) також секторальні (принципово різний статус закладів сфери вищої освіти; відсутність стандартизованих методик формування ціни вироблених (наданих) освітніх послуг, через що заклади сфери вищої освіти і в конкурентній боротьбі часто вдаються також до цінових методів просування таких послуг та ін.); 3) певним чином регуляторні (жорстке регламентування різних складників операційної діяльності; наявність спеціалізованих органів та й установ, які здійснюють державний контроль та нагляд при виробництві (наданні) освітніх послуг у сфері вищої освіти тощо.).

3. У контексті визначення результативності стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки вагоме значення має реалізація диверсифікованого підходу до забезпечення інноваційного розвитку вищої освіти в Україні. З цією метою у роботі здійснено інтегральну оцінку рівня забезпечення інноваційного розвитку вищої освіти в Україні у розрізі складових методичного підходу, запропонованого автором у другому розділі дисертаційної роботи. Проведене інтегральне щодо оцінювання дозволило ідентифікувати ключові проблеми у контексті інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах становлення інформаційної економіки та, на цій основі, визначити напрями їх вирішення у контексті безпосереднього формування відповідної стратегії.

4. Аналіз державного регулювання інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні дав змогу окреслити основні проблемні напрями та визначити пріоритетні заходи з його удосконалення: усталеність стратегічних напрямів реформ у сфері вищої освіти; моніторинг результативності

законодавства з офіційним їх оприлюдненням; налагодження механізмів соціального партнерства в сфері вищої освіти; розроблення та впровадження національної системи оцінювання якості освіти; створення незалежних кваліфікаційних центрів, у т. ч. для підтвердження кваліфікацій у європейській системі стандартів; широке запровадження інформаційно-комунікаційних технологій у сфері вищої освіти; дотримання кваліфікаційних характеристик, певних стандартів і навчальних програм з освітньо-кваліфікаційними вимогами робочих місць; мотивації роботодавців також до участі в підготовці навчальних програм, узгодженням з ними освітніх та професійних стандартів; масштабне запровадження програм щодо стажування на реальному виробництві; розвиток професійно-орієнтованої ланки сфери вищої освіти.

Список використаної літератури до розділу 3.

1. QS Higher Education System Strength Rankings 2016 URL: <http://www.topuniversities.com/system-strength-rankings/2016>.
2. Human Development Report 2015 URL: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2015_human_development_report.pdf.
3. QS Higher Education System Strength Rankings 2016 URL: <http://www.topuniversities.com/system-strength-rankings/2017>.
4. The Global Competitiveness Report 2012-2013 URL: http://www.3.weforum.org/docs/WEF_GSR_Report_2012-12.pdf.
5. The Global Innovation Index 2015 URL: <https://www.globalinnovationindex.org/userfiles/file/reportpdf/GII-2015-v5.pdf>.
6. The Human Capital Report 2015 URL: <http://reports.weforum.org/human-capital-report-2015/>.
7. Universitas 21 Ranking of National Higher Education Systems URL: <http://www.universitas21.com/article/projects/details/152/u21-ranking-of-national-higher-education-systems>.
8. OECD URL: <http://www.oecd.org/>

9. Заклади вищої освіти України [статистичний довідник]. К.: Держстат, 2016. 380 с.
10. Економічні аспекти проблем розвитку вищої освіти в Україні [монографія] / І.М.Грищенко, С.В.Захарін, І.О.Тарасенко та ін. за ред. член.-кор. НАПН України І.М.Грищенка. Х.: ХНУ, 2013. 478 с.
11. Економічні умови забезпечення якості освітніх послуг в системі вищої освіти [монографія] / І.М.Грищенко, С.В.Захарін, І.О.Тарасенко та ін. за ред. член.-кор. НАПН України І.М.Грищенка. К.: Педагогічна думка, 2012. 364 с.
12. Надрага В.І. Соціальні ризики в контексті євроінтеграційних стратегій України. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 9. С. 325-332.
13. Бойченко М.І. Розвиток наукових шкіл у дослідницьких університетах. *Вища освіта*. 2016. № 1. С. 5-8.
14. Луговий В.І. Фінансово-економічне забезпечення дослідницько-інноваційної діяльності вітчизняної та світової вищої освіти: порівняльний аналіз. *Вісник КНУТД*. 2012. № 4. С. 13-22.
15. Евтух А. Т. Наука и образование в эпоху перемен. *Актуальные проблемы экономики*. 2007. № 9 (75). С. 12-23.
16. Харчишина О. Корпоративний навчальний центр: функції та роль у формуванні організаційної культури. URL: http://conftiapv.at.ua/publ/konferenciji_2014/section_5/.
17. Мальцева Г.А. Сучасний стан об'єктів університетської інноваційної інфраструктури в Російській Федерації. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 8. С. 71-80.
18. Янковець Т.М. Обґрунтування взаємозв'язку стратегічного управління підприємством й інноваційного його розвитку. *Проблеми науки*. 2009. № 6. С. 26-31.
19. Кучеренко Д.Г. Стратегії розвитку освітніх систем країн світу [монографія] / Д.Г.Кучеренко, О.В.Мартинюк. К.: ІПК ДСЗУ, 2014. 312 с.

20. Финансирование высших учебных заведений и предоставление образовательных трансфертов в странах ОЭСР. URL: http://finis.rsue.ru/2000_N1/vuz_oesr.htm.
21. Боголіб Т. М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в трансформаційний період / Т. М. Боголіб. К: Знання, 2006. 324 с.
22. Кучеренко Д.Г. Досвід організації фінансування вищої освіти в зарубіжних країнах. *Вісник КНУТД*. 2012. № 4. С. 86-92.
23. Янковець Т.М. Обґрунтування взаємозв'язку стратегічного управління підприємством й інноваційного його розвитку. *Проблеми науки*. 2009. № 6. С. 26-31.
24. Федулова Л.І. Актуальні проблеми менеджменту в Україні [монографія] / Л.І.Федулова. К.: Фенікс, 2005. 320 с.
25. Экономическая стратегия фирмы [учебное пособие; 3-е изд., испр.] / под ред. проф. А.П.Градова. СПб.: СпецЛит, 2000. 589 с.
26. Заюков І. Проблеми та перспективи розвитку в Україні професійного навчання кадрів на виробництві. *Економіка України*. 2008. № 6. С. 80-87.
27. Авксентьев М.Ю. Базова концепція розвитку підприємницького університету та можливості його створення в Україні. *Вісник КНУТД*. 2015. № 5. С. 451-461.
28. Економічні умови забезпечення якості освітніх послуг в системі вищої освіти [монографія] / І.М.Грищенко, С.В.Захарін, І.О.Тарасенко та ін. за ред. член.-кор. НАПН України І.М.Грищенка. К.: Педагогічна думка, 2012. 364 с.
29. Вітренко Ю.М. Державне замовлення на освітні послуги: напрями поліпшення діючої моделі (прагматичний аспект). *Вісник КНУТД*. 2015. № 5. С. 111-128.
30. Закон України "Про освіту" URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
31. Надрага В.І. Соціальні ризики в контексті євроінтеграційних стратегій України. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 9. С. 325-332.

32. Андрущенко В. Економіка освіти ринково спрямованого суспільства. *Вища освіта України*. 2002. № 2. С. 10 – 11.
33. Економіка вищої освіти України : тенденції та механізм розвитку [монографія] / за ред. акад. НАПНУ В. П. Андрущенка. К. : Педагогічна преса, 2006. 208 с.
34. Бюджетний кодекс України URL: www.rada.gov.ua.
35. Грищенко І.М. Підприємницькі аспекти трансформації закладів вищої освіти України. *Вісник КНУТД*. 2015. № 5. С. 50-64.
36. Захарін С.В. Фінансування розвитку системи вищої освіти України: проблеми і перспективи. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 9. С. 113-119.
37. Лібанова Е. Кому вигідна дешева робоча сила? *Дзеркало тижня*. 2007. № 16/17. С. 10.
38. Заюков І. Проблеми та перспективи розвитку в Україні професійного навчання кадрів на виробництві. *Економіка України*. 2008. № 6. С. 80-87.
39. Мурашко М.І. Адаптація матричних методів до умов стратегічного розвитку регіональної вищої школи. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=204>.
40. Закон України “Про вищу освіту” URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
41. Якубек П. Особливості інноваційного розвитку вищої освіти в умовах інформаційної економіки. *Формування фінансово-економічної системи управління в сучасних ринкових умовах*: монографія / за наук. ред. д.е.н., проф. Маргасової В. Г., к.е.н. Андросенко О.О. Чернігів: ЧНТУ, 2018. С. 220-244.
42. Якубек П. Сучасний стан інноваційного розвитку вищої освіти в Україні. *Науково-практичний журнал «Причорноморські економічні студії»*. 2018. Випуск 31. С.196-201.

43. Натрошвілі С.Г. Стратегічні орієнтири розвитку системи вищої освіти в умовах сучасних соціально-економічних трансформацій. *Економічний вісник університету*. 2012. № 18/2. С. 125-129.
44. Нижник В.М. Зовнішні та внутрішні чинники формування ефективної фінансово-господарської діяльності вищих навчальних закладів. *Вісник КНУТД*. 2012. № 4. С. 460-468
45. Никифоров А.Є. Інтелектуальний потенціал та інтелектуальний капітал: критерії розмежування. *Проблеми науки*. 2014. № 7. С. 2-9.
46. Новікова І.Е. Кредит як чинник прогресивних змін в інституті вищої освіти: досвід зарубіжжя. *Економіка і управління*. 2015. № 2. С. 35-40.
47. Овсянюк О.Ф. Управлінські інновації: теорія і практика. *Проблеми науки*. 2014. № 9. С. 40-43.
48. Мочерний С.В. Методологія інноваційного дослідження / С.В.Мочерний. Львів: Світ, 2001. 416 с.
49. Modigliani F. The cost of capital, corporation finance and the theory of investment. *The Americal Economic Review*. 1958. Vol. 48. P. 261-297.
50. Дудко П.М. Науково-практичні основи формування конкурентних переваг в системі стратегічного управління сферою вищої освіти. *Проблеми науки*. 2015. № 5. С. 55-60.
51. Тенденции и основные направления развития высшего образования в Европе: некоторые выводы. *Социология образования*. 2004. № 5. С. 47–50.
52. Гальчинський А.Є. Основи економічної теорії [підручник] / А.Є.Гальчинський, П.С.Єщенко, Ю.І.Палкін. К.: Вища освіта, 1995. 471 с.
53. Структурные изменения в высшей школе Великобритании: Обзор / Подг. И. Г. Животовская. *Экономика образования*. 2003. № 4. С. 69–72.
54. Економічні основи інноваційного розвитку закладів вищої освіти України [монографія] / за ред. В.І.Лугового. К.: Педагогічна преса, 2009. – 384 с.

55. Гріценко А. Глобальна криза як форма сучасної фінансово-економічної динаміки. *Економіка України*. 2013. № 4. С. 37-47.
56. Мусіна Л.А. Трикутник знань у національній інноваційній системі України: напрями реформування та комплексного розвитку інституцій. *Вісник Інституту економіки та прогнозування*. 2013. С. 68-72.
57. Виноградова Н. Гносеологічний аспект дослідження законів державного управління. *Зб. наук. пр. ЛРДУ НАДУ*. за заг. ред. А. О. Чемериса. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2002. 226 с.
58. Біла С.О. Вплив чинників і діалектики розвитку ринкових відносин на реформування системи вищої освіти в Україні. *Вісник КНУТД*. 2014. № 5. С. 120-124.
59. Якубек П. Основні чинники формування стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки. *Моделювання регіональної економіки*. Івано-Франківськ, 2017. Вип. 30(2). С.414-418.
60. Гримблат С. О. Проблемы оптимизации высшего образования (на модели менеджмента и психологии) [монографія] / С.О.Гримблат, И.К.Сосин. Х.: Факт, 2004. 720 с.
61. Кремень В.Г. Підвищення економічної ефективності освіти України: концептуальні засади вирішення проблеми. *Вісник КНУТД*. 2015. № 5. С. 16-26.
62. Мурашко М.І. Віртуалізація ринку освітянських послуг. *Актуальні проблеми економіки*. 2017. № 4. С. 289-293.
63. Україна у вимірі економіки знань [монографія] / за ред. акад. НАН України В. М. Гейця. К.: Основа, 2006. – 592 с.
64. Іванов Ю. Конкурентоспроможність закладів вищої освіти споживчої кооперації на ринку освітніх послуг України. *Українська кооперація*. № 4. 2014. С. 58-70.
65. Juraj T., **Yakubek P.** Náznaky zainteresovaných ľudských zdrojov na reformu Finančnej správy v Slovenskej republike = Opinions of involved human

resources on the reform of Financial administration in the Slovak Republic. *Verejná správa a spoločnosť = Opinions of involved human resources on the reform of Financial administration in the Slovak Republic*. Košice : UP JŠ, 2015. Roč. XVI., č. 1, 2015, s. 57-71.

66. Закон України “Про державні цільові програми” URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

67. Кочарян І.С. Економічна ефективність регуляторної політики держави у сфері регіональної вищої освіти. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 8. С. 187-193.

68. Писарюк С.Н. Основы управления экономической эффективностью операционной деятельности. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 8. С. 145-149.

69. Закон України “Про наукову і науково-технічну діяльність” URL: <http://www.profcom.sumdu.edu.ua>

70. Степко М.Ф. Деякі проблеми та шляхи модернізації системи вищої та післядипломної освіти України в сучасних соціально-економічних умовах. *Вища освіта*. 2016. № 1. С. 156-160.

Результати третього розділу представлені у публікаціях автора [41;42;59;65]

РОЗДІЛ 4. СВІТОВИЙ ДОСВІД СТРАТЕГІЧНОГО ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СФЕРИ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА НАПРЯМИ ЙОГО АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ У ПЕРІОД СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

4.1. Інтеграційні процеси у сфері вищої освіти та їхній вплив на інноваційний розвиток в умовах інформаційної економіки

Знання, новітні технології й інновації стають основними чинниками для забезпечення конкурентоспроможності (як на рівні національної економіки, так й на рівні окремих компаній тощо). Усвідомлення економічної сутності цих процесів дало поштовх і для розвитку концепцій про нову роль вищої освіти, призначенням якої полягає у підготовці належної кількості фахівців із новітніми знаннями, а також формуванні та у випускників умінь і навичок продукування нового знання. Вища школа як соціальний інститут завжди мала інтернаціональну природу. Навіть у минулі сторіччя існувала академічна і студентська мобільність, викладачі також обмінювалися досвідом та результатами наукових розвідок [1].

Процеси глобалізації і інтернаціоналізації вищої освіти умовно можна поділити на чотири такі етапи [1-3]:

- із початку виникнення перших університетів та до XVIII ст.; цей період вже відзначений поширенням ренесансної культури, становленням і утвердженням закладів вищої освіти (або університетів) як так званих центрів духовного, культурного і наукового життя суспільства;

- Це друга половина XVIII ст. – середина XX ст.; у цей період більш розвинені країни починають та “експортувати” стандарти побудови і своїх освітніх систем у менш розвинені; нарощується та обмін знаннями між закладами вищої і освітирізних країн; також підтримується міжнародна академічна їх мобільність;

– Це середина ХХ ст. – початок 90-х рр. ХХ ст.; так пожвавлення міжнародної мобільності викладачів і студентів в зв’язку із лібералізацією політичних систем різних країн та закінченням “холодної війни”; заклади вищої освіти та виступають ініціаторами певних й суспільних перетворень; активізуються міжнародні та наукові проекти за участю вищих закладів; так формується світовий ринок освітніх послуг;

– із початку 90-ті роки ХХ ст. – це “масовізація” вищої освіти; також стрімке збільшення кількості іноземних студентів; ініціювання низки стипендіальних програм для іноземних студентів і студентів, які бажають навчатися за кордоном; стандартизація показників якості вищої освіти; уніфікація навчальних програм; розгортання програм дистанційного навчання.

Процес глобалізації світової соціально-економічної системи прямо стосується та вищих навчальних закладів, оскільки вони є одночасно й соціальними інститутами, та суб’єктами міжнародної взаємодії, та економічними агентами, та носіями національних традицій.

Тобто глобальні тенденції розвитку освітніх систем, й у тому числі у сфері вищої освіти, що створюють передумови для вивчення, узагальнення та поширення результатів досвіду розроблення та реалізації стратегічних рішень і на рівні провідних закладів вищої освіти різних країн всього світу [4].

Фахівці [5] відмічають також концептуальну схожість стратегічних орієнтирів і завдань національних політик країн ОЕСР у сфері вищої освіти, а також відчутне врахування інтересів закладів вищої освіти як організацій, що продукують освітні послуги у конкурентному ринковому середовищі. Заклади вищої освіти сприймаються і як установи, що представляють наукову й освітню спільноту й національному і глобальному (інтернаціональному) масштабах.

Саме глобалізацію вищої освіти характеризують такі основні тенденції, що суттєво впливають і на характер управлінських процесів та вищих навчальних закладах [4; 5; 6]:

- стандартизації навчальних програм і на наднаціональному рівні, що зумовлено перш за все потребами ринку праці;
- процес інтернаціоналізації навчального процесу і освітньої діяльності, відкриття доступу до інтернаціональних певних форм фінансування діяльності закладів освіти;
- необхідність підтримки гарної якості освіти (на рівні всіх світових стандартів), що є й неодмінною умовою виживання вищої освіти у ринкових умовах;
- також необхідність поєднання навчальної і наукової діяльності, широкого впровадження освітніх інновацій, зумовлених тенденціями глобалізованої економіки.

Тому на практичному рівні заклади вищої освіти, вже відповідаючи на виклики глобалізації освітніх систем, мають бути заходи зі стандартизації й уніфікації навчальних програм, упроваджувати адаптовані світовим досвідом інноваційних технології, формувати гармонізовані із міжнародними документами вимоги до відповідної кваліфікації випускників. Вже під впливом глобальних дослідницьких щодо мереж і сучасних інформаційно-комунікаційних технологій заклади вищої освіти мають кардинально оновлювати організацію процесу наукових досліджень і навчально-методичної діяльності [7].

Водночас стратегічний розвиток вищої освіти, який вже прагне до лідерства у певній сфері діяльності, зумовлений сукупністю особливостей, серед яких мають бути: соціально-економічні, політичні, демографічні особливості країни, суспільства, ступінь розвитку інтелектуального потенціал, характер інноваційних процесів, рівень розвитку всієї сфери матеріального виробництва (тобто промисловості), наявність певних природних ресурсів та ін.

Тому, інтернаціоналізація і глобалізація у сфері вищої освіти, яка на сучасній практиці проявляється в основному у різних формах міжнародної діяльності закладів освіти, зумовлена як внутрішнім, так і зовнішнім впливом. Серед внутрішніх є необхідність задоволення потреб національних економік країн у кваліфікованих кадрах, й прагнення до збереження відповідної національної ідентичності у глобалізованому світі. Серед зовнішніх це підтримка конкурентоспроможності відповідних національних економік у всьому світовому господарстві, забезпечення доступу і до світових інформаційних ресурсів, упровадження певних технологій світового рівня [8].

У результаті глобалізації сфери вищої освіти формується світовий ринок освітніх послуг, який на практичному рівні проявляється у експорті освітніх послуг, та імпорті освітніх послуг, зростання іноземних споживачів саме освітніх послуг (студентів), у міжнародну взаємодію вищих закладів. Лідерами у показниках залучення іноземних студентів і на навчання є саме США, Австралія, Німеччина, Велика Британія. Понад 84% іноземних студентів також приймають на навчання країни ОЕСР [5]. Дуже зростає кількість іноземних таких студентів у Китаї, й Індії, Мексиці [3].

Заклади вищої освіти, реагуючи також на виклики глобалізації вищої освіти, які можуть не лише залучати іноземних студентів, та й відкривати власні філії і відділення на території іноземних держав. Це явище має позитивні та негативні сторони. Позитивні: молоді люди також отримують можливість здобути освіту у іноземну сфері вищої освіти; не відволікаються й національні інвестиційні ресурси щодо створення вищих навчальних закладів, оскільки такі заклади фактично уже створені й функціонують за рахунок іноземного такого інвестора; значне посилення конкуренції на ринку освітніх послуг, яке означає зростання конкурентоспроможності освітнього продукту (тобто зростання якості, зниження цін). Негативні: це втрата національної ідентичності вищої освіти; це витіснення національних закладів

вищої освіти із внутрішнього ринку освітніх послуг; це ігнорування потреб внутрішнього ринку праці тощо [2].

Реакція провідних закладів вищої освіти на виклики глобалізації (у тому числі всьому глобальному ринку освітніх послуг) полягає, насамперед, у стрімкому зростанні якості освітнього продукту (сукупності таких освітніх послуг) відповідно до світових стандартів, у широкому впровадженні сучасних освітніх технологій, та орієнтації навчальних програм на запити певних роботодавців, урахуванні стандартів і принципів, зафіксованих і у документах міжнародного (тобто наднаціонального) рівня.

В умовах глобалізації сфери вищої освіти набуває нового змістового навантаження поняття щодо якості освіти, оскільки змінюються вимоги до кінцевого продукту самої освітньої діяльності це кваліфікованого спеціаліста, що здобув вищу освіту й у сфері вищої освіти. Якість освіти також є основним показником результативності діяльності закладів вищої освіти. Однак якість освіти неможливо виміряти шляхом фізичних приладів. Вважається, що саме поняття якості освіти у інтернаціональному контексті охоплює не лише зміст вищої освіти, який представляється у рівні компетентності випускника, однак і в її структурні й організаційні характеристики, також ступінь задоволеності особистості, на її рівень соціалізації та адаптації і до професійного середовища.

Тому глобалізація ринку освітніх послуг взагалі і вищої освіти зокрема й якість навчання (якість освіти) пов'язуються через такі фактори: необхідність підтримки конкурентоспроможності закладів сфери вищої освіти у глобальному освітньому середовищі, також намагання закладів вищої освіти збільшити кількість відповідних іноземних споживачів (та студентів), міжнародна академічна і студентська мобільність, і прагнення до високої ефективності міжнародної діяльності загалом, реалізація відповідних наукових, освітніх і культурних проектів із іноземними партнерами, орієнтація і на реалізацію визнаних світових стандартів й у сфері вищої освіти, які є умовою міжнародного визнання дипломів [9].

Одним із прикладів глобалізації і є створення відповідних регіональних (між країнових) формують та союзів, які мають на меті задоволення відповідних інтересів та прагнень у країн-членів в глобалізованому світі. У контексті проведеного дослідження доцільно проаналізувати відповідні тенденції глобалізації сфери вищої освіти на рівні країн ЄС [10] ще й у тому, що Україна приєдналася і до окремих інтеграційних й глобалізаційних процесів у сфері вищої освіти, відповідно ініційованих у рамках діяльності певних структур та органів країн ЄС.

Значне посилення міграції робочої сили у межах ЄС спричинило відповідне розуміння необхідності щодо інтеграції навчальних програм, також гармонізації технологій роботи закладів сфери вищої освіти різних країн. Тому вказане стало основою для розгортання у Європейському Союзі 3 взаємопов'язаних стратегічних ініціатив а саме: Сорбонської декларації (1998 році), Болонської декларації (1999 році) і Лісабонської стратегії (2000 році) [11].

Положення сорбонської декларації є ініціативами, спрямованими на підвищення прозорості певних навчальних програм. Так її підписали профільні міністри країн Франції, Італії, Великої Британії, Німеччини. Сорбонська декларація передбачає підвищення міжнародної прозорості у навчальних програмах (курсів) та визнання кваліфікацій шляхом у поступового узгодження відповідних циклів підготовки (та навчання) і наближення у рамках кваліфікацій; реалізацію відповідних заходів із сприяння певної мобільності студентів, певних викладачів і наукових працівників; формування загальної системи ступенів першого циклу (рівень бакалавра) і другого циклу (ступінь магістра) [12].

Болонський процес — це процес європейських реформ, які орієнтовані на формування спільної Зони європейської сфери вищої освіти. Передумовою такого стало підписання Великої Хартії у європейських університетів (*Magna Charta Universitatum*) [11; 13].

Тому метою Болонського процесу є формування європейського наукового та освітнього простору і для підвищення певної конкурентоздатності у європейській вищій школі.

У Болонській декларації представлено такі основні ключові завдання розвитку Європейського простору сфери вищої освіти (ЄПВО) [11; 13]:

- сформувати систему зрозумілих та порівнянних академічних рівнів;
- імплементація систему вищої освіти, яка також ґрунтується на двох циклах (а саме бакалавр, магістр);
- сформувати та реалізувати комплексну систему кредитів ЄКТС;
- підтримування міжнародної академічної мобільності (мобільність студентів, також викладачів й науковців);
- активізувати міжнародну співпрацю щодо забезпечення якості освіти;
- також сприяти європейському виміру як у сфері вищої освіти так і інших сферах (упровадження у навчальний процес європейських цінностей).

Так, пріоритетом Лісабонської стратегії є поетапне перетворення європейської економіки у динамічну інформаційну економіку знань.

Заходи, які спрямовані на реалізацію згаданих ініціатив, також мають на меті розвиток саме інтелектуального потенціалу європейських країн, тобто його формування і використання для стабільності інноваційного зростання, значного збільшення кількості нових робочих місць і для висококваліфікованих працівників, та забезпечення соціальної домовленості європейського суспільства [14].

Тому Болонський процес на практичному рівні передбачає формування єдиного європейського простору сфери вищої освіти. Україна офіційно приєдналася і до цієї ініціативи 19 травня 2005 року у ході конференції у норвезькому м. Берген [13; 15].

Так у травні 2001 р. на Конференції міністрів європейських країн а саме у Празі було визначено стратегію поступового розвитку Болонського процесу, яка і передбачала реалізацію сукупності завдань, а саме: формування і сприяння реалізації програм також «навчання впродовж

життя»; значне залучення закладів вищої освіти та студентів до відповідних міжнародних проектів; підвищення рівня привабливості Європейського простору у вищій освіті (ЄПВО) [6].

На Берлінській конференції міністрів європейських країн, яка відбулася у вересні 2003 року, було визначено пріоритети розвитку Європейського простору вищої освіти: забезпечення якості вищої освіти, у тому числі на інституційному, національному і європейському рівнях; початок практичного запровадження двоциклової системи підготовки; активізація взаємного визнання ступенів і періодів навчання (включаючи отримання студентами закладів вищої освіти Додатку до диплома європейського зразка і автоматично та безплатно для усіх випускників із 2005 року); формування та запровадження у рамки кваліфікацій; запровадження такого докторського рівня як третього циклу; сприяння і тісному взаємозв'язку освітніх і наукових установ [13; 9].

Отже, приєднання України до Болонської декларації також надає можливість здійснити й у сфері вищої освіти прогресивні структурні трансформації і за узгодженою системою критеріїв, стандартів та характеристик. Ураховуючи стан вітчизняної системи вищої освіти, одним із ключових напрямів Болонського процесу й має стати лібералізація вищої освіти як такого соціального феномену, підвищення автономії вищих закладів, посилення ролі і студента як повноправного суб'єкта навчально-виховного процесу, процес активізація наукових досліджень у вищій освіті [11].

Варто зауважити, що Болонський процес не передбачає розробки повністю ідентичних систем сфери вищої освіти у різних країнах, він призначений також лише для зміцнення взаємозв'язків і покращення взаєморозуміння між такими системами різних країн.

Тому досягненням цієї ініціативи є формування у кожній з країн-учасниць належних умов та для порівняння і оцінювання переваг та недоліків національної системи вищої освіти і з огляду на світові певні тенденції.

Вказане дає можливість також зрозуміти унікальність вищої освіти та як особливої сфери суспільної діяльності, і визначити шляхи для подальшого зміцнення та її потенціалу із огляду на реальні й потенційні ризики.

Важливою умовою інтеграції системи вищої освіти із Європейським освітнім простором також є запровадження Європейської кредитно-модульної системи ECTS (тобто як на рівні національного законодавства, так і на абсолютно практичному рівні). У 2007/2008 навчальному році відповідно до рішення Міністерства освіти і науки України у всіх закладах вищої освіти України III-IV рівнів акредитації запроваджено певна кредитно-модульна система ECTS [13]. Однак, це не супроводжується узгодженням із Болонськими стандартами щодо навантаження професорсько-викладацького складу і навчально-допоміжного персоналу, яке із самого початку різко збільшилося.

Ключовим аспектом запровадження в Україні системи Болонського процесу є безпосередньою підтримкою високої академічної мобільності, а саме мобільності викладачів і студентів. Сьогодні зафіксовані тенденції до збільшення внутрішньої національної мобільності, які стали закономірними наслідками спрощення переведення студентів із одної вищої освіти до іншого шляхом трансферу і накопичення кредитів ECTS [10].

Суттєвим обмеженням щодо інтеграції української системи вищої освіти з європейським освітнім простором також є невизначеність перспектив і принципів взаємовідносин України з ЄС на політичному рівні. Також має місце незавершеність адаптації національного законодавства, в тому числі законодавства щодо освіти, до стандартів європейського права [2; 6; 12]. Окрім того, не вирішено низку питань щодо міграційного регулювання і контролю, через які існують обмеження у підтримці належної відповідної академічної мобільності щодо викладачів і студентів.

Ключовою умовою підвищення якості і національної вищої освіти є посилення відповідної академічної відповідальності закладів сфери вищої освіти за результати освітньої і наукової діяльності, в першу чергу шляхом

значного розширення демократичних засад та їх функціонування і поглиблення університетської автономії. Представлений механізм стає відповідним ринковим регулятором на ринку освітніх послуг.

Отже, в Болонському процесі і практичне формування певного європейського простору сфери вищої освіти та створили адекватні і ефективні умови щодо посилення інтеграційних процесів та у сфері вищої освіти, щодо активізації міжнародної діяльності всіх закладів вищої освіти.

У більшості країн світу, а саме і в Україні, спостерігається так звана комплексна масовізація сфери вищої освіти, яка стрімко проявляється у сукупному збільшенні студентів, які навчаються та здобувають освіту у закладах вищої освіти. Вважається, що у більшості країн ОЕСР масовізації сфери вищої освіти та допомогла узгодити потреби сучасного ринку праці із потребами в освічених фахівцях [4].

Тому, на підставі дослідження глобалізаційних й інтеграційних процесів варто подати узагальнені чинники, які значно впливають і на характер управлінського процесу у закладах вищої освіти:

- запровадження єдиних управлінських практик,
- уніфікація та стандартизація виробництва та надання освітніх послуг,
- необхідність підтримки конкурентоспроможності закладів вищої освіти на світовому ринку освітніх послуг,
- прагнення менеджменту закладів вищої освіти збільшити кількість іноземних споживачів (студентів),
- необхідність підтримки дієвої міжнародної академічної і студентської мобільності,
- стрімке прагнення до високої результативності всієї міжнародної діяльності загалом,
- орієнтація на своєчасну реалізацію визнаних відповідних світових стандартів у сфері вищої освіти, які є умовою міжнародного визнання щодо документів про освіту (дипломів).

Тобто мережа аналітичних центрів таких як Eurydice оприлюднила такі результати щодо дворічного дослідження, здійсненого спільно із статистичною агенцією відповідної Єврокомісії Eurostat. Під час проведеного дослідження “Ключові цифри європейської освіти” (“Key Data on Education in Europe 2016”) [18] також було проаналізовано середню і вищу освіту 27 країн країн Євросоюзу за різними тематичними напрямками: щодо контексту, структура, участь в освіті, такі ресурси, освітні процеси, та випускники.

Тобто проголошені орієнтири які вимагають не лише трансформації соціально-економічних систем, але й дієвої модернізації соціальної сфери у цьому контексті сфера освіти посідає центральне місце у відповідній стратегії країн ЄС для продукування якісного відповідного людського ресурсу.

Нового змісту набуває також “принцип доповнюваності”, який також характеризується автономним функціонуванням національних систем освіти країн членів (формат, і за яким освітні інституції застосовують різні правила зарахування, працюють та за різними навчальними планами, присуджують різні типи дипломи, ступеня та кваліфікації тощо), та уже не може повною мірою реалізувати в проголошені у Лісабоні цілі. Тому саме в нових умовах країни ЄС переходить до використання “відкритого методу координації”, який передбачає застосування стратегії, яка включає розроблення спільних для країн-членів та політик, завдань й інструментів реалізації останніх.

Очевидним для керівництва ЄС було те, що й формування цілісної системи сфери вищої освіти впродовж життя та потребує серйозних капіталовкладень в освіту і як з боку державного, так й приватного секторів. Інноваційним проголошувалося підвищення капіталовкладень й у людські ресурси, адже саме вони розглядаються і як основний інструмент формування суспільства знань.

Крім того, варто усвідомлення того факту, що саме автономія навчальних закладів є досить важливою для шкіл й особливо відповідних університетів. Як правило, безпосередньо університети, де самостійно приймаються відповідні рішення щодо планування їх бюджету, прийняття на

роботу і звільнення персоналу, що демонструють кращі результати відповідної роботи, ніж вузи, цілком які підзвітні урядові. Насамперед, школи Фінляндії і університети Британії, які мають значно високий рівень автономії, адже посідають перші місця у рейтингах навчальних закладів [22].

Також варто проаналізувати, однак, основні недоліки Європейського освітнього простору і їхній можливий вплив на інноваційний розвиток вітчизняної освітньої системи.

Формування ЄПВО проголошувалося ключовою головною метою Болонського процесу і найважливішим елементом Лісабонської стратегії. Та мети цієї не досягнуто. ЄПВО існує як відповідна ідеологічна й віртуальна конструкція, і як набір документів та сукупність агенцій з лобіювання і просування проекту. Саме до 2013 року планувалося досягти студентської мобільності і на рівні 10%, однак сьогодні це лише 2,3%. Однак навіть такі показники нічого якісно і не змінюють – саме активні студенти європейських університетів були “мобільними” задовго до початку відповідного Болонського процесу. Є сподівання щодо покладання на проект формування Європейського технологічного інституту (European Innovation and Technology Institute) – за певним зразком Масачусетського технологічного інституту (MITI). Тобто новостворена установа має не лише масштаби, яких від неї очікувались. Отже лише річні видатки на дослідження у MITI у 12-15 разів перевищують заплановане фінансування його європейського аналога. Навіть більше, узагальнити результати першого десятиліття Болонського процесу та сформулювати цілі і на наступний цикл не вдалося. Адже для побудови ЄПВО, яке стане центральним елементом творчої також інновативної Європи знань, необхідно мати проект такої Європи, окреслені кроки із його втілення, вимірювані індикатори щодо його успішності [3].

Так наразі Лісабонська стратегія й інші ухвалені і для її розвитку документи є лише набором декларацій та загальних рекомендацій для країн ЄС щодо побудови неоліберальних режимів та ринків праці. Отже окремі країни ЄС не піддають сумніву легітимність таких документів та й не

підтримали їхні вимоги як на національних референдумах тощо. Припускаємо, що саме в умовах глобальної кризи Лісабонську стратегію буде суттєво переглянуто.

Проблеми, які виникають у сфері вищої освіти європейських країн на сучасному етапі, можна умовно поділити на такі чотири групи [13; 9; 10]:

- тобто внутрішні проблеми, пов'язані із реалізацією основних функцій університетів тобто проведенням наукових досліджень й ефективною організацією навчального процесу;
- тобто зовнішня конкурентоспроможність університетів;
- рівень та якість управління університетами;
- тому проблеми, пов'язані із змінами умов, у яких функціонують провідні університети (фінансові обмеження, потреба інформаційного суспільства в неперервній сфері освіти, зменшення кількості населення у європейських країнах).

Такі проблеми спонукають уряди країн ЄС шукати нові підходи щодо реформування сфери освіти та формування нової політики та законодавчої бази у сфері функціонування закладів вищої освіти.

Тому можемо підсумувати, що вимоги, які виконуються у рамках Болонського процесу, також обмежені в основному ключовими шістьма ключовими позиціями [11; 13; 3]:

1. Також уведення двоциклового навчання.
2. Динамічне Запровадження кредитної системи освіти.
3. Контроль за рівнем якості освіти.
4. Розширення мобільності.
5. Забезпечення працевлаштування випускників.
6. Забезпечення привабливості європейської системи освіти.

Саме до цих позицій у більшості країн ЄС також функціонують багаторівневі системи щодо підготовки спеціалістів, та завершується введення відповідної системи освітніх кредитів та розв'язана проблема процедур й критеріїв взаємного визнання кваліфікацій. При цьому кожна

країна діє, зважаючи на власне трактування положень Болонської декларації [11]. З огляду на це, у відповідно кожній країні освіта і її організація мають свої особливості. Тому при реформуванні вищої освіти, з одного боку, ураховуються пріоритети збереження культурної різноманітності національних систем освіти, та з іншого – поліпшується міжнародна співпраця, розширюється мобільність, забезпечується працевлаштування студентів та у європейському чи міжнародному ареалі, та активізується міжнародна конкурентоспроможність закладів сфери вищої освіти.

Та у керівних установах країни ЄС розуміють, що ключовим напрямом модернізації системи сфери вищої освіти є широке впровадження в освітню діяльність закладів сфери вищої освіти сучасних інформаційних технологій. При цьому цей процес варто розуміти значно ширше, ніж встановлення сучасних ПЕОМ або підключення до Інтернету.

Європейська освітня інформаційна мережа (*European Education Information Network – the Eurydice*) стартувала в 1980 р., та з цього часу порівняння інноваційних ідей та перспективних практик стало основним компонентом європейської кооперації у галузі освіти. Ця діяльність розвивалася в декількох напрямках, починаючи від розбудови академічних мереж (наукова співпраця навчальних закладів вищої освіти та наукових центрів), започаткування певної документації та збирання статистики до вироблення засадничих механізмів освітньої політики ЄС [13].

Починаючи з другої половини 80-х років усе більшої ваги для країн ЄС й набуває така ідея щодо значущості відповідних людських ресурсів з метою підвищення конкурентоспроможності національних економік. У цьому контексті у 1986 р. розпочинається обмін студентами, також викладачами і учнями, який стартував реалізацією Програми *Erasmus* у контексті сприяння співпраці між відповідними університетами і мобільності студентів у кордонах ЄС. Тобто якщо у 1987 р. у рамках програми в обміні було задіяно близько трьох тисяч студентів, то на сучасному етапі за відповідною схемою

обмінів у програмі *Erasmus* щорічно навчаються багато студентів та науковців із тридцяти європейських країн [13].

Пізніше, вже починаючи з 1995 р., *Erasmus* стала складником програми *Socrates*, маючи на меті надання студентам кваліфікацій і дипломів, що й визнаються усіма країнами-членами ЄС. З цією метою було запроваджено [13; 10; 5]:

- тобто Європейську кредитну трансферну інноваційну систему (European Credit Transfer System – ECTS), яка реалізується у контексті спеціального додатка щодо диплома, що містить опис змісту, рівнів та статусу курсів, що вивчалися,

- Європейську біографію (European CV),

- Європропуск (EUROPASS) [23].

Тобто через два роки (1989 р.) вже відбувається географічне розширення обмінів і для професійної підготовки людського інтелектуального потенціалу тобто програма *Tempus* спрямовується на відповідну реалізацію транс'європейської схеми щодо співробітництва у вищій освіті, а саме з метою реструктурування сектора вищої освіти у Центральній і Східній Європі шляхом розвитку між університетської співпраці (тобто обмінів між студентами і викладачами). Саме перша фаза програми тобто Темпус I (активно розпочата у 1990 р.) мала на своїй меті імплементацію транс'європейської мобільної схеми для навчання у вищій освіті в країнах Центральної та Східної Європи. Тобто темпус II (1994-1998) було орієнтовано на розширення обмінів і країни колишнього СРСР. Метою Темпус III (2000-2006) і є сприяння ефективному розвитку систем сфери вищої освіти у країнах Центральної та Східної Європи, саме включаючи країни колишнього Радянського Союзу і Монголію, шляхом суттєвого зближення культур і досвіду в умовах демократичних певних змін [13].

Представлено, що ключовим інструментом щодо забезпечення високого рівня освітньої якості і було визнано забезпечення рівного доступу до відповідної інформаційно-комп'ютерної техніки (ІКТ), що планувалося

досягти не лише за рахунок забезпечення відповідними обладнаннями та широкими комунікаційними певними можливостями (Інтернет/Інтранет), однак й за рахунок високоякісного відповідного програмного забезпечення.

Проблему залучення такої молоді до вивчення відповідних природничо-наукових і математичних дисциплін планувалося розв'язувати через оновлення змісту природничо-математичної освіти і на рівні середньої школи, так і посилення зв'язків із промисловістю і бізнесом [9].

Тому розвиток практичних навичок (й у тому числі у сфері інформаційних технологій) як для суспільства знань було ще визначено другим складником і мети підвищення якості освіти. Варто зазначити, що країни ЄС, визнаючи це завдання як відповідне пріоритетне, доклали значних зусиль, починаючи вже з 2000 р., у напрямку формування уніфікованого переліку базових певних навичок для всієї спільноти. Тривала робота також привела до прийняття в 2007 р. Європейської довідкової системи щодо ключових компетентностей для навчання вже впродовж життя, яка відповідно рекомендована для впровадження у національні системи всієї освіти країн-членів [24]. Тобто система охоплює вісім ключових таких компетентностей: а саме спілкування рідною мовою, також спілкування іноземною мовою, відповідна математична компетентність і базові компетентності у галузі науки й техніки, цифрова компетентність, вміння вчитись, налагодження міжособистісної, міжкультурної, соціальної і громадянської компетентності, розвиток підприємливості та культурного самовираження.

Тому зрозуміло, що широке впровадження відповідних інформаційних технологій можливе лише шляхом належного рівня відкритості. Відповідна стратегічна ціль це “Відкритість освіти ЄС усьому світові” тому у контексті фундаментальної потреби щодо посилення відповідності ринку праці й викликам глобалізації передбачає [25]:

- щодо посилення зв'язків між виробництвом і науковими дослідженнями та суспільством у цілому;

- це розвиток духу підприємництва;
- процес інтенсифікації навчання саме іноземних мов;
- посилення мобільності і обмінів;
- посилення відповідного рівня європейського співробітництва.

Вирішення завдань щодо “створення відкритого освітнього простору” яке передбачало, по-перше, чітке спрощення доступу до якісного рівня освіти усім віковим групам, яку планувалось досягти, насамперед, шляхом розроблення інформаційно-аналітичних і орієнтаційних довідників, та по-друге, формування системи так званих “мостів” з метою, щоб зробити можливим плавний перехід від одного напрямку навчання або однієї системи освіти у іншу тобто європейці повинні мати змогу накопичувати певні попередні освітні досягнення і бути впевненими, що отримані відповідні кредити і кваліфікації будуть визнані безпосередньо в усьому просторі країн ЄС [3].

Можна зазначити, що ключовою проблемою побудови Європи таких знань та ЄПВО і є їхня беззастережна щодо підпорядкованість дискурсу конкурентоспроможності тощо. Ця риторика слугує так неоліберальній політиці зайнятості – виправдовує ліквідацію профспілок, скорочення рівня соціальних виплат, масові звільнення, зростання відповідної нерівності в оплаті праці. У її межах формується те, що у Франції і Центральній Європі називають когнітивним капіталізмом, коли вища освіта перетворюється на галузь бізнесу. Виробництво знань для прибутку та перетворення науково-дослідницьких інститутів і на прибуткові корпорації що руйнує академічну культуру, відповідні європейські традиції фундаментальних досліджень, також підриває автономію університетів, тим часом підкорюючи фундаментальну освіту у поточній кон’юктурі ринку праці [20].

Тобто у країнах ЄС зрозумілим є, що саме культивування підприємництва та традиції щодо збагачення дається взнаки абсолютною втратою інтересу нових поколінь і до інженерних і технічних спеціальностей. Дефіцит кадрів у цих галузях у найближче десятиліття вже становитиме від

700 тис. і до 1,0 млн працівників. Саме Європейська система сучасної освіти перекрити цього дефіциту не може.

Важливим для провідних країн ЄС стало завдання інтенсифікації відкритості освітніх інституцій до постійного розвитку, що перш за все передбачає відкритість з новими ідеями, зв'язок зі світом як економіки так і бізнесу та задоволення реальних сучасних потреб громадян [26].

Існуючий дух підприємництва передбачалося розвивати лише шляхом формування у суспільстві певної культури підприємництва, що обов'язково включає і вміння знаходити шляхи розв'язання таких проблем, відданість часу і зусиллям просування до такого успіху, бажання проявляти ініціативу і йти на ризики [27].

Адже володіння іноземною мовою вже розглядається як одна з фундаментальних компетентностей для громадянина суспільства знань, та розвиток змісту іншомовної освіти і технологій для навчання іноземних мов, як і створення платформи для обмінів для учнів і викладачів у рамках ЄС було проголошено і ще одним пріоритетом.

Наявний позитивний досвід у сфері мобільності (програми Сократ, Леонардо да Вінчі та інші) та планувалося використовувати щодо розвитку співробітництва та мобільності в країнах-членах [13].

Тобто стійкий розвиток системи вищої освіти країн ЄС і вищої освіти базується на широкому впровадженні у освітній процес сучасних інформаційно-комунікаційних нових технологій. Сучасні темпи впровадження відповідних технологій у провідних закладах вищої освіти країн ЄС є високими, однак у цілому недостатніми.

Очевидною є також потреба в аудиті прийнятої вже у 2006 р. Європейської довідкової системи щодо ключових компетентностей для навчання вже впродовж всього життя, насамперед, у безпосередньому напрямі розширення ключових компетентностей щодо роботи з інформаційними технологіями. Тобто упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у освітній процес сфери вищої освіти має

фінансуватися у належних обсягах і належні терміни. Варто передбачати норми щодо пріоритетності фінансування таких проектів.

Такі проблеми спонукають європейські країни знаходити нові підходи і до реформування системи освіти й створення нової політики та законодавчої бази у сфері вищої освіти.

Саме з цими позиціями у більшості європейських країн функціонують багаторівневі системи щодо підготовки спеціалістів, завершується введення нової системи освітніх кредитів і розв'язана проблема процедур і критеріїв взаємного визнання кваліфікацій. Також кожна країна діє, зважаючи на власне трактування положень відповідного Болонського процесу [11]. Адже саме система освіти кожної країни, так і культура її народу, є унікальним явищем, адже глибоко пов'язана з духовними і матеріальними аспектами минулого та сучасного. Враховуючи це, у кожній країні освіта та її організація повинні мати особливості. Отже, при реформуванні вищої освіти, із одного боку, ураховуються пріоритети збереження культурної різноманітності національних систем освіти, а вже з іншого — поліпшується міжнародна співпраця, забезпечується працевлаштування студентів у європейському або міжнародному ареалі, розширюється мобільність, активізується міжнародна конкурентоспроможність закладів сфери вищої освіти.

Отже, підсумовуючи викладене, варто зазначити, що позитивний досвід стратегічного управління сучасними закладами вищої освіти у країнах ЄС варто вивчати та впроваджувати в Україні. Тому, найбільш цінними рекомендаціями у контексті національних особливостей формування управлінських механізмів у закладах вищої освіти повинні бути:

- це необхідність побудови управлінського процесу, націленого на підтримку постійно високої якості освітніх послуг, які надаються, як результат – формування системи доступу громадян до якісної сфери вищої освіти, із урахуванням приписів і настанов міжнародних документів,

- щодо забезпечення синергетичного ефекту від певної взаємодії освітнього і наукового складників операційного механізму функціонування закладів вищої освіти, причому кожен із таких складників є для іншої відповідним джерелом розвитку,

- безпосередня орієнтація стратегічного менеджменту закладів сфери вищої освіти на високу конкурентоспроможність, що і є ключовою умовою успішності закладу на сучасному ринку освітніх послуг і високої доходності,

- впровадження університетської автономії вже сприймається як ключовий елемент механізмів стратегічного управління та високої конкурентоспроможності.

4.2. Узагальнення досвіду країн світу щодо фінансування інноваційного розвитку сфери вищої освіти

Серед суттєвих проблем функціонування ефективного механізму фінансування вищої освіти рівні закладів вищої освіти є недостатня ефективність щодо використання бюджетних коштів. Саме заклади вищої освіти державної форми власності отримують відповідні кошти з бюджету та діють лише як розпорядники бюджетних коштів, і не виявляючи зацікавленості у раціональності або ж ефективності їхнього використання. Саме бюджетні кошти спрямовуються відповідно з цільовим призначенням, та у разі їхнього невикористання кошти повинні бути повернені до певного бюджету.

Дискусія щодо дієвості удосконалення механізмів фінансування закладів сфери вищої освітиможлива у таких аспектах [5; 28-29]:

- перш за все це персоніфікація бюджетних асигнувань шляхом реалізації механізму фінансування щодо індивідуалізованого отримання освітніх послуг вищої ланки,

- запровадження чітких елементів фінансово-економічної автономності закладів сфери вищої освіти державної форми власності,

- реалізацію практики проведення відкритих певних конкурсів (грантів, або тендерів), які передбачають фінансування певних інноваційних за змістом освітніх програм, відповідних технологій та проектів,
- реалізацію формульного підходу до фінансування сучасних закладів вищої освіти на основі визначення відповідних критеріїв (відповідних фінансових нормативів),
- удосконалення механізмів щодо акредитації, проведення ліцензування та сертифікації відповідних закладів вищої освіти з урахуванням кращого міжнародного досвіду,
- стрімке запровадження фіскальних стимулів для реалізації освітніх проектів і програм, у тому числі щодо встановлення податкових пільг для роботодавців, які беруть участь в фінансуванні закладів вищої освіти.

На сьогодні розвинуті країни світу, у тому числі й країни ОЕСР, використовують чотири динамічні моделі організації фінансування вищої освіти [30].

Тобто перша модель – “Фінансування, орієнтоване на потреби”. Бюджетні ресурси надходять з бюджету до вищої освіти. У рамках цієї моделі заклади вищої освіти, щодо уклали угоду з державним органом, беруть на себе зобов’язання готувати необхідних (щодо суспільних потреб) фахівців і за завчасно погодженим цінами. Більшою перевагою моделі є їх чітка орієнтація на кінцевий результат (тобто кількість фахівців із обумовленим набором певних компетентностей) при мінімізації відповідних витрат держави (щодо фінансування спрямовується вже наявному закладу, який має дієвий досвід відповідної роботи). Тобто ризиком є складність визначення відповідної реальної майбутньої потреби ринку праці у у фахівцях певної спеціальності і кваліфікаційного рівня [30].

Тобто друга модель – “Купівля державою освітніх послуг”. Така модель орієнтована на потреби сучасного ринку. Заклади вищої освіти беруть участь у певних конкурсах на отримання замовлення від держави і на підготовку фахівців. Тобто конкурсні умови формуються на основі врахування інтересів

держави та встановлюються компетентним державним органом заздалегідь. Тому виграє конкурс заклад, рівень якості і ціни освітніх послуг якого максимально відповідають сучасним вимогам конкурсу. Тому перевагою цієї моделі є пошук оптимального співвідношення за критеріями ціни та якості освітніх послуг, що сприяє отриманню максимального можливого результату в сучасних умовах обмежених відповідних бюджетних ресурсів. Також ризиком є слабкий вплив саме держави і на формування конкурсних пропозицій, та у результаті чого окремі напрями щодо підготовки, які є “невигідними” саме для вищих навчальних закладів, також можуть взагалі не функціонувати [30].

Також третя модель щодо “Фінансування, яке базується на оцінці результатів проведених робіт”. Фінансування закладів вищої освіти за рахунок коштів державного бюджету здійснюється і на основі оцінки результативності такої діяльності (кількість випускників, кількість студентів, кількість викладачів, результати контролю певних знань, складність напрямів підготовки, кількість відповідних науковців, результативність наукових проєктів, кількість захищених та дисертацій тощо). Перевагою моделі є безпосереднє визначення чітких критеріїв, на які вже сучасні заклади вищої освіти мають орієнтуватися, для того щоб отримати доступ до фінансування. Ризиком є також імовірність “неправильного” вибору набору критеріїв (приміром, неврахування новітніх процесів) [30].

Також четверта модель це “Фінансування, яке здійснюється споживачем”. Така модель фінансування діяльності закладів вищої освіти орієнтована на те, аби заклад отримає фінансові ресурси на ринку освітніх послуг, задовольняючи реальний платоспроможний ринковий попит. Можуть також використовуватися державні зобов’язання (у вигляді купонів або ваучерів), які вже передаються безпосереднім споживачам освітніх послуг, а також вже згодом надходять до закладу від певного споживача. Перевагою моделі є чітка їх орієнтація на потреби національного господарства, визначені певних ринкових середовищ. Ризиком є орієнтація закладів вищої

освіти надання освітніх послуг за модними спеціальностями, а також відсутність механізму підготовки фахівців та для потреб ринку, які стануть потрібні в майбутньому (через 5-10 років) [30].

Реально на практиці застосовуються різні моделі, тобто в межах національної системи освіти фінансування вищих освітніх закладів може здійснюватися і на основі різних моделей. Приміром, в Україні для фінансування закладів вищої освіти державної для форми власності використовується переважно третя і четверта моделі, і для фінансування закладів приватної форми власності це четверта.

Аналіз зарубіжного досвіду дозволяє виокремити такі основні інструменти фінансування закладів вищої освіти [28-30]:

- це пряме бюджетне фінансування і на покриття витрат,
- пряме бюджетне фінансування і за програмно-цільовим методом (орієнтоване і на досягнення результату),
- це бюджетне фінансування із використанням державних зобов'язань (освітніх ваучерів),
- це освітнє кредитування,
- це освітні заощадження,
- це грантове кредитування,
- безпосереднє отримання плати за навчання від споживачів (та замовників) освітніх послуг,
- відповідне корпоративне фінансування (за рахунок використання коштів корпорацій або ж майбутніх роботодавців).

У складі ж державних видатків на вищу освіту до найбільш питомої ваги асигнувань спрямовується на таке пряме фінансування діяльності вищих навчальних закладів.

У переважній більшості країн світу (у тому числі і в Україні) основним джерелом фінансування системи вищої освіти є кошти державного бюджету. Пряме бюджетне фінансування як інструмент фінансового забезпечення вищої освіти та використовують усі розвинуті країни, усвідомлюючи

важливість функціонування сфери вищої освіти і суспільне значення продуктів, що вона виробляє [31].

Відповідно із Всесвітньою доповіддю з освіти, що підготовлена Інститутом статистики ЮНЕСКО, ключовим чинником забезпечення якості вищої освіти і є функціонування ефективної системи державного фінансування закладів вищої освіти [31]. Проведений Інститутом статистики ЮНЕСКО та аналіз показав, що основний обсяг та видатків на вищу освіту і фінансується переважно у розвинутих країнах (США, Німеччина, Велика Британія та ін.). Тобто, у США, де проживає лише 5% населення у віці вже від 5 до 25 р, фінансується понад 25% світових видатків і на освіту. Обсяг видатків на освіту в США перевищує загальний обсяг видатків на освіту усіх арабських країн, Центральної і Східної Європи, Центральної Азії, Латинської Америки, країн Карибського басейну, Південної і Західної Азії, країн Африки. Тож і не дивно, що у світових рейтингах закладів вищої освіти представлено і в основному заклади з розвинутих країн [1].

Серед відповідних країн-членів ОЕСР за підсумками 2014 р. найбільша питома вага цього виду видатків зафіксована у Греції (98,33%), Туреччині (97,45%), Португалії (96,54%), Мексиці (96,29%), Швейцарії (95,75%). Найнижчі показники – в Люксембурзі (45,82%), Великій Британії (61,60%), Новій Зеландії (64,36%), Норвегії (66,67%), у цих країнах досить поширене фінансування вищої освіти із використанням непрямих інструментів (освітні кредити, та ваучери, поповнення і персоніфікованих рахунків студентів тощо) [30].

В розвинутих країнах світу державні витрати на вищу освіту, що фінансуються за рахунок державного бюджету, становлять у середньому 3,6-7,4% від ВВП, нормальним вважається рівень та не нижче 6% від ВВП. У найбільш розвинутих і країнах видатки на освіту досягають 15,3% і від загального обсягу державних витрат [31].

У переважній більшості країн світу основним видом витрат та у рамках видатків на вищу освіту і є заробітна плата професорсько-викладацького

персоналу й інших працівників [29]. Частка заробітної плати в загальній структурі видатків і на вищу освіту дорівнює від 46,8% до 71,6%, частка капітальних видатків (фінансування капітальних інвестицій) – від 0% до 15,2%, інші видатки – і від 17,7% до 39,9% [31].

Протягом 1991-2013 рр. у всіх розвинутих країнах світу спостерігається збільшення державних видатків і на освіту, зокрема вищу освіту, як у абсолютному вимірі, так і за показниками частки відповідних видатків у ВВП та загальному обсязі державних видатків. У США частка видатків на освіту за вказаний період виросла із 5,1% до 7,4% від ВВП, у Франції – із 5,5% до 5,9% від ВВП, у Великій Британії – із 4,9% до 5,4% від ВВП, у Італії – із 4% до 4,7% від ВВП, у Швеції – з 7,1% до 7,4% від ВВП, у Швейцарії – з 5,3 до 6% у ВВП. При цьому також виросли видатки на охорону здоров'я, тоді як видатки на оборону різко впали. Незначно зменшилась або не змінилась частка видатків на освіту у структурі ВВП у Канаді, Нідерландах й Фінляндії [31].

Тобто щоб вищий навчальний заклад мав право отримати фінансування за рахунок коштів державного бюджету (з використанням будь-якої моделі фінансування), він має пройти акредитацію. Під акредитацією у вузькому розумінні варто розуміти перевірку у відповідності параметрів функціонування вищої та освіти певним та критеріям (стандартам), дотримання яких забезпечує високу якість навчання та дотримання прав учасників навчального процесу. У тій або тій формі акредитація як метод регулювання ринку освітніх послуг використовується й у всіх країнах [14]. У деяких державах (приміром, в Україні) використовується підхід, згідно з яким акредитацію мають та регулярно проходити всі заклади вищої освіти незалежно від того, отримують вони бюджетне фінансування або ні. Так держава намагається захистити права споживачів, уберегти та їх від відвертого шахрайства на ринку освітніх послуг, а також з метою ліквідації закладів, які надають так звану псевдоосвіту.

Так в різних країнах використовують різні критерії для оцінки діяльності вищої освіти з метою визначення обсягу фінансування його діяльності. Одні з країни орієнтуються на показники результативності навчального процесу (Франція, Данія, Швеція, Нідерланди), інші – на показники результативності наукових досліджень та міжнародної активності (Велика Британія, США) [6].

Одним з найбільш поширених інструментів фінансування діяльності вищої освіти є персоніфікований освітній кредити. Освітній кредит видається споживачу освітніх послуг, що має намір здобути освіту, але не має для цього належного з обсягу фінансових ресурсів. Грошові кошти можуть спрямовуватися безпосередньо і до навчального закладу, та який надає позичальнику освітні послуги за плату. Джерелом повернення кредиту є майбутній дохід (заробітна плата) споживача освітніх послуг [32-33].

Освітні кредити є довгостроковими, оскільки передбачають початок повернення після закінчення позичальником вищої освіти та здобуття професії, тобто через 5 рок. Такі кредити є ризиковими. Щоб сформувався належний ринок освітніх кредитів, держава має вжити заходів для стимулювання таких операцій. Отже, для функціонування програм освітнього кредитування доцільно визначити уповноважені банки, які зможуть мати доступ до фінансового ресурсу і здійснювати необхідні адміністративні операції. У Німеччині створена спеціальні фінансові установи (KfW, Deutsche Ausgleichbank), які є державними агентами та надають гарантії із повернення освітніх кредитів [32-33].

Освітній ваучер є фінансове зобов'язання держави оплатити вищому навчальному закладу і витрати на виробництво (та продукування) освітньої послуги, яка була спожита пред'явником. Пропозиція про запровадження освітніх ваучерів належить відомому американському вченому економісту Мілтону Фридмену. Право на отримання освітнього ваучера мають усі особи, які відповідають певним умовам (наявність громадянства, здобуття середньої освіти, отримання мінімальної кількості балів під час зовнішнього тестування

тощо). Ваучер видається один раз на життя. У разі, якщо особа хоче здобути другу освіту, вона не зможе розрахуватися ваучером. Ваучери не є джерелом додаткового та бюджетного фінансування вищих навчальних закладів, а є лише засобом їхнього перерозподілу. Ваучер і може бути гарантією (ознакою) своєчасного бюджетного фінансування вищої освіти (“гроші йдуть й за студентом”) [5].

У розвинутих країнах освітні ваучери стали стимулятором розвитку так званої корпоративної освіти, представленої вищими навчальними закладами, що належать крупним корпораціям (Lufthansa, McDonalds). Молоді люди, щодо працювати в певній галузі, представленій великою компанією, охоче використовують ваучери для здобуття освіти саме в корпоративному сфері вищої освіти [5].

За кордоном застосовують понад 4000 схем фінансування закладів вищої освіти на основі використання державних зобов'язань (ваучерів). Ваучер, який має чітко визначений, видається безпосередньому споживачу освітніх послуг. Ваучер може покривати всю вартість навчання або лише його частину (це залежить від споживача, його соціального статусу, можливості здобуття освіти в конкретних закладах, цінової політики вищих навчальних закладів). На сьогодні поширені два провідні підходи при здійсненні фінансування закладів вищої освіти на основі використання ваучерів [28-30]:

- та ліберальний (ринковий) підхід,
- підхід соціальної політики.

Згідно з ліберальним підходом, заклади вищої освіти вільно встановлюють ціни на освітні послуги, та при цьому диференціація ваучерів за вартістю, як правило, відсутня. Виробниками освітніх послуг можуть бути заклади вищої освіти будь-якої форми власності. Заклади вищої освіти право самостійно обирати студентів для навчання.

Згідно із підходом соціальної політики, держава видає ваучери певної вартості, яка може покривати вартість навчання повністю або частково. У разі, якщо вартість не покриває повну вартість навчання, студент має

оплатити різницю у вартості за рахунок власних коштів. Заклади вищої освіти встановлюють ціни на освітні послуги, зважаючи на рекомендовані державою параметри. Заклади вищої освіти при наборі студентів мають ураховувати певні обмеження (необхідність навчання осіб, що представляють національні меншини, а також осіб, що мають право на пільги тощо) [30].

Одним з високоефективних інструментів фінансування закладів вищої освіти у розвинутих країнах, є так звані освітні заощадження. Значний досвід у сфері використання персоніфікованих заощаджувальних програм для отримання суспільних благ. У цій країні створено кілька спеціальних заощаджувальних програм, серед них – програма для будівництва власного житла (Bausparen) та програма підтримки добробуту співробітників (Vermögenssparen). Комерційних банків та страхових компаній, які пропонують послуги з формування персоніфікованих заощаджень. Причому фінансові установи пропонують гнучкі рішення. Зокрема, нагромадивши певний обсяг фінансових ресурсів у межах освітнього заощадження, особа може спрямувати цю суму до конкретного навчального закладу, отримати пільговий кредит на здобуття освіти, якщо цієї суми виявилось недостатньо [28-30].

У багатьох державах світу (Австрія, Австралія, Бразилія, Велика Британія, Китай, Угорщина, Нова Зеландія та інші) запроваджено плату за навчання у сфері вищої освіти. Вважається, що споживач більше зацікавлений у якісному навчанні, якщо він оплатить споживання освітніх послуг за рахунок власних коштів, як безкоштовним суспільним благом. В окремих державах абітурієнти, які набрали кількість балів, отримують право на навчання за кошти державного бюджету (у межах визначеного державного замовлення), а інші можуть здобувати освіту на платній основі [34].

У деяких державах (Німеччина, Чеська Республіка, Єгипет) плата за навчання відсутня, натомість студенти можуть оплачувати отримання додаткових освітніх послуг (додаткові заняття, навчальні екскурсії тощо). В інших державах (Центральна та Східна Європа, Швеція, Норвегія, Данія,

Фінляндія окремі держави Африки та Латинської Америки) плата за навчання та додаткові послуги відсутня взагалі, заклади вищої освіти не мають права отримувати від студентів будь-які кошти. Скандинавські держави (Швеція, Норвегія, Данія, Фінляндія) реалізують принцип “соціальної держави”, уклавши із суспільством негласну угоду “високі податки – висока якість суспільних послуг”. У інших державах відсутність плати за навчання є механізмом обмеження корупції в освіті, підтримки високої якості навчання за рахунок індивідуальних здібностей студента, а не його фінансових можливостей [3].

Представимо особливості систем фінансування діяльності закладів вищої освіти окремих країн.

В Австралії активно використовується система освітнього кредитування. Студент самостійно обирає місце та програму навчання, ціна навчання встановлюється закладом. Кожен студент, що досяг позитивних результатів навчання в середній школі, має право отримати ваучер, що частково покриває вартість системи професійної освіти. Іншу частину вартості навчання можна погасити або власними коштами, або за рахунок кредиту, який видають комерційні установи на особливих умовах. Держава гарантує обсяг фінансування системи вищої освіти на певному рівні, визначеному законодавчо (4,5 – 4,7 млрд австралійських доларів на рік). Держава здійснює фінансову підтримку вищих навчальних закладів, що спрямована на підтримку конкурентоспроможності системи вищої освіти, у тому числі шляхом фінансування капітальних інвестицій, зокрема на розвиток навчальної та наукової інфраструктури, інвестицій на закупівлю сучасного обладнання. Крім того, держава також здійснює фінансування найважливіших наукових проектів, вищих навчальних закладів. Держава дозволяє вищим навчальним закладам провадити комерційну (підприємницьку) діяльність. Приблизно 40% фінансування надходить від неурядових структур, корпорацій та роботодавців [7; 29].

У Великій Британії щорічно Міністерство освіти та зайнятості оприлюднює доповідь про основні завдання та пріоритети у сфері освіти. На основі цієї доповіді, а також з урахуванням показників результативності діяльності вищих навчальних закладів, Державна рада з питань фінансування вищої освіти розробляє проект (план) фінансування всіх вищих навчальних закладів, що мають право отримувати бюджетні кошти. Державне фінансування забезпечує 80% потреб вищої освіти. Розподіл фінансування здійснюється на основі формули, яка відома й адміністраціям закладів, і експертному середовищу. При визначенні обсягу бюджетного фінансування закладів вищої освіти враховується кілька критеріїв: складність напрямку підготовки (гуманітарні, технічні, медичні тощо), регіональні коефіцієнти, фонд заробітної плати професорсько-викладацького складу, чисельність контингенту тощо. Окремо фінансуються наукові проекти, що виконуються у вищих навчальних закладах [22].

У Німеччині Міністерство освіти оголошує про державне (федеральне) фінансування закладів вищої освіти лише на крупні капітальні проекти (фінансування капітальних інвестицій). Держава фінансує будівництво нових корпусів, створення комунальної інфраструктури, закупівлю високовартісного обладнання тощо. Інші витрати фінансуються за рахунок відомчих бюджетів (міністерствами, за якими “закріплений” вищий навчальний заклад) та регіональних бюджетів (урядами федеральних земель). При визначенні обсягу фінансування враховується обсяг фінансування у попередньому періоді, а також новітні потреби (за їх наявності), які мають бути ретельно обґрунтовані. Крім того, заклади вищої освіти мають змогу отримати гранти (грантове фінансування) на реалізацію окремих проектів і програм. В експертному середовищі панує думка про перехід на формульне фінансування вищих навчальних закладів. Кількість штатів закладів вищої освіти регламентується рішеннями урядів федеральних земель. Заклади вищої освіти не мають права вводити додаткові штати навіть за рахунок власного фінансування [13; 22].

У Франції фінансування закладів вищої освіти здійснюється на підставі угод, що укладаються між компетентним державним органом та сферою вищої освіти терміном на 4 роки. Конкретні умови цих угод визначаються на основі даних моніторингу результативності діяльності закладу та погоджуються з Міністерством освіти та іншими державними органами. Обсяги фінансування, передбачені в угодах, є підставою для планування відповідних витрат у державному бюджеті. В особливих випадках можливе збільшення фінансування [28-29].

У Норвегії фінансування закладів вищої освіти здійснюється на основі моделі, що базується на врахуванні досягнутих результатів. Держава визначає обсяг так званого валового фінансування закладу, а заклад перерозподіляє виділені фінансові ресурси між різними напрямками діяльності на власний розсуд. Так підтримується ініціатива закладів у реалізації певних програм, але в межах бюджетного фінансування. Крім того, вважається, що адміністрація закладів краще володіє інформацією про необхідність додаткового фінансування окремих напрямів (проектів) [13; 28-30].

У Данії впроваджено так звану таксиметричну систему, яка передбачає державне фінансування закладів вищої освіти на основі персоніфікованого фінансування споживання освітніх послуг. Грошові ресурси перераховуються на персоніфікований рахунок студента, зважаючи на рівень успішності його навчання. Якщо студент добре навчається – держава компенсує всю вартість навчання, якщо погано – держава компенсує лише певну частку. Рівень компенсації оплати за навчання залежить також від категорії закладу. Категорія присуджується на підставі результатів акредитації й оприлюднюється щорічно в законі про бюджет. Заклади вищої освіти мають широкі повноваження у фінансових питаннях, фактично, вони є фінансово автономними. Заклади вищої освіти мають право зараховувати студентів на будь-які акредитовані програми і спеціальності [30].

У Новій Зеландії використовується модель фінансування вищих навчальних закладів, що передбачає надання фінансових ресурсів для продукування конкретних суспільних благ у вигляді підготовки фахівців конкретних напрямів (спеціальностей). Держава в особі компетентного органу заздалегідь оприлюднює пріоритетні напрями підготовки (спеціальності), навчання за якими вона готова профінансувати в наступному навчальному році. Заклади вищої освіти повідомляють про готовність організації навчання (надати освітні послуги) за цими напрямами підготовки, а також можливу. При цьому враховуються результати акредитації вищої освіти (заклад може зробити пропозицію лише в межах наявної акредитації). Після цього компетентний орган повідомляє заклад про кількість студентів, навчання яких може бути профінансоване за рахунок коштів державного бюджету. Усіх інших вищий навчальний заклад може брати на навчання за їхній власний рахунок або на паритетних засадах. При цьому заклади вищої освіти мають високий ступінь фінансової автономії, самостійно визначають та проводять фінансову політику [30].

У Румунії за рахунок коштів державного бюджету фінансуються лише заклади вищої освіти державної форми власності. При визначенні обсягу фінансування закладу, який ураховує кількість студентів, структуру програм навчання (за спеціальностями), кількість годин навчального навантаження на виконання навчального плану, планову кількість лекційних, семінарських та лабораторних занять, обсяг навантаження на викладача (згідно зі статутом), штат професорсько-викладацького складу. Отже, бюджетне фінансування здійснюється на основі врахування кількісних показників і передбачає задоволення наявних потреб. Застосування вказаного підходу на практиці призвело до дроблення факультетів та спеціальностей, збільшення кількості академічних груп, зниження норми навантаження на викладача [13; 29].

В Австралії, Данії, Німеччині, Нідерландах, Великій Британії широко розвинута система фінансування пресоніфікованих витрат споживачів

освітніх послуг (звичайних стипендій, додаткових стипендій, позик, грантів), що підвищує привабливість освітнього продукту [30].

В Австрії, Бельгії, Чехії, Фінляндії, Франції, Греції, Угорщині, що навчаються в межах державного замовлення, надається виключно у вигляді стипендій, інші види виплат не передбачені [30].

У Австралії, Данії, Німеччині, Ісландії, Мексиці, Новій Зеландії, Норвегії, Швеції, Великій Британії широко поширені інструменти надання студентам так званих освітніх [30].

Отже, протягом останніх років у різних країнах світу відбуваються значні зміни в механізмах фінансування сфери вищої освіти, а також у механізмах розподілу бюджетних коштів серед закладів вищої освіти державної форми власності. Це пояснюється кількома чинниками, зокрема: різке зростання контингенту студентів, збільшення напрямів підготовки, зростання значення навчального обладнання (у тому числі комп'ютерної техніки) (зокрема, перехід на програмно-цільове фінансування) тощо у навчальному процесі, розвиток технологій бюджетного адміністрування.

Реалізація запропонованих напрямів щодо удосконалення фінансування інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні передбачає проведення та факторів, які дозволяють підвищити ефективність бюджетних витрат відповідних практичних заходів держави з урахуванням критеріїв на фінансування сфери вищої освіти. Запропонована система удосконалення фінансування інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні представлена в табл. 4.1.

Таблиця 4.1

Напрями активізації фінансового механізму інноваційного розвитку сфери
вищої освіти в Україні

Цілі	Критерії ефективності системи державного фінансування	Фактори впливу	Кроки
Ефективність бюджетного фінансування	Створення наукового підґрунтя для формування інноваційного середовища у країні	Оптимальна система розподілу державних фінансових ресурсів на наукову діяльність	Створення наукових центрів при навчальних закладах
	Скорочення безробіття за рахунок підготовки персоналу для потенційно економічно вигідних галузей народного господарства при дотриманні максимальної економічності	Чинні механізми працевлаштування випускників	Налагодження організаційно-розпорядчої діяльності через призначення осіб, відповідальних за оприлюднення наказу про розподіл квот на офіційних веб-ресурсах; відкритість засідань конкурсних комісій для громадськості
Ефективна система планування державного замовлення на підготовку фахівців	Подолання дисбалансу на ринку праці, підвищення економічності системи вищої освіти	Прозорий механізм розподілу державного замовлення на підготовку фахівців	Довгострокове прогнозування
			Налагоджена система, що забезпечить дотримання методології обліку

**Джерело: сформовано автором*

В Україні, з урахуванням міжнародного досвіду та з огляду на національні особливості розвитку системи вищої освіти, доцільними будуть такі форми фінансування вищих навчальних закладів: пряме бюджетне фінансування на покриття витрат; пряме бюджетне фінансування за програмно-цільовим методом (орієнтоване на досягнення результату); освітнє кредитування (на пільгових умовах); грантове кредитування (за рахунок бюджетних та позабюджетних джерел); отримання плати за

навчання від споживачів (замовників) освітніх послуг; корпоративне фінансування (за рахунок коштів корпорацій або майбутніх роботодавців).

Значною мірою зміна механізмів та моделей фінансування закладів вищої освіти зумовлена змінами характеру та змісту самої освіти, необхідністю формування індивідуалізованих освітніх програм, диверсифікацією їхнього змісту та тривалості.

4.3. Напрями адаптації світового досвіду щодо інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні

Сучасний стан інноваційного розвитку сфери вищої освіти підтверджує стихійність та неконтрольованість відповідних процесів. У результаті відбувається деформація їхньої структури, яка дисгармоніює з різними іншими сферами та галузями національної економіки (ринком праці, виробничою системою, об'єктами соціальної інфраструктури, системою державного регулювання тощо). І з плином певного часу нейтралізувати вплив такої деформованості надто складно, адже сукупність суб'єктів господарювання адаптуватись до відповідних негативних проявів, отримуючи підвищення та необґрунтованість вигоди, у той час як інші суб'єкти повинні здійснювати певні додаткові витрати (перш за все фінансові у контексті реалізації неформальних угод), з метою отримання необхідних послуг. Саме тому виникає необхідність до формування концептуального представлення процесу інноваційного розвитку сфери вищої освіти з її органічним введенням у інформаційну економіку та подоланням відповідних негативних явищ. Саме тому світовий досвід стає ключовим інформаційним джерелом з перспективою адаптації кращих інструментів державного регулювання, використання системних підходів, у тому числі у напрямку забезпечення самоорганізації в межах сфери вищої

освіти, та способів здобуття відповідних переваг вітчизняної сфери вищої освіти над такими ж системами зарубіжних країн.

Перш ніж провести аналіз світового досвіду інноваційного розвитку сфери вищої освіти, варто визначити сутність та особливості інноваційного розвитку. Зазвичай, такий процес, який відноситься до тих об'єктів, які мають складну комплексну внутрішню будову, а саме представляється в змінах їх структурної будови.

Звичайно, абсолютне копіювання відповідних світових освітніх моделей та інструментів інших країн є досить непродуктивним. Адже національні моделі функціонування та розвитку освіти варто формувати, опираючись на національні потреби та соціально-економічні особливостями [35]. А тому запозичення світового досвіду може викликати суперечності у контексті визначення особливостей інституційної основи країни загалом та сфери вищої освіти зокрема, яка функціонує на усталеній системі цінностей країни. З метою недопущення відповідних втрати такої національної особливості, що на сьогоднішній день є особливо актуальним для європейських країн як результату впровадження Болонського процесу, варто визначити чіткий алгоритм адаптації світового досвіду щодо інноваційного розвитку сфери вищої освіти до вітчизняного інституційного середовища. Схематично його формування та реалізацію представлено на рис. 4.1. Виняткову увагу варто зосереджувати на спільних характеристиках вітчизняної та зарубіжної сфери вищої освіти та суспільних відповідних систем у цілому. У даному аспекті потребують дослідження історичні передумови розвитку держави, інституційні основи життєдіяльності, системи відповідної системи цінностей, певних традицій у межах визначеної країни.

Основним ризиком у адаптації міжнародного досвіду є активізація глобалізаційних процесів, які ґрунтуються на таких базових імперативах – ринкові, ресурсні, інформаційно-технологічні та екологічні, які певним чином впливають на гомогенізацію функціонування та розвитку сфери вищої освіти і країни загалом. Таким чином складові одиниці сформовані в умовах

більш глобальнішої динаміки. У свою чергу динаміка стосується певного конституювання та глобального простору, які значно впливаючи на інноваційний розвиток сфери вищої освіти, їх інституційну структуру, мету та завдання інформаційної економіки та потреб суспільства [36-37]. Отже збереження інституційної основи сфери вищої освіти у контексті адаптації позитивного світового досвіду постає важливою умовою результативності відповідного процесу.

Узагальнюючи проведений аналіз міжнародного досвіду щодо регулювання сфери вищої освіти, у тому числі що стосується трансформаційних процесів, обґрунтовано методичний підхід до його відбору (рис. 4.1).

Перш за все варто звернутись до досвіду країн світу щодо формування концептуального бачення інноваційного розвитку сфери вищої освіти як основної детермінанти соціально-економічного розвитку країни в умовах становлення інформаційної економіки. У історичному зрізі в середині ХХ ст. у розвитку вищої освіти більшості країн визначилось два ключових фактори, які не підходили до традиційних систем: по-перше, освіта почала дуже відставати від темпів розвитку та оновлення сучасних знань; по-друге, у зв'язку із значним соціокультурними зрушеннями ХХ ст. вища освіта стала значно масовою, тобто розрахованою для всіх. На той час фактори визначили багато напрямів у реформуванні та якісних змін в сфері вищої освіти різних країн світу. Саме тому орієнтація вищої освіти на засвоєння певної системи знань, яка була на той час традиційною й ефективною ще декілька десятиліть тому, в сучасних умовах не відповідає необхідному соціальному замовленню, яке потребує отримання на виході самостійних, ініціативних та відповідальних осіб, які здатні раціонально взаємодіяти у реалізації соціально-економічних та виробничих завдань [35].

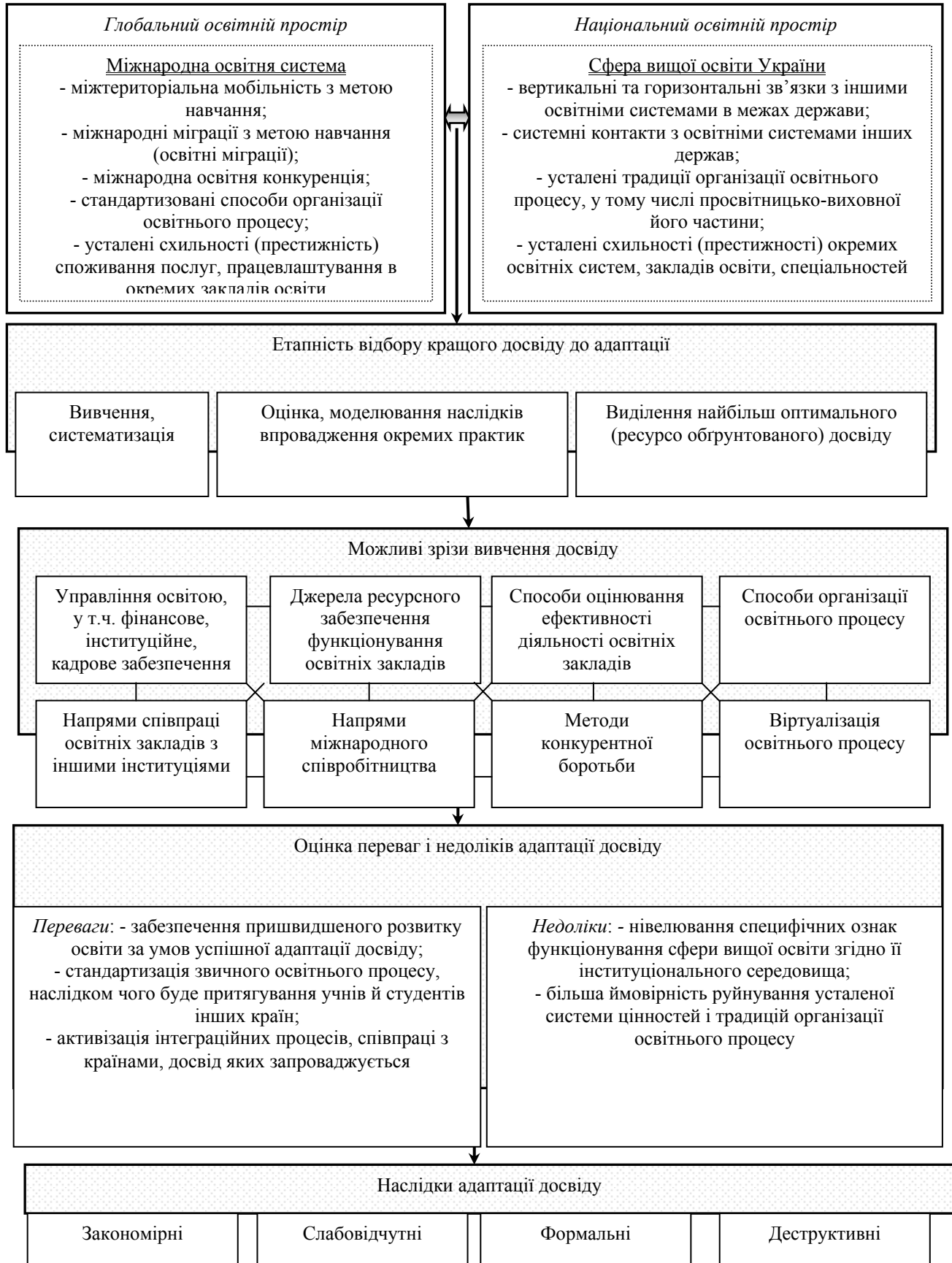

Рис. 4.1. Особливості відбору світового досвіду інноваційного розвитку сфери вищої освіти*

*Джерело: складено автором

Тобто нинішня вагомість сфери освіти та її інноваційного розвитку для соціально-економічного поступу країни повинна представлятись у підготовці професіоналів та всебічно розвинених людей, здатних своєю працею покращувати середовище і способи життя. У свою чергу, сфера вищої освіти повинна слугувати інноваційним середовищем реалізації інтелектуального потенціалу осіб, які навчаються. Узагальнюючи проведений огляд світового досвіду регулювання інноваційного розвитку сфери вищої освіти, виокремлено напрями його адаптації в Україні (рис. 4.2). Основний ризик адаптації світового досвіду знаходиться у тій же площині, що й глобалізаційні процеси, які ґрунтуються на чотирьох імперативах – ринкових, ресурсних, інформаційно-технологічних та екологічних, які здійснюють гомогенізацію суспільного життя.

Нажаль, сьогодні в Україні характерним є підхід «масовості» освіти. Тому якісні результуючі характеристики вітчизняної сфери вищої освіти значно поступаються закордонним аналогам.

Виокремлення напряду адаптації світового досвіду щодо вдосконалення інформаційної бази регулювання інноваційного розвитку сфери вищої освіти є закономірним у силу представлених вище аргументів практичної неможливості відповідних порівнянь такої освітньої статистики. Тобто, статистичні дані, які подаються на загальнодержавному рівні не відображають у повній мірі необхідну ситуацію щодо кількісних і якісних характеристик розвитку сфери вищої освіти. Саме тому, на наш погляд, варто б запозичити практику організації обліку в сфері вищої освіти відповідно до індикаторів, які представлені у доповіді ОЕСР «Погляд на освіту 2011: індикатори ОЕСР» [38]. Представлені тут показники сприяють проведенню комплексної оцінки поточного та перспективного стану розвитку сфери вищої освіти. Насамперед заслуговує уваги той факт, що саме такі показники подаються в розрізі тих, які представляють [39]:

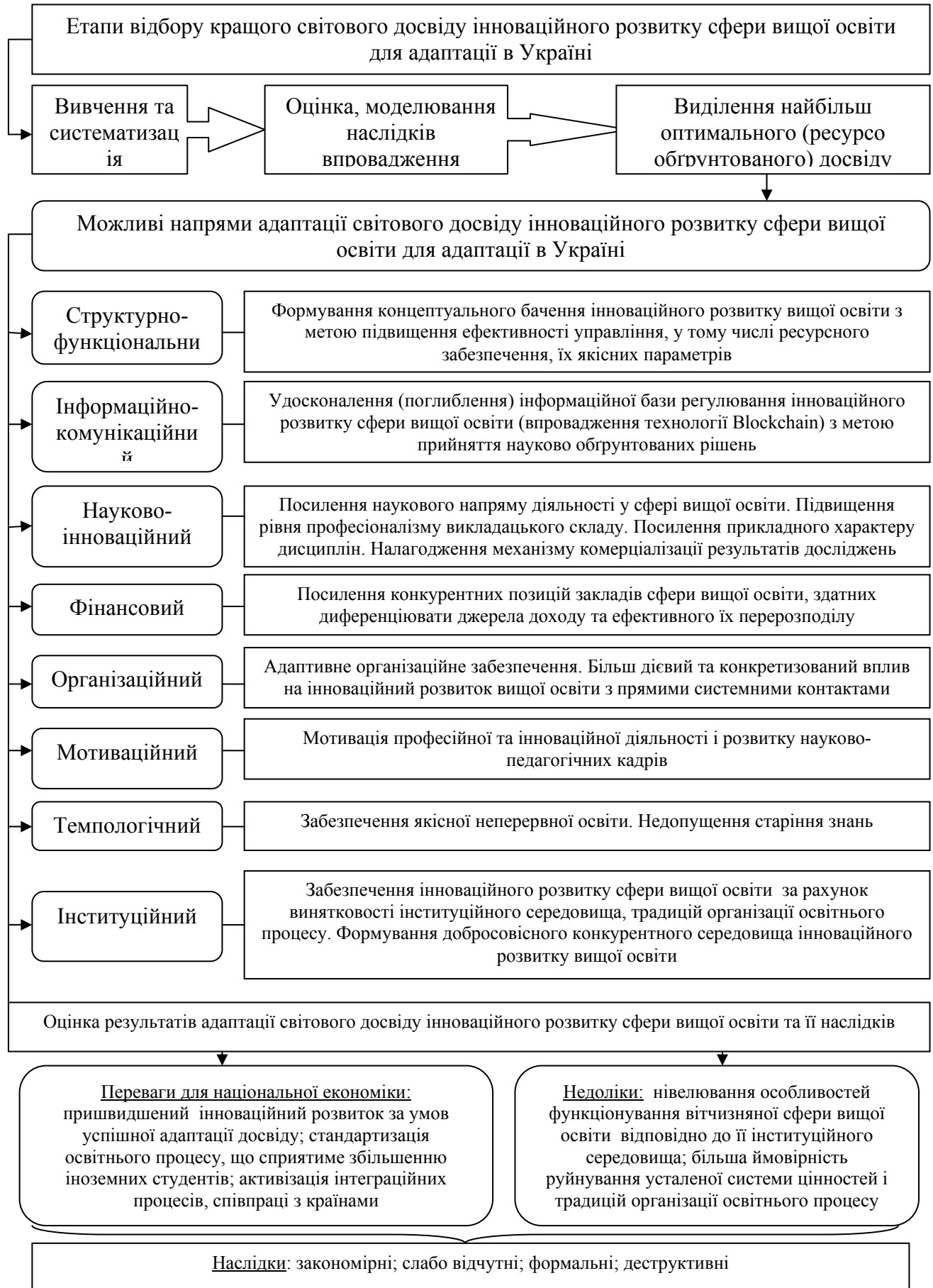

Рис. 4.2. Варіативність та напрями адаптації світового досвіду інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні*

**Джерело: розроблено автором*

- результати навчання на відповідних рівнях освіти в країні, які передбачають певні навчально-виховні досягнення, перехід на інший рівень освіти та працевлаштування, а також довгострокові, які передбачають певний рівень зайнятості, рівня заробітної плати тощо;
- факторні ознаки з певним позитивним або негативним впливом на результат досягнення певних результатів навчання;
- ресурси, а саме через інвестиції в сферу освіти (людський капітал);
- доступність до освіти, певні умови і методики регулювання розвитком сфери вищої освіти тощо.

Отже, інформаційна база державного регулювання інноваційного розвитку сфери вищої освіти повинна бути комплексною, системною, представляти окрім лише кількісних індикаторів відповідні якісні параметри та формуватись шляхом використання багаторівневої системи моніторингу, яка повинна передбачати своєчасне збирання й аналіз необхідної інформації на рівнях особи, навчального закладу, на національному та міжнародному рівнях. Відповідні отримані дані з різних джерел та шляхом різних форм моніторингу, повинні інтегруватись в інформаційній системі регулювання сфери вищої освіти, які можуть здійснювати між собою необхідний обмін певними даними [40]. Саме такий обмін є надто важливим, адже сприятиме у межах сфери вищої освіти балансувати функціонування сфери вищої освіти в комплексну послідовність ідентифікованого матеріалу, а також сприяти координації діяльності у контексті використання превентивних або ж профорієнтаційних заходів.

Актуальності для вітчизняної сфери вищої освіти набуває досвід інших країн у напрямку врахування плюралізму форм власності закладів вищої освіти, сприяння підтримці приватної освіти. Так, Конституцією України регламентовано відповідне право кожного на освіту та те, що держава забезпечує необхідну доступність та безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах [41]. Відповідно до Декларації прав

людини ООН теж регламентовано, що кожен має право на освіту. Також освіта має бути безоплатною, хоча б початкової та загальної освіти. Адже початкова освіта має бути обов'язковою. У свою чергу технічна та професійна освіта повинні бути загальнодоступними, а вища освіта повинна бути однаково доступною на основі певних здібностей і можливостей кожного [42]. В Україні на сьогоднішній день кількість приватних закладів вищої освіти дуже зростає, що змушує оцінювати необхідність таких процесів. Варто констатувати, що наявність таких приватних закладів вищої освіти є поширеною і в розвинених країнах. Так, більш як половина закладів вищої освіти США є приватними закладами, проте 80% студентів навчаються в так званих громадських закладах [43].

Особливої актуальності набуває питання пошуку додаткових можливостей щодо фінансового забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти, незважаючи на їх основне джерело видатки з державного бюджету. Визначено, що у світі є три типи фінансування сфери освіти, у тому числі вищої: формування закладів освіти, діяльність яких фінансується лише за рахунок коштів держави; фінансування виключно приватними ресурсами; залучення суспільних коштів поряд із приватними [44]. Для вітчизняних закладів сфери вищої освіти пошук додаткових джерел ресурсів постає надто гостро тому адаптація світового досвіду в цьому напрямі є досить актуальною. Особливо це стосується практики розвитку сфери вищої освіти розвинених країн щодо одержання додаткових доходів шляхом проведення видавничої діяльності, а також відповідний продаж авторських прав на певні запатентовані винаходи та фінансування різних дослідницьких проектів. Для України такий досвід адаптувати на сьогоднішній день є неможливим у силу фактичної відірваності вітчизняної сфери вищої освіти від науки та виробництва.

Саме тому, важливим напрямом адаптації світового досвіду, важливого для інноваційного розвитку сфери вищої освіти, є посилення наукового напрямку діяльності закладів вищої освіти. Це сприятиме, як вже зазначалось,

диференціації джерел доходів відповідних структур у контексті можливості продажу відповідних авторських прав, ліцензій, винаходів, наукових розробок у рамках реалізації механізму комерціалізації. Практика високоефективної наукової діяльності характерна для всіх закладів вищої освіти усіх розвинених країн. Так, в Іспанії закон про реформу університетів представляє університет як суспільний заклад, діяльністю якого є навчання та дослідництво [45]. Визнаними у світі є університетські дослідження країн США та Великобританії, які мають дуже високий авторитет та рівень довіри громадськості, слугують важливим маркетинговим аспектом просування відповідних послуг освіти на міжнародному ринку. На сьогодні в Україні такий напрям діяльності закладів вищої освіти зазвичай має формальний характер.

Напрямок адаптативного інституційного забезпечення як адаптація світового досвіду передбачає звернення до практики інституційних засад державного регулювання сферою вищої освіти. У більшості зарубіжних країнах відбуваються системні процеси децентралізації управління сферою вищої освіти. Це проявляється у тому, що деякі з функцій, які зазвичай виконувала держава, починають передаватись на рівень місцевих органів влади, громадських організацій та приватного сектору. Більш стійкою стає тенденція набуття приватними компаніями відповідних тендерів на надання певних управлінських послуг, підготовку науковців, організацію освітнього процесу тощо. Значно зростає роль у даній справі громадських організацій, та органів місцевого самоврядування, певних асоціацій батьків та закладів освіти [46]. Саме такі загальні процеси є результатом актуальності нашого дослідження та важливим аргументом на користь необхідності інноваційного розвитку сфери вищої освіти як відносно автономних просторових напрямів зі специфічним інституційним середовищем щодо надання освітніх послуг та безпосереднього організації освітнього процесу.

Тобто адаптативне інституційне забезпечення передбачає обґрунтування досвіду інших країн у визначенні відповідних координуючих

структур, які сприяють регламентації впливу інформаційної економіки на сферу вищої освіти. Насамперед для вітчизняної сфери вищої освіти цінним є досвід країн ЄС, які практикують функціонування так званих незалежних агенцій щодо забезпечення якості вищої освіти. Саме такі агенції мають бути офіційно представлені державними компетентними органами, повинні мати повний юридичний статус та відповідати всім вимогам чинного законодавства країни. У 2008 році Україні стала повноправним урядовим членом Європейського реєстру забезпечення якості освіти (EQAR), проте представники нашої країни не приймають участь у заходах такого Реєстру [40]. В Україні функціонує Центр моніторингу якості освітніх послуг вищого навчального закладу III-IV рівнів акредитації. Відповідно такі центри існують при більшості освітніх закладах. Однак комплексного моніторингу якісних параметрів функціонування закладів вищої освіти на різних рівнях в Україні на сьогодні немає. Тому інноваційний розвиток сфери вищої освіти на прогресивних засадах обов'язкового повинен передбачати нейтралізацію такого недоліку.

Напрямок щодо забезпечення доступності освіти виділено як один із важливих в адаптації досвіду зарубіжних країн у силу актуалізації даного питання як певного вторинного відносно вже представленого. Доступність вищої освіти означає мобільну, фінансову та фізіологічну спроможність кожного громадянина здобути відповідний освітньо-кваліфікаційний рівень відповідно до особистих потреб та можливих очікувань. Протягом другої половини XX – XXI ст. більшість країн світу шляхом різноманітних загальнодержавних і галузевих стратегій здійснили перехід від певної елітарної моделі вищої освіти, коли доступ до неї мала лише еліта, до масової моделі, коли значна частина школярів продовжують навчання у закладах вищої освіти [47]. Так, масовість вищої освіти є неприпустимою, тут важливий у більшій мірі для якісного аспекту її здобуття. Однак доступність вищої освіти актуалізується на всіх освітньо-кваліфікаційних рівнях згідно із потребами та здібностями особистостей.

З точки зору запозичення світового досвіду особливо актуальним залишається фінансовий аспект таких питань. Адже вартість освітніх послуг в Україні є дуже високою і не останню роль в цьому відіграє нерівність у доходах різних верств населення (висока платоспроможність деяких категорій громадян), а також потужні інвестиції в даному напрямі у формі міграційного капіталу (саме такий капітал не спрямовується через розвиток різних видів підприємництва у сфері освіти, а зазвичай виступає як споживчі витрати, тобто оплату навчання). Саме тому, адаптація світового досвіду щодо альтернативних можливостей оплати навчання є дуже актуальною. Тому привабливою є практика соціальних студентських кредитів, як у Франції (річний процент – 7-9%) [43]. Такі студентські кредити можуть передбачати різні моделі, а саме: заставні позички з прогресивними платежами; заставні позички з фіксованими платежами; відстрочена плата за навчання; прогресивне оподаткування через податкову та страхову системи [48]. Позитивним є досвід Австралії з можливістю відстрочення плати за навчання аж до періоду працевлаштування.

Тобто забезпечення доступності вищої освіти також важливе у напрямку запозичення досвіду інших країн щодо поширення так званої параформальної освіти (вечірні школи, дистанційна освіта), яка передбачає певні програми, які замінюють формальну школу, тобто дає змогу отримати другий шанс тим, хто не зміг за певних причин відвідувати звичайну школу [49-50].

Обґрунтування окремого напрямку адаптації світового досвіду щодо мотивації професійної діяльності та інноваційного розвитку науково-педагогічних кадрів є закономірним адже це пов'язано з сукупністю проблем для вітчизняної сфери вищої освіти щодо якості наукової й педагогічної діяльності фахівців такої сфери. Так досвід країн ОЕСР засвідчує, що більш ніж 35 країн використовують систему додаткових виплат викладачам, які мають найвищі результати та високу кваліфікацію. Деякі країни-члени ОЕСР

також підвищують зарплати викладачам, які працюють з важкими підлітками та в несприятливих місцях [39; 51-52].

На основі усіх представлених можливих напрямів адаптації світового досвіду, які дозволять забезпечити інноваційний розвиток сфери вищої освіти, важливим є й досвід збереження національних традицій організації освітнього процесу. Адже серед головних напрямів початкової освіти Німеччини є право кожної школи вчити по-різному, мати свою власну методику, свою філософію освіти і концепцію розвитку [53]. У свою чергу концептуальними положеннями європейської інтеграції є використання нового освітнього базису, який повинен мати узагальнений, стандартизований характер з одночасним збереженням історико-культурних традицій та ґрунтуватись на найсучасніших наукових досягненнях (перш за все в сфері інформаційних технологій) [54]. Отже, право кожного закладу вищої освіти на самобутній прояв в організації освітнього процесу та інших напрямках діяльності є обов'язковим.

Варто зауважити, що проблемність впровадження світового досвіду з метою інноваційного розвитку сфери вищої освіти для організації їх конструктивного впливу на загальний соціально-економічний поступ країни виникає на основі значної кількості успішних практик інших держав, окремі з яких представлені нами. Отже варто розуміти пріоритети адаптації світового досвіду з орієнтацією на відповідні критерії послідовності, системності та сили стимулювання інших сфер суспільного життя в країні. Вважаємо, що такими пріоритетами мають бути практика обліку явищ та процесів, пов'язаних з сферою вищої освіти із офіційним відображенням в статистиці, мотивації науково-педагогічних кадрів, а також подолання характерного формалізму, суб'єктивних оцінок, права надання послуг сфері освіти. Саме такі пріоритети повинні слугувати своєрідною відправною точкою забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти із подальшим завоюванням ними ключових сегментних ніш на відповідному міжнародному ринку освітніх послуг.

Також варто зауважити, що основним негативним наслідком зменшення темпів інноваційного розвитку сфери вищої освіти є загальне поширення та панування загроз, таких як, розповсюдження нелегального програмного забезпечення. Адже це в першу чергу впливає на сприйняття поняття інтелектуальної власності та вартості розробки і впровадження прогресивних ідей і рішень, приводить до зменшення кількості інноваційних стартапів, починань, розробок тощо. Лише за умови фінансування заходів щодо захисту інтелектуальних прав та ідей можна виходити на ринок з інноваційними ідеями.

Виходячи з наведених фактів, тенденцій та прикладів систематизовано основні види загроз та їх вплив на освітні процеси та вищу освіту зокрема (табл. 4.2).

Зрозуміло, що найбільшу небезпеку, збитки й відповідні загрози від піратства та кіберзлочинності виникають для тих суб'єктів, чия діяльність тісно пов'язана з інформаційними технологіями. Однак рівень проникнення інформаційних та цифрових технологій в сферу вищої освіти зараз є настільки глибокою й такі процеси активно відбуваються практично в усіх сферах життєдіяльності. Особливо значний негативний вплив від загроз на репутацію саме нових інформаційних та цифрових технологій у всьому суспільстві, що буде виражатись у процесі сповільнення їх подальшого розвитку і розповсюдження.

Перш за все це стосується фінансових розрахунків, відповідних платіжних карток, переказів та ін., де останнім часом значно зросла кількість відповідних правопорушень. Різке зростання кількості таких злочинів в останні роки обґрунтовується браком спеціалістів високої кваліфікації і швидкоплинністю більшості відповідних галузей знань, які не досягли ще свого необхідного рівня розвитку, становлення та апробації.

Таблиця 4.2

Види інформаційних загроз та їх вплив на розвиток сфери вищої освіти*

Вид загрози	Негативний вплив	Шляхи подолання
Високий рівень використання неліцензійного програмного забезпечення	Відсутність або низька якість локалізацій через незацікавленість на ринку виробників програмного забезпечення. Мала кількість вітчизняних та спрямованих на вітчизняний ринок проектів. Вразливість неліцензійного програмного забезпечення до мережових та вірусних загроз через відсутність підтримки і втручання в їх роботу сторонніми засобами. Ризики для ведення освітньої діяльності через постійні перевірки легальності програм.	Розвиток проектів OpenSource ПЗ, роз'яснювальна робота в плані відповідальності за використання неліцензійного ПЗ, використання надфункціонального та занадто дорогого ПЗ, сприяння програмам використання безкоштовного ПЗ для освітніх закладів.
Порушення прав розповсюдження ліцензійного контенту	Мала кількість вітчизняних та спрямованих на вітчизняний ринок проектів. Стимування розвитку розробки та впровадження цифрових технологій і розповсюдження цифрового контенту.	Роз'яснювальна робота в плані відповідальності за використання неліцензійного контенту, підвищення культури споживання.
Мережеві, вірусні, троянські атаки	Збитки в організаціях, які тісно пов'язані з використанням цифрових технологій. Зниження довіри до ІТ, особливо до фінансових цифрових технологій.	Підвищення витрат на мережеву та комп'ютерну безпеку. Підготовка спеціалістів за даним напрямом.
Порушення авторських прав, патентів, торгових знаків	Важкість розвитку нових бізнес-проектів та починань через незахищеність від копіювання то повторення.	Удосконалення патентного законодавства, неминучість відповідальності у випадках порушень.
Порушення правил контролю знань, тестування та отримання сертифікатів онлайн	Зниження цінності дипломів, сертифікатів.	Використання заочного та очного тестувань при сертифікації і перевірці знань, використання відеозв'язку.
Плагіат, копіювання технологій з порушенням авторських прав в освіті та науці	Зниження цінності дипломів, сертифікатів. Поширення псевдоінновацій.	Розробка та вдосконалення технологій пошуку однакових творів, у тому числі з перекладом. Удосконалення патентного законодавства, ліцензування.

*Джерело: складено автором

Виходячи з такої ситуації вважаємо, що серед основних заходів нейтралізації руйнівного впливу загроз повинні бути:

- підвищення довіри до інформаційних технологій, цифрових технологій, мережевих операцій і розрахунків;
- забезпечення впевненості безповоротності покарання за копіювання чужих ідей, розповсюдження неліцензійного програмного забезпечення, віруси;
- розробка заходів швидкого патентування та реєстрації винаходів, відповідних патентів інших видів інтелектуальної власності, забезпечення їх присутності в країні;
- розробка методів захисту від зловживань патентами (патентні війни), кіберксивоттерства (перепродажу доменів) та інших проявів нечесного заробітку через інформаційні технології;
- сприяння розвитку внутрішнього високотехнологічного ринку, сприяння появі нових проєктів [55-56].

Тактичні заходи, які відносяться безпосередньо до інноваційного розвитку сфери вищої освіти повинні в себе включати:

- пропагування та інформування в освітніх закладах про використання ліцензійного програмного забезпечення, а також переваг від його використання;
- розробку методів контролю запобігання зловживанням в освітніх процесах – комбінування заочної та дистанційної форми навчання з очною, відеоконтроль при перевірці знань, використання прогресивного забезпечення для виявлення порушень авторського права, плагіату і т.д.;
- розвиток та підтримку Open Source проєктів;
- розвиток технології Блокчейн;
- удосконалення законодавства щодо реєстрації інтелектуальних прав на твори та ідеї та патентування.

Сподіватися на швидке подолання усіх можливих загроз та недоліків законодавства не варто, однак й повне ігнорування таких проблем у цій

сфері призводить до зниження швидкості інноваційного розвитку сфери вищої освіти, країни загалом та інших підсистем і значно знизити їх стійкість на глобальних ринках праці й інтелектуальної власності.

Тому, злочинність у комп'ютерній сфері має дуже значний негативний вплив у контексті побудови інформаційної економіки та стимулювання конструктивних систем для забезпечення інноваційного розвитку вищої освіти. Розвиток інформаційних технологій, цифрових та телекомунікацій привів до формування у сфері вищої освіти негативних та злочинних проявів, які здатні значно пригальмовувати її інноваційний розвиток.

Тому у світовій практиці дієвим інструментом інноваційного розвитку вищої освіти в умовах функціонування інформаційної економіки є технологія «блокчейн». Блокчейн – це ланцюжок блоків, розподілена база даних, доступ до якої може отримати будь-хто. Тобто це «технологія розподіленого реєстру», у якій не існує централізованого регулятора, який міг би розпоряджатися таким блокчейном на власний розсуд. Особливість такої технології полягає у тому, що дані, внесені один раз, мають свою послідовну історію, яка сприяє перевірці походження певної інформації та її достовірності. Такі дані не можуть бути ніким змінені, адже вони багаторазово продубльовані та зберігаються в розподіленій мережі, яка сформована та підтримується усіма можливими учасниками. Інформацію в базу даних можна лише додавати, але не проводити перезаписування. Достовірність документу легко простежується, адже кожен учасник бачить, яким він був записаний у відповідну систему блокчейн. Інформація завжди доступна, її не можна замінити, вона є прозорою, бази даних роблять її досить стійкою до незаконного втручання, у неї досить низька вартість обслуговування. Так як інструменти блокчейн стануть доступнішими, міжнародні платежі будуть проводитись лише з використанням такої технології і будуть проходити набагато швидше і коштувати дешевше. Також, завдяки такій технології вдасться уникнути численних помилок при

обробці транзакцій та скоротити кількість шахрайських нелегальних операцій [57].

У світі розвиток інформаційних технологій відбувається з вражаючою швидкістю і якщо раніше вони впливали у більшості на відносно нові та високотехнологічні галузі, то зараз прийшов час соціальної сфери. Тому на особливу увагу заслуговують саме заклади вищої освіти. Проблема освітніх установ полягає в тому, що вони сильно прив'язані до паперових носіїв. А це призводить до того, що певний збір інформації на паперових носіях створює додаткове навантаження на співробітників, не дозволяє вносити будь-які зміни в документи; форми звітності про результати в різних освітніх установах можуть не сходитись, що знижує ефективність роботи; відсутність необхідної бази даних про випускників, які володіють специфічними навичками, ускладнюють роботодавцям пошук необхідних фахівців; відсутність відкритої бази даних про рівень працевлаштування випускників та переході їх на іншу роботу, що не дозволяє освітнім закладам оцінювати ефективність їх роботи за відповідними програмами і вносити швидко зміни; відсутність відкритості та прозорості фінансових потоків закладів вищої освіти, розподіл фінансів по різних структурним підрозділам, участь в тендерах та інші комплексні проблеми. Для того щоб вирішити їх та підвищити ефективність роботи закладів сфери вищої освіти, варто впроваджувати в сферу освіти сучасні технології, а саме, технології блокчейн.

Зарубіжні експерти визнають технологію прозорою і надійною в порівнянні з вже наявними в освітньому середовищі інструментами та наявними підходами. Вона сприяє підвищенню довіри користувачів при здійсненні відповідних платежів або укладанні певних контрактів. Можливість взаємодіяти без посередників сприяє зняттю бар'єрів і виключає ризики участі недобросовісних учасників. Саме за допомогою технології блокчейн вбачається можливість ефективної реалізації моделі державного регулювання шляхом розширення співробітництва між усіма можливими

суб'єктами: сфери вищої освіти, реальний сектор, держава, громадськості на основі прозорості, оперативності і застрахованості від можливих ризиків притаманних сфері вищої освіти.

Світовий досвід вражає своїми масштабами використання блокчейн технології в різних сферах, у тому числі і сфері освіти. За перші три квартали 2018 року венчурні інвестиції в блокчейн-стартапи сягали 3,9 млрд доларів (це на 280% більше, ніж за весь попередній рік), рис. 4.3.

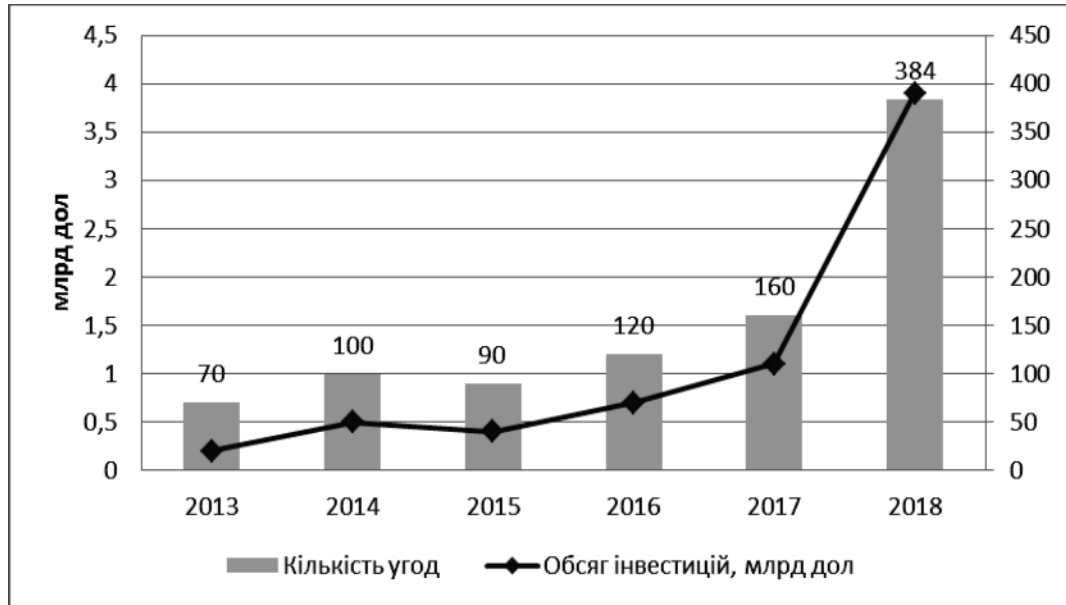

Рис.4.3. Динаміка розвитку блокчейн технологій в світі*

**Джерело: [57-58]*

До числа перших закладів вищої освіти у світі, які почали впроваджувати технологію блокчейн відносяться: Media Lab Массачусетського технологічного інституту; Університет Никозії на Кіпрі та школа інженерного програмування Холбертон в Сан Франциско. Так, Media Lab почала видавати цифрові сертифікати, що підтверджують факт пройденого навчання [59-60]. Компанія Sony Global Education, Inc. оголосила, про те, що пристосувала можливості технології блокчейн для використання в галузі освіти [61]. На поточний момент технологія дозволяє здійснювати між двома зазначеними сторонами зашифровану передачу даних таких, наприклад, як академічні кваліфікаційні записи. Така технологія має

потенціал, який у майбутньому забезпечить можливість реалізації нової мережевої інфраструктури з метою спільного безпечного використання необхідної інформації та її оцінювання. У результаті дослідження автором визначені напрями та переваги використання технології «блокчейн», які сприяють інноваційному розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки: 1. Можливість використання електронних носіїв інформації та відмова від паперових. За допомогою такої технології виникає можливість постійно і безпечно зберігати всі записи, видавати сертифікати, нагороди, своєчасно передавати кошти та відслідковувати результати навчання кожної людини протягом усього життя. 2. Спрощення процедури контролю за легітимністю документів у сфері вищої освіти. 3. Економічний ефект: скорочення витрат на управління даними; ефективність використання ваучерів у фінансуванні; спрощення платіжних систем шляхом використання криптовалюти (наприклад для фінансування грантів і проектів); 4. Налагодження механізму управління результатами інтелектуальної діяльності (ефективність функціонування механізму комерціалізації результатів наукових досліджень) [55].

Отже, варто зазначити, що інтерес до технології блокчейн для вищої освіти дуже великий. Дослідження в цьому напрямку, про які відомо до цього часу, орієнтовані на рішення задач аутентифікації, верифікації та управліолбто, Тобто, результатом використання технології «блокчейн» стане автоматизація процесів надання послуг у сфері вищої освіти, яка орієнтована на епоху цифрових контрактів, безпаперових операцій та значної економії ресурсів. Тому інноваційний розвиток сфери вищої освіти в Україні можливий на основі використання сучасної цифрової інфраструктури, яка створює новий світ з іншою системою соціально-економічних цінностей, норм і законів.

Висновки до розділу 4.

1. Глобальні тенденції розвитку освітніх систем, у тому числі в сфері вищої освіти, створюють передумови для вивчення, узагальнення й поширення результатів досвіду розроблення й реалізації стратегічних рішень на рівні вищої освіти різних країн світу. Реакція сфери вищої освіти на виклики глобалізації полягає, насамперед, у зростанні якості освітнього продукту (сукупності освітніх послуг) відповідно до світових стандартів, широкому впровадженні сучасних освітніх технологій, орієнтації навчальних програм на запити роботодавців, урахуванні стандартів та принципів, зафіксованих у документах міжнародного рівня. Тому інноваційний розвиток вищої освіти, насамперед через модернізацію її інститутів, стає основою динамічного зростання країни, фактором добробуту громадян та необхідною умовою формування інформаційної економіки.

2. Узагальнено пріоритетні напрями стратегічного інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні: впровадження єдиних управлінських практик інноваційного розвитку сфери вищої освіти; уніфікація та стандартизація виробництва і надання освітніх послуг; необхідність підтримки конкурентоспроможності вищої освіти на світовому ринку освітніх послуг; прагнення закладів вищої освіти збільшити кількість іноземних споживачів (студентів); необхідність підтримки міжнародної академічної та студентської мобільності; прагнення до високої результативності міжнародної діяльності взагалі; орієнтація на реалізацію визнаних світових стандартів у сфері вищої освіти, що є умовою міжнародного визнання документів про освіту (дипломів).

3. Встановлено, що сьогодні розвинуті країни світу використовують чотири провідні моделі організації фінансування вищої освіти: «Фінансування, орієнтоване на потреби»; «Купівля державою освітніх послуг»; «Фінансування, що базується на оцінці результатів роботи»; «Фінансування, що здійснюється споживачем». Аналіз досвіду провідних європейських країн дозволив ідентифікувати основні інструменти

фінансування сфери вищої освіти, які можливо адаптувати до вітчизняних реалій: пряме бюджетне фінансування на покриття витрат; пряме бюджетне фінансування за програмно-цільовим методом (орієнтоване на досягнення результату); бюджетне фінансування з використанням державних зобов'язань (освітніх ваучерів); освітнє кредитування; освітні заощадження; грантове кредитування; отримання плати за навчання від споживачів (замовників) освітніх послуг; корпоративне фінансування (за рахунок коштів корпорацій або майбутніх роботодавців).

4. У світовій практиці дієвим інструментом інноваційного розвитку вищої освіти в умовах функціонування інформаційної економіки є технологія Blockchain. Така технологія має потенціал, який у майбутньому забезпечить можливість реалізації нової мережевої інфраструктури з метою спільного безпечного використання необхідної інформації та її оцінювання. У результаті дослідження автором визначені напрями та переваги використання технології Blockchain, які сприяють інноваційному розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки: 1. Можливість використання електронних носіїв інформації та відмова від паперових. За допомогою такої технології виникає можливість постійно і безпечно зберігати всі записи, видавати сертифікати, нагороди та відслідковувати результати навчання кожної людини протягом усього життя. 2. Спрощення процедури контролю за легітимністю документів у сфері вищої освіти. 3. Економічний ефект: скорочення витрат на управління даними; ефективність використання ваучерів у фінансуванні; спрощення платіжних систем шляхом використання криптовалюти (наприклад для фінансування грантів і проектів); 4. Налагодження механізму управління результатами інтелектуальної діяльності (ефективність функціонування механізму комерціалізації результатів наукових досліджень).

Список використаної літератури до розділу 4.

1. Hausman D.M. The inexact and separate science of economics / D.M.Hausman. GB: Cambridge, 1992. 588 p.
2. Денисенко М.П. Вища освіта в Україні і за кордоном. Проблеми і перспективи. *Вісник КНУТД*. 2012. № 4. С. 157-166.
3. Кучеренко Д.Г. Стратегії розвитку освітніх систем країн світу [монографія] / Д.Г.Кучеренко, О.В.Мартинюк. К.: ІПК ДСЗУ, 2014. 312 с.
4. Марчук А. Глобалізація та її вплив на розвиток вищої URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pippo/2014_1/Marchuk.htm.
5. Янковець Т.М. Обґрунтування взаємозв'язку стратегічного управління підприємством й інноваційного його розвитку. *Проблеми науки*. 2009. № 6. С. 26-31.
6. Степко М.Ф. Вища освіта в системі суспільно-економічних відносин: нові реалії для України. *Вісник КНУТД*. 2012. № 4. С. 384-394.
7. Луговий В.І. Фінансово-економічне забезпечення дослідницько-інноваційної діяльності вітчизняної та світової вищої освіти: порівняльний аналіз. *Вісник КНУТД*. 2012. № 4. С. 13-22.
8. Schiff, Maurice Labor Mobility, Trade, and Social Capital. Review of International Economics; Nov2004, Vol. 12.
9. Корсак К.В. Світова вища освіта: порівняння і визнання закордонних кваліфікацій і дипломів. за ред. проф. Г.В. Щокіна. К.: МАУП-МКА, 1997. 208 с.
10. Чибісова Н.Г. Організація виховної роботи в сучасному ВНЗ (з досвіду роботи приватних ВНЗ України). *Економіка і управління*. 2015. № 3. С. 52-57.
11. Болонська конвенція. Спільна декларація європейських міністрів освіти Європи URL: http://eduknigi.com/ped_view.php?id=6.
12. Каленюк І.С. Економіка освіти [навчальний посібник] / І.С.Каленюк. К.: Знання України, 2003. 316 с.

13. Журавський В.С. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти / В.С.Журавський. К.: ІВЦ “Вид-во “Політехніка”, 2003. 200 с.
14. Ільницький Д.О. Циклічність компетентнісного підходу в освіті: міжнародний досвід підтримки конкурентності університету. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 9. С. 201-210.
15. Тенденции и основные направления развития высшего образования в Европе: некоторые выводы. *Социология образования*. 2004. № 5. С. 47–50.
16. Лазарев В. А. Конкурентоспособность вуза как объект управления [монографія] / В. А. Лазарев, С. А. Мохначев. М.: Пригородные вести, 2003. 689 с.
17. Грищенко І.М. Проблеми та перспективи доступу до якісної вищої освіти соціально незахищених верств населення. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 7. С. 322-334.
18. Shumpeter J. The Theory of Economic Development. UK: Cambridge, 1964. 560 p.
19. Європейський освітній портал URL:<http://www.eu-edu.org>.
20. Економічні основи інноваційного розвитку закладів вищої освіти України [монографія] / за ред. В.І.Лугового. К.: Педагогічна преса, 2009. 384 с.
21. Ткачук С.В. Специфіка формування продуктової політики підприємств сфери послуг. *Актуальні проблеми економіки*. 2017. № 4. С.220-228.
22. Холод Б.І. Методика вибору та обґрунтування стратегії розвитку вищої освіти. *Академічний огляд*. 2014. № 2 (35). URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/ao/2014_2/1.pdf.
23. АВТОВАЗ створив корпоративний університет URL: <http://supercalss.ru/8404>.

24. Монобаєва А. Моделі післявузівської бізнес-освіти в зарубіжних країнах. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 4. С. 100-105.
25. Економіка вищої освіти України : тенденції та механізм розвитку [монографія] / за ред. акад. НАПНУ В. П. Андрущенка. К. : Педагогічна преса, 2006. 208 с.
26. Надрага В.І. Соціальні ризики в контексті євроінтеграційних стратегій України. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 9. С. 325-332.
27. Статистичний щорічник України за 2015 рік [статистичне видання] / за ред. О.О.Осауленка. К.: Держстат, Август-Трейд, 2016. 656 с.
28. Боголіб Т. М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в трансформаційний період. К: Знання, 2006. 324 с.
29. Кучеренко Д.Г. Досвід організації фінансування вищої освіти в зарубіжних країнах. *Вісник КНУТД*. 2012. № 4. С. 86-92.
30. Янковець Т.М. Обґрунтування взаємозв'язку стратегічного управління підприємством й інноваційного його розвитку. *Проблеми науки*. 2009. № 6. С. 26-31.
31. Гельманова З.С. Опыт финансирования высшего профессионального образования URL: <http://www.be5.biz/ekonomika1/r2013/00122.htm>
32. Про Національну доктрину розвитку освіти / Указ Президента України URL: <http://www.tdu-law.org.ua>.
33. Просянчук В.Л. Діагностування трудової активності персоналу. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 5. С. 351-358.
34. Вітренко Ю.М. Державне замовлення на освітні послуги: напрями поліпшення діючої моделі (прагматичний аспект). *Вісник КНУТД*. 2015. № 5. С. 111-128.
35. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. К. : К.І.С., 2004. 112 с.

36. Рижак Л. Освітній простір України та його національна ідентифікація. *Соціогуманітарні проблеми людини*. 2012. № 6. С. 83–92.
37. Робертсон Р. Глобалізація : часопростір і гомогенність-гетерогенність. *Глобальні модерності*. К. : Ніка-Центр, 2008. С. 48–72.
38. Education at a glance 2011 : OECD Indicators URL: <http://www.oecd.org/dataoecd/61/2/48631582.pdf>.
39. Гриневич Л. М. Основи побудови національних систем моніторингу якості освіти. *Педагогіка і психологія : вісник НАПН України*. 2011. № 2(71). С. 80–89.
40. Аналітична доповідь про стан моніторингу якості освіти в Україні / МБО «Центр тестових технологій і моніторингу якості освіти» ; [І. Бабин, Л. М. Гриневич, І. Л. Лікарчук та ін.] ; за заг. ред. І. Л. Лікарчука. – К. : МБО «Центр тестових технологій і моніторингу якості освіти». Харків : Факт, 2011. 96 с.
41. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=3&nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>.
42. Всеобщая декларация прав человека, принята и провозглашена в резолюции 217А(III) Генеральной Ассамблеи от 10 декабря 1948 года URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
43. Остудімова В. А. Зарубіжний досвід фінансового забезпечення вищої освіти. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2009. № 4. С. 301–306.
44. Education and Training in Europe: diverse systems, shared goals for 2013. The work programme on the future objectives of education and training systems. URL: <http://europa.eu.int/comm/education/policies>.
45. Кобилянська І. В. Організація системи освіти в Іспанії. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Znpkhist/2011.../11kivovi.pdf.

46. Гаєвська Л. А. Управління освітою: Нові пріоритети URL: <http://old.niss.gov.ua/book/Osvita/9.pdf>.
47. Пашков В. О. Стратегії модернізації вищої освіти : світовий досвід (друга половина XX – початок XXI сторіччя). *Стратегічні пріоритети*. 2012. № 1(22). С. 137–141.
48. Захаревич Г. О. Державне кредитування здобуття вищої освіти : вітчизняний та зарубіжний досвід. Інтернет-холдинг Олега Соскіна. URL: <http://soskin.info/ea/2011/9-10/201117.html>.
49. Бойко А. Конкурентоспроможність освіти як показник її ефективності та якості. *Вища освіта України*. 2008. № 3. С. 16–23.
50. Кулешова В. В. До проблеми ретроспективного аналізу зарубіжного досвіду функціонування системи неперервної професійної освіти URL: www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pipo/2011_32.../11kvvlpe.pdf.
51. Margasova V., Tkalenko N., Rudenko O., **Yakubek P.** Key indicators of sustainability to measure sustainable innovation in higher education. (Основні показники стійкості для вимірювання сталого інноваційного розвитку вищої освіти). *Journal of Life Economics*. 2017. №12(4). P.35-48.
52. Education at a glance 2011 : OECD Indicators URL: <http://www.oecd.org/dataoecd/61/2/48631582.pdf>.
53. Зарубіжний досвід розвитку початкової освіти : Українські культурні дослідження URL: <http://culturalstudies.in.ua/2011-7-4.php>.
54. Гук О. Ф. Зарубіжний досвід модернізації навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах URL: http://www.soc.univ.kiev.ua/sites/default/files/library/elopen/actprob13_208.pdf.
55. **Якубек П.**, Шестаковська Т.Л. Інформаційно-комунікаційні технології в сфері вищої освіти України. *Інфраструктура ринку*. 2017. Випуск 5. URL: <http://www.market-infr.od.ua/uk/5-2017>
56. Якубек П. Світовий досвід інноваційного розвитку вищої освіти. *Вісник Хмельницького національного університету, серія: Економічні науки*. 2017. № 6. Том 2. С.54-61.

57. Алексеев НБлокчейн – без посредников. URL: <https://secretmag.ru/trends/scenarios/ blokchein-mir-bez-posrednikov.htm>.
58. Belshow D. Avoiding pointless (Open Badges-related) blockchain projects. Discours.es. 2016. March 03. URL: <http://discours.es/2016/avoiding-pointless-open-badges-related-blockchain-projects>.
59. Yakubek P. Using of information system in the management of tax administration. Використання інформаційної системи в управлінні податковою адміністрацією *Polish journal of continuing Education*. Ро́ч. 87, щ. 4, 2014, pp. 163-172.
60. Schmidt Ph. Certificates, Reputation, and the Blockchain. MIT MEDIA LAB. 2015. October 27. URL: <https://medium.com/mit-medialab/certiflcates-reputation-and-the-blockchain-aee03622426f#.rkyvjgpxd>.
61. Russel J. Sony Plans To Develop An Education And Testing Platform Powered By The Blockchain. February 22. URL: <https://techcrunch.com/2016/02/22/sony-is-building-an-education-and-testing-platform-poweredby-the-blockchain/>.

Результати четвертого розділу представлені у публікаціях автора [51;55;56;59]

РОЗДІЛ 5. ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СФЕРИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

5.1. Особливості формування та реалізації стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти України в умовах інформаційної економіки

У вищих навчальних закладах, які прагнуть до лідерства та технологічної досконалості, запроваджуються системи стратегічного регулювання, що функціонують на засадах наукової методології менеджменту. Такі системи базуються на розумінні вищої освіти як специфічної освітньої корпорації, яка є одночасно і ринковим суб'єктом, і інституцією, що виробляє суспільні блага.

При формуванні стратегії інноваційного розвитку вищої освіти дуже важливо обрати тип стратегії, що залежить від стратегічного потенціалу закладу та реальної ринкової ситуації. Комбінація унікальних умов внутрішнього та зовнішнього середовища дозволяють сформувати модель так званого стратегічного позиціонування, залежно від якої менеджмент вищої освіти формує (проектує) стратегічні рішення.

Українськими вченими запропоновано застосовувати так звану “матрицю стратегічного позиціонування ЗВО”, яка дозволяє визначати стратегію розвитку закладу залежності від рівня конкурентного потенціалу та коефіцієнта сприятливості зовнішнього середовища. Використання цього підходу на практичному рівні дає змогу обґрунтувати оптимальну стратегію розвитку вищої освіти. Матриця стратегічного позиціонування ЗВО включає дев'ять конкурентних стратегій: антикризову стратегію; стратегію розвитку товару; стратегію вертикальної інтеграції; стратегію концентричної диверсифікації; стратегію горизонтальної інтеграції; стратегію розвитку ринку; стратегію глибокого проникнення на ринок та горизонтальної

диверсифікації; стратегію вертикально-конгломератної диверсифікації; стратегію інноваційного зростання [1].

Складник “рівень конкурентного потенціалу” відображає стан ресурсного потенціалу та адекватність системи регулювання сферою вищої освіти реальній ринковій ситуації. Характер впливу ринкового (конкурентного) середовища відображає рівень реалізації стратегічного потенціалу закладу. Цей вплив може бути несприятливим, нейтральним або сприятливим, що оцінюється за допомогою коефіцієнта сприятливості зовнішнього середовища.

Запропонований методичний підхід щодо визначення типу оптимальної стратегії інноваційного розвитку вищої освіти враховує як стратегічний потенціал окремого закладу, так і характер впливу на рівень його реалізації факторів ринкового середовища.

Отже, тип бажаної стратегії інноваційного розвитку вищої освіти визначається рівнем наявного стратегічного потенціалу закладу та ступенем його реалізації в реальних ринкових умовах. Кожна із запропонованих стратегій передбачає реалізацію унікального набору заходів, спрямованих на покращення стану ресурсного забезпечення вищої освіти, удосконалення системи регулювання та адаптації до ринкової ситуації. Зокрема [1]:

- *антикризову стратегію* доцільно застосовувати, якщо вищий навчальний заклад має задовільний рівень стратегічного потенціалу, який реалізується в умовах несприятливого ринкового середовища (необхідне подальше зміцнення потенціалу та розроблення антикризових заходів);

- *стратегія розвитку ринкового продукту (найбільш перспективних напрямів діяльності)* рекомендована вищим навчальним закладам, які мають задовільний стратегічний потенціал, але функціонують в умовах нейтрального ринкового середовища (доцільно формування нових ринкових продуктів та вжиття заходів, спрямованих на мінімізацію ризиків);

- *стратегія вертикальної інтеграції та підвищення якості освіти й регулювання* рекомендована вищим навчальним закладам, які мають

задовільний рівень стратегічного потенціалу і функціонують в умовах сприятливого ринкового середовища (економічно доцільним є створення нових структур, зокрема науково-навчальних, науково-технічних, інноваційних комплексів, реалізація заходів з подальшої інтеграції науки, освіти і сфери виробництва, що має сприяти підвищенню якості освітніх послуг та забезпеченню лідерських позицій закладу в певному сегменті);

- *стратегію концентричної диверсифікації* варто застосовувати в разі, якщо рівень стратегічного потенціалу вищої освіти відповідає рівню “добре”, але вплив факторів ринкового середовища є переважно несприятливим (пропонується вжиття заходів, спрямованих на підтримку наявного стратегічного потенціалу, зокрема через формування нових освітніх продуктів з використанням наявної бази);

- *стратегія глибокого проникнення на ринок та горизонтальної диверсифікації* доцільна, якщо ринкові умови є несприятливими, але наявний стратегічний потенціал – на рівні “відмінно” (необхідно вживати заходів, спрямованих на повноцінну реалізацію наявного потенціалу, зокрема з використанням агресивної маркетингової політики та цінових механізмів підтримки конкурентоспроможності);

- *стратегія горизонтальної інтеграції* застосовується, якщо стратегічний потенціал закладу знаходиться на рівні “добре”, але вплив факторів ринкового середовища є нейтральним (рекомендується розглянути питання про об’єднання з іншими закладами вищої освіти або активізувати реалізацію інтеграційних заходів);

- *стратегія вертикально-конгломератної диверсифікації* рекомендована в разі, якщо вищий навчальний заклад функціонує в нейтральному ринковому середовищі, але при цьому має високий рівень стратегічного потенціалу (доцільне впровадження нових освітніх технологій, поглиблення рівня спеціалізації, запровадження унікальних освітніх продуктів);

- *стратегія розвитку ринку* має застосовуватися, якщо стратегічний потенціал вищої освіти відповідає рівню “добре”, а умови ринкового господарювання є в цілому сприятливими (доцільно визначити перспективні сегменти ринку освітніх послуг і на цій основі формувати нові освітні продукти, а також формувати у споживачів нові освітні потреби);

- *стратегія інноваційного зростання* можлива для впровадження, якщо вищий навчальний заклад має високий рівень стратегічного потенціалу та функціонує у сприятливих умовах ринкового середовища (необхідно розробляти інноваційні за змістом освітні продукти, а також впроваджувати амбітні інтеграційні проекти, зокрема з іноземними партнерами, забезпечуючи свої лідерські позиції на ринку).

З урахуванням результатів проведеного дослідження можемо запропонувати розглядати й інші стратегії (стратегічні підходи) розвитку вищої освіти, які враховують особливості високодинамічного середовища на ринку освітніх послуг, а також необхідність формування та розвитку менеджментом закладів вищої освіти унікальних конкурентних переваг. Вказані стратегії є альтернативними до стратегій, які можуть бути обрані у вищих навчальних закладах з високим рівнем стратегічного потенціалу (рівень “відмінно”).

На наш погляд, доцільно додатково розглядати такі стратегії:

- *стратегію формування та розвитку конкурентних переваг*, якщо заклад займає унікальну нішу, а його ринковий статус є в цілому добрим. Джерелом розвитку такого закладу є певна конкурентна перевага (або низка конкурентних переваг), приваблива для споживачів. Менеджмент вищої освіти виокремлює кілька конкурентних переваг як джерела розвитку, оскільки за рахунок цих переваг відбувається ринкове визначення закладу та забезпечується отримання доходу на заздалегідь запланованому рівні. У таких умовах конкурентна перевага є об’єктом стратегічного регулювання, а стратегія розвитку спрямована на підтримку переваг та їхню капіталізацію.

Підтримка конкурентних переваг може бути об'єктом регулювання (приміром, у формі реалізації окремої програми або проекту);

- *стратегію розвитку науково-інноваційного потенціалу*, яка передбачає активний розвиток та підтримку наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, якщо заклад має унікальні (на рівні світових стандартів) наукові та інноваційні результати і здатен забезпечувати високі доходи від вказаної діяльності. Це актуально для закладів, які мають визнані на світовому рівні наукові результати. Зважаємо на те, що в іншому разі наукова та інноваційна діяльність, з огляду на специфічність української вищої школи, не зможе стати джерелом розвитку, а отже, не зможе сприйматися як конкурентна перевага. Насамперед, на нашу думку, ренту від позитивних результатів наукової та інноваційної діяльності можна генерувати в міжнародному середовищі.

Необхідність виокремлення цих стратегій пояснюється специфікою процесів, які відбуваються в системі вищої освіти України. Заклади вищої освіти намагаються все активніше демонструвати позитивні результати, у тому числі від використання наявних конкурентних переваг, що є запорукою успіху цих закладів як виробників освітнього продукту [2-4].

З іншого боку, намагання закладів вищої освіти України інтегруватися зі світовим науковим простором, зокрема через участь у грантових програмах, спонукає до вжиття заходів, спрямованих на підвищення ефективності наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, результати якою оцінюються в системі міжнародно визнаних показників. Заклади вищої освіти України все частіше налаштовані на виконання реальної (а не удаваної) наукової та інноваційної діяльності, що проявляється, зокрема, у збільшенні кількості наукових публікацій у провідних іноземних виданнях, у тому числі у виданнях, що входять до визнаних у світі міжнародних наукометричних баз даних.

Проблема обґрунтування механізмів реалізації різних стратегій представляє значний інтерес у контексті реформи вищої школи України. З

багатьох питань немає усталеної точки зору, а окремі питання залишаються малорозробленими.

Автором дослідження вдосконалено базову матрицю з урахуванням предмета дослідження.

Запропонований методичний підхід дає змогу врахувати позицію вищої освіти на ринку освітніх послуг, його стратегічний потенціал та перспективи зміни ринкового середовища. У сучасних умовах застосування запропонованого підходу дозволить перейти від так званої статичної оцінки позиції закладу на ринку освітніх послуг до так званої динамічної оцінки, що дає змогу зробити обґрунтовані припущення (прогноз) щодо майбутнього ринкового становища закладу.

Треба відмітити, що практика регулювання закладами вищої освіти на засадах стратегічного менеджменту в Україні є поодиноким і фрагментарним. Вказане пов'язане з тим, що більшість закладів вищої освіти не мають належного обсягу економічної та академічної автономії, що унеможливорює самостійність в ухваленні стратегічних управлінських рішень [5]. Частина закладів відчувають значний попит на освітні послуги, а тому не вважають за доцільне будувати цілісну систему стратегічного регулювання. Частина закладів для підтримки системи стратегічного менеджменту не мають належного кадрового та фінансового ресурсу [6].

Забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти в інформаційній економіці повинно включати в себе взаємодію між державою, сферою вищої освіти, громадськістю та реальним сектором економіки, яким необхідні високо кваліфіковані кадри. Постійні динамічні зміни в використанні сучасних технологій та пошук інновацій вимагають від економіки вирішення завдань випуску інноваційного продукту з одночасним здешевлення виробничого процесу. Це приводить до значного збільшення попиту на відповідних кваліфікованих працівників, які мають творчі здібності, коли робота будь-якого виду вдало замінюється автоматизацією процесу виробництва. У свою чергу у процесі постійних змін сфера вищої

освіти на сьогоднішній день не справляється з завданнями підготовки такого випускника, який мав би актуальні знання. Також існує часовий розрив і значна відмінність теорії і практики, слабкість залучення практичного досвіду та інновацій, що зменшує результативність змістовно-компетентної наповненості освітнього процесу сучасним інформаційним вимогам часу.

Для державного регулювання інноваційним розвитком сфери вищої освіти, повинно бути перш за все характерним те, що в якості основного джерела динамічного росту і розвитку слугує творча діяльність, щодо формування та поширення інновацій. Модель державного регулювання інноваційним розвитком сфери вищої освіти заснована на такому підході, який відрізняється від існуючих, характерних для концепцій реінжинірингу, підтримки загальної якості, забезпечення безперервних змін тощо. Основна відмінність полягає в ролі, місці та значенні науково-дослідних робіт у розвитку сфери вищої освіти. Якщо для попередніх стандартних підходів було характерним ставлення до науково-дослідних робіт виключно як до безпосередніх витрат, коли дослідження та розробки розглядалися як накладні витрати, то для сучасної моделі державного регулювання інноваційним розвитком сфери вищої освіти вихідним є відношення до таких робіт як до стратегічних активів та відповідних інвестицій [7-8].

Основним методом забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти в інформаційній економіці повинна стати ринково-орієнтована стратегія, яка за основну мету має не стільки розвиток самих інновацій у кількісному вираженні, скільки розвиток міжфункціональних зв'язків взаємодії «освіта – реальний сектор економіки – наука». Така стратегія повинна вирішувати ключові завдання такої взаємодії, тим більше, що основні елементи такої взаємодії тісно взаємодіяти та проявляються у вигляді самих елементів функціонування сфери вищої освіти, де також присутній реальний сектор у вигляді комерціалізації результатів наукових досліджень закладами вищої освіти. У процесі формування стратегії інноваційного

розвитку сфери вищої освіти необхідний комплексний погляд на самі інновації, які впроваджуються в сферу вищої освіти та їх взаємозв'язок з зовнішнім середовищем. У свою чергу дуже важливо оцінювати та проводити їх повне впровадження від самого початку проектування до становлення та до отримання кінцевого результату, а саме вигоди для інших учасників процесу інноваційного розвитку сфери вищої освіти [9-10].

Серед ключових принципів формування стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні варто виділити:

1. Своєчасна підтримка та формування органами державної влади та іншими суб'єктами, які зацікавлені в даному процесі, інституцій, що повинні стимулювати і контролювати процес впровадження інновацій, здійснювати оцінювати ефект від їх впровадження в сфері освіти та інших сферах економіки країни.

2. Обґрунтування базових стратегічних напрямків інноваційного розвитку сфери вищої освіти, її взаємодії з наукою, бізнесом та суспільством.

3. Механізм розробки стимуляційних заходів для залучення інновацій у сферу вищої освіти, впровадження останніх досягнень всієї наукової підсистеми країни, залучення бізнесу до освітнього процесу та проведення корекцій вибору необхідних спеціалізацій.

4. Обґрунтування основних шляхів міжфункціональної взаємодії всіх учасників інноваційного розвитку сфери вищої освіти, економіки країни, бізнесового сектору, ринку праці та інших підсистем економіки у контексті генерації та впровадження інновацій, проведення оцінки ефекту від відповідних процесів, ідентифікація псевдоінновацій та помилкових напрямків розвитку [11-18].

Варто звернути окрему увагу на стратегічне планування щодо визначення ключових напрямків інноваційного розвитку сфери вищої освіти та її взаємодії з наукою і бізнесом, для поетапного механізму реалізації в умовах інформаційної економіки (рис. 5.1).

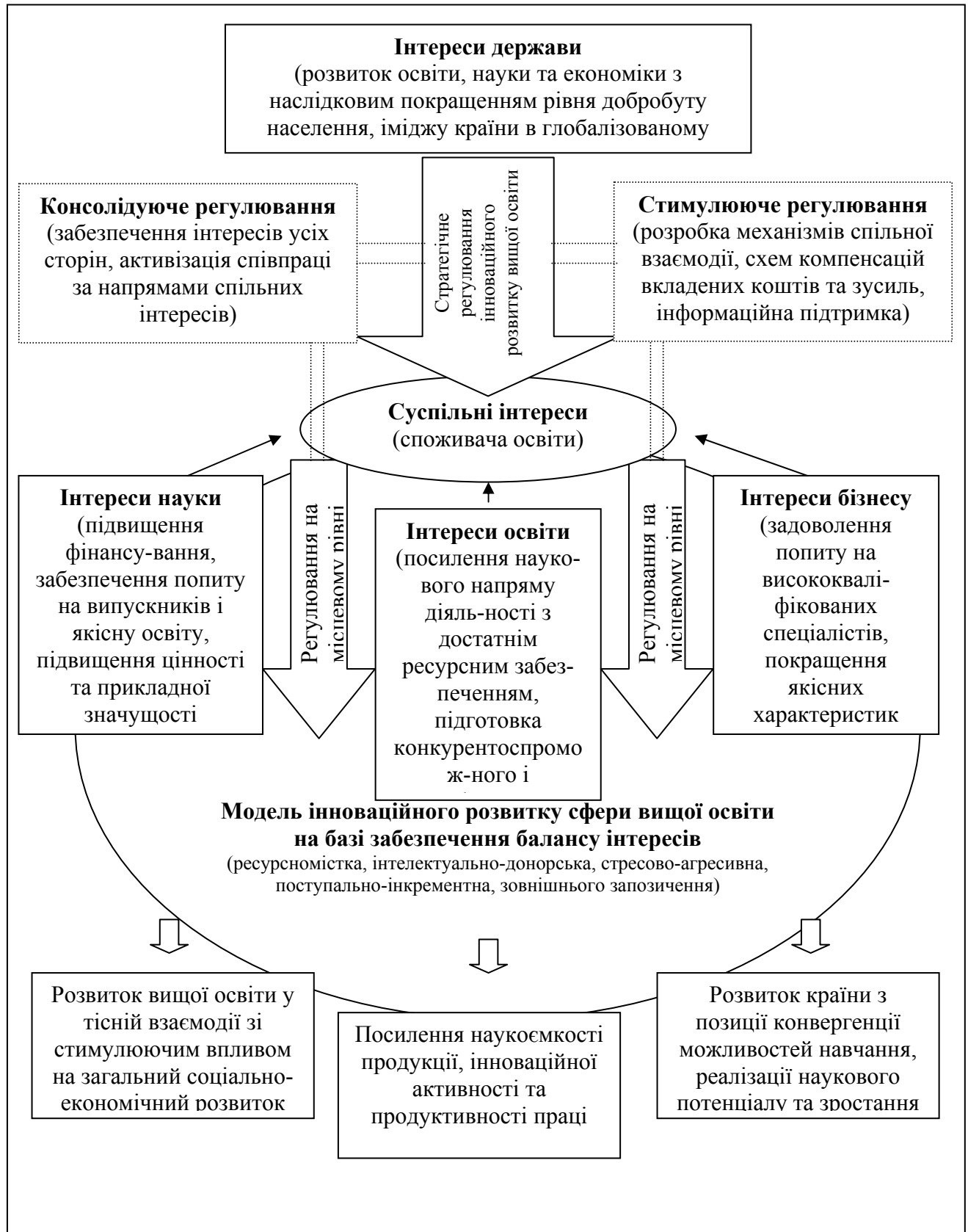

Рис. 5.1. Стратегічне державне регулювання забезпечення інноваційного розвитку вищої освіти*

** Джерело: розроблено автором*

Центральним елементом моделі стратегічного державного регулювання забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти поряд зі збереженням інтересів освіти, науки та реального сектору економіки, на нашу думку, є інтереси населення загалом та окремої людини зокрема як споживача освітніх послуг та об'єкта, який дозволяє дотримуватись інтересів інших відповідних суб'єктів – бізнесу, науки, освіти й держави. Для забезпечення інтересів усіх учасників моделі держава повинна проводити стратегічне державне регулювання інноваційного розвитку сфери вищої освіти з поступовим зміщенням відповідних функціональних повноважень до місцевих рівнів (децентралізація). Відтак державне регулювання на даному інституційному рівні має сприяти збалансуванню інтересів та забезпеченню соціально-економічного поступу країни шляхом задоволення попиту відповідних наукових установ, закладів сфери вищої освіти та бізнесу освіченими, висококваліфікованими працівниками.

Основними стратегічними проблемами планування інноваційного розвитку сфери вищої освіти є концептуальні питання, які до сьогодні є не вирішеними в Україні, а саме:

- поступовий перехід до західної схеми розвитку науки при закладах вищої освіти;
- розробка продуктивних і реальних стратегічних векторів взаємодії сфери освіти, науки, бізнесу, держави та громадськості;
- постійне стимулювання розвитку приватних закладів освіти та приватної науки;
- підтримка розвитку малого і середнього бізнесу у контексті їх активної взаємодії із науковими й освітніми закладами у контексті спільного проведення досліджень як передумови ефективного впровадження відповідних інновацій [19-22].

Зазначимо, що деякі стратегічні напрямки державного регулювання інноваційного розвитку сфери вищої освіти можуть суперечити певним інтересам учасників такого процесу на сучасному етапі. Прикладом такої

проблеми може бути перехід до прийнятої в зарубіжних країнах моделі університетської науки, це тоді коли основні наукові центри і лабораторії знаходяться в підпорядкуванні закладів вищої освіти, де насамперед зосереджено весь потенціал науки. Така модель є перспективною в розвинутих країнах та активно у них розвивається. На заході на сьогодні є три гілки наукових установ – національні, університетські і приватні. В Україні ж звичайно наразі найбільш розвинутою у даному аспекті є Національна академія наук. У розвинутих країнах частка держави незначна, а найбільшого розвитку має наука в закладах вищої освіти. Відповідно перевага полягає у тому, що уже на етапі відповідної підготовки студентів кращі з них можуть готуватись до наукової спеціалізації відповідно за місцем навчання і викладацький склад у свою чергу також займається не теоретичним викладанням, а науковою й науково-практичною діяльністю.

Очевидно такий напрям розвитку науки має підстави функціонування, адже перевірений часом й прикладним теоретичним ефектом у країнах світу, однак бездумне його копіювання в Україні може привести до зникнення результатів діяльності Національної академії наук та її інститутів і науки загалом без становлення подібних закладів при закладах вищої освіти (нажаль, в Україні наразі заклади вищої освіти з масовим формуванням відповідних лабораторій, інформаційних, науково-дослідних та інших центрів, не мають для цього необхідних ресурсних можливостей та функціонування таких інститутів зазвичай є формальним та слабо розвиненим, тип паче у контексті їх реальної інноваційної діяльності). У свою чергу без розвитку науки в закладах вищої освіти Україна найближчим часом буде знижувати свої позиції у міжнародних рейтингах. Перш за все це пов'язано з рейтингами закладів вищої освіти, за якими досить часто студенти здійснюють вибір навчального закладу, а організації й реальний сектор економіки – співпрацю та відповідне фінансування. Отже, у першу чергу необхідна стратегічна програма інноваційного розвитку закладів вищої освіти із одночасним збереженням академічної складової для забезпечення

конкурентоспроможності основного інституційного елементу сфери вищої освіти.

Необхідні стратегії та програми забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти узагальнено в табл. 5.1

Таблиця 5.1

Програми та стратегії забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні *

Стратегічний напрямок	Програма дій	Загальний опис	Очікуваний результат
Підвищення конкурентоздатності закладів вищої освіти	Стратегія розвитку університетської науки зі збереженням академічної науки	Державна стратегія, яка передбачає стимулювання розвитку науки при університетах, створення при них лабораторій, наукових центрів. При цьому важливо зберегти академічну науку. Термін дії – 10 років	Підвищення конкурентоздатності вищої освіти, престижу навчальних закладів та їх розвитку
	Програма розвитку та створення приватних навчальних закладів	Державна програма, що полягає в стимулюванні розвитку приватних навчальних закладів. По аналогії з малим бізнесом приватні навчальні заклади здатні швидше реагувати на ринок, попит та економічні зміни. Термін дії – 5 років	Підвищення конкурентоздатності вищої освіти
	Програма забезпечення неперервності освітнього процесу	Державна програма та цільові регіональні програми, що ціленаправлені на забезпечення неперервності освітнього процесу, створення нових навчальних закладів або їх заміна на нові види освітніх послуг, де порушено неперервність. Термін дії – 5 років	Підвищення конкурентоздатності вищої освіти, соціально-економічний розвиток держави
Впровадження інновацій в освіту	Програма залучення інновацій в освітню сферу	Державна програма, що полягає в стимуляції залучень інновацій в освітній процес та регулювання освітою. Термін дії – 10 років	Підвищення конкурентоздатності навчальних закладів, інноваційний розвиток виробництва

Продовження таблиці 5.1

	Програма стимуляції розвитку нових видів освітніх послуг	Державна програма та цільові регіональні програми, що полягають в стимулюванні розвитку дистанційної вищої освіти, e-learning та ін. Термін дії – 5 років	Підвищення конкурентоздатності вищої освіти, навчальних закладів
Активізація й налагодження ефективної взаємодії вищої освіти, науки та бізнесу	Програма стимулювання залучення кваліфікованих практиків до освітнього процесу	Державна програма та цільові регіональні програми, що полягають у залученні кваліфікованих практиків до освітнього процесу шляхом підвищення оплати праці викладачів. Термін дії – 5 років	Підвищення конкурентоздатності вищої освіти, навчальних закладів
	Програма розвитку взаємодії науки, вищої освіти та бізнесу і використання результатів їх діяльності	Державна та регіональні цільові програми сприяння трансферу знань між освітою, наукою та бізнесом, що полягають у створенні спільних об'єднань, стимулюванні взаємодії та обміном кадрами. Термін дії – 5 років	Підвищення конкурентоздатності вищої освіти, навчальних закладів та науки. Стимулювання соціально-економічного розвитку країни
	Програма залучення інвестицій бізнесу в освіту та розробки компенсаційних механізмів	Державна та регіональні цільові програми залучення інвестицій в освіту. Розробка компенсаційних механізмів, які б мали базуватись на виплатах державою та з місцевих бюджетів для повної чи часткової компенсації затрат бізнесу щодо інноваційного розвитку вищої освіти. Термін дії – 10 років	Підвищення конкурентоздатності вищої освіти, навчальних закладів та науки. Стимулювання соціально-економічного розвитку країни

* Джерело: запропоновано автором

Зазначимо, що ключовою проблемою формування та виконання визначених програм в Україні є перш за все реальне виконання існуючих програм та оцінка їх результативності. Однак, варто сказати, що більшість прийнятих в Україні програм щодо інноваційного розвитку сфери вищої освіти містять важливі завдання, проте дуже повільно втілюються в життя та як результат не проводиться необхідного аналізу відповідних отриманих результатів.

Існуючі програми стимулювання інноваційного розвитку сфери вищої освіти повинні забезпечити дотримання виконання так званої інноваційно-

креативної функції країни. Інноваційно-креативна функція представляється у безпосередньому формуванні нових знань, відповідних технологій і техніки й їхнього поширення в країні (рис. 5.2). Ключовими елементами, які повинні забезпечити формування і реалізацію такої функції, є модель так званого чотирикутника (освіта-бізнес-держава-громадськість), основним завданням яких у рамках реалізації такої функції є підготовка висококваліфікованих кадрів необхідних для ефективного функціонування інформаційної економіки.

Рис. 5.2. Концептуальна модель дотримання інноваційно-креативної функції країни у напрямку розвитку сфери вищої освіти*

*Джерело: запропоновано автором

Інституційні засади, які найбільш повно представляють результативність виконання інноваційно-креативної функції, є ефективне функціонування закладів вищої освіти, науково-дослідних і проектно-конструкторських установ, інноваційних і технологічних парків, а також відповідних підприємницьких структур, які зазвичай є замовниками й учасниками процесу впровадження інновацій. Насамперед такі об'єкти не лише пов'язані з становленням суто технологічних інновацій, а й інноваційний розвиток сфери вищої освіти впливають на продукування інновацій в інформаційній економіці загалом.

Формування та реалізація стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні в період становлення інформаційної економіки повинно ґрунтуватись на економічних та математично-статистичних методах, які сприяють визначенню правильних стратегій на основі існуючих статистичних показників, змінювати етапи удосконалення державного регулювання процесом інноваційного розвитку та конкретизувати отриманні результати з метою їх подальшого раціонального планування. Удосконалення плануванням необхідно впроваджувати на кожному з етапів інноваційного розвитку використовуючи оптимальні моделі, які повинні охоплювати комплексно даний процес – від формування інноваційної ідеї до оцінки результативності її використання.

Використання методів економічного аналізу, відповідного математичного планування й прогнозу в стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти повинно стати базою для її формування в короткостроковій та довгостроковій перспективі. У свою чергу важливо забезпечити ефективну генерацію та сприйняття відповідних інновацій у всіх складових сфери вищої освіти та суб'єктах взаємодії, особливо підсистеми науки та сфери використання основних результатів соціально-економічного поступу країни [23-24].

Обґрунтовано, що стратегія інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки має бути ринково-орієнтованою та спрямована на досягнення чітких орієнтирів, які здатні відображати стан стратегічного потенціалу, конкурентоспроможності, рівня адаптивної здатності тощо. При реалізації стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти використовується наявний стратегічний потенціал, який формується на основі стратегічних ресурсів. До ключових стратегічних ресурсів, які доцільно використати при реалізації стратегії інноваційного розвитку вищої освіти в умовах інформаційної економіки, належать: інтелектуальний ресурс (якість науково-педагогічного персоналу); трудовий ресурс (якість персоналу, результативність кадрової роботи); інформаційний ресурс (сучасні інформаційно-комунікаційні технології); науково-інноваційний ресурс (результативність наукових шкіл, якість наукового обладнання, спроможність науковців до досліджень); матеріальний ресурс (наявність матеріально-технічної бази та технологічного обладнання); організаційно-економічний ресурс (наявність системи регулювання, здатної до вирішення складних завдань та механізму комерціалізації результатів наукових досліджень); маркетинговий ресурс (доступ до ринку та окремих ніш, здатність організувати ефективну взаємодію із суб'єктами процесу інноваційного розвитку вищої освіти – суспільством, державою, реальним сектором економіки); фінансовий ресурс. Запропоновано етапи формування та реалізації ринково-орієнтованої стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки (рис. 5.3).

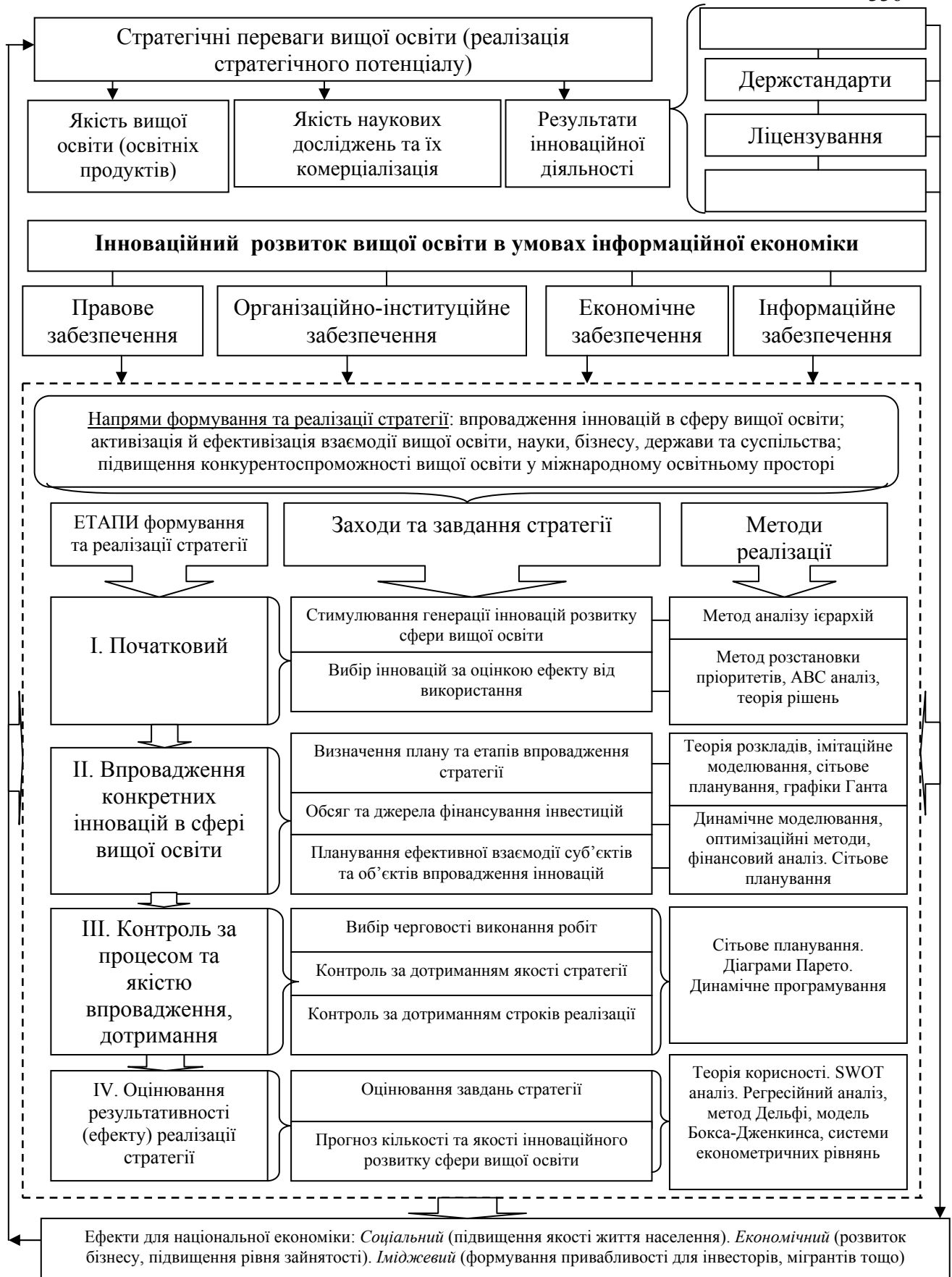

Рис. 5.3. Концептуалізація формування та реалізації ринково-орієнтованої стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки*

*Джерело: розроблено автором

Основними орієнтирами стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки мають стати: сприяння мотивації інноваційної активності сфери вищої освіти, що забезпечує зростання її конкурентоспроможності у контексті освоєння науково-технічних досягнень; орієнтація на систематичну підтримку проривних та поліпшуючих інновацій, які є основою сучасного технологічного укладу; налагодження взаємодії всіх учасників процесу інноваційного розвитку вищої освіти (держави, бізнесу, сектору вищої освіти, наукового сектору, суспільства); сприяння розвитку інноваційної діяльності в закладах сфери вищої освіти, забезпечення трансферу технологій, комерціалізації результатів наукових досліджень та міжнародного інвестиційного співробітництва.

5.2. Механізм комерціалізації результатів наукових досліджень як напряму ефективної реалізації стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти

У сучасному світі, коли Україна інтегрується в інформаційну економіку, варто усвідомлювати те, що комерціалізація результатів наукових досліджень закладів сфери вищої освіти є важливим фактором її інноваційного розвитку. Актуалізація інноваційного розвитку в умовах інформаційної економіки як нової управлінської парадигми (сутність якої відповідає сучасним реаліям, вимогам і викликам) детермінується наявними суспільними тенденціями та трансформаціями, зокрема ціннісною та інституційною. Маючи за своїм родовим покликанням брати на себе головну роль у реалізації місії розвитку людського капіталу, сфера вищої освіти має бути дійсним генератором прогресивних змін та лідерами в інформаційному суспільстві. Це перш за все стосується як продукування і поширення нових знань та формування на їх основі інноваційних технологій, так і обґрунтування стратегічних ідей, які є ефективними в функціонуванні кожної людини в сучасних умовах та майбутньому.

Тому як результат швидкого зростання ринку інновацій та підвищення рівня конкуренції відповідного ринку доцільним рішенням є пошук напрямів комерціалізації результатів наукових досліджень закладів вищої освіти. Комерціалізація результатів наукових досліджень слугує важливим джерелом наповнення дохідної частини бюджету закладів сфери вищої освіти та держави насамперед, а також фактором залучення довгострокових інвестицій в його науково-дослідну і навчально-виховну діяльність. Підтримка процесів комерціалізації результатів наукових досліджень дозволить поглибити співробітництво між учасниками інноваційного процесу («вища освіта – реальний сектор економіки – держава – громадськість»), налагодивши взаємозв'язок між ними, сприяючи тим самим зближенню до академічної науки, вищої освіти і бізнесу з метою отримання соціально-економічних ефектів для країни та кожного громадянина окремо в умовах становлення інформаційної економіки.

Результати аналізу наукових праць та практика функціонування вітчизняних закладів сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки засвідчують наявність сукупності проблемних питань у реалізації механізму комерціалізації результатів наукових досліджень, що ставить перед нами завдання обґрунтування науково-методологічних засад та етапів комерціалізації результатів наукових досліджень сферою вищої освіти в умовах інформаційної економіки та з метою її інноваційного розвитку. Отже встановлено, що основна проблема інноваційного розвитку сфери вищої освіти полягає у відсутності зв'язків між науково-освітніми організаціями, бізнесом, державою та громадськими інститутами.

Тому, на нашу думку, комерціалізація результатів наукових досліджень сферою вищої освіти в умовах інформаційної економіки – це комплексна соціально-економічна категорія, яка представляє процеси організації та реалізації трансферу об'єктів інтелектуальної власності, результатів наукових досліджень в реальний сектор економіки на договірній основі. Багатоаспектність і комплексність даної категорії вимагає інтеграції різних наукових підходів до

вирішення проблем інноваційного розвитку вітчизняної сфери вищої освіти. Складність процесів комерціалізації представляється в існуванні сукупності проблем, з якими зіштовхується вища освіта в середовищі розвитку інформаційної економіки: нерозвиненість соціально-економічного та нормативно-правового механізмів реалізації даних процесів; недосконалість системи оцінки ринкової вартості результатів наукових досліджень, відповідної інфраструктури; неурегульованість положень законодавства та нестача висококваліфікованих фахівців з питань інноваційного розвитку вищої освіти та комерціалізації її результатів наукових досліджень. З огляду на вищезазначене, поглибленого наукового опрацювання потребують аспекти функціонування моделі комерціалізації результатів досліджень як напряму інноваційного розвитку вищої освіти в глобальному освітньому інформаційному середовищі [25].

Говорячи про комерціалізацію результатів наукових досліджень закладів вищої освіти як напряму їх інноваційного розвитку, слід зазначити, що дана задача є зазвичай додатковою в порівнянні з так званими основними або традиційними завданнями даної сфери. Традиційними завданнями варто вважати здійснення навчальної діяльності (тобто передача знань, розробка нових навчальних дисциплін і нових підходів до навчання) і науковв діяльність (генерація нових знань, виконання на замовлення науково-дослідних робіт як для нашої держави, так і для приватного сектора, безпосереднє формування нових наукових колективів з метою проведення міждисциплінарних досліджень).

Соціально-економічна сутність результатів наукових досліджень полягає у тому, що відповідні комерційно-привабливі знання можуть набувати певної товарної форми, адже захищені законом інтелектуальні активи здатні приносити їх власникам суттєві прибутки. В сучасних ринкових умовах економіка знань, в основі якої знаходяться результати наукових досліджень, стала важливим фактором еволюції процесів виробництва, запорукою успіху та стабільності соціально-економічного

розвитку країни. Ґрунтуючись на таких аспектах, європейські країни працюють над формуванням транснаціональної потужної інформаційної економіки, в основі якої є надсучасні технології. Тому, враховуючи орієнтацію вітчизняної економіки на поглиблення конструктивних соціально-економічних, нормативно-правових та науково-технологічних відносин з Європейським Союзом особливої актуальності набувають питання формування та розвитку національного ринку знань в умовах функціонування інформаційної економіки. Так як Україна багата своїм інноваційним потенціалом, який необхідно ефективно використовувати шляхом формування, поступової популяризації та комерціалізації результатів наукових досліджень закладів сфери вищої освіти, що значно сприятиме суттєвому підвищенню лідерських позицій держави на світовому ринку товарів і послуг. У свою чергу, лідерству України на світовому ринку заважає соціально-економічна нестабільність, хронічне недофінансування та відтік «мізків» [25].

За умов ринкового господарювання в Україні не приділялось достатньої уваги інноваційному розвитку вищої освіти у контексті реалізації результатів наукових досліджень. Встановивши формально нові господарські правила із проголошенням незалежності, Україна тривалий час продовжувала свій шлях на основі усталених у радянський період ментальних підходів. Зазвичай замовником і власником результатів наукових досліджень була держава, у свою чергу праця науковців відзначалась лише моральними винагородами. Тому науковці не мали необхідності, а часто й можливості, ставити перед собою за мету комерціалізувати результати своїх наукових досягнень й представляти їх на ринку. У результаті такої ситуації сучасні науковці закладів вищої освіти, не знають, як подати на ринок власний продукт. Результатом таких тенденцій стало значне зниження науково-технічного потенціалу вітчизняної промисловості [26].

На особливу увагу заслуговують питання щодо визначення власника результатів наукових досліджень, адже вітчизняне законодавство містить ряд

розбіжностей у цьому напрямку. Наразі у формуванні результатів наукових досліджень закладів вищої освіти беруть участь два суб'єкти, які претендують на їх комерціалізацію (безпосередньо винахідник та його роботодавець). Такі обставини зачіпають важливі питання нормативно-правового врегулювання матеріального заохочення науковців у процесі створення наукових товарів та винаходів, а також особливостей оцінки результатів такої діяльності.

Дослідження зарубіжного досвіду щодо комерціалізації результатів наукових досліджень в умовах інформаційної економіки дозволило ідентифікувати особливості функціонування закладів вищої освіти, які проводять активну політику спільних досліджень з промисловими корпораціями та державними дослідницькими лабораторіями, утворюючи альянси та беручи участь у державно-приватному партнерстві. Навколо таких закладів вищої освіти формується інноваційна інфраструктура, яку представляють такі об'єкти, як дослідницькі парки, технопарки, наукові парки, центри технологічного трансферу, центри з комерціалізації результатів наукових досліджень, технополіси, венчурні фонди, інвестиційні компанії [27-28].

Однак, в Україні через значний формалізм, бюрократичні, соціально-економічні та нормативно-правові перешкоди функціонування моделі інноваційного розвитку вищої освіти у контексті комерціалізації результатів наукових досліджень відбувається шляхом найменшого супротиву. На даний час кількість зареєстрованих винаходів є значно меншою за кількість заявок на корисні моделі, які є простішими в оформленні та виконанні, але й значно нижчими в плані комерційної віддачі. Вагомі кроки у напрямі комерціалізації результатів наукових досліджень реалізуються ініціативами самих закладів вищої освіти. Переважно це потужні університети технічного профілю, стратегічні орієнтири яких включають досягнення позицій інноваційного лідерства та які тактично націлені на вирішення фінансових питань шляхом розвитку власної підприємницької функції.

Отже в Україні є всі підстави для функціонування ефективної моделі інноваційного розвитку вищої освіти шляхом комерціалізації результатів її наукових досліджень, але при цьому необхідно враховувати відсутність налагоджених зв'язків між науково-освітньою сферою, бізнесом, владою і суспільством. Нами запропоновано розглядати модель інноваційного розвитку вищої освіти в умовах інформаційної економіки на основі комерціалізації результатів наукових досліджень як сукупність елементів організаційної структури і комплексу економічних, управлінських, мотиваційних та інших методів, правил, процедур, які забезпечуються трьома функціональними напрямками (ресурсним, комерційним і напрямком стратегічного планування процесу комерціалізації результатів наукових досліджень) з метою отримання лідерських позицій в глобальному освітньому просторі [29].

Таким чином, до основних функціональних елементів системи інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки шляхом комерціалізації результатів їх наукових досліджень пропонуємо відносити: 1) механізм ресурсного забезпечення інноваційного розвитку; 2) механізм закріплення та нормативно-правового захисту відповідних результатів наукових досліджень; 3) механізм просування результатів наукового дослідження на ринок з метою отримання вигоди; 4) інформаційний механізм; 5) механізм забезпечення лідерських позицій сфери вищої освіти в інформаційній економіці.

В рамках забезпечення інноваційного розвитку вищої освіти шляхом комерціалізації результатів її наукових досліджень головним суб'єктом виступає заклад вищої освіти, який взаємодіє з рядом інших економічно самостійних суб'єктів, що беруть участь в цьому процесі. Такі суб'єкти можуть бути як в складі закладу вищої освіти, тобто включеними в його внутрішнє середовище (дослідники, наукові колективи і т.д.), так і зовнішніми по відношенню до закладу освіти, тобто в складі зовнішнього середовища (держава як інвестор і контролюючий орган, приватні інвестори,

впроваджувальні організації, споживачі, конкуренти і т.д.). Взаємодія з даними суб'єктами щодо розробки, використання, передачі результатів наукових досліджень з метою введення їх в комерційний оборот представляє собою зміст діяльності по комерціалізації результатів наукових досліджень закладами вищої освіти. У свою чергу, кількість суб'єктів комерціалізації та їх склад може бути різним. Щодо аналізу взаємозв'язків у напрямку забезпечення інноваційного розвитку вищої освіти шляхом комерціалізації результатів наукових досліджень ми вважаємо за доцільне запропонувати організаційно-функціональну модель забезпечення інноваційного розвитку вищої освіти, яка передбачає об'єднання таких суб'єктів як: держава, заклади вищої освіти, бізнес та суспільство.

На основі використання методів стратегічного і структурно-функціонального аналізу визначені орієнтири щодо забезпечення ефективності реалізації стратегії інноваційного розвитку вищої освіти в умовах становлення інформаційної економіки шляхом активізації механізму комерціалізації результатів наукових досліджень. Механізм комерціалізації результатів наукових досліджень закладів сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки запропоновано розглядати як сукупність елементів організаційної структури і комплексу соціально-економічних, управлінських, мотиваційних та інших методів, правил, процедур, які забезпечуються трьома функціональними напрямками (ресурсним, комерційним і напрямком стратегічного планування) щодо реалізації результатів наукових досліджень в реальний сектор економіки на договірній основі (рис. 5.4).

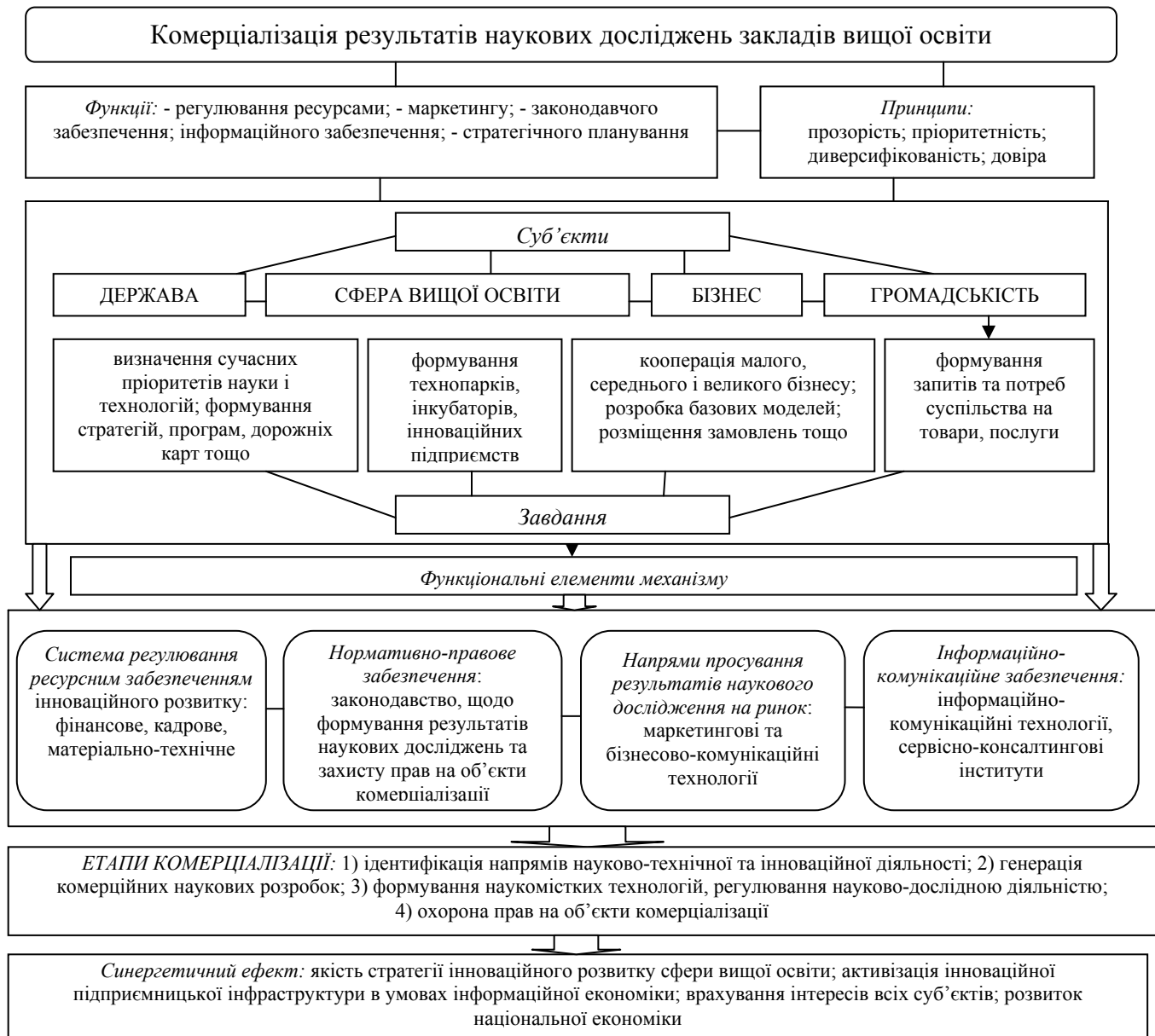

Рис. 5.4. Схема активізації механізму комерціалізації результатів наукових досліджень у напрямку ефективної реалізації стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти*

**Джерело: розроблено автором*

На рівні держави варто приймати законодавчі акти, визначати пріоритети науки і техніки, технологій, розробляти ефективні форсайт-проекти, концепції і програми науки, науково-технічні програми, дорожні карти та інше. На рівні бізнесу варто: розробляти базові моделі розвитку як малого так і великого бізнесу; забезпечення кооперації малого, середнього та

великого бізнесу; розміщення замовлень; формування нових структур і т.д. На рівні закладу вищої освіти передбачається: проведення координації діяльності закладів вищої освіти, науково-дослідних інститутів; формування технопарків та малих інноваційних підприємств; проведення фундаментальних наукових досліджень та експериментальних апробацій їх результатів в технопарках. Громадськість забезпечує формування різних запитів на товари і послуги й інші потреби суспільства аж до індивідуальних замовлень відповідних фізичних і юридичних осіб.

Стратегічними орієнтирами забезпечення інноваційного розвитку вищої освіти у контексті комерціалізації наукових досліджень є сприяння максимальному включенню в комерційний оборот результатів досліджень (потенційних об'єктів комерціалізації). Враховуючи особливості об'єктів комерціалізації, доцільно використовувати два підходи до комерціалізації, які відображені в структурних та функціональних елементах моделі інноваційного розвитку вищої освіти, а саме: 1) передача (трансфер); 2) комерціалізація шляхом отримання доходу від власного використання закладом вищої освіти. Особливістю функціонування вітчизняних закладів вищої освіти є те, що вони не мають необхідних фінансових ресурсів для створення готового інноваційного продукту за результатами наукових досліджень, який мав би попит на сучасному ринку. Саме тому, передача результатів наукових досліджень повинна розглядатись як ключовий інструмент їх комерціалізації та бути орієнтиром у напрямку забезпечення інноваційного розвитку вищої освіти в умовах інформаційної економіки [30-31].

Забезпечення високої результативності імплементації механізму комерціалізації результатів наукових досліджень закладами сфери вищої освіти потребує ідентифікації та максимального включення в комерційний оборот потенційних об'єктів комерціалізації (табл. 5.2).

Таблиця 5.2

Класифікація результатів наукових досліджень закладів сфери вищої освіти як об'єктів комерціалізації

№	Класифікаційна група	Види
1	Приналежність до виду діяльності	1) фундаментальні дослідження; 2) прикладні дослідження; 3) дослідно-конструкторські роботи; 4) навчально-методичні розробки
2	Термін отримання результатів наукових досліджень	1) довгострокові (більше 3-х років); 2) середньострокові (1-3 роки); 3. короткострокові (до 1 року); 4) отримані та використані у поточній діяльності
3	Джерела фінансування	1) зовнішнє фінансування (гранти міжнародних організацій та фондів); 2) державне фінансування (державне замовлення, цільові програми, державні фонди, державні закупівлі); 3) приватне фінансування (венчурне інвестування, спільна діяльність, продаж прав, продаж робіт та послуг); 4) змішане фінансування; 5) створення ендаумент-фондів (цільових фондів, наповнення яких здійснюється за рахунок донорських коштів меценатів, випускників тощо)
4	Залежно від замовника	1) авторська ініціатива; 2) внутрішня потреба закладу вищої освіти; 3) державне замовлення; 4) замовлення від підприємницького сектору
5	Залежно від способу комерціалізації	1) передача результатів наукових досліджень (продаж прав, формування малого інноваційного підприємства, передача результатів наукових досліджень замовнику за договором); 2) внутрішнє використання (у навчальному процесі, у подальших наукових дослідженнях, при виконанні робіт або наданні послуг)

**Джерело: складено авторами на основі [30-31]*

Отже, на думку автора, доцільним є виокремлення п'яти логічно взаємопов'язаних етапів реалізації пропонованого механізму комерціалізації:

I етап – врахування інституційних, науково-технічних та фінансово-економічних факторів впливу на комерціалізаційні процеси; об'єктивна оцінка наявних науково-технічних ресурсів та їх комерційної привабливості; визначення потенційних джерел фінансування науково-дослідної діяльності;

II етап – проведення маркетингових досліджень; попередній вибір способів комерціалізації запланованих результатів наукових досліджень; попередня оцінка комерційного потенціалу наукових розробок;

III етап – облік та інвентаризація результатів наукових досліджень; технічний, економічний та комерційний аудит;

IV етап – забезпечення правової охорони результатів наукових досліджень сфери вищої освіти, патентування винаходів і розробок у національних та зарубіжних патентних відомствах; підтримка чинності патентів;

V етап – вибір способу передачі прав на результати наукових досліджень; власне сам процес комерціалізації; отримання доходу та соціальних ефектів від передачі результатів наукових досліджень.

Отже, у результаті проведеного дослідження нами обґрунтована необхідність формування механізму комерціалізації результатів наукових досліджень закладів сфери вищої освіти як напряму їх інноваційного розвитку в умовах інформаційної економіки, який представляє собою покроковий план дій, що поєднується з безперервним аналізом отриманих результатів і їх коригуванням для оптимізації процесу комерціалізації. При цьому, на початковому етапі повинен бути Форсайт (довгостроковий прогноз в певних науково-технічних сферах), в результаті якого дослідники ведуть роботу над реалізацією конкретних ідей, і їх перспективність свідомо є обґрунтованою завдяки Форсайту. Крім того, поряд зі здійсненням проектної роботи з технологічними трендами і пошуком перспективних можливостей інноваційного розвитку та сфер їх застосування, необхідно здійснювати аналіз завдань, які ставлять перед собою провідні світові компанії, тобто проводити дослідження ринку потреб з боку реального сектору економіки в умовах інформаційного суспільства. Саме ці аспекти (система форсайта і маркетинговий аналіз) пропонуємо враховувати в організаційно-функціональній моделі інноваційного розвитку вищої освіти шляхом комерціалізації як фактору лідерства у глобальному освітньому просторі.

Також, комерціалізація результатів наукових досліджень є ефективним механізмом взаємодії закладів вищої освіти, науково-дослідних, проектних і науково-виробничих підприємств, окремих вчених, зацікавлених в

практичній реалізації своїх наукових розробок та проектів як на території України, так і за її межами. Вибір можливих замовників (партнерів) комерціалізації результатів наукових досліджень ґрунтується на аналізі інформації з різних джерел: спеціалізовані бази даних, публікації, буклети, рекламні матеріали, оцінки авторитетних експертів та ін. Особливе значення для успішного просування результатів наукових досліджень має наявність бази даних для відповідних зв'язків та підтримка розробників результатів досліджень зі сторони держави.

Важливою складовою формування інформаційного суспільства в Україні є використання можливостей сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для того, щоб продукувати інформацію і знання, користуватися та обмінюватися ними, виробляти товари та надавати послуги, сприяючи сталому розвитку країни. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в умовах інтенсивного розвитку ринкових відносин є одним з найбільш важливих елементів ефективного регулювання результатами наукових досліджень закладів сфери вищої освіти.

Функціонуючі в Україні автоматизовані інформаційні системи комерціалізації результатів наукових досліджень призначені для вирішення проблем місцевого, регіонального, галузевого, національного або міжнародного значення. Так Українська інтегрована система трансферу технологій призначена для накопичення та забезпечення оперативного обміну інформацією між розробниками і споживачами інноваційної продукції [31-32].

Головною метою функціонування каналів трансферу є створення умов для просування інформаційних технологій, високотехнологічної продукції і послуг на внутрішній та міжнародні ринки, скорочення витрат закладів вищої освіти та розробників на пошук замовників й партнерів, забезпечення юридичної чистоти відповідних угод та правової охорони результатів наукових досліджень.

Метою функціонування такої системи є: - забезпечення відкритості доступу до інформації щодо результатів наукових досліджень та інших об'єктів комерціалізації, які мають комерційну цінність; - автоматизація проведення процедур розміщення інформації про результати наукових досліджень, створення відкритих каталогів, конкурсів, систем запитів; - створення прозорого процесу взаємодії брокерів і потенційних покупців; - розвиток інформаційних ресурсів і послуг, які сприяють об'єктивному сприйняттю України в світовому співтоваристві, зміцненню довіри в різних сферах міжнародного співробітництва [29].

При створенні Української інтегрованої системи трансферу технологій реалізовані базові принципи побудови Європейської мережі підтримки підприємництва та інновацій (Enterprise Europe Network – EEN) [27], російської мережі трансферу технологій (Russian Technology Transfer Network – RTTN) та досвід створення таких мереж в Білорусі і Україні. Основні цілі, завдання, структура та організація діяльності такої системи пов'язані із здійсненням функцій і завдань в сфері комерціалізації результатів наукових досліджень закладів вищої освіти, які викладені в Положенні роботи Української інтегрованої системи трансферу технологій.

Координатор Української інтегрованої системи трансферу технологій надає клієнтам послуги, спрямовані на пошук українських і зарубіжних партнерів у сфері комерціалізації результатів наукових досліджень та їх трансферу, а також допомога в налагодженні технологічного співробітництва між зацікавленими сторонами (продавцем і покупцем відповідної технології), серед яких:

- допомога в формулюванні технологічних пропозицій і технологічних запитів (ТП / ТЗ);
- проведення технологічного аудиту;
- перевірка пропозицій і запитів на технічну спроможність і готовність до трансферу;
- розміщення профілів технологічних запитів і пропозицій в системі;

- інформування про нові ТП / ТЗ, що відповідають потребам клієнта;
- пошук потенційних партнерів та сприяння у встановленні прямих контактів і проведенні переговорів про технологічне співробітництво;
- надання послуг технологічного брокера;
- інформаційна та консультаційна підтримка клієнтів щодо участі в рамкових програмах ЄС (насамперед – FP7) і допомогу в пошуку партнера;
- інформування про конкурси і програми, які надають фінансову підтримку процесу комерціалізації результатів наукових досліджень та консультаційна підтримка з питань участі в таких конкурсах й програмах;
- просування ТП / ТЗ клієнтів на різних заходах, спрямованих на пошук партнерів (виставках, ярмарках, брокерських заходах і ін.);
- інші види послуг (технологічний аудит, маркетинг, консалтингові послуги в сфері правової охорони результатів наукових досліджень, науково-технічної експертизи та інші) [31].

Міністерством освіти і науки України як уповноваженим центральним органом виконавчої влади в сфері трансферу технологій та Академією технологічних наук України у 2018 році було підписано Договір про співробітництво в сфері трансферу технологій (далі – Договір). За час дії Договору Академія виробила концептуальні засади та методологічні засади формування Національної мережі трансферу технологій (далі – мережа NTTN), які були покладені в основу функціонування і робочої моделі пілот-проекту – Української мережі трансферу технологій UTTN та її сегментів [31].

З урахуванням здійснених заходів щодо створення Національної мережі трансферу технологій на базі ДП «Український центр трансферу технологій», а також з метою розвитку Національної мережі трансферу технологій та збільшення чисельності її учасників, Договором передбачається об'єднання зусиль як державних органів влади всіх рівнів, так і закладів вищої освіти та підприємницького сектора економіки України для вирішення наступних завдань:

- актуалізація та поширення «ідеї» комерціалізації і трансферу результатів наукових досліджень (технологій) як важливо фактора формування інноваційного середовища в Україні;
- розширення обміну інформацією між учасниками комерціалізації результатів наукових досліджень (вченими, фахівцями і менеджерами);
- створення бази даних інноваційних результатів наукових досліджень (технологій) та їх актуалізація;
- підготовка фахівців у сфері комерціалізації результатів наукових досліджень (трансферу технологій) та підвищення їх кваліфікації;
- проведення оцінки інноваційних розробок (технологій), розробка та впровадження механізмів їх комерціалізації;
- надання консультаційних послуг суб'єктам комерціалізації результатів наукових досліджень (трансферу технологій);
- забезпечення взаємодії між регіональними і галузевими мережами трансферу технологій в рамках Національної мережі трансферу технологій;
- забезпечення взаємодії учасників Національної мережі трансферу технологій з міжнародними мережами [33].

Учасниками національної мережі можуть бути будь-які заклади вищої освіти, підприємства, організації і установи незалежно від форми власності (з урахуванням обмежень, встановлених законодавчими актами), зокрема:

- науково-дослідні та проектно-конструкторські організації, які працюють за профілем інноваційної структури;
- заклади вищої освіти, які працюють за профілем інноваційної структури або спеціалізуються на підготовці та підвищенні кваліфікації фахівців з базових спеціальностей інноваційної структури;
- підприємства, які впроваджують результати наукових досліджень;
- інноваційні фонди, комерційні банки, страхові фірми;
- суб'єкти підприємницької діяльності, які надають юридичні послуги, послуги в галузі науково-технічної експертизи, менеджменту, маркетингу, транспорту, рекламної, видавничої та інформаційної діяльності;

- інші суб'єкти інноваційної діяльності та комерціалізації результатів наукових досліджень;
- міжнародні організації.

До національної мережі трансферу технологій на правах її сегмента можуть приєднатися існуючі в Україні мережі трансферу технологій в особі їх координаторів або мережі, створені з ініціативи національного координатора чи суб'єктів інноваційної діяльності. Для приєднання до національної мережі трансферу технологій потенційний учасник подає заявку національному координатору і встановлює з ним договірні відносини. Учасники національної мережі зобов'язані пройти сертифікацію на відповідність вимогам мережі згідно Положення, яке затверджується національним координатором [29].

Клієнтом NTTN може стати будь-яка фізична або юридична особа, яка заповнила і надіслала для розміщення в мережі технологічний профіль на адресу учасника національної мережі трансферу технологій. Для учасників і організацій, які мають намір працювати в NTTN, проводяться навчальні семінари, під час яких фахівці організацій отримують теоретичні знання та практичні навички методології роботи з використанням сучасного інструменту трансферу технологій – електронної платформи UTTN. Виходячи із вищевикладеного зауважимо, що головна спрямованість функціонування таких систем це формування інформаційних ресурсів (створення баз даних результатів наукових досліджень (технологій), та запитів від потенційних споживачів) [26].

Реальна можливість просування українських результатів наукових досліджень на зовнішні ринки обумовлена в першу чергу тісною співпрацею Українського інституту науково-технічної експертизи та інформації (УкрІНТЕІ) з Міжнародним центром науково-технічної інформації (МЦНТИ). В рамках цієї співпраці створено кілька каналів трансферу технологій (комерціалізації результатів наукових досліджень) [30]. Розміщення в науково-технічних виданнях МЦНТИ повідомлення щодо

запропонованих українських технологій досить оперативно потрапляють до країн-учасниць МЦНТИ, що сприяє пошуку замовників на заявлені технології та розробки.

Наявні в УкрІНТЕІ бази даних (НДДКР, винаходів, об'єктів інтелектуальної власності, результатів наукових досліджень та нових технологій) повинні постійно взаємодіяти для оперативної оцінки рівня готовності технології і її новизни, а також для полегшення роботи експертів. Це необхідно, щоб кваліфіковано виділити прогресивні технології та визначити сфери, в яких їх застосування дасть найбільший ефект. За результатами роботи експертів формуються бази результатів наукових досліджень по сферам дослідження та бази даних споживачів таких результатів (технологій). Після створення баз даних формуються канали трансферу результатів наукових досліджень, по яким українські вчені мають можливість знаходити собі замовників – споживачів результатів наукових досліджень як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Також просування результатів наукових досліджень на ринок може бути досить успішно реалізовано з використанням інформаційних можливостей УкрІНТЕІ через періодичні видання, конференції, виставки, семінари, публікації у пресі, анкетування, консалтингову службу по забезпеченню захисту прав інтелектуальної власності тощо [31].

Будь-яка національна інноваційна система не може існувати в замкнутому інформаційному просторі, оскільки для неї необхідне підживлення інформацією і знаннями із зовнішнього інформаційного середовища. На таких засадах повинні будуватися системи, які забезпечують трансфер технологій. Наприклад, створювані в різних країнах центри або сукупність центрів трансферу технологій об'єднуються в інформаційні мережі, що дозволяє створювати інтегровані інформаційні ресурси та забезпечувати оперативний доступ до цих ресурсів всім зацікавленим користувачам. В УкрІНТЕІ був розроблений один з можливих механізмів трансферу інноваційних технологій і автоматизована система для реалізації

цього механізму та забезпечення інформаційного супроводу процесів трансферу.

Система організована таким чином, що за допомогою однієї бази є можливість пошуку в інших базах, наприклад, за заявкою з бази «Заявки на пошук експерта» в базі «Експерти» дуже швидко можна знайти фахівців для експертизи конкретного проекту або в базі «Інвестори» можна знайти відповіді на запити бази «Заявки на пошук інвестора» або запропонувати інвестора для фінансування проектів, що входять в базу інвестиційних проектів. Три основні бази – БД «Інноваційні технології та розробки», БД «Інвестиційні проекти» і БД «Технологічні замовлення» розміщені на сайті УкрІНТЕІ на сторінці «Трансфер інноваційних технологій», що сприяє оперативному поширенню розміщених в базах даних у світовому інтернет-просторі. В системі закладена можливість наповнення баз по трьох каналах: введення інформації оператором, передача інформації по електронній пошті в структурованому вигляді та пряма передача інформації з іншої бази в базу. Автоматизована система формування інтегрованих міждержавних інформаційних ресурсів (далі – АСФІМІР). В інформаційному середовищі автоматизованої системи АСФІМІР працюють механізми, які дозволяють виконувати маркетингові дослідження, рекламувати інноваційну продукцію з використанням сучасних інформаційних засобів, а також відстежувати прояв інтересу до тих чи інших результатів наукових досліджень з боку потенційних споживачів [25].

Автоматизована система формування інтегрованих міждержавних інформаційних ресурсів протягом декількох років поповнюється новою інформацією про інноваційні розробки, інвестиційні проекти, експертів, інвесторів, партнерів тощо. Ця інформація концентрується у відповідних базах даних, які системно пов'язані між собою. Моніторинг наявних в системі баз даних за регіональною ознакою дає можливість оцінити інноваційну ефективність роботи регіонів України та внести необхідні корективи в напрямку їх формування.

5.3. Розроблення методичного підходу комплексного оцінювання якості стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти

На основі аналізованих у третьому розділі показників, можна прослідкувати постійне збільшення видатків на заклади вищої освіти. Але необхідно врахувати інфляційну складову, яка значно завищує номінальні показники видатків. Тому доцільно проводити аналіз реальних даних видатків на заклади вищої освіти.

Аналогічно можна прослідкувати, що середній темп приросту реального надходження видатків до закладів вищої освіти I-II рівнів акредитації за 2007-2017 рр. становить 34,79 %, в той же час середній абсолютний приріст становить 1392,14 млн грн, середній темп зростання становить 134,79 %, абсолютне середнє значення 1 % приросту становить 13,83 %.

Середній темп приросту реального надходження видатків до закладів вищої освіти III- IV рівнів акредитації за 2007-2017 рр. становить 191,11 %, в той же час середній абсолютний приріст становить 4779,31 млн грн, середній темп зростання становить 291,11 %, абсолютне середнє значення 1 % приросту становить 47,46 %. Реальний і номінальний показник видатків на заклади вищої освіти I-II рівнів акредитації відображено на рис. 5.5.

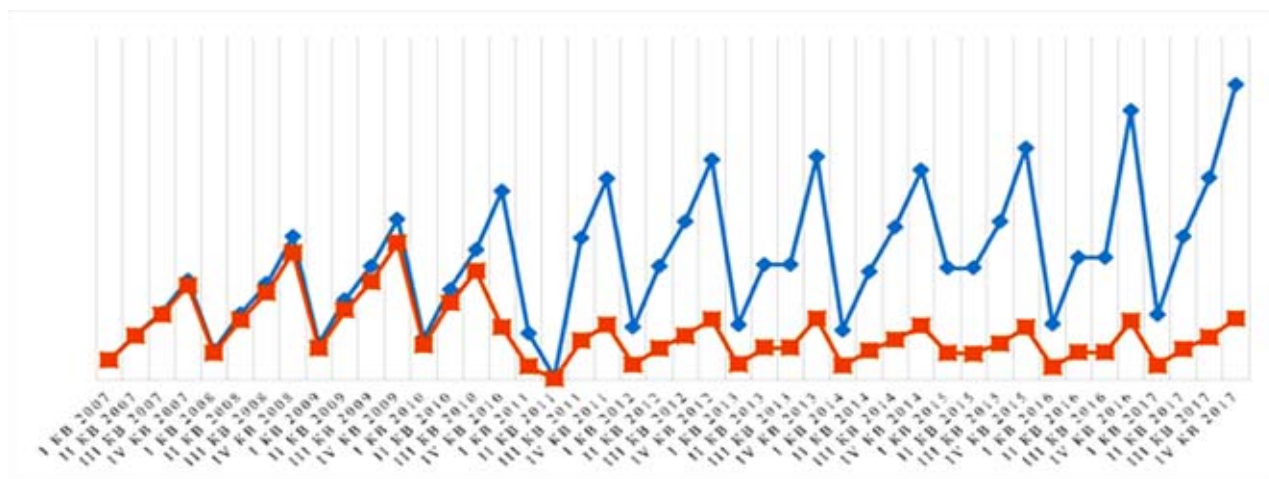

Рис. 5.5. Номінальний та реальний показник видатків на заклади вищої освіти I-II рівнів акредитації у 2007-2017 рр., млн грн

Джерело: розраховано і побудовано на основі: Державна Казначейська служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index>

З рис. 5.5 можна дійти висновку, що у 2007-2017 рр. номінальний показник видатків на заклади вищої освіти I-II рівнів акредитації значно перевищує реальний показник, пов'язаний з інфляційною складовою.

Реальний і номінальний показник видатків на заклади вищої освіти III-IV рівнів акредитації відображено на рис. 5.6.

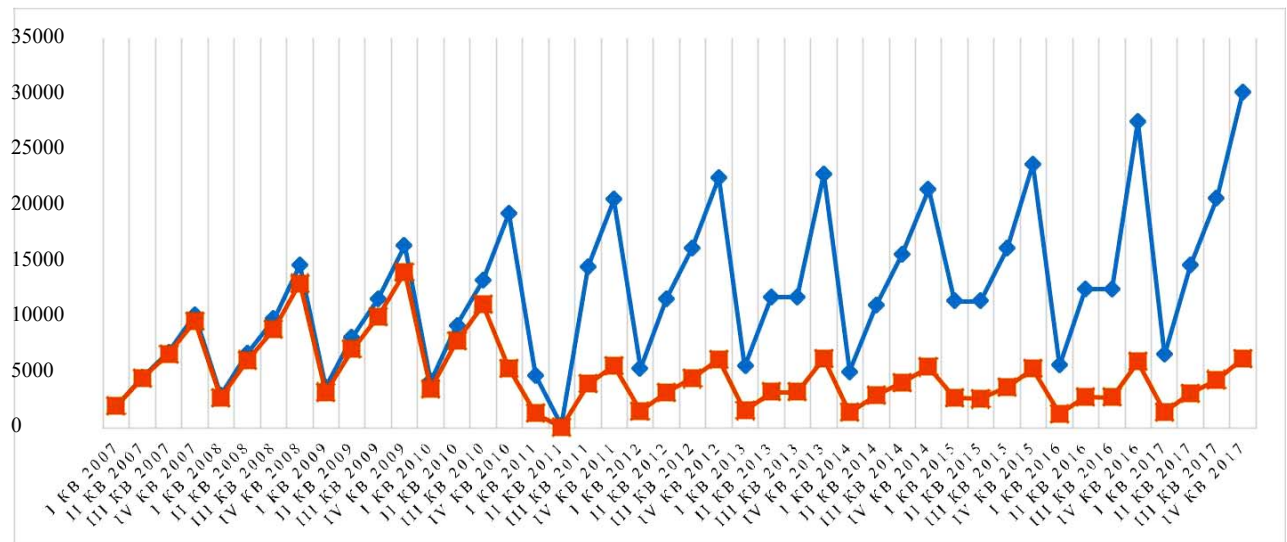

Рис. 5.6. Номінальний та реальний показник видатків на заклади вищої освіти III-IV рівнів акредитації у 2007-2017 рр., млн грн

Джерело: розраховано і побудовано на основі: Державна Казначейська служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index> []

Аналізуючи рис. 5.6 можна побачити, що у 2007-2017 рр. номінальний показник видатків на заклади вищої освіти III-IV рівнів акредитації також значно перевищує реальний показник, на що впливає високий показник інфляції.

Дослідимо капітальні видатки на вищу освіту за допомогою кореляційно-регресійного аналізу. Регресійний аналіз – це метод визначення відокремленого спільного впливу факторів на результативну ознаку та кількісної оцінки цього впливу шляхом використання відповідних критеріїв. Регресійний аналіз виконується на основі побудованого рівняння регресії і визначає внесок кожної незалежної змінної у варіацію досліджуваної (прогнозованої) залежної змінної величини. Основним завданням регресійного аналізу є визначення впливу факторів на результативний показник (в абсолютних показниках) [232]. Тобто,

кореляційно-регресійний аналіз дасть змогу дослідити тісноту взаємозв'язку капітальних видатків на вищу освіту і інфляції. Побудова регресійної моделі полягає в знаходженні аналітичного виразу зв'язку між факторною ознакою X і результативною ознакою Y . Аналіз адекватності регресійної моделі має за мету оцінити, наскільки побудована теоретична модель взаємозв'язку ознак відображає фактичну залежність між цими ознаками, і тим самим оцінити практичну придатність синтезованої моделі зв'язку (рис. 5.7).

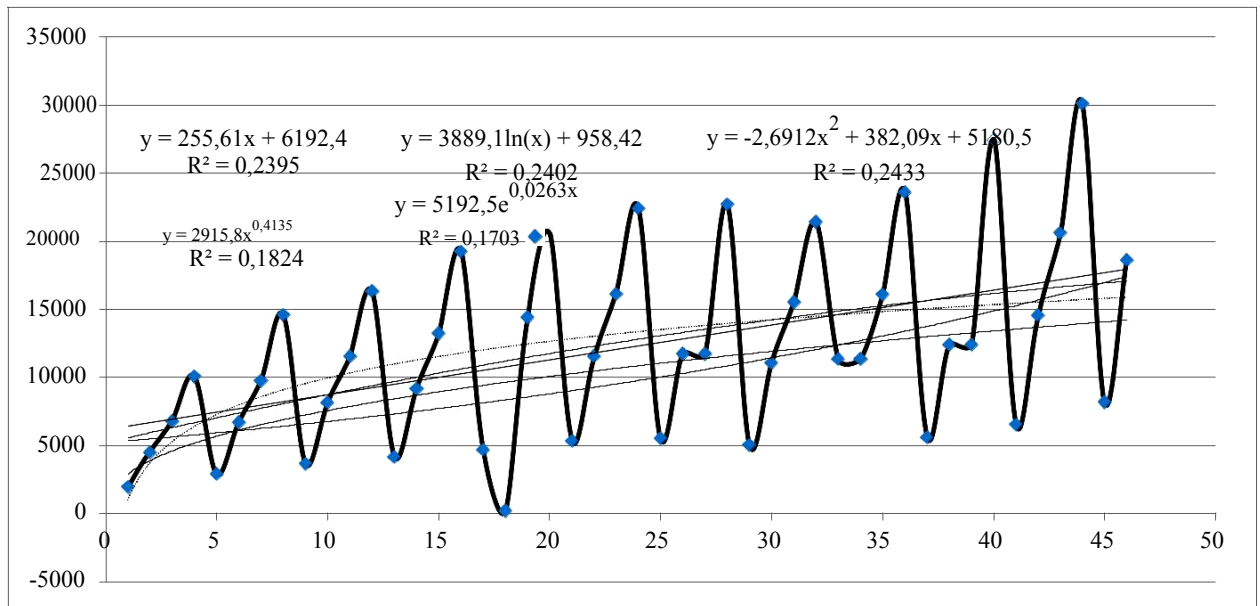

Рис. 5.7. Порівняльний трендовий аналіз номінальних видатків на заклади вищої освіти III-IV рівнів акредитації у 2007-2017 рр., млн грн*

Джерело: розраховано і побудовано на основі: Державна Казначейська служба України

Результати кореляційно-регресійного аналізу подано в таблиці 5.3

Таблиця 5.3

Номінальний показник видатків на
заклади вищої освіти III-IV рівнів акредитації у 2007-2017 рр.

Вид тренда	Рівняння тренда	Коефіцієнт детермінації
Лінійний	$y = 255,6x + 6192$	$R^2 = 0,239$
Логарифмічний	$y = 3889,1\ln(x) + 958,4$	$R^2 = 0,240$
Поліноміальний	$y = -2,691x^2 + 382,0x + 5180$	$R^2 = 0,243$
Степеневий	$y = 2915,8x^{0,4135}$	$R^2 = 0,182$
Експоненційний	$y = 5192,5e^{0,0263x}$	$R^2 = 0,170$

Джерело: розраховано і складено на основі: Державна Казначейська служба України

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index> []

Одним з найважливіших факторів, що сьогодні впливають на обсяг капітальних видатків на вищу освіту, є інфляція, яка в останні роки стала невід'ємним атрибутом нашого життя. Одним із показників, що характеризує динаміку інфляційних процесів, є темп зростання інфляції. Розрахунок реальних капітальних видатків на вищу освіту здійснюються з урахуванням кумулятивного індексу, який розраховується за формулою [233]:

$$I_{\text{ін}} = \frac{T_{\text{ін}} * 1}{100}, \quad (5.1)$$

$$\text{тоді} \quad I_{\text{кл}} = \frac{T_{\text{ін}} * I_{\text{кл}}}{100}, \quad (5.2)$$

де $T_{\text{ін}}$ – темп зростання інфляції.

Розрахунок реальних капітальних видатків на вищу освіту здійснюються за формулою:

$$R = \frac{H}{I_{\text{к}}}, \quad (5.3)$$

де $I_{\text{к}}$ — кумулятивний індекс,

H – номінальні капітальні видатки на вищу освіту,

R – реальні капітальні видатки на вищу освіту.

Кластерний аналіз – задача розбиття заданої вибірки об’єктів (ситуацій) на підмножини, що називаються кластерами, так, щоб кожен кластер складався з схожих об’єктів, а об’єкти різних кластерів істотно відрізнялися. Метою кластерного аналізу є класифікація об’єктів на відносно гомогенні (однорідні) групи, виходячи із досліджуваної кількості ознак (показників, змінних). Об’єкти групі є відносно подібними з огляду на досліджувані показники і відрізняються від об’єктів у інших групах. При використанні кластерного аналізу шляхом групування у меншу кількість кластерів знижується кількість об’єктів, а не кількість змінних [234, с.8]. Визначимо оптимальну кількість кластерів у процесі класифікації регіонів за рівнем освіти. Попередньо розрахуємо кількість кластерів, на які розбиваються регіони. Оптимальною буде кількість кластерів, яка приводить до найбільшої ентропії. Ентропія визначається за формулою (5.4) [4, с.23]:

$$H = - \sum_{i=1}^n \frac{N_i}{N} \log_2 \frac{N_i}{N} = \log_2 N - \frac{1}{N} \sum_{i=1}^n N_i \log_2 N_i, \quad (5.4)$$

де H – ентропія класифікації, біт;

– кількість об’єктів у досліджуваній сукупності, од.;

N_i – кількість об’єктів, що потрапили в i -ий клас, од.;

$i = \overline{1, n}$, n – кількість класів.

Результати проведеної відповідно до запропонованої методики інтегральної оцінки рівнів освіти в регіонах України в 2017 році .

В процесі класифікації регіонів за рівнем розвитку спочатку досліджувана сукупність розбивалась на різне число кластерів, для яких був проведений аналіз ентропії (табл. 5.4).

Таблиця 5.4

Ентропія класифікації при оцінці рівнів вищої освіти у 2017 р.

Кількість кластерів	Кількість об'єктів у кластерах, одиниць								Відхилення ентропії від максимального
	1	2	3	4	5	6			
1	5	4	2	6	7	9	0,60	1,50	0,90
2	7	9	10	7	5	5	1,50	2,00	0,50
3	4	5	7	5	7	5	2,00	3,00	1,00
4	4	2	1	2	1	1	3,00	5,00	2,00
5	5	5	5	5	5	5	5,00	24,22	19,22
Всього	25	25	25	25	25	25	—	—	—

Джерело: розраховано і складено на основі: Державна служба статистики України

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

За даними табл. 5.4 можна зробити висновок, що регіони можна поділити на п'ять кластерів за рівнем освіти III-IV рівнів акредитації. Відхилення розрахункового значення ентропії від максимального можливого мінімальне і становить 19,22 %.

Кластеризація регіонів України за рівнем вищої освіти у 2017 р. відображено в табл. 5.5.

Таблиця 5.5

Кластеризація регіонів України за рівнем вищої освіти у 2017 р.

Клас тер	Характеристика рівнів	Кількість регіонів у кластері	Регіони	Рейтинг регіону		Центр кластера	Границі кластера	
				У кластері	у загальній сукупності			
	Найвищий "А"	6	м. Київ Харківська Дніпропетровська Львівська Одеська	1 2 3 4 5	1 2 5 3 4	14,61	5,00	24,22
	Високий "В"	4	Запорізька Донецька Хмельницька Херсонська	1 2 3 4	1 3 2 4	4,00	3,00	5,00
	Середній "С"	4	Вінницька Черкаська Тернопільська Полтавська	1 2 3 4	1 4 3 2	2,50	2,00	3,00

	Низький “D”	7	Житомирська	1	6	1,75	1,50	2,00
			Закарпатська	2	4			
			Івано-Франківська	3	1			
			Київська	4	5			
			Луганська	5	7			
			Миколаївська	6	3			
			Рівненська	7	2			
	Найнижчий “E”	4	Сумська	1	1	1,05	0,60	1,50
			Чернівецька	2	2			
			Чернігівська	3	4			
			Волинська	4	3			
			Кіровоградська	5	5			

Джерело: розраховано і складено на основі: Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

У результаті застосування викладених методів отримана розбивка на п'ять класів регіонів за рівнем освіти III-IV рівнів акредитації та були охарактеризовані як найвищий, високий, середній, низький і найнижчий рівень розвитку (табл. 5.5). З аналізу проведеної кластеризації суб'єктів країни за рівнем вищої освіти регіональному розрізі на прикладі 2017 року можна зробити такі висновки: у кластер «А» виділено місто Київ, Харківська обл., Дніпропетровська обл., Львівська обл. та Одеська обл., що характеризується найвищою інтегральною оцінкою рівнів вищої освіти (14,61 частки одиниці), значення якого в 3 рази перевищує середнє значення цього показника за досліджуваною сукупністю об'єктів і включає п'ять регіонів країни, що становить 20,00 % від усієї сукупності досліджуваних об'єктів;

кластер «В» характеризується високою інтегральною оцінкою рівнів вищої освіти (нижня границя кластера – 3,00, верхня – 5,00, центр кластера – 4,00 частки одиниці) і включає чотири регіони країни, що становить 16,00 % від усієї сукупності досліджуваних об'єктів;

кластер «С» характеризується середньою інтегральною оцінкою ЗВО рівнів вищої освіти (нижня границя кластера – 2,00, верхня – 3,00; центр кластера – 2,50 частки одиниці) і включає чотири регіони країни, що становить 16,00 % від усієї сукупності досліджуваних об'єктів;

кластер «D» характеризується низькою інтегральною оцінкою податковою потенціалу (нижня границя кластера – 1,5, верхня – 2,00; центр кластера – 1,75 частки одиниці) і включає сім регіонів, що становить 28,00% від усієї досліджуваної сукупності;

кластер «Е» характеризується найнижчою інтегральною оцінкою рівнів вищої освіти (нижня границя кластера – 0,60; верхня – 1,50 і центр кластера – 1,05) і включає п'ять регіони країни, що становить 20,00 % від усієї сукупності досліджуваних об'єктів.

З метою визначення ефективності використання фінансових ресурсів перед головними розпорядниками бюджетних коштів та ЗВО, що підпорядковані їм, постає необхідність формування комплексної методики оцінки ефективності використання фінансових ресурсів та державної власності. При визначенні шляхів вдосконалення діючих форм бюджетного фінансування до них не може бути застосований єдиний підхід, перспективи розвитку якого повинні пов'язуватися з цілями, які можуть бути розподілені на загальні і спеціальні. Що стосується капітальних видатків, то вони становлять ту частку бюджету, яку держава витрачає на забезпечення фундаментальних основ соціально-економічного розвитку, тому важливим кроком для забезпечення стабільної динаміки економічного розвитку є збільшення обсягів бюджетних інвестицій з подальшою стабілізацією державних фінансів. Слід звернути увагу на те, що джерела фінансування закладів вищої освіти залежать, насамперед, від форми власності закладу вищої освіти [²³⁵, с. 176]. У результаті дослідження нами здійснено систематизацію та структурування основних компонентів методичного базису оцінки результативності стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні. У свою чергу концептуальною основою такого підходу є обґрунтований нами комплексний підхід до інноваційного розвитку сфери вищої освіти в інформаційній економіці, алгоритм реалізації якого представлено на рис. 5.8.

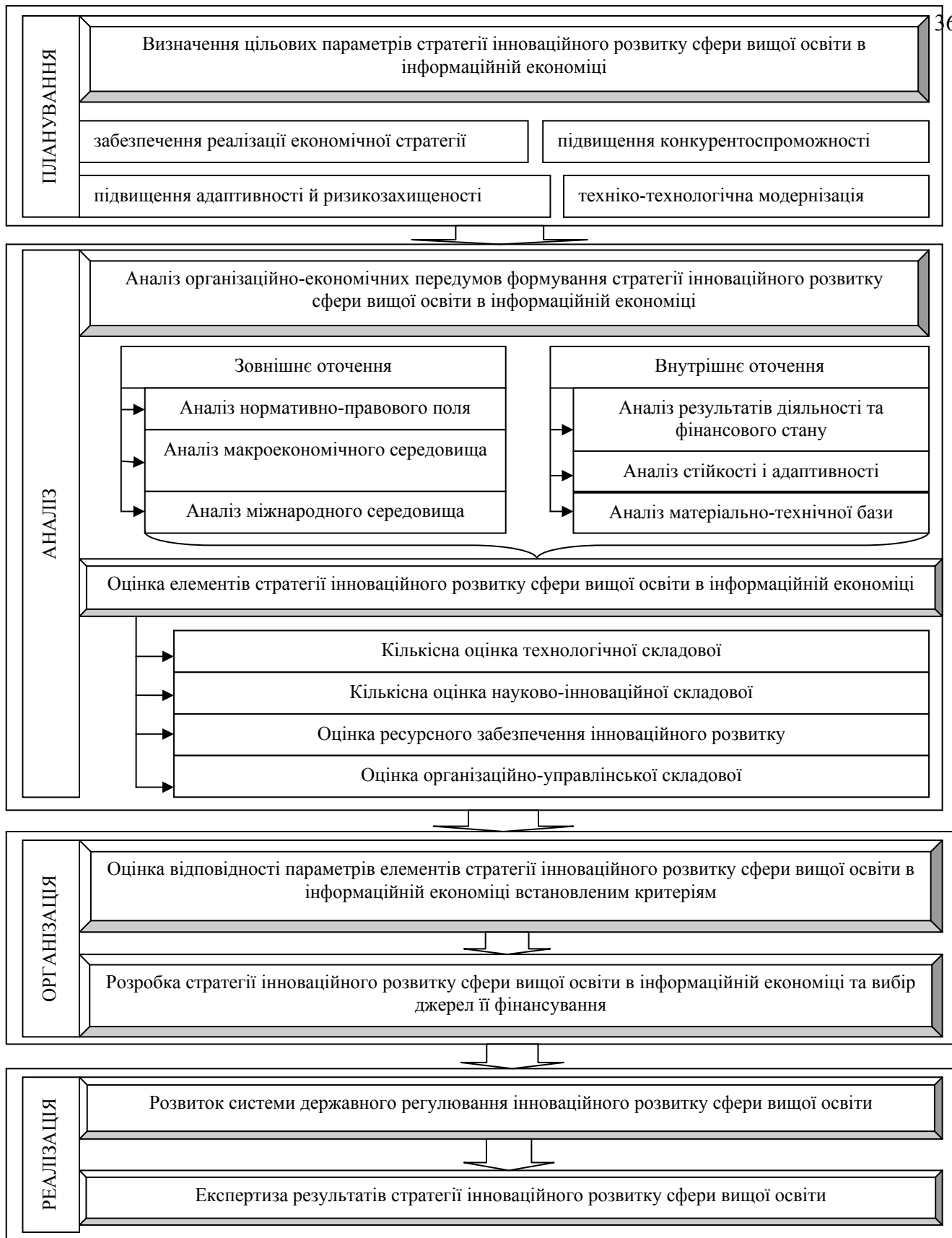

Рис. 5.8. Алгоритм реалізації комплексного підходу до формування і реалізації стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти в інформаційній економіці

*Джерело: запропоновано автором

Ми позиціонуємо підхід як комплексний, адже вважаємо, що при реалізації стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти в інформаційній економіці його складників має здійснюватися не поодинокі, а комплексно, тобто стосуватися одночасно всіх. Це сприятиме забезпеченню не лише відповідні кількісні та якісні зміни у складі всіх структурних елементів стратегії, а й покращення результативності її реалізації.

В останні роки набуває важливого значення рівень забезпечення конкретного вищої освіти сучасними засобами комунікації та зв'язку (які, наприклад, дозволяють організувати дистанційну форму освіти). Стан використання інформаційних систем та технологій доцільно оцінювати з метою аналізу відповідності нормативам вищої освіти, а також рівнем використання інформаційно-комунікаційних технологій у реальному навчальному процесі [32]. Доцільно орієнтуватись на інформатизацію процесів навчання, виконання індивідуальних завдань (курсівих робіт та проектів, ОДЗ тощо), перевірки рівня знань тощо.

У контексті нашого дослідження доцільно розробити методичний підхід оцінювання ступеня реалізації стратегії інноваційного розвитку вищої освіти. Вказане оцінювання уможливило б формування висновків щодо якості стратегічного регулювання сферою вищої освіти з урахуванням ринкових трансформацій у сфері вищої освіти.

З методологічного погляду, оцінювання якості будь-якого інноваційного явища або процесу є водночас й економічним поняттям, і методом вимірювання. У літературі представлено кілька позицій щодо трактування поняття “оцінювання якості регулювання”.

Треба розуміти, що моніторинг рівня стратегічного регулювання сферою вищої освіти являє собою поточне спостереження, контроль, оцінювання, аналіз та прогнозування окремих складників управлінського механізму. Цей моніторинг доцільно проводити з позицій різних груп зацікавлених осіб (власників, вищого менеджменту, науково-педагогічного персоналу, споживачів, потенційних споживачів, роботодавців). Серед

основних об'єктів моніторингу можемо виокремити такі: якість освітніх та супутніх послуг; якість освітніх продуктів та ресурсів; якість процесів поточного регулювання; ступінь задоволення потреб споживачів; якість випускників (“кінцевого результату”) за оцінкою роботодавців; імідж вищої освіти.

Уважаємо, що орієнтуватися потрібно на запропонований концептуальний підхід, який передбачає розуміння успішності розвитку вищої освіти на основі зростання його конкурентоспроможності та зміцнення ринкової позиції. Тобто звичайно, є суто фінансово-економічним, але воно дозволяє забезпечити закладу нормальне функціонування та уможливити вироблення й надання освітніх послуг.

Технологія оцінювання якості стратегічного регулювання сферою вищої освіти може передбачати оцінювання загального або виокремлених процесів, сукупності певних процесів, а потім на окремих ланках (за функціональним принципом або структурними підрозділами).

Методологічною основою розрахунку агрегованого показника якості стратегічного регулювання є індексний метод, а окремі коефіцієнти являють собою індекси, розраховані як відношення показника аналізованого (звітного) періоду до показника попереднього (базисного) періоду (за умови приведення показника до порівнянності).

Отже, математична модель на основі застосування методу середнього (медіанного) індексу для розрахунку агрегованого показника якості стратегічного регулювання сферою вищої освіти може мати вигляд:

$$K_{узагал} = \frac{K_{ек} + K_{еф} + K_p + K_{як} + K_{ф}}{5} \quad (5.5)$$

де $K_{ек}$ – узагальнений коефіцієнт економічності;

$K_{еф}$ – узагальнений коефіцієнт ефективності;

K_p – узагальнений коефіцієнт результативності;

$K_{як}$ – узагальнений коефіцієнт якості продукту;

$K_{ф}$ – узагальнений коефіцієнт якості фінансового регулювання.

У разі, якщо узагальнений коефіцієнт якості стратегії інноваційного розвитку вищої освіти вище 1, можемо говорити про належну якість запланованих заходів та результативність державного регулювання. Якщо значення коефіцієнта менше 1 – можемо говорити про незадовільний рівень регулювання.

Запропонований методичний підхід апробовано автором у науковій періодиці та на науково-практичних конференціях [57; 60], він підтриманий керівниками та фахівцями закладів вищої освіти як інструмент стратегічного регулювання. Цей підхід дозволяє здійснювати аналітичне оцінювання якості стратегічного регулювання вищої освіти і на цій основі вносити корективи до раніше ухвалених рішень, а також робити висновки про ступінь реалізації запланованих завдань у контексті задекларованих цілей. Розрахунок агрегованого показника якості стратегічного регулювання сферою вищої освіти (табл.5.6).

Таблиця 5.6

Дані вхідної інформації для аналізу якості впровадження стратегії інноваційного розвитку у сфері вищої освіти в умовах інформаційної економіки

Показники	Од.виміру	Базовий рік	Звітний рік
Частка витрат на закупівлю освітнього обладнання в загальній структурі витрат	%	4,5	4,7
Частка витрат на капітальний ремонт або інші ремонтні роботи	%	11	9
Витрати на електроенергію у ЗВО (фактичні)	тис.грн.	450	485
Витрати на електроенергію планові (згідно з нормативом)	тис.грн.	460	460
Співвідношення загального обсягу адміністративних витрат до загального обсягу доходу	%	12	11
Обсяг доходу (фактичний)	млн грн	2390	2550
Обсяг доходу плановий	млн грн	2700	2600
Рейтингова позиція ЗВО у консолідованому рейтингу	місце	80	81
Індекс інфляції	%	20	15
Частка науково-педагогічних працівників з науковими ступенями	%	75	73
Якість поточної успішності (згідно з	%	55	52

освітніми стандартами)			
Частка працевлаштованих випускників за фахом	%	75	73
Частка науково-педагогічних працівників, що оприлюднили статті в іноземних виданнях з імпаکت-фактором	%	12	9
Забезпеченість фінансовим ресурсом за рахунок бюджету (частка від потреби)	%	35	33
Коефіцієнт миттєвої платоспроможності	Коеф.	0,031	0,036
Частка позабюджетних джерел у загальній структурі джерел фінансування діяльності закладу	%	34	39

**Джерело: складено автором*

За поданими даними розрахуємо індекси відповідних показників шляхом ділення показника звітного року на показник базового року (у разі прямого обрахунку, якщо зростання показника вважається позитивним явищем) або шляхом ділення показника базового року на показник звітного року (у разі непрямого обрахунку, якщо зростання показника вважається негативним явищем). Розраховані показники представлено в таблиці 5.6.

На основі розрахованих показників визначимо значення необхідних коефіцієнтів.

$$\text{Коефіцієнт економічності } K_{ек} = \frac{[1] + [2] + [5]}{3} = 1.065 ;$$

$$\text{Коефіцієнт ефективності } K_{еф} = \frac{[6] + [7] + [9]}{3} = 1.089 ;$$

$$\text{Коефіцієнт результативності } K_p = \frac{[10] + [12] + [13]}{3} = 0.920 ;$$

$$\text{Коефіцієнт якості } K_{як} = \frac{[14] + [15] + [16]}{3} = 0.889 ;$$

$$\text{Коефіцієнт фінансового регулювання } K_{\phi} = \frac{[17] + [18] + [19]}{3} = 1.084$$

На основі отриманих даних з використанням формули 5.2 визначимо агрегований показник якості стратегічного регулювання сферою вищої освіти:

$$K_{узагал} = \frac{K_{ек} + K_p + K_p + K_{як} + K_{\phi}}{5} = 1.009 .$$

Отже, За результатами проведеної оцінки зроблено висновок, що якість стратегічного регулювання сферою вищої освіти незначно підвищилася, оскільки агрегований показник більше за 1. На основі визначених коефіцієнтів можемо визначити найбільш проблемні сфери функціонування вищої освіти, що негативно впливають на розвиток його стратегічного потенціалу: результативність операційної діяльності (зниження рейтингової позиції закладу; перевищення індексу інфляції над темпами зростання загального обсягу доходу; зниження частки науково-педагогічних працівників з науковими ступенями); якість освітньої діяльності (зниження якості поточної успішності, зниження частки працевлаштованих за фахом випускників, зниження частки науково-педагогічних працівників, що оприлюднили статті в іноземних виданнях з імпакт-фактором).

Таблиця 5.7

Розраховані індекси показників

№	Показники	Зміна (індекси)
<i>Показники, що характеризують рівень економічності діяльності</i>		
1	Частка витрат на закупівлю освітнього обладнання в загальній структурі витрат	1,044
2	Обсяг витрат на капітальний ремонт або інші ремонтні роботи	1,222
3	Витрати на електроенергію у ЗВО (фактичні)	0,928
4	Витрати на електроенергію планові (згідно з нормативом)	1,000
5	Коефіцієнт витратності (на електроенергію) [3]/[4]	0,928
<i>Показники, що характеризують ефективність діяльності</i>		
6	Співвідношення загального обсягу адміністративних витрат до загального обсягу доходу	1,091
7	Обсяг доходу (фактичний)	1,067
8	Обсяг доходу плановий	0,963
9	Коефіцієнт виконання завдань щодо дохідності [7]/[8]	1,108
<i>Показники, що характеризують результативність діяльності</i>		
10	Рейтингова позиція ЗВО у консолідованому рейтингу	0,988
11	Індекс інфляції	1,333
12	Коефіцієнт перевищення темпів зростання загального обсягу доходу (або доходу від надання освітніх послуг) над індексом інфляції [7] / [11]	0,800
13	Частка науково-педагогічних працівників з науковими ступенями	0,973
<i>Показники, що характеризують якість освітньої діяльності</i>		
14	Якість поточної успішності (згідно з освітніми стандартами)	0,945
15	Частка працевлаштованих випускників за фахом	0,973

16	Частка науково-педагогічних працівників, що оприлюднили статті в іноземних виданнях з імпакт-фактором	0,750
<i>Показники, що характеризують стан фінансового регулювання</i>		
17	Забезпеченість фінансовим ресурсом за рахунок бюджету (частка від потреби)	0,943
18	Коефіцієнт миттєвої платоспроможності	1,161
19	Частка позабюджетних джерел у загальній структурі джерел фінансування діяльності закладу	1,147

**Джерело: складено автором*

За результатами проведеного аналізу менеджмент вищої освіти має можливість ухвалювати управлінські рішення, спрямовані на підвищення якості стратегічного регулювання.

У дослідженні запропоновано методологічний підхід до оцінки стратегічного потенціалу на основі використання даних державної статистичної звітності та результативності освітньої діяльності. Джерелом цих даних є відповідні аналітичні звіти Міністерства освіти і науки України, Державної інспекції навчальних закладів, вищих навчальних закладів, громадських організацій. Приміром, як варіант, коефіцієнт стратегічного потенціалу можна розрахувати на основі окремих показників рейтингу МОН, що оприлюднювався в попередні роки (цей рейтинг, за нашою оцінкою, є найбільш інформативним з точки зору формування та реалізації наявного стратегічного потенціалу вищих навчальних закладів).

Варто розуміти, що стратегічний потенціал відображає не поточну конкурентну позицію вищої освіти, а наявність стратегічних можливостей до розширення присутності цього закладу на ринку освітніх послуг. Цілком природно, що стратегічний потенціал може бути вищим у вищих навчальних закладів, які не посідають провідні місця в рейтингах ЗВО. Це можна пояснити тим, що такі заклади вищої освіти мають можливості для розвитку, але не мають ресурсів для реалізації вказаних можливостей або зазнають атак з боку конкурентів. Інакше кажучи, стратегічний потенціал вищої освіти відображає сукупність його можливостей, а ринкова (конкурентна позиція)

відображає ступінь реалізації цих можливостей у конкретних ринкових умовах.

Практичний розрахунок коефіцієнтів стратегічного потенціалу закладів вищої освіти пропонуємо проводити на основі даних звітності закладів вищої освіти (ці дані узагальнені в рейтингу МОН і являють собою бальну оцінку за окремим складником діяльності вищої освіти). Згодом ці дані зіставляють з урахуванням ситуації на ринку освітніх послуг. Зіставлення здійснюється шляхом визначення середнього значення коефіцієнтів усіх об'єктів дослідження (вищих навчальних закладів) в окремому складнику діяльності, з наступним визначенням коефіцієнта відповідності індивідуального значення вищої освіти середньому (медіанному) значенню.

Математичні моделі для розрахунку вказаних показників мають вигляд:

$$C_{\text{сеп}} = \frac{C_1 + C_2 + \dots + C_n}{n} \quad (5.6)$$

$$P_i = \frac{C_i}{C_{\text{сеп}}} \quad (5.7)$$

$$СП_{\text{заг}} = P_1 + P_2 + \dots + P_i \quad (5.8)$$

Де $СП_{\text{заг}}$ – загальний коефіцієнт стратегічного потенціалу вищої освіти,

P_1, P_2, P_i – коефіцієнти стратегічного потенціалу вищої освіти в окремих складниках його діяльності (складники стратегічного потенціалу),

C_1, C_2, C_n – первинні дані для оцінки стратегічного потенціалу вищої освіти в окремих складниках,

$C_{\text{сеп}}$ – середнє значення стратегічного потенціалу певної складника в загальній сукупності вищих навчальних закладів,

n – кількість вищих навчальних закладів, що увійшли до вибірки.

З використанням інформації, наведеної у третьому розділі, можемо навести вхідні дані для оцінювання рівня стратегічного потенціалу (як сукупності стратегічних можливостей) провідних закладів вищої освіти України. Заклади вищої освіти, які не увійшли до вибірки, мають

порівняно незначний стратегічний потенціал, оскільки не були представлені як лідери у своїх групах (згідно з оприлюдненою МОН інформацією).

На основі даних розрахунків з використанням формули 5.6 можемо визначити коефіцієнти реалізації закладами вищої освіти окремих складників стратегічного потенціалу з урахуванням результативності реалізації стратегічного потенціалу інших суб'єктів ринку освітніх послуг (в аналізованій сукупності), а за формулою 5.7 визначимо загальний для кожного вищої освіти коефіцієнт стратегічного потенціалу (як сукупності стратегічних можливостей).

Відповідні дані представлено в таблиці 5.8. Отримані числові значення характеризують ступінь наявного стратегічного потенціалу вищої освіти. Натомість вони не дають уявлення про ступінь реалізації (ефективності використання) цього потенціалу. Можлива ситуація, коли вищий навчальний заклад має високий стратегічний потенціал, але займає незадовільну ринкову позицію, що вказує на недостатню реалізацію наявного потенціалу. І навпаки, можлива ситуація, коли вищий навчальний заклад має незначний стратегічний потенціал, але займає високу ринкову позицію (приміром, унаслідок реалізації стратегії цінової конкурентоспроможності або рекламування своїх освітніх продуктів).

Таблиця 5.8

Результати оцінки стратегічного потенціалу інноваційного розвитку
вищої освіти в умовах інформаційної економіки

Назва вищої освіти	Між-народна діяльність	Якість освіти	Якість науково-педагогічного персоналу	Якість наукової діяльності	Ресурсне забезпечення	Загальна оцінка
1	2	3	4	5	6	7
Київський національний університет ім.Т.Г.Шевченка	1,0022	0,8638	1,0536	1,6265	1,1379	5,6842
Харківський національний університет ім.В.Н.Каразіна	1,0944	0,8792	0,7248	1,1778	0,9042	4,7805
Сумський державний університет	0,6963	1,0676	0,6397	1,0414	1,1807	4,6258

Продовження таблиці 5.8

1	2	3	4	5	6	7
Одеський національний університет ім. І.І.Мечникова	0,5278	0,6958	0,6139	1,0134	1,1840	4,0350
Національний університет "Острозька академія"	0,7197	0,5670	0,7395	0,8107	0,6557	3,4928
Харківський національний університет радіоелектроніки	0,7991	0,7947	0,6586	1,2776	0,8973	4,4275
НАКУ "Харківський авіаційний інститут"	0,6288	0,7293	0,6665	1,0488	0,9503	4,0239
НТУ "Харківський політехнічний інститут"	0,5793	0,8175	0,7506	0,7748	0,9711	3,8935
НТУУ "Київський політехнічний університет"	0,4578	0,6137	0,7402	1,1253	1,0835	4,0207
Вінницький національний технічний університет	0,4037	0,6685	0,5331	1,4964	0,9182	4,0208
Національний авіаційний університет	0,5554	0,6693	0,6923	1,0090	0,9945	3,9205
Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту	0,4496	0,5821	0,6762	1,2397	1,0284	3,9761
Одеська державна академія технічного регулювання та якості	0,5576	0,6463	0,7098	1,0966	0,8159	3,8265
Одеський державний екологічний університет	0,5	0,7072	0,8153	0,7298	0,9787	3,7312
Українська академія друкарства	0,8830	0,4624	0,7202	0,6971	0,7843	3,5471
Національний педагогічний університет ім.М.П. Драгоманова	1,0677	0,9482	0,8644	1,2827	1,3039	5,4670
Чернігівський національний технологічний університет	1,1819	1,2092	0,6189	0,9467	1,0604	5,0173
Тернопільський національний педагогічний університет ім.В.Гнатюка	0,7403	0,7740	0,7710	1,2003	1,4141	4,8997
Південноукраїнський національний педагогічний університет	1,3942	0,7481	0,6747	0,7917	0,7875	4,3964
Львівський державний університет фізичної культури	0,4689	1,9550	0,4461	0,5559	0,8667	4,2929
Київський інститут музики ім.Р.М.Глієра	4,1443	1,3675	2,0228	0,2192	1,5264	9,280
Національна музична академія ім.П.І. Чайковського	0,1231	2,0989	4,6543	0,6675	1,0648	8,6088
Харківська державна академія дизайну і мистецтва	3,0456	1,1063	1,3545	0,8899	0,7270	7,1235
Одеська державна музична академія	1,8805	1,7691	1,8525	0,2732	0,9074	6,6830
Харківська державна академія культури	1,2054	1,1355	1,3191	1,3284	0,7479	5,7365
Національний медичний університет	1,8803	0,6449	1,1617	0,9227	0,7655	5,3752
Львівський національний медичний університет	1,0027	1,2637	0,9123	1,3694	1,0918	5,6401
Житомирський інститут медсестринства	1,2051	0,5284	1,0511	1,8643	0,7702	5,4193
Луганський державний медичний університет	0,3103	1,7060	0,7849	0,8292	1,5610	5,1916
Запорізький державний медичний університет	0,4940	1,9798	0,7785	0,7007	0,9254	4,8785

*Джерело: розраховано автором на основі даних таблиць 5.6 та 5.7.

Для оцінювання якості стратегічного регулювання вищої освіти можна застосовувати інший метод, широко описаний у представленому дослідженні, а саме рейтингування. З методологічної точки зору можна припустити, що успішний заклад має постійно поліпшувати конкурентну позицію на ринку освітніх послуг, що проявляється через зростання (покращення) рейтингової оцінки. Якщо заклад піднімається в підсумковій рейтинговій таблиці, можемо говорити про якісне стратегічне регулювання. І навпаки, зниження позиції закладу в підсумковій рейтинговій позиції свідчить про неналежну якість стратегічного регулювання.

Базова формула розрахунку коефіцієнта динаміки ринкової позиції матиме вигляд: $K_D = \frac{P_{\text{баз}}}{P_{\text{зв}}}$ (5.9)

де $P_{\text{баз}}$ – рейтинг (місце в рейтинговій таблиці) вищої освіти в базовому періоді,

$P_{\text{зв}}$ – рейтинг (місце в рейтинговій таблиці) вищої освіти у звітному періоді.

Вважається, що якість стратегічного регулювання сферою вищої освіти є позитивною, якщо значення коефіцієнта динаміки ринкової позиції більше за 1. І навпаки, якість стратегічного регулювання є негативною (недостатньою), якщо значення коефіцієнта динаміки ринкової позиції менше за 1.

Приміром, у попередньому році за результатами рейтингування заклад займав 2-ге місце, а у звітному – 3-тє, тобто його позиція в рейтинговій таблиці погіршилася. Відповідно, запропонований коефіцієнт матиме значення 0,66 (2/3), тобто менше ніж 1, що дозволяє зробити висновок про негативну динаміку ринкової позиції.

Навпаки, якщо в попередньому році за результатами рейтингування заклад займав 3-тє місце, а у звітному – 2-ге, запропонований коефіцієнт матиме значення 1,5 (3/2), тобто більше за 1, що дозволяє зробити висновок про позитивну динаміку ринкової позиції.

Вказаний коефіцієнт доцільно використовувати з іншими доступними методами оцінювання якості стратегічного регулювання, що дозволить виокремити фактори, які найбільш відчутно впливають на якість такого регулювання.

З урахуванням предмета дослідження та доступності фактичних даних виконаємо аналіз на прикладі вищих навчальних закладів, які посіли лідерські позиції (місця від 1 до 10 за підсумками 2017 року), а також провідних закладів технологічного та технічного профілів (до 50-го місця в національному рейтингу за підсумками 2017 року). Дані для аналізу представлено в таблиці 5.9.

Таблиця 5.9

Рейтингові місця лідерських та провідних технічних і технологічних
закладів вищої освіти України
(за даними Консолідованого рейтингу)

Заклади вищої освіти	Підсумкове місце (рейтинг)		
	2015	2016	2017
Київський національний університет імені Тараса Шевченка	2	1	1
Харківський національний університет імені В.Каразіна	9	2-3	2
Національний технічний університет України “Київський політехнічний інститут”	1	2-3	3
Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут	5	4	4
Львівський національний університет імені Івана Франка	7	5	5
Національний університет “Львівська політехніка”	3	6	6
Одеський національний університет імені І.І.Мечникова	19	7	7
Сумський державний університет	28-29	16	8
Національний університет біоресурсів і природокористування України	12	11	9
Одеський національний політехнічний університет	18	22	19
Національний університет харчових технологій	22-23	26-27	20
Національний гірничий університет	25	23	21
Вінницький національний технічний університет	20	24	22
Київський національний університет технологій та дизайну	34-35	26-27	23
Запорізький національний технічний університет	32	39	28-29
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу	22-23	40-41	35
Київський національний університет будівництва і архітектури	27	42	41
Харківський національний університет радіоелектроніки	16	44	46
Донбаська державна машинобудівна академія	64	48	48-49

**Джерело: складено автором за даними [61].*

З використанням представлених даних визначимо коефіцієнти зміни ринкової позиції закладу у 2016 р. (відносно 2015 р.) та у 2017 р. (відносно 2016 р.). Для цього використовуємо формулу 5.6. Підсумкові дані представлено в таблиці 5.10.

Таблиця 5.10

Коефіцієнти зміни рейтингової (ринкової) позиції закладів
(за даними Консолідованого рейтингу)

Заклади вищої освіти	2016	2017	Тлумачення
1	2	3	4
Київський національний університет імені Тараса Шевченка	2	1	Зберігає лідерську позицію
Харківський національний університет імені В.Каразіна	3,6	1,25	Покращення
Національний технічний університет України “Київський політехнічний інститут”	0,4	0,83	Погіршення
Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”	1,25	1	Зберігає позиції
Львівський національний університет імені Івана Франка	1,4	1	Зберігає позиції
Національний університет “Львівська політехніка”	0,5	1	Зберігає позиції
Одеський національний університет імені І.І.Мечникова	2,7	1	Зберігає позиції
Сумський державний університет	1,78	2	Значне покращення
Національний університет біоресурсів і природокористування України	1,09	1,22	Покращення
Національний аерокосмічний університет ім. М.Є.Жуковського “Харківський авіаційний інститут”	0,9	1,43	Покращення
Національний авіаційний університет	0,57	1,33	Покращення
Донецький національний технічний університет	0,42	0,68	Погіршення
Тернопільський національний технічний університет ім.І.Пулля	1	1,24	Покращення
Одеський національний політехнічний університет	0,81	1,16	Покращення
Національний університет харчових технологій	0,85	1,32	Покращення

Продовження таблиці 5.10

1	2	3	4
Національний гірничий університет	1,09	1,10	Покращення
Вінницький національний технічний університет	0,83	1,09	Покращення
Київський національний університет технологій та дизайну	1,30	1,15	Покращення
Запорізький національний технічний університет	0,82	1,39	Покращення
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу	0,64	1,15	Покращення
Київський національний університет будівництва і архітектури	0,64	1,02	Покращення
Харківський національний університет радіоелектроніки	0,36	0,95	Погіршення
Донбаська державна машинобудівна академія	1,33	0,98	Погіршення

**Джерело: складено автором за даними таблиці 5.8.*

На підставі проведеного аналізу можемо робити висновки про якість стратегічного регулювання сферою вищої освіти.

Серед проаналізованих закладів вищої освіти найбільш стабільне покращення ринкової позиції (відповідний коефіцієнт два роки поспіль є більшим за 1) має Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Харківський національний університет імені В.Каразіна, Сумський державний університет, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Національний гірничий університет, Київський національний університет технологій та дизайну.

Отже, запропонована методика дозволяє оцінювати якість стратегічного регулювання в контексті прояву ринкових впливів, тобто з урахуванням динамічних змін ринкового середовища.

Для комплексного оцінювання якості стратегічного регулювання сферою вищої освіти доцільним є поєднання різних методологічних підходів, що характеризують внутрішні процеси та вплив зовнішніх чинників на функціонування закладу. Комплексна оцінка дозволяє дати більш точний аналіз стратегічного регулювання.

На підставі отриманих розрахунків можемо скласти матрицю відповідності закладів вищої освіти системі критеріїв “стратегічний потенціал – ринкова позиція”.

Критерії відповідності		1) Стратегічний потенціал	
		Високий	Низький
2) Ринкова позиція	Покращення	Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Харківський національний університет ім.В.Н.Каразіна, Одеський національний університет імені І.І.Мечникова, Сумський державний університет, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Національний аерокосмічний університет ім. М.С.Жуковського “Харківський авіаційний інститут”, Вінницький національний технічний університет	Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”, Львівський національний університет імені Івана Франка, Національний авіаційний університет, Тернопільський національний технічний університет ім.І.Пулюя, Одеський національний політехнічний університет, Національний університет харчових технологій, Київський національний університет технологій та дизайну, Національний гірничий університет, Запорізький національний технічний університет, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Київський національний університет будівництва і архітектури
	Погіршення	НТТУ “Київський політехнічний інститут”, Харківський національний університет радіоелектроніки	Національний університет “Львівська політехніка”, Донецький національний технічний університет, Донбаська державна машинобудівна академія

Рис. 5.9. Матриця відповідності результативності стратегічного регулювання закладами вищої освіти критеріями “стратегічний потенціал – ринкова позиція”*

**Джерело: запропоновано автором*

З урахуванням того, що різні заклади мають різний стратегічний потенціал (високий, низький) та різний вектор динаміки ринкової позиції (покращення, погіршення), можливі чотири економічні ситуації:

- високий стратегічний потенціал – покращення ринкової позиції;
 - високий стратегічний потенціал – погіршення ринкової позиції;
 - низький стратегічний потенціал – покращення ринкової позиції;
- низький стратегічний потенціал – погіршення ринкової позиції.

З урахуванням зроблених узагальнень на основі визначеної результативності стратегічного регулювання закладами вищої освіти критеріями “стратегічний потенціал – ринкова позиція” можемо надати рекомендації щодо проектування стратегій їхнього інноваційного розвитку.

До першої групи (високий стратегічний потенціал – покращення ринкової позиції) увійшли Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Харківський національний університет ім.В.Н.Каразіна, Одеський національний університет імені І.І.Мечникова, Сумський державний університет, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Національний аерокосмічний університет ім. М.Є.Жуковського “Харківський авіаційний інститут”, Вінницький національний технічний університет. Цим закладам, які є лідерськими в певних сегментах, доцільно обрати стратегії, спрямовані на підтримку високої якості освітньої, наукової та інноваційної діяльності. Ці заклади мають належні ресурси для реалізації програм академічної мобільності та міжнародної діяльності, що може сприйматися як одне з ключових джерел інноваційного розвитку та зміцнення стратегічного потенціалу.

До другої групи (високий стратегічний потенціал – погіршення ринкової позиції) увійшли НТТУ “Київський політехнічний інститут”, Харківський національний університет радіоелектроніки. Цим закладам доцільно провести стратегічний аудит освітньої, наукової та інноваційної діяльності, за результатами якого можливо відмовитися від неперспективних напрямів діяльності. Окрім того, менеджменту цих закладів рекомендовано впроваджувати перспективні управлінські механізми, спрямовані на поліпшення ринкової позиції, у тому числі шляхом урахування критеріїв

відповідності становища закладу визнаним міжнародним та національним стандартам.

До третьої групи (низький стратегічний потенціал – поліпшення ринкової позиції) увійшли Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”, Львівський національний університет імені Івана Франка, Національний авіаційний університет, Тернопільський національний технічний університет ім.І.Пулля, Одеський національний політехнічний університет, Національний університет харчових технологій, Київський національний університет технологій та дизайну, Національний гірничий університет, Запорізький національний технічний університет, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Київський національний університет будівництва і архітектури. Незавжди помітити, що до цієї групи увійшли в основному заклади вищої освіти технічного й технологічного профілю, що є закономірним наслідком зниження привабливості технічної та технологічної освіти в суспільній свідомості. Проте менеджмент перерахованих вищих навчальних закладів, незважаючи на обмеженість ресурсів, обрав активні стратегії розвитку, спрямовані на максимально можливу реалізацію наявного стратегічного потенціалу. Джерелом розвитку цих закладів є подальше нарощування стратегічного потенціалу, який формується у внутрішньому середовищі. Ключова роль має відводитися поліпшенню якості матеріально-технічної бази та підвищенню фахового рівня науково-педагогічного персоналу. Вказані заклади в перспективі мають можливості стати лідерськими не лише в певних сегментах, а і в цілому на ринку освітніх послуг.

До четвертої групи (низький стратегічний потенціал – погіршення ринкової позиції) увійшли Національний університет “Львівська політехніка”, Донецький національний технічний університет, Донбаська державна машинобудівна академія. Менеджменту цих закладів необхідно провести глибокий аудит стратегічного потенціалу, виявити фундаментальні причини кризових проявів і обрати стратегії, спрямовані на виживання в

наявних конкурентних умовах та формування нових особливих (оригінальних) конкурентних переваг, що в перспективі можуть стати стратегічним джерелом розвитку.

Представлений науковій спільноті підхід, що базується на аналізі співвідношень результативності стратегічного регулювання закладами вищої освіти системі критеріїв “стратегічний потенціал – наявна ринкова позиція”, не претендує на безумовну істинність. У цій сфері існує багато нерозв’язаних проблем. Звичайно, Ключовою перешкодою для проведення поглибленого аналізу є відсутність належного масиву достовірної інформації про поточну результативність функціонування закладів сфери вищої освіти. Перспективи подальших розвідок у цій проблематиці пов’язані з виробленням методологічних підходів прогнозування та моделювання результативності діяльності закладів вищої освіти залежно від поточної соціально-економічної ситуації. Водночас не треба забувати, що результативність регулювання сферою вищої освіти не може вимірюватися лише в економічних показниках, оскільки, як уже йшлося вище, вищий навчальний заклад не є комерційною установою, орієнтованою на отримання прибутку.

Висновки до розділу 5.

1. Встановлено, що при формуванні стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки важливим є врахування стратегічного потенціалу сфери вищої освіти та реальної ринкової ситуації. Комбінація унікальних умов внутрішнього та зовнішнього середовища дозволила сформувати модель так званого «стратегічного позиціонування», залежно від якої проектуються стратегічні рішення. Матрицю стратегічного позиціонування сфери вищої освіти, яка включає дев’ять стратегій (антикризова; стратегія розвитку ринкового продукту; стратегія вертикальної інтеграції та підвищення якості освіти й управління; концентричної диверсифікації; стратегія глибокого проникнення на ринок та горизонтальної диверсифікації; стратегія горизонтальної інтеграції; стратегія

вертикально-конгломератної диверсифікації; стратегія розвитку ринку; стратегія зростання) запропоновано доповнити стратегією інноваційного розвитку вищої освіти в умовах інформаційної економіки, яка передбачає активний розвиток та підтримку наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності.

2. Обґрунтовано, що стратегія інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки має бути ринково-орієнтованою та спрямована на досягнення чітких орієнтирів, які здатні відображати стан стратегічного потенціалу, конкурентоспроможності, рівня адаптивної здатності тощо. При реалізації стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти використовується наявний стратегічний потенціал, який формується на основі стратегічних ресурсів. До ключових стратегічних ресурсів, які доцільно використати при реалізації стратегії інноваційного розвитку вищої освіти в умовах інформаційної економіки, належать: інтелектуальний ресурс (якість науково-педагогічного персоналу); трудовий ресурс (якість персоналу, результативність кадрової роботи); інформаційний ресурс (сучасні інформаційно-комунікаційні технології); науково-інноваційний ресурс (результативність наукових шкіл, якість наукового обладнання, спроможність науковців до досліджень); матеріальний ресурс (наявність матеріально-технічної бази та технологічного обладнання); організаційно-економічний ресурс (наявність системи управління, здатної до вирішення складних завдань та механізму комерціалізації результатів наукових досліджень); маркетинговий ресурс (доступ до ринку та окремих ніш, здатність організувати ефективну взаємодію із суб'єктами процесу інноваційного розвитку вищої освіти – суспільством, державою, реальним сектором економіки); фінансовий ресурс.

3. Розроблено методичний підхід до комплексного оцінювання якості стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти, який передбачає використання індексного методу для розрахунку агрегованого показника. Під якістю стратегії розуміється здатність системи стратегічного управління

сферою вищої освіти задовольняти прагнення до належної конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг через виконання відповідної стратегічної програми. З урахуванням об'єкта оцінювання та враховуючи особливості функціонування сфери вищої освіти, запропоновано такі групи показників: 1) економічності; 2) результативності; 3) якості освітніх послуг; 4) показники фінансової діяльності. Прийнятним для ідентифікації якості стратегії розвитку вищої освіти є метод розрахунку абсолютних і відносних показників (відхилень) параметрів керованих управлінських та економічних процесів.

4. На основі використання методів стратегічного і структурно-функціонального аналізу визначені орієнтири щодо забезпечення ефективності реалізації стратегії інноваційного розвитку вищої освіти в умовах становлення інформаційної економіки шляхом активізації механізму комерціалізації результатів наукових досліджень. Механізм комерціалізації результатів наукових досліджень закладів сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки запропоновано розглядати як сукупність елементів організаційної структури і комплексу соціально-економічних, управлінських, мотиваційних та інших методів, правил, процедур, які забезпечуються трьома функціональними напрямками (ресурсним, комерційним і напрямком стратегічного планування) щодо реалізації результатів наукових досліджень в реальний сектор економіки на договірній основі.

5. Визначено, що до основних функціональних елементів механізму комерціалізації результатів наукових досліджень, який орієнтований на інноваційний розвиток сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки пропонуємо відносити: 1) систему управління ресурсним забезпеченням інноваційного розвитку; 2) нормативно-правовий захист результатів наукових досліджень; 3) напрями просування результатів наукового дослідження на ринок; 4) інформаційно-комунікаційне забезпечення. Стратегічними орієнтирами реалізації такого механізму є: підвищення перспективності та мотивація до проведення досліджень, заснованих на інноваційних ідеях;

прогнозування технологічних трендів із використанням маркетингових та форсайт-досліджень; максимізація включення в комерційний оборот потенційних об'єктів комерціалізації.

Список використаної літератури до розділу 5.

1. Покропивний С. Ф. Підприємництво: стратегія, організація, ефективність / С.Ф.Покропивний, В.М.Колот. К.: Вища школа, 1998. 288с.
2. Руденко О., **Якубек П.** Державне регулювання ринку освітніх послуг та їх вплив на економічну безпеку країни. *Оцінка та регулювання економічної безпеки регіонального співробітництва депресивних територій в рамках євроінтеграційних процесів*: монографія. Чернігів: ЧНТУ, 2018. С. 136-154.
3. Якубек П. Організаційні детермінанти інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки України. *Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції*. Херсон, 2018. № 28 (17). С.245-250.
4. Tej J., Lajčin D., Gabrhelová G., Yakubek P. Vnímanie reformy daňového systému v Slovenskej republike podnikateľskými subjektmi a finančnou správou. *Ekonomický časopis. Bratislava : Ekonomický ústav SAV*, 2016. Roč. 64, č. 8 s. 751-767.
5. Ігнат'єва І.А. Університетська автономія: проблеми та шляхи розвитку. *Вісник КНУТД*. 2015. № 5. С. 471-483.
6. Біла С.О. Вплив чинників і діалектики розвитку ринкових відносин на реформування системи вищої освіти в Україні. *Вісник КНУТД*. 2014. № 5. С. 120-124.
7. Агарков С. А. Инновационный менеджмент и государственная инновационная политика / С. А. Агарков, Е. С. Кузнецова, М. О. Грязнова. – М. : Академия Естествознания, 2011. 144 с.

8. Якубек П. Стратегічні напрями забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні. *Науково-практичний журнал «Причорноморські економічні студії»*. 2018. Випуск 25. С. 218-223.
9. Андрущенко В.П. Інноваційний розвиток вищої освіти в стратегії «українського прориву». *Вища освіта України*. 2008. № 2. С. 10-17.
10. Баранов О. А. Теоретико-методологічні основи правового забезпечення інформаційної сфери України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / О. А. Баранов ; НДІ інформатики і права НАПрН України, Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого. Харків, 2015. 40 с.
11. Мазур І. І. Стратегія розвитку партнерства вищої освіти, науки та бізнесу. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Економіка*. 2014. № 165. С. 6-11.
12. Освіта й наука в інноваційному розвитку сучасної Європи : зб. наук.-експерт. матеріалів / за заг. ред. С. І. Здіорука. К., 2014. (НІСД). (Гуманітарний розвиток; вип. 2). 124 с.
13. Подорваний В.К. Адаптація системи державного регулювання соціального розвитку закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання до сьогодення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. №11. С.124-126.
14. Про Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України. Постанова Верховної Ради України від 13 липня 1999 р. № 916-XIV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=916-14>
15. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів. авт.-упоряд. : Г.О. Андрощук, І.Б. Жилияєв, Б.Г. Чижевський, М.М. Шевченко. К. : Парламентське вид-во, 2009. 632 с. URL: <http://www.in.gov.ua/files/content/binder15454.pdf>
16. Шевченко В. М. Аналіз механізмів впровадження державної політики у сфері вищої освіти з урахуванням євроінтеграційних процесів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 15. С. 100–103.

17. Шестаковська Т.Л. Концептуальні засади функціонування організаційно-економічного механізму розвитку національної системи вищої освіти. *Науковий вісник Полісся. Чернігів: ЧНТУ*, 2015. №1(1). С. 34-41.

18. Щербатюк А. І. Механізм мотивації інноваційної праці інтелектуального ресурсу вищого навчального закладу. *Управління проектами та розвиток виробництва*. 2014. № 4. С. 109–114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uprv_2014_4_15.

19. Barber, M., Donnelly, K., Rizvi, S., & Summers, L. An avalanche is coming: Higher education and the revolution ahead. Institute for Public Policy Research, 11.

20. De Coster, I., Forsthuber, B., Oberheidt, S., Parveva, T., & Glass, A. Higher Education Governance in Europe: Policies, Structures, Funding and Academic Staff. *Eurydice. Retrieved from EU Bookshop. European Commission. EACEA / Eurydice*, 2015.

21. Бурдонос Л. І. Кризові явища в системі вищої освіти України. *Молодий вчений*. 2015. № 2. С. 978–981.

22. Інтернаціоналізація вищої освіти України в умовах полікультурного світового простору: стан, проблеми, перспективи: матер. II між нар. наук. – практ. конф., м. Маріуполь, 18-19 квітня 2018 р. Маріуполь: МДУ, 2018. 646 с.

23. Guzoňová V., **Yakubek P.** Management of tax reform in the Slovak Republic. (Управління податковою реформою в Словацькій Республіці) Management 2014. Prešov : Bookman s.r.o. for Faculty of Management, University of Prešov, 2014. S.165-169.

24. Курбатов С. В. Дослідницький університет в контексті інноваційної освітньої парадигми доби глобалізації. *Вища освіта України : [теорет. та наук.-метод. часопис] / МОН України ; Ін-т вищої освіти НАПН України. К. : Педагог. преса*, 2013. № 3 (додаток 2), т. 1. С. 31–34.

25. **Якубек П.**, Шестаковська Т.Л. Комерціалізація результатів наукових досліджень як напрям інноваційного розвитку вищої освіти в умовах

інформаційної економіки. *Вісник Хмельницького національного університету: економічні науки*. 2018. № 3. Том 3. С. 130-136.

26. Холявко Н. Теоретико-прикладні аспекти комерціалізації результатів наукових досліджень в умовах інформаційної економіки. *Ukraine – EU. Innovations in Education, Technology, Business and Law: collection of international scientific papers*. Chernihiv: CNUT, 2013. С. 169-172.

27. Павленко В.Г. Зарубежный опыт коммерциализации интеллектуальной собственности. *Человек. Сообщество. Управление*, 2010. № 1. С. 134–141.

28. Боголіб Т.М. Комерціалізація наукових розробок університетів. *Економіка України*, 2014. №1(618). С.33-50.

29. Bay S.I., Doskonala I.A. Commercialization of scientific developments of the University R & D: Problems and Solutions. *Bulletin of the Khmelnytsky National University*, 2016. №3. T.1. P. 215-220.

30. Industrial Property in Figures: Performance Indicators of the State Intellectual Property Service of Ukraine and State Enterprise "Ukrainian Institute of Intellectual Property" for 2015. URL: http://sis.go.ua/i_upload/file/promvlasnist2015.pdf

31. Холявко Н.І., Шестаковська Т.Л. Модель комерціалізації результатів наукових досліджень закладами вищої освіти України. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: економіка, управління та адміністрування*, 2018. №3(85). С.56-62. DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2018-3\(85\)-56-62](https://doi.org/10.26642/jen-2018-3(85)-56-62)

32. Juraj T., **Yakubek P.** Reform of financial administration in the Slovak Republic: reviews of participants. (Реформа фінансового адміністрування в Словаччині: огляди учасників) *Економічний часопис-XXI*: Інститут трансформації суспільства, Київ. 2015. Vol. 5-6, 2015. s. 33-36.

33. Guzoňová V., Varkoly L., **Yakubek P.** Financing of education in educational institutions. *Edukacja ustawiczna doroslych*. Фінансування освіти в навчальних закладах *Radom: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji– Państwowego Instytutu Badawczego*, 2014. Č. 14, 2014. s. 531-538.

34. Долятовский В. А. Стратегическое планирование деятельности вуза на рынке образовательных услуг [монография] / В.А.Долятовский, О.А.Мазур, Т.Н.Рябченко. Ростов-на-Дону : СКНЦ ВШ, 2005. 235 с.
35. Лазарев В. А. Конкурентоспособность вуза как объект управления [монография] / В. А. Лазарев, С. А. Мохначев. М.: Пригородные вести, 2003. 689 с.
36. Ігнат'єва І. Стратегічний менеджмент [підручник]. К.: Каравела, 2008. 480 с.
37. Соціальна економіка [навчальний посібник] / О.О.Беляєв та ін. К.: КНЕУ, 2016. 481 с.
38. Козак О.М. Формування маркетингової стратегії конкурентної боротьби ВНЗ. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 5. С. 78-82.
39. Федулова Л.І. Сучасні концепції менеджменту [монография] / Л.І.Федулова. К.: ЦУЛ, 2007. 348 с.
40. Мартиненко М.В. Формування системи організаційних знань на основі моніторингу попиту роботодавців на професійні компетенції працівників. *Актуальні проблеми економіки*. 2017. № 2. С. 283-294.
41. Aoki M. Horizontal vs. vertical information structure of the firm. *American Economic Review*. 1986. Vol. 76. P. 971-983.
42. Лазарев В. А. Конкурентоспособность вуза как объект управления [монография] / В. А. Лазарев, С. А. Мохначев. М.: Пригородные вести, 2003. 689 с.
43. Дудко П.М. Науково-практичні основи формування конкурентних переваг в системі стратегічного управління сферою вищої освіти. *Проблеми науки*. 2015. № 5. С. 55-60.
44. Тенденции и основные направления развития высшего образования в Европе: некоторые выводы. *Социология образования*. 2004. № 5. С. 47–50.
45. Нижник В.М. Зовнішні та внутрішні чинники формування ефективної фінансово-господарської діяльності вищих навчальних закладів. *Вісник КНУТД*. 2012. № 4. С. 460-468.

46. Степко М.Ф. Деякі проблеми та шляхи модернізації системи вищої та післядипломної освіти України в сучасних соціально-економічних умовах. *Вища освіта*. 2016. № 1. С. 156-160.

47. Кельчевская Н.Р. Маркетинг – рыночная инновация в управлении государственным вузом URL:<http://ido.kcmsu.ru/text/library/stati/statia7.htm>

48. Лабурцева О.І. Підвищення ефективності маркетингової діяльності вищої освіти. *Вісник КНУТД*. 2015. № 5. С. 484-492.

49. Андреева О. Отличительные черты, определяющие конкурентоспособность ВУЗов URL: <http://www.megaportal.ru/content/articles/19157/>

50. Економічні умови забезпечення якості освітніх послуг в системі вищої освіти [монографія] / І.М.Грищенко, С.В.Захарін, І.О.Тарасенко та ін. / за ред. член.-кор. НАПН України І.М.Грищенко. К.: Педагогічна думка, 2012. 364 с.

51. Заклади вищої освіти України [статистичний довідник]. К.: Держстат, 2016. 380 с.

52. Методика оцінювання діяльності закладів вищої освіти III-IV рівнів акредитації. К.: МОН, 2009. 31 с.

53. Смерічевська С.В. Стратегічні напрями розвитку вищої освіти в умовах трансформації економіки України. *Схід*. 2008. № 7 (91). URL: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=35463.

54. Ільницький Д.О. Циклічність компетентнісного підходу в освіті: міжнародний досвід підтримки конкурентності університету. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 9. С. 201-210.

55. Крахмальова Н.А. Роль паблік рілейшенз у формуванні ринку освітніх послуг. *Економіка і управління*. 2012. № 3. С. 22-26.

56. Решетілова Т.Б. Оцінка конкурентоспроможності вищої освіти. *Науковий вісник Національного гірничого університету*, 2005. № 5. С.10-14.

57. Економічні дослідження (методологія, інструментарій, організація, апробація) [навчальний посібник] / за ред. академіка НАПН України А.А.Мазаракі. К.: КНТЕУ, 2014. 296 с.

58. BLK Bund-Länder-Kommission für Bildungsplanung und orderung : Entwurfter BLK zur Studien zeitverkürzung rum des Hochschule-uenreverdendes. Bonn, 1988. 257 s.

59. Мочерний С.В. Методологія інноваційного дослідження / С.В.Мочерний. Львів: Світ, 2001. 416 с.

60. Натрошвілі С.Г. Стратегічні орієнтири розвитку системи вищої освіти в умовах сучасних соціально-економічних трансформацій. *Економічний вісник університету*. 2012. № 18/2. С. 125-129.

61. Тельнова А.В. Совершенствование процесса стратегического планирования на предприятии. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 8. С. 235-242.

Результати п'ятого розділу представлені у публікаціях автора [4;8;23;25;32-33]

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення актуальної науково-практичної проблеми, що полягає в обґрунтуванні комплексу теоретико-методологічних та практичних підходів до розробки стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах становлення інформаційної економіки. Отримані наукові результати сприятимуть формуванню та ефективній реалізації стратегії забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні. За результатами теоретико-методологічного та практичного дослідження сформовано такі висновки та пропозиції:

1. Вища освіта в умовах інтенсифікації розробки високих інноваційних технологій є ключовим чинником соціально-економічного, інституційного та культурного розвитку національної економіки. Сформовано концептуальний базис забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки як системи теоретико-методологічних підходів до обґрунтування його сутнісних характеристик, принципів, специфіки організаційно-функціональних відносин між сферою вищої освіти, реальним сектором економіки, державою та суспільством з метою врегулювання взаємовідносин між усіма інститутами щодо використання інформаційних ресурсів і технологій у процесі інноваційного розвитку сфери вищої освіти та національної економіки.

2. У результаті дослідження сформовано теоретичне підґрунтя для авторського тлумачення сутнісного змісту та виокремлення специфічних характеристик поняття «інноваційний розвиток вищої освіти». Доведено, що інноваційний розвиток вищої освіти варто розглядати як систему, яка перебуває під впливом трансформації фінансово-економічної, науково-технологічної, комерційної та педагогічної діяльності закладів сфери вищої освіти, використання новітніх організаційно-управлінських рішень та інформаційних технологій (з можливістю залучення третіх осіб), що певним чином впливає на ефективність функціонування її складових, підвищення

конкурентоспроможності висококваліфікованих випускників для наукового сектору і ринку праці.

3. Дослідження теоретичних засад функціонування системи інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки вимагає ідентифікації факторів, які на неї впливають. Автором виокремлено характерні особливості впливу екзогенних (глобалізаційних та міждержавних) та ендогенних (ресурсних та функціональних) факторів на функціонування системи інноваційного розвитку вищої освіти. На цій основі визначені інституційні складові структури інновацій у сфері вищої освіти в умовах становлення інформаційної економіки (організаційно-управлінські, інтегральні, ітеративні, реактивні, фундаментальні).

4. Представлено теоретичну архітектуру механізму державного регулювання інноваційного розвитку сфери вищої освіти, яка враховує ресурсно-функціональний підхід, цілі, принципи, заходи, важелі, методи та інструменти реалізації у напрямку формування стратегії інноваційного розвитку вищої освіти відповідно до потреб держави та суспільства. Такий механізм орієнтований на вирішення комплексу стратегічних домінант інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки, зокрема: зростання обсягів фінансування наукових досліджень і розробок у вищій освіті; інтернаціоналізація вищої освіти; забезпечення органічного взаємозв'язку сфери вищої освіти із національною інформаційною економікою; впровадження інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій; посилення наукового напрямку діяльності вищої освіти; налагодження механізмів комерціалізації результатів дослідження.

5. Запропоновано етапи формування та реалізації стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах становлення інформаційної економіки, які ґрунтуються на інтеграції ринково-орієнтованих положень стратегічного управління і системно-комплементарного підходу та передбачають врахування стратегічного потенціалу (інтелектуального, трудового, інформаційного, науково-інноваційного, матеріального, організаційно-

інституційного, маркетингового та фінансово-економічного) з метою: впровадження інновацій в сферу вищої освіти; активізації й ефективізації взаємодії вищої освіти, науки, бізнесу, держави та суспільства; підвищення конкурентоспроможності вищої освіти у міжнародному освітньому просторі.

6. Запропоновано методичний підхід до оцінювання забезпеченості інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки. Аргументовано доведено необхідність застосування принципу комплексності у реалізації такого методичного підходу, який передбачає дотримання двох етапів: 1 етап – дослідження організаційно-інституційного середовища інноваційного розвитку сфери вищої освіти (визначення вихідного рівня розвитку сфери вищої освіти). 2 етап – оцінка потенціалу інноваційного розвитку вищої освіти в умовах інформаційної економіки (моніторинг процесів інноваційного розвитку вищої освіти в інформаційній економіці). Це дозволило оцінити рівень забезпечення сфери вищої освіти необхідними засобами для її інноваційного розвитку, ґрунтуючись на результатах розрахунку сукупності показників.

7. За результатами комплексного оцінювання стану інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні було ідентифіковано головні тренди та проблеми, які систематизовані у групи: макроекономічні (демографічна криза, обмеження бюджетних ресурсів, непрогнозована інфляція, відсутність достатнього рівня інноваційної культури в суспільстві та економіці), секторальні (принципово різний статус закладів сфери вищої освіти; відсутність стандартизованих методик формування ціни вироблених (наданих) освітніх послуг та ін.), регуляторні (наявність спеціалізованих органів і установ, що здійснюють державний контроль та нагляд при виробництві (наданні) освітніх послуг; неможливість отримання прибутку від комерціалізації результатів наукових досліджень; жорстке регламентування різних складників операційної діяльності та ін.). На цій основі охарактеризовано чинники, що сприяють утворенню необхідних умов для інноваційного розвитку сфери вищої освіти, зокрема: стабільний

макроекономічний розвиток країни, масштабне запровадження програм стажування на виробництві; розвиток професійно-орієнтованої вищої освіти, формування інфраструктури інституційного забезпечення соціально-економічних взаємовідносин між учасниками системи інноваційного розвитку вищої освіти, наявність довгострокової стратегії інноваційного розвитку національної економіки, прозоре та дієве законодавство.

8. Здійснено аналіз масштабів інноваційного розвитку сфери вищої освіти у світі, що дозволило виокремити основні міжнародні тенденції стратегічного інноваційного розвитку та напрями адаптації позитивного досвіду в Україні: формування концептуального бачення інноваційного розвитку вищої освіти з метою підвищення ефективності управління, у тому числі ресурсного забезпечення, їх якісних параметрів; удосконалення (поглиблення) інформаційної бази регулювання інноваційного розвитку сфери вищої освіти з метою прийняття науково обґрунтованих рішень; посилення наукового напрямку діяльності у сфері вищої освіти; мотивація професійної та інноваційної діяльності і розвитку науково-педагогічних кадрів; налагодження механізму комерціалізації результатів досліджень; формування добросовісного конкурентного середовища інноваційного розвитку вищої освіти та ін.

9. Доведено значущість розробки концепції стратегічного інноваційного розвитку сфери вищої освіти, цілеорієнтованої на потреби і виклики інформаційної економіки. Основна ідея такої концепції полягає у поступовому переході від централізованого стратегічного управління до децентралізації шляхом формування локальної інноваційної інфраструктури для розвитку вищої освіти. Цільовими орієнтирами концепції є: необхідність формування у сфері вищої освіти сприятливих умов переходу до інформаційної економіки в частині готовності генерувати нові знання та ідеї, вміння використовувати інформаційні ресурси, створення сприятливого середовища для інноваційної активності студентів та науково-педагогічних кадрів.

10. Обґрунтовано, що інноваційний розвиток сфери вищої освіти в період становлення інформаційної економіки можливий на основі використання сучасної цифрової інфраструктури, яка орієнтована на формування нового світу з іншою соціально-економічною системою цінностей, норм та законів. Проаналізовано світовий досвід запровадження технології Blockchain в сфері вищої освіти, який дозволив визначити напрями та переваги його використання в Україні: прискорення процесів обробки інформації; транспарентність фінансових потоків у сфері вищої освіти; спрощення процедури контролю за легітимністю документів у сфері вищої освіти; налагодження механізму управління результатами інтелектуальної діяльності.

11. Визначені орієнтири забезпечення ефективності реалізації стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки шляхом активізації механізму комерціалізації результатів наукових досліджень. Визначені характерні особливості змісту й структури механізму комерціалізації результатів наукових досліджень закладів сфери вищої освіти, який передбачає узгодження інтересів та синхронізацію дій суб'єктів сфери вищої освіти, держави, реального сектору економіки і громадськості, орієнтуючись на комплексне управління інноваційною діяльністю, зокрема, процесом формування, передачі і реалізації наукових розробок, створенням на їх основі наукомістких технологій. Все це дозволить забезпечити інноваційний розвиток сфери вищої освіти до рівня розвинених країн, і як наслідок сприяти успішній інтеграції України у світовий інформаційний економічний простір.

12. Для оцінювання якісних параметрів стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки запропоновано комплексну методіку, яка передбачає розрахунок абсолютних і відносних показників керованих управлінських та економічних процесів в сфері вищої освіти з використанням індексного методу. Враховуючи особливості інноваційного розвитку сфери вищої освіти в

умовах інформаційної економіки, запропоновано використовувати сукупність показників (економічності; результативності; якості освітніх послуг; показники фінансової діяльності), результати аналізу яких дають змогу визначити результативність державного регулювання та запланованих стратегічних заходів щодо розвитку вищої освіти в країні.

13. Доведено, що реалізація стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти України в умовах становлення інформаційної економіки орієнтована на соціально-економічний розвиток країни в цілому, підвищення якості життя населення та ефективне досягнення цілей реального сектору економіки за рахунок отриманих позитивних результатів співпраці суб'єктів процесу інноваційного розвитку сфери вищої освіти та виникнення значного синергетичного ефекту, який проявляється на основі збалансування сформульованих цілей, інституцій, викликів інформаційної економіки та наявних ресурсів (матеріально-технічних, кадрових, інформаційно-технологічних, фінансово-економічних).

ДОДАТКИ

Додаток А
Таблиця А.1

Викладацький склад ЗВО України в 2017 році

Регіони	Співвідношення чисельності педагогічних працівників до загальної чисельності викладацького складу, %	Співвідношення чисельності науково-педагогічних працівників до загальної чисельності викладацького складу, %	Співвідношення працівників, які працюють у штаті та без зарахування у штат, %	Число студентів у розрахунку на одного професора, осіб	Число студентів у розрахунку на одного доцента, осіб
Україна	15,07	84,93	87,51	33,55	127,6
Вінницька	15,25	84,75	91,05	31,96	129,3
Волинська	15,31	84,69	85,52	28,19	197,9
Дніпропетровська	21,24	78,76	94,86	38,12	150,5
Житомирська	16,76	83,24	86,44	37,25	145,6
Закарпатська	15,95	84,05	85,28	35,69	120,3
Запорізька	18,89	81,11	93,91	41,53	199,6
Івано-Франківська	16,28	83,72	82,69	27,92	129,7
Київська	22,12	77,88	93,97	45,48	219,1
Кіровоградська	13,76	86,24	90,10	27,70	140,8
Львівська	15,22	84,78	88,77	28,78	109,7
Миколаївська	18,70	81,30	87,96	39,81	156,9
Одеська	12,17	87,83	82,80	33,84	109,8
Полтавська	21,08	78,92	88,76	38,72	157,8
Рівненська	26,55	73,45	87,24	42,15	237,5
Сумська	22,43	77,57	86,77	39,11	190,1
Тернопільська	17,30	82,70	89,55	27,72	138,0
Харківська	4,32	95,68	89,01	26,23	96,6
Херсонська	16,84	83,16	87,38	34,27	149,8
Хмельницька	18,57	81,43	97,13	30,32	204,5
Черкаська	23,81	76,19	89,80	40,14	168,9
Чернівецька	6,62	93,38	90,97	30,01	112,7
Чернігівська	9,07	90,93	93,98	31,94	186,3
м. Київ	15,65	84,35	82,76	36,98	115,3

Стан організаційного та навчально-методичного забезпечення ЗВО України в 2017 році

Регіони	Співвідношення кількості ЗВО, які мають бібліотеку до загальної кількості ЗВО, %	Співвідношення кількості ЗВО, які мають бібліотечних пункт до загальної кількості ЗВО, %	Загальна кількість читачів до загальної чисельності студентів, %	Число примірників на 1000 студентів, од
Україна	97,0	35,4	154,6	110,5
Вінницька	100,0	22,7	217,6	117,4
Волинська	100,0	21,4	120,9	79,7
Дніпропетровська	96,2	28,8	141,1	125,6
Житомирська	100,0	25,0	129,0	113,2
Закарпатська	100,0	35,7	121,0	118,2
Запорізька	100,0	45,8	165,6	85,4
Івано-Франківська	94,1	23,5	205,3	93,2
Київська	95,7	30,4	151,0	98,3
Кіровоградська	100,0	11,8	119,4	187,7
Львівська	102,3	48,8	117,5	105,6
Миколаївська	81,3	25,0	167,9	77,9
Одеська	100,0	41,0	173,0	147,2
Полтавська	100,0	19,0	171,9	93,4
Рівненська	100,0	33,3	129,1	90,4
Сумська	100,0	26,7	131,9	151,8
Тернопільська	100,0	45,0	154,9	78,9
Харківська	100,0	45,6	175,3	127,5
Херсонська	88,9	33,3	153,5	110,0
Хмельницька	100,0	40,0	143,8	163,0
Черкаська	100,0	58,8	192,4	71,7
Чернівецька	94,1	29,4	108,1	162,4
Чернігівська	100,0	29,4	144,9	166,7
м. Київ	89,7	39,3	153,8	90,0

Стан науково-дослідної роботи ЗВО України в 2017 році

Регіони	Чисельність виконавців наукових та науково-технічних робіт з науковими ступенями, % до загальної кількості виконавців.	Фінансування наукових та науково-технічних робіт за рахунок коштів замовників, % до загального обсягу фінансування.	Частка прикладних досліджень у загальному обсязі виконаних наукових та науково-технічних робіт, %.	Кількість друкованих робіт з розрахунку на одного наукового працівника, од.
Україна	21,27	40,7	17,4	2,8
Вінницька	21,77	5,1	24,7	3,2
Волинська	9,74	13,6	33,1	3,0
Дніпропетровська	9,24	78,6	6,3	3,2
Житомирська	26,60	13,9	36,1	2,3
Закарпатська	21,13	4,7	58,7	1,0
Запорізька	2,37	90,3	3,7	2,2
І-Франківська	11,54	19,8	39,3	2,5
Київська	20,52	13,1	42,9	1,7
Кіровоградська	7,85	2,7	17,5	3,7
Львівська	32,63	29,3	23,2	2,0
Миколаївська	5,85	30,1	3,5	3,3
Одеська	23,92	38,1	25,7	1,9
Полтавська	27,70	45,4	18,2	3,5
Рівненська	16,33	18,0	60,2	1,8
Сумська	6,82	40,2	7,6	3,5
Тернопільська	16,36	7,2	56,4	2,5
Харківська	20,89	63,5	14,8	3,1
Херсонська	17,01	1,5	45,6	2,1
Хмельницька	18,31	2,7	66,6	1,6
Черкаська	8,21	13,9	46,6	2,9
Чернівецька	22,33	37,4	64,8	4,6
Чернігівська	7,18	39,5	28,3	2,4
м. Київ	27,65	24,2	20,8	3,2

Таблиця А.4

Підготовка наукових працівників в межах ЗВО України станом на 2017 рік

Регіони	Співвідношення закладів, що мають аспірантуру до загальної кількості ЗВО, %	Кількість аспірантів на кінець року з розрахунку на 1 заклад, що здійснює підготовку аспірантів, осіб.	Відношення кількості прийому аспірантів до кількості випущених аспірантів, %	Співвідношення закладів, що мають докторантуру до загальної кількості ЗВО, %	Кількість докторантів на кінець року з розрахунку на 1 заклад, що здійснює підготовку докторантів, осіб	Відношення кількості прийому докторантів до кількості випущених докторантів, %	Співвідношення чисельності прийому аспірантів та докторантів до загальної чисельності студентів, %;	Співвідношення чисельності прийому аспірантів та докторантів на 10 000 населення.
Вінницька	120,0	118,3	100,5	100,0	560,0	125,0	3,3	1,3
Волинська	50,0	203,5	83,5	50,0	1050,0	100,0	2,5	1,1
Донецька	127,3	50,3	98,2	63,6	471,4	110,0	1,7	1,2
Дніпропет-ровська	200,0	34,5	37,1	100,0	300,0	100,0	0,0	0,0
Житомирська	66,7	67,8	100,0	16,7	500,0	400,0	2,1	0,7
Закарпатська	120,0	65,3	105,4	80,0	737,5	100,0	1,8	1,4
Запорізька	80,0	146,0	83,8	40,0	1000,0	250,0	2,3	1,1
І.Франківська	166,7	39,6	114,6	66,7	650,0	142,9	2,3	0,7
Київська	75,0	61,7	69,4	50,0	650,0	0,0	2,1	0,5
Кіровоградська	150,0	177,3	45,0	150,0	1500,0	44,4	0,0	0,5
Львівська	100,0	49,2	112,5	80,0	425,0	88,9	1,7	0,8
Миколаївська	128,6	74,5	100,0	90,5	484,2	78,1	2,6	2,3
Одеська	114,3	66,5	89,7	57,1	400,0	75,0	1,7	1,0
Полтавська	80,0	69,5	96,7	40,0	350,0	100,0	0,9	0,5
Рівненська	140,0	86,3	106,7	60,0	766,7	80,0	2,5	1,6
Сумська	50,0	90,3	92,9	37,5	566,7	100,0	1,2	0,9
Тернопільська	175,0	53,1	98,5	108,3	592,3	120,6	3,2	3,6
Харківська	100,0	45,6	120,3	57,1	625,0	200,0	2,5	1,0
Херсонська	66,7	61,2	106,8	44,4	550,0	88,9	1,9	0,9
Хмельницька	120,0	73,2	72,1	80,0	925,0	166,7	1,7	0,9
Черкаська	150,0	49,5	102,7	75,0	800,0	110,0	1,6	1,0
Чернівецька	133,3	56,5	55,6	66,7	50,0	0,0	1,2	0,4
Чернігівська	312,7	47,6	108,5	152,1	761,1	114,3	4,2	11,5
м. Київ	120,0	118,3	100,5	100,0	560,0	125,0	3,3	1,3

Таблиця А.5.

Якість робочих місць та можливість працевлаштування в межах регіонів України станом на 2017 рік

Регіони	Відношення середньомісячної заробітної плати працівників в регіоні до країни	Співвідношення кількості промислових підприємств, що впроваджували інновації до загальної кількості промислових підприємств, %	Співвідношення кількості промислових підприємств, що впроваджували організаційні та маркетингові інновації до загальної кількості промислових підприємств, %	Співвідношення кількості промислових підприємств, що реалізували інноваційну продукцію, %	Кількість впроваджених нових технологічних процесів на промислових підприємствах з розрахунку на одне промислове підприємство, од	Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції на промислових підприємствах з розрахунку на одне промислове підприємство, од	Кількість підприємств, що реалізували інноваційну продукцію за межі України до загальної кількості підприємств, що реалізували інноваційну, %	Кількість придбаних нових технологій (технічних досягнень) за межами України до загальної кількості придбаних нових технологій в Україні, %	Кількість переданих нових технологій (технічних досягнень) за межами України до загальної кількості переданих нових технологій в Україні, %
Україна	3480	12,07	2,82	9,04	144,29	36,57	32,60	27,46	28,57
Вінницька	80,75	11,76	2,48	9,91	100,00	23,53	25,00	61,54	0,00
Волинська	78,19	9,03	1,44	4,69	68,00	21,66	38,46	75,00	0,00
Дніпропетровська	104,63	8,00	0,49	6,27	116,92	20,66	41,18	80,00	0,00
Житомирська	79,40	8,62	3,92	5,48	69,70	7,31	38,10	52,63	0,00
Закарпатська	78,85	4,49	0,75	4,12	25,00	3,00	63,64	0,00	0,00
Запорізька	98,62	15,89	4,87	13,35	282,67	129,45	30,16	80,00	0,00
Івано-Франківська	82,61	15,90	4,15	14,75	28,99	29,95	20,31	314,29	0,00
Київська	100,26	8,77	0,88	8,07	76,00	20,18	17,39	100,00	0,00
Кіровоградська	80,14	11,66	4,95	10,95	33,33	20,14	29,03	0,00	0,00
Львівська	85,09	12,56	2,41	8,88	60,61	16,75	27,14	40,00	0,00
Миколаївська	96,09	10,09	3,56	8,90	102,94	20,18	23,33	0,00	0,00
Одеська	89,91	9,77	2,51	8,52	76,92	20,55	32,35	0,00	0,00
Полтавська	91,35	6,80	1,46	5,83	103,57	22,33	58,33	25,00	0,00
Рівненська	87,16	14,52	2,31	7,92	18,18	1,98	33,33	0,00	0,00
Сумська	82,67	12,26	3,83	11,88	418,75	73,56	45,16	7,62	0,00
Тернопільська	72,61	9,54	2,90	8,30	604,35	31,95	20,00	0,00	0,00
Харківська	90,32	20,96	4,68	11,94	152,51	46,14	42,16	10,00	18,52
Херсонська	75,20	10,76	0,90	9,87	754,17	68,61	36,36	30,77	0,00
Хмельницька	82,70	9,86	0,29	7,83	32,35	3,19	29,63	0,00	0,00
Черкаська	81,29	10,06	2,01	9,77	62,86	16,38	38,24	0,00	0,00
Чернівецька	74,08	9,17	3,67	7,34	40,00	11,01	31,25	0,00	0,00
Чернігівська	154,48	20,67	5,43	11,37	213,75	81,14	29,55	47,06	0,00
м. Київ	3480	12,07	2,82	9,04	144,29	36,57	32,60	27,46	28,57

Динаміка закладів вищої освіти 1991- 2018 рр.

Рік	Кількість ЗВО, од	абсолютний приріст		темп зростання, %		темп приросту, %			Кількість ЗВО, од	абсолютний приріст		темп зростання, %		темп приросту, %		
	I-II рівнів акредитації	данцюговий	базисний	данцюговий	базисний	данцюговий	базисний		III-IV рівнів акредитації	данцюговий	базисний	данцюговий	базисний	данцюговий	базисний	
1990/91	742								149							
1991/92	754	12	12	101,62	101,62	1,62	1,62	7,42	156	7	7	104,70	1,05	4,70	-98,95	1,49
1992/93	753	-1	11	99,87	101,48	-0,13	1,48	7,54	158	2	9	101,28	1,06	1,28	-98,94	1,56
1993/94	754	1	12	100,13	101,62	0,13	1,62	7,53	159	1	10	100,63	1,07	0,63	-98,93	1,58
1994/95	778	24	36	103,18	104,85	3,18	4,85	7,54	232	73	83	145,91	1,56	45,91	-98,44	1,59
1995/96	782	4	40	100,51	105,39	0,51	5,39	7,78	255	23	106	109,91	1,71	9,91	-98,29	2,32
1996/97	790	8	48	101,02	106,47	1,02	6,47	7,82	274	19	125	107,45	1,84	7,45	-98,16	2,55
1997/98	660	-130	-82	83,54	88,95	-16,46	-11,05	7,9	280	6	131	102,19	1,88	2,19	-98,12	2,74
1998/99	653	-7	-89	98,94	88,01	-1,06	-11,99	6,6	298	18	149	106,43	2,00	6,43	-98,00	2,8
1999/00	658	5	-84	100,77	88,68	0,77	-11,32	6,53	313	15	164	105,03	2,10	5,03	-97,90	2,98
2000/01	664	6	-78	100,91	89,49	0,91	-10,51	6,58	315	2	166	100,64	2,11	0,64	-97,89	3,13
2001/02	665	1	-77	100,15	89,62	0,15	-10,38	6,64	318	3	169	100,95	2,13	0,95	-97,87	3,15
2002/03	667	2	-75	100,30	89,89	0,30	-10,11	6,65	330	12	181	103,77	2,21	3,77	-97,79	3,18
2003/04	670	3	-72	100,45	90,30	0,45	-9,70	6,67	339	9	190	102,73	2,28	2,73	-97,72	3,3
2004/05	619	-51	-123	92,39	83,42	-7,61	-16,58	6,7	347	8	198	102,36	2,33	2,36	-97,67	3,39
2005/06	606	-13	-136	97,90	81,67	-2,10	-18,33	6,19	345	-2	196	99,42	2,32	-0,58	-97,68	3,47
2006/07	570	-36	-172	94,06	76,82	-5,94	-23,18	6,06	350	5	201	101,45	2,35	1,45	-97,65	3,45
2007/08	553	-17	-189	97,02	74,53	-2,98	-25,47	5,7	351	1	202	100,29	2,36	0,29	-97,64	3,5
2008/09	528	-25	-214	95,48	71,16	-4,52	-28,84	5,53	353	2	204	100,57	2,37	0,57	-97,63	3,51
2009/10	511	-17	-231	96,78	68,87	-3,22	-31,13	5,28	350	-3	201	99,15	2,35	-0,85	-97,65	3,53
2010/11	505	-6	-237	98,83	68,06	-1,17	-31,94	5,11	349	-1	200	99,71	2,34	-0,29	-97,66	3,5
2011/12	501	-4	-241	99,21	67,52	-0,79	-32,48	5,05	345	-4	196	98,85	2,32	-1,15	-97,68	3,49
2012/13	489	-12	-253	97,60	65,90	-2,40	-34,10	5,01	334	-11	185	96,81	2,24	-3,19	-97,76	3,45
2013/14	478	-11	-264	97,75	64,42	-2,25	-35,58	4,89	325	-9	176	97,31	2,18	-2,69	-97,82	3,34
2014/15	387	-91	-355	80,96	52,16	-19,04	-47,84	4,78	277	-48	128	85,23	1,86	-14,77	-98,14	3,25
2015/16	371	-16	-371	95,87	50,00	-4,13	-50,00	3,87	288	11	139	103,97	1,93	3,97	-98,07	2,77
2016/17	370	-1	-372	99,73	49,87	-0,27	-50,13	3,71	287	-1	138	99,65	1,93	-0,35	-98,07	2,88
2017/18	372	2	-370	100,54	50,13	0,54	-49,87	3,7	289	2	140	100,70	1,94	0,70	-98,06	2,87
середнє знач	601,79	-14,31	-136,77	97,50	81,57	-2,50	-18,43	6,20	291,64	5,31	147,93	102,94	1,99	2,94	-98,01	2,92

Таблиця Б2.

Динаміка здобувачів вищої освіти 1991-2018 рр.

Рік	Кількість осіб у ЗВО, тис.ос.	абсолютний приріст		темп зростання, %		темп приросту, %		абсолютне значення 1% приросту	Кількість осіб у ЗВО, тис.ос.	абсолютний приріст		темп зростання, %		темп приросту, %		абсолютне значення 1% приросту
	I-II рівнів акредитації	ланцюговий	базисний	ланцюговий	базисний	ланцюговий	базисний		III-IV рівнів акредитації	ланцюговий	базисний	ланцюговий	базисний	ланцюговий	базисний	
1990/91	757								881,3							
1991/92	739,2	-17,8	-17,8	97,65	97,65	-2,35	-2,35	7,57	876,2	-5,1	-5,1	99,42	99,42	-0,58	-0,58	8,81
1992/93	718,8	-20,4	-38,2	97,24	94,95	-2,76	-5,05	7,39	855,9	-20,3	-25,4	97,68	97,12	-2,32	-2,88	8,76
1993/94	680,7	-38,1	-76,3	94,70	89,92	-5,30	-10,08	7,19	829,2	-26,7	-52,1	96,88	94,09	-3,12	-5,91	8,56
1994/95	645	-35,7	-112	94,76	85,20	-5,24	-14,80	6,81	888,5	59,3	7,2	107,15	100,82	7,15	0,82	8,29
1995/96	617,7	-27,3	-139,3	95,77	81,60	-4,23	-18,40	6,45	922,8	34,3	41,5	103,86	104,71	3,86	4,71	8,89
1996/97	595	-22,7	-162	96,33	78,60	-3,67	-21,40	6,18	976,9	54,1	95,6	105,86	110,85	5,86	10,85	9,23
1997/98	526,4	-68,6	-230,6	88,47	69,54	-11,53	-30,46	5,95	1110	133,1	228,7	113,62	125,95	13,62	25,95	9,77
1998/99	503,7	-22,7	-253,3	95,69	66,54	-4,31	-33,46	5,26	1210,3	100,3	329	109,04	137,33	9,04	37,33	11,10
1999/00	503,7	0	-253,3	100,00	66,54	0,00	-33,46	5,04	1285,4	75,1	404,1	106,21	145,85	6,21	45,85	12,10
2000/01	528	24,3	-229	104,82	69,75	4,82	-30,25	5,04	1402,9	117,5	521,6	109,14	159,19	9,14	59,19	12,85
2001/02	561,3	33,3	-195,7	106,31	74,15	6,31	-25,85	5,28	1548	145,1	666,7	110,34	175,65	10,34	75,65	14,03
2002/03	582,9	21,6	-174,1	103,85	77,00	3,85	-23,00	5,61	1686,9	138,9	805,6	108,97	191,41	8,97	91,41	15,48
2003/04	592,9	10	-164,1	101,72	78,32	1,72	-21,68	5,83	1843,8	156,9	962,5	109,30	209,21	9,30	109,21	16,87
2004/05	548,5	-44,4	-208,5	92,51	72,46	-7,49	-27,54	5,93	2026,7	182,9	1145,4	109,92	229,97	9,92	129,97	18,44
2005/06	505,3	-43,2	-251,7	92,12	66,75	-7,88	-33,25	5,49	2203,8	177,1	1322,5	108,74	250,06	8,74	150,06	20,27
2006/07	468	-37,3	-289	92,62	61,82	-7,38	-38,18	5,05	2318,6	114,8	1437,3	105,21	263,09	5,21	163,09	22,04
2007/08	441,3	-26,7	-315,7	94,29	58,30	-5,71	-41,70	4,68	2372,5	53,9	1491,2	102,32	269,20	2,32	169,20	23,19
2008/09	399,3	-42	-357,7	90,48	52,75	-9,52	-47,25	4,41	2364,5	-8	1483,2	99,66	268,30	-0,34	168,30	23,73
2009/10	354,2	-45,1	-402,8	88,71	46,79	-11,29	-53,21	3,99	2245,2	-119,3	1363,9	94,95	254,76	-5,05	154,76	23,65
2010/11	361,5	7,3	-395,5	102,06	47,75	2,06	-52,25	3,54	2129,8	-115,4	1248,5	94,86	241,67	-5,14	141,67	22,45
2011/12	356,8	-4,7	-400,2	98,70	47,13	-1,30	-52,87	3,62	1954,8	-175	1073,5	91,78	221,81	-8,22	121,81	21,30
2012/13	345,2	-11,6	-411,8	96,75	45,60	-3,25	-54,40	3,57	1824,9	-129,9	943,6	93,35	207,07	-6,65	107,07	19,55
2013/14	329	-16,2	-428	95,31	43,46	-4,69	-56,54	3,45	1723,7	-101,2	842,4	94,45	195,59	-5,55	95,59	18,25
2014/15	251,3	-77,7	-505,7	76,38	33,20	-23,62	-66,80	3,29	1438	-285,7	556,7	83,43	163,17	-16,57	63,17	17,24
2015/16	230,1	-21,2	-526,9	91,56	30,40	-8,44	-69,60	2,51	1375,2	-62,8	493,9	95,63	156,04	-4,37	56,04	14,38
2016/17	217,3	-12,8	-539,7	94,44	28,71	-5,56	-71,29	2,30	1369,4	-5,8	488,1	99,58	155,38	-0,42	55,38	13,75
2017/18	208,6	-8,7	-548,4	96,00	27,56	-4,00	-72,44	2,17	1330	-39,4	448,7	97,12	150,91	-2,88	50,91	13,69
середнє знач.	484,60	-20,76	-282,4	95,51	62,68	-4,49	-37,32	5,05	1535,54	18,77	678,47	101,98	176,99	1,98	76,99	15,50

Таблиця БЗ.

Динаміка видатків на освіту

Рік	Загальні видатки зведеного бюджету, млрд крб.,млн.грн.	Видатки на освіту, млрд. крб., млн.грн.	Видатки на освіту у % до загальних видатків	Видатки на освіту у % до ВВП	Видатки на вищу освіту, млн.грн.	Видатки на вищу освіту у % до загальних видатків	Видатки на вищу освіту у % до видатків на освіту	Видатки на вищу освіту у % до ВВП	Темп зростання видатків на освіту, %	Темп зростання видатків на вищу освіту, %	Офіційний курс гривні щодо долара США (середній за період), грн.	Рівень інфляції	ВВП, млрд. крб., млн.грн.
1991	979,18	149,8	15,3	5,0	19,14	2,0	12,8	0,6			2	390	2990
1992	1919,71	281,1	14,6	5,6	32,8	1,7	11,7	0,7	1,88	1,71	2,08	2100	5033
1993	57248,7	7235,5	12,6	4,9	589,5	1,0	8,1	0,4	25,74	17,97	45,39	10256	148200
1994	6306,47	70198,6	1113,1	5,8	676,5	10,7	1,0	0,1	9,70	1,15	317	501	1203700
1995	24302,76	316984,5	1304,3	5,8	342,4	1,4	0,1	0,0	4,52	0,51	1474,6	281,7	5451600
1996	34182,8	4081	11,9	5,0	769,7	2,3	18,9	0,9	0,01	2,25	1,82	139,7	81519
1997	34312,7	5094,5	14,8	5,5	600,8	1,8	11,8	0,6	1,25	0,78	1,86	110,1	93365
1998	31195,6	4564,2	14,6	4,4	604	1,9	13,2	0,6	0,90	1,01	2,44	120	102593
1999	34820,9	4719,5	13,6	3,6	624,4	1,8	13,2	0,5	1,03	1,03	4,13	119,2	130442
2000	48148,6	7085,5	14,7	4,0	2285,5	4,7	32,3	1,3	1,50	3,66	5,44	125,8	176128
2001	55528	9557,1	17,2	4,5	3046,6	5,5	31,9	1,4	1,35	1,33	5,37	106,1	211175
2002	60318,9	12269	20,3	5,4	4167	6,9	34,0	1,8	1,28	1,37	5,32	99,4	225810
2003	75655,3	14977,7	19,8	5,6	4627,9	6,1	30,9	1,7	1,22	1,11	5,33	108,2	267344
2004	90345,9	18333,2	20,3	5,3	5813,7	6,4	31,7	1,7	1,22	1,26	5,31	112,3	345113
2005	141989,5	26801,8	18,9	6,1	7934,1	5,6	29,6	1,8	1,46	1,36	5,12	110,3	441452
2006	175284,3	33785	19,3	6,2	9935,7	5,7	29,4	1,8	1,26	1,25	5,05	111,6	544153
2007	226054,4	44333,6	19,6	6,2	12827,8	5,7	28,9	1,8	1,31	1,29	5,05	116,6	720731
2008	309203,7	60959,4	19,7	6,4	18552,9	6,0	30,4	2,0	1,38	1,45	5,27	122,3	948056
2009	307399,4	66773,6	21,7	7,3	20966,3	6,8	31,4	2,3	1,10	1,13	7,79	112,3	913345
2010	377842,8	79826	21,1	7,4	24998,4	6,6	31,3	2,3	1,20	1,19	7,94	109,1	1082569
2011	416853,6	86253,6	20,7	6,6	26619,6	6,4	30,9	2,0	1,08	1,06	7,97	104,6	1316600
2012	492454,7	101560,9	20,6	7,2	29335,9	6,0	28,9	2,1	1,18	1,10	7,99	99,8	1408889
2013	505843,8	105538,7	20,9	7,3	30003,1	5,9	28,4	2,1	1,04	1,02	7,99	100,5	1454931
2014	523126	100105,6	19,1	6,4	28340,5	5,4	28,3	1,8	0,95	0,94	11,89	124,9	1566728
2015*	679871,4	114193,5	16,8	5,8	30981,8	4,6	27,1	1,6	1,14	1,09	21,85	143,3	1979458
2016*	835832,1	129437,7	15,5	5,4	35233,6	4,2	27,2	1,5	1,13	1,14	25,55	112,4	2383182
2017*	1056759,9	177755,7	16,8	6,0	38681,1	3,7	21,8	1,3	1,37	1,10	26,59	113,7	2982920

Таблиця Б3.

Видатки за функціональною класифікацією видатків та кредитування бюджету

ПОКАЗНИКИ	Код бюджетної класифікації	Загальний фонд		Спеціальний фонд		Разом	
		План на рік з урахуванням внесених змін	Виконано	План на рік з урахуванням внесених змін	Виконано	План на рік з урахуванням внесених змін	Виконано
Освіта	0900	33 002 728 898,64	7 004 238 697,34	6 597 408 036,39	1 361 704 726,50	39 600 136 935,03	8 365 943 423,84
Вища освіта	0940	7 126 304 891,00	1 474 167 656,03	4 968 161 829,62	996 361 592,47	12 094 466 720,62	2 470 529 248,50
Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	1 923 332 157,00	395 449 891,20	591 863 283,08	125 239 441,59	2 515 195 440,08	520 689 332,79
кв Вищі навчальні заклади III і IV 2007 рівнів акредитації	0942	5 202 972 734,00	1 078 717 764,83	4 376 298 546,54	871 122 150,88	9 579 271 280,54	1 949 839 915,71
Освіта	0900	36 214 067 940,89	16 919 948 985,25	6 835 695 542,24	2 990 048 129,49	43 049 763 483,13	19 909 997 114,74
Вища освіта	0940	7 803 339 301,00	3 483 909 186,49	5 082 085 080,35	2 152 352 263,48	12 885 424 381,35	5 636 261 449,97
Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	2 124 066 467,00	889 028 847,86	613 715 157,00	251 605 838,54	2 737 781 624,00	1 140 634 686,40
кв Вищі навчальні заклади III і IV 2007 рівнів акредитації	0942	5 679 272 834,00	2 594 880 338,63	4 468 369 923,35	1 900 746 424,94	10 147 642 757,35	4 495 626 763,57
Освіта	0900	37 075 887 302,79	25 090 546 050,76	7 151 418 040,07	4 688 562 750,52	44 227 305 342,86	29 779 108 801,28
Вища освіта	0940	7 832 157 349,00	5 266 429 287,71	5 313 848 078,42	3 323 903 724,80	13 146 005 427,42	8 590 333 012,51
Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	2 144 842 747,00	1 411 193 935,12	638 764 868,33	412 830 185,44	2 783 607 615,33	1 824 024 120,56
кв Вищі навчальні заклади III і IV 2007 рівнів акредитації	0942	5 687 314 602,00	3 855 235 352,59	4 675 083 210,09	2 911 073 539,36	10 362 397 812,09	6 766 308 891,95
Освіта	0900	37 502 872 351,44	37 155 869 062,33	7 572 390 481,93	7 177 707 065,64	45 075 262 833,37	44 333 576 127,97
Вища освіта	0940	7 870 997 291,00	7 840 850 506,29	5 632 425 725,73	4 986 957 266,70	13 503 423 016,73	12 827 807 772,99
Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	2 154 290 042,00	2 146 419 352,37	660 903 942,98	602 924 957,68	2 815 193 984,98	2 749 344 310,05
кв Вищі навчальні заклади III і IV 2007 рівнів акредитації	0942	5 716 707 249,00	5 694 431 153,92	4 971 521 782,75	4 384 032 309,02	10 688 229 031,75	10 078 463 462,94
Освіта	0900	51 159 894 176,85	10 528 021 658,84	8 019 318 201,54	1 708 514 256,45	59 179 212 378,39	12 236 535 915,29
Вища освіта	0940	12 137 811 953,00	2 398 409 843,44	6 003 034 595,20	1 282 036 373,71	18 140 846 548,20	3 680 446 217,15
кв Вищі навчальні заклади I і II 2008 рівнів акредитації	0941	3 217 845 493,00	621 619 567,99	751 174 521,07	156 052 361,62	3 969 020 014,07	777 671 929,61

	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	0942	8 919 966 460,00	1 776 790 275,45	5 251 860 074,13	1 125 984 012,09	14 171 826 534,13	2 902 774 287,54
II кв 2008	Освіта	0900	51 577 073 893,96	25 249 141 175,60	8 369 751 496,07	3 933 125 736,39	59 946 825 390,03	29 182 266 911,99
	Вища освіта	0940	12 150 264 879,00	5 598 953 683,73	6 147 923 329,92	2 834 263 240,86	18 298 188 208,92	8 433 216 924,59
	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	3 221 482 619,00	1 428 717 333,17	780 956 839,89	321 372 902,42	4 002 439 458,89	1 750 090 235,59
	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	0942	8 928 782 260,00	4 170 236 350,56	5 366 966 490,03	2 512 890 338,44	14 295 748 750,03	6 683 126 689,00
III кв 2008	Освіта	0900	52 359 101 425,47	35 668 480 538,07	8 983 194 467,76	6 177 324 327,98	61 342 295 893,23	41 845 804 866,05
	Вища освіта	0940	12 337 575 343,00	8 077 789 917,96	6 494 643 979,67	4 291 773 803,00	18 832 219 322,67	12 369 563 720,96
	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	3 249 285 183,00	2 113 957 970,25	813 765 829,81	514 870 148,78	4 063 051 012,81	2 628 828 119,03
	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	0942	9 088 290 160,00	5 963 831 947,71	5 680 878 149,86	3 776 903 654,22	14 769 168 309,86	9 740 735 601,93
IV кв 2008	Освіта	0900	52 904 154 941,66	51 661 105 061,18	9 588 779 221,73	9 298 266 312,71	62 492 934 163,39	60 959 371 373,89
	Вища освіта	0940	12 369 180 629,00	12 193 668 689,25	6 997 723 488,14	6 359 280 608,12	19 366 904 117,14	18 552 949 297,37
	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	3 269 550 007,00	3 243 970 530,84	826 939 200,54	743 365 200,74	4 096 489 207,54	3 987 335 731,58
	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	0942	9 099 630 622,00	8 949 698 158,41	6 170 784 287,60	5 615 915 407,38	15 270 414 909,60	14 565 613 565,79
I кв 2009	Освіта	0900	56 782 115 947,42	13 102 592 982,23	10 751 787 765,60	2 146 329 825,58	67 533 903 713,02	15 248 922 807,81
	Вища освіта	0940	13 931 946 563,00	3 158 742 985,04	8 413 440 554,89	1 505 932 996,56	22 345 387 117,89	4 664 675 981,60
	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	3 876 214 748,00	845 172 143,13	947 954 484,64	179 578 560,76	4 824 169 232,64	1 024 750 703,89
	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	0942	10 055 731 815,00	2 313 570 841,91	7 465 486 070,25	1 326 354 435,80	17 521 217 885,25	3 639 925 277,71
II кв 2009	Освіта	0900	57 347 892 627,11	28 945 026 092,75	10 989 787 724,18	4 548 444 407,32	68 337 680 351,29	33 493 470 500,07
	Вища освіта	0940	14 039 343 527,00	7 105 861 695,24	8 543 178 561,62	3 277 877 777,40	22 582 522 088,62	10 383 739 472,64
	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	3 890 172 812,00	1 883 098 272,99	970 789 381,64	365 210 471,00	4 860 962 193,64	2 248 308 743,99
	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	0942	10 149 170 715,00	5 222 763 422,25	7 572 389 179,98	2 912 667 306,40	17 721 559 894,98	8 135 430 728,65
III кв 2009	Освіта	0900	57 617 576 492,51	40 827 707 570,84	11 349 592 268,08	6 743 011 190,26	68 967 168 760,59	47 570 718 761,10
	Вища освіта	0940	14 046 618 442,00	9 939 793 348,33	8 746 084 233,16	4 847 066 824,77	22 792 702 675,16	14 786 860 173,10
	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	3 886 585 327,00	2 695 959 108,66	997 103 279,27	565 014 608,27	4 883 688 606,27	3 260 973 716,93

	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	0942	10 160 033 115,00	7 243 834 239,67	7 748 980 953,89	4 282 052 216,50	17 909 014 068,89	11 525 886 456,17
IV кв 2009	Освіта	0900	58 579 101 085,87	57 073 566 744,52	11 067 288 968,72	9 699 991 215,96	69 646 390 054,59	66 773 557 960,48
	Вища освіта	0940	14 069 736 988,20	14 015 517 502,24	8 481 050 984,78	6 950 774 903,49	22 550 787 972,98	20 966 292 405,73
	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	3 906 575 328,20	3 863 755 877,51	955 029 772,90	787 033 945,44	4 861 605 101,10	4 650 789 822,95
	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	0942	10 163 161 660,00	10 151 761 624,73	7 526 021 211,88	6 163 740 958,05	17 689 182 871,88	16 315 502 582,78
I кв 2010	Освіта	0900	27 845 644 282,01	14 687 396 475,01	4 740 195 163,74	2 221 129 593,53	32 585 839 445,75	16 908 526 068,54
	Вища освіта	0940	7 212 142 106,24	3 707 740 636,83	3 850 612 264,39	1 655 727 582,98	11 062 754 370,63	5 363 468 219,81
	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	1 924 949 513,24	1 027 317 011,19	411 615 807,00	181 147 699,48	2 336 565 320,24	1 208 464 710,67
	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	0942	5 287 192 593,00	2 680 423 625,64	3 438 996 457,39	1 474 579 883,50	8 726 189 050,39	4 155 003 509,14
II кв 2010	Освіта	0900	69 472 018 740,19	33 463 042 569,66	9 811 061 892,48	4 924 432 407,18	79 283 080 632,67	38 387 474 976,84
	Вища освіта	0940	17 045 709 997,00	8 165 328 768,85	7 243 193 599,25	3 626 271 201,12	24 288 903 596,25	11 791 599 969,97
	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	4 909 408 203,00	2 252 793 346,64	782 451 106,26	378 373 609,57	5 691 859 309,26	2 631 166 956,21
	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	0942	12 136 301 794,00	5 912 535 422,21	6 460 742 492,99	3 247 897 591,55	18 597 044 286,99	9 160 433 013,76
III кв 2010	Освіта	0900	69 666 273 353,41	48 121 790 136,51	11 018 387 050,44	7 499 125 682,21	80 684 660 403,85	55 620 915 818,72
	Вища освіта	0940	17 047 593 749,35	11 571 561 031,62	8 244 036 121,62	5 486 317 389,96	25 291 629 870,97	17 057 878 421,58
	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	4 909 371 305,35	3 231 321 611,83	892 398 367,82	605 330 156,58	5 801 769 673,17	3 836 651 768,41
	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	0942	12 138 222 444,00	8 340 239 419,79	7 351 637 753,80	4 880 987 233,38	19 489 860 197,80	13 221 226 653,17
IV кв 2010	Освіта	0900	69 908 021 102,65	68 524 601 645,90	12 394 257 127,97	11 301 443 610,33	82 302 278 230,62	79 826 045 256,23
	Вища освіта	0940	17 049 426 666,81	16 972 059 615,25	9 505 480 756,18	8 026 362 345,84	26 554 907 422,99	24 998 421 961,09
	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	4 902 260 356,35	4 859 156 963,48	1 016 743 695,04	909 874 791,32	5 919 004 051,39	5 769 031 754,80
	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	0942	12 147 166 310,46	12 112 902 651,77	8 488 737 061,14	7 116 487 554,52	20 635 903 371,60	19 229 390 206,29
I кв 2011	Освіта	0900	70 236 543 855,96	16 948 482 678,56	12 942 391 125,48	2 965 967 430,99	83 178 934 981,44	19 914 450 109,55
	Вища освіта	0940	17 192 321 272,75	3 942 984 435,02	9 266 554 008,64	2 106 469 315,27	26 458 875 281,39	6 049 453 750,29
	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	4 940 920 066,75	1 112 852 801,92	1 118 248 918,60	264 215 221,32	6 059 168 985,35	1 377 068 023,24

	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	0942	12 251 401 206,00	2 830 131 633,10	8 148 305 090,04	1 842 254 093,95	20 399 706 296,04	4 672 385 727,05
II кв 2011	Освіта	0900	53 048 175 281,71	28 834 972 331,10	3 751 717 916,13	1 857 525 900,51	56 799 893 197,84	30 692 498 231,61
	Вища освіта	0940	2 054 238 567,75	1 035 355 774,14	325 526 364,47	167 278 424,83	2 379 764 932,22	1 202 634 198,97
	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	1 750 670 761,75	876 081 762,50	251 271 282,47	126 366 365,40	2 001 942 044,22	1 002 448 127,90
	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	0942	303 567 806,00	159 274 011,64	74 255 082,00	40 912 059,43	377 822 888,00	200 186 071,07
III кв 2011	Освіта	0900	72 135 150 365,31	50 743 914 821,20	14 406 075 198,37	9 608 878 481,21	86 541 225 563,68	60 352 793 302,41
	Вища освіта	0940	17 501 518 530,75	12 298 199 090,64	10 099 951 734,70	6 369 281 015,73	27 601 470 265,45	18 667 480 106,37
	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	5 014 539 004,75	3 467 644 060,99	1 227 286 658,99	792 978 655,21	6 241 825 663,74	4 260 622 716,20
	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	0942	12 486 979 526,00	8 830 555 029,65	8 872 665 075,71	5 576 302 360,52	21 359 644 601,71	14 406 857 390,17
IV кв 2011	Освіта	0900	73 471 738 284,71	72 046 457 601,61	15 314 739 290,56	14 207 097 188,31	88 786 477 575,27	86 253 554 789,92
	Вища освіта	0940	17 517 742 150,76	17 405 120 573,10	10 912 149 940,22	9 214 495 740,65	28 429 892 090,98	26 619 616 313,75
	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	5 009 552 708,30	4 983 770 061,20	1 288 979 193,13	1 157 392 024,01	6 298 531 901,43	6 141 162 085,21
	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	0942	12 508 189 442,46	12 421 350 511,90	9 623 170 747,09	8 057 103 716,64	22 131 360 189,55	20 478 454 228,54
I кв 2012	Освіта	0900	84 255 681 437,51	20 557 608 046,19	13 808 840 747,64	3 635 871 436,08	98 064 522 185,15	24 193 479 482,27
	Вища освіта	0940	19 279 928 001,30	4 320 820 507,76	9 921 312 008,15	2 609 753 999,36	29 201 240 009,45	6 930 574 507,12
	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	5 669 571 437,30	1 254 559 838,68	1 309 268 150,35	330 827 245,33	6 978 839 587,65	1 585 387 084,01
	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	0942	13 610 356 564,00	3 066 260 669,08	8 612 043 857,80	2 278 926 754,03	22 222 400 421,80	5 345 187 423,11
II кв 2012	Освіта	0900	85 241 248 096,92	45 483 985 935,37	14 427 745 116,18	7 404 064 545,16	99 668 993 213,10	52 888 050 480,53
	Вища освіта	0940	19 394 007 071,93	9 659 298 956,96	10 153 604 114,26	5 314 677 589,96	29 547 611 186,19	14 973 976 546,92
	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	5 678 709 157,93	2 782 348 787,65	1 359 999 597,03	662 830 694,50	7 038 708 754,96	3 445 179 482,15
	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	0942	13 715 297 914,00	6 876 950 169,31	8 793 604 517,23	4 651 846 895,46	22 508 902 431,23	11 528 797 064,77
III кв 2012	Освіта	0900	85 826 700 286,73	61 658 705 649,00	15 665 581 254,46	11 021 742 153,23	101 492 281 541,19	72 680 447 802,23
	Вища освіта	0940	19 392 148 010,93	13 657 820 712,95	10 968 841 055,32	7 400 301 328,10	30 360 989 066,25	21 058 122 041,05
	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	5 674 181 962,93	3 978 910 358,96	1 420 892 676,23	949 618 774,05	7 095 074 639,16	4 928 529 133,01

	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	0942	13 717 966 048,00	9 678 910 353,99	9 547 948 379,09	6 450 682 554,05	23 265 914 427,09	16 129 592 908,04
IV кв 2012	Освіта	0900	87 986 391 379,56	86 009 089 403,32	16 756 608 675,05	15 551 857 749,14	104 743 000 054,61	101 560 947 152,46
	Вища освіта	0940	19 372 211 736,93	19 167 285 464,54	11 869 626 840,10	10 168 588 138,65	31 241 838 577,03	29 335 873 603,19
	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	5 660 813 806,93	5 600 057 737,18	1 470 998 351,46	1 321 722 536,99	7 131 812 158,39	6 921 780 274,17
	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	0942	13 711 397 930,00	13 567 227 727,36	10 398 628 488,64	8 846 865 601,66	24 110 026 418,64	22 414 093 329,02
I кв 2013	Освіта	0900	89 897 595 420,29	21 813 845 771,32	16 145 035 508,85	3 573 934 793,39	106 042 630 929,14	25 387 780 564,71
	Вища освіта	0940	20 299 682 297,37	4 652 496 196,43	11 572 004 533,06	2 551 337 691,73	31 871 686 830,43	7 203 833 888,16
	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	6 024 790 986,37	1 360 811 507,95	1 464 237 559,13	327 438 004,14	7 489 028 545,50	1 688 249 512,09
	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	0942	14 274 891 311,00	3 291 684 688,48	10 107 766 973,93	2 223 899 687,59	24 382 658 284,93	5 515 584 376,07
II кв 2013	Освіта	0900	90 292 007 773,85	48 752 786 492,99	16 546 994 326,10	7 150 309 836,77	106 839 002 099,95	55 903 096 329,76
	Вища освіта	0940	20 359 930 007,37	10 274 250 209,93	11 672 848 320,71	5 000 654 320,65	32 032 778 328,08	15 274 904 530,58
	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	6 058 296 896,37	2 907 154 128,52	1 499 413 401,14	638 558 898,56	7 557 710 297,51	3 545 713 027,08
	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	0942	14 301 633 111,00	7 367 096 081,41	10 173 434 919,57	4 362 095 422,09	24 475 068 030,57	11 729 191 503,50
III кв 2013	Освіта	0900	90 292 007 773,85	48 752 786 492,99	16 546 994 326,10	7 150 309 836,77	106 839 002 099,95	55 903 096 329,76
	Вища освіта	0940	20 359 930 007,37	10 274 250 209,93	11 672 848 320,71	5 000 654 320,65	32 032 778 328,08	15 274 904 530,58
	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	6 058 296 896,37	2 907 154 128,52	1 499 413 401,14	638 558 898,56	7 557 710 297,51	3 545 713 027,08
	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	0942	14 301 633 111,00	7 367 096 081,41	10 173 434 919,57	4 362 095 422,09	24 475 068 030,57	11 729 191 503,50
IV кв 2013	Освіта	0900	92 959 550 988,28	90 516 942 599,67	19 004 781 286,66	15 021 759 028,44	111 964 332 274,94	105 538 701 628,11
	Вища освіта	0940	20 439 766 957,47	20 301 629 960,03	12 166 773 502,31	9 701 673 880,38	32 606 540 459,78	30 003 303 840,41
	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	6 100 105 142,47	6 013 810 882,19	1 609 106 887,75	1 284 342 022,79	7 709 212 030,22	7 298 152 904,98
	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	0942	14 339 661 815,00	14 287 819 077,84	10 557 666 614,56	8 417 331 857,59	24 897 328 429,56	22 705 150 935,43
I кв 2014	Освіта	0900	95 998 811 106,01	20 595 409 034,26	17 451 580 162,33	3 130 576 451,40	113 450 391 268,34	23 725 985 485,66
	Вища освіта	0940	21 356 641 497,31	4 326 768 438,92	11 842 724 359,19	2 321 762 571,99	33 199 365 856,50	6 648 531 010,91
	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	6 375 734 335,31	1 340 378 797,36	1 627 904 243,54	270 941 474,05	8 003 638 578,85	1 611 320 271,41

	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	0942	14 980 907 162,00	2 986 389 641,56	10 214 820 115,65	2 050 821 097,94	25 195 727 277,65	5 037 210 739,50
II кв 2014	Освіта	0900	93 242 525 274,64	45 803 968 495,59	18 060 773 868,73	6 627 506 269,71	111 303 299 143,37	52 431 474 765,30
	Вища освіта	0940	20 514 369 989,78	9 833 390 487,61	12 036 763 933,77	4 813 849 286,06	32 551 133 923,55	14 647 239 773,67
	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	6 161 922 110,78	3 013 088 225,53	1 693 156 174,55	608 030 205,72	7 855 078 285,33	3 621 118 431,25
	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	0942	14 352 447 879,00	6 820 302 262,08	10 343 607 759,22	4 205 819 080,34	24 696 055 638,22	11 026 121 342,42
III кв 2014	Освіта	0900	92 721 275 227,86	62 110 483 444,38	18 816 691 425,94	9 656 002 435,77	111 537 966 653,80	71 766 485 880,15
	Вища освіта	0940	20 021 212 485,78	13 869 905 730,49	12 356 655 384,60	6 613 587 703,03	32 377 867 870,38	20 483 493 433,52
	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	6 116 097 306,78	4 101 626 012,83	1 731 881 135,12	880 604 540,50	7 847 978 441,90	4 982 230 553,33
	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	0942	13 905 115 179,00	9 768 279 717,66	10 624 774 249,48	5 732 983 162,53	24 529 889 428,48	15 501 262 880,19
IV кв 2014	Освіта	0900	94 171 616 341,27	86 179 284 671,19	18 831 561 567,79	13 930 249 295,68	113 003 177 909,06	100 109 533 966,87
	Вища освіта	0940	20 021 122 552,78	19 283 353 559,12	12 002 888 956,04	9 060 412 525,81	32 024 011 508,82	28 343 766 084,93
	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	6 113 448 103,78	5 727 878 734,69	1 577 390 974,12	1 217 815 917,59	7 690 839 077,90	6 945 694 652,28
	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	0942	13 907 674 449,00	13 555 474 824,43	10 425 497 981,92	7 842 596 608,22	24 333 172 430,92	21 398 071 432,65
I кв 2015	Освіта	0900	91 921 391 041,25	46 992 414 813,78	17 899 048 244,41	7 555 083 187,24	109 820 439 285,66	54 547 498 001,02
	Вища освіта	0940	19 980 748 571,58	9 872 017 742,34	11 776 231 333,03	4 963 025 025,47	31 756 979 904,61	14 835 042 767,81
	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	6 167 400 354,58	2 878 348 407,78	1 581 039 207,74	610 580 417,20	7 748 439 562,32	3 488 928 824,98
	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	0942	13 813 348 217,00	6 993 669 334,56	10 195 192 125,29	4 352 444 608,27	24 008 540 342,29	11 346 113 942,83
II кв 2015	Освіта	0900	91 921 391 041,25	46 992 414 813,78	17 899 048 244,41	7 555 083 187,24	109 820 439 285,66	54 547 498 001,02
	Вища освіта	0940	19 980 748 571,58	9 872 017 742,34	11 776 231 333,03	4 963 025 025,47	31 756 979 904,61	14 835 042 767,81
	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	6 167 400 354,58	2 878 348 407,78	1 581 039 207,74	610 580 417,20	7 748 439 562,32	3 488 928 824,98
	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	0942	13 813 348 217,00	6 993 669 334,56	10 195 192 125,29	4 352 444 608,27	24 008 540 342,29	11 346 113 942,83
III кв 2015	Освіта	0900	95 528 738 687,60	64 381 166 181,16	19 854 921 759,86	11 525 883 102,86	115 383 660 447,46	75 907 049 284,02
	Вища освіта	0940	20 464 919 247,26	13 947 565 144,24	12 453 855 168,44	7 112 242 606,00	32 918 774 415,70	21 059 807 750,24
	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	6 125 644 335,26	4 092 483 113,08	1 660 304 573,85	890 925 201,07	7 785 948 909,11	4 983 408 314,15

	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	0942	14 339 274 912,00	9 855 082 031,16	10 793 550 594,59	6 221 317 404,93	25 132 825 506,59	16 076 399 436,09
IV кв 2015	Освіта	0900	98 330 706 751,01	95 897 718 033,20	22 804 924 296,46	18 295 774 129,41	121 135 631 047,47	114 193 492 162,61
	Вища освіта	0940	20 552 610 042,58	20 393 191 459,13	13 607 661 975,85	10 588 642 173,51	34 160 272 018,43	30 981 833 632,64
	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	6 208 625 948,58	6 058 195 033,98	1 580 338 402,54	1 332 886 021,79	7 788 964 351,12	7 391 081 055,77
	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	0942	14 343 984 094,00	14 334 996 425,15	12 027 323 573,31	9 255 756 151,72	26 371 307 667,31	23 590 752 576,87
I кв 2016	Освіта	0900	99 093 993 512,27	21 920 079 963,74	18 925 958 808,09	3 700 562 816,84	118 019 952 320,36	25 620 642 780,58
	Вища освіта	0940	21 889 404 134,84	4 752 602 554,46	11 898 509 477,97	2 514 811 924,96	33 787 913 612,81	7 267 414 479,42
	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	6 511 554 615,84	1 391 974 352,25	1 574 561 944,88	285 723 947,52	8 086 116 560,72	1 677 698 299,77
	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	0942	15 377 849 519,00	3 360 628 202,21	10 323 947 533,09	2 229 087 977,44	25 701 797 052,09	5 589 716 179,65
II кв 2016	Освіта	0900	102 224 917 533,78	51 691 469 335,36	22 022 924 206,44	8 558 304 613,88	124 247 841 740,22	60 249 773 949,24
	Вища освіта	0940	21 991 232 658,84	10 824 990 706,59	12 486 066 685,81	5 404 587 525,69	34 477 299 344,65	16 229 578 232,28
	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	6 532 105 430,84	3 189 913 532,64	1 645 052 354,07	632 981 057,33	8 177 157 784,91	3 822 894 589,97
	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	0942	15 459 127 228,00	7 635 077 173,95	10 841 014 331,74	4 771 606 468,36	26 300 141 559,74	12 406 683 642,31
III кв 2016	Освіта	0900	102 224 917 533,78	51 691 469 335,36	22 022 924 206,44	8 558 304 613,88	124 247 841 740,22	60 249 773 949,24
	Вища освіта	0940	21 991 232 658,84	10 824 990 706,59	12 486 066 685,81	5 404 587 525,69	34 477 299 344,65	16 229 578 232,28
	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	6 532 105 430,84	3 189 913 532,64	1 645 052 354,07	632 981 057,33	8 177 157 784,91	3 822 894 589,97
	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	0942	15 459 127 228,00	7 635 077 173,95	10 841 014 331,74	4 771 606 468,36	26 300 141 559,74	12 406 683 642,31
IV кв 2016	Освіта	0900	106 469 596 236,66	103 567 310 159,11	32 782 452 576,56	25 870 395 682,55	139 252 048 813,22	129 437 705 841,66
	Вища освіта	0940	22 171 082 783,84	22 032 884 847,79	17 220 852 772,27	13 200 726 785,59	39 391 935 556,11	35 233 611 633,38
	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	6 523 515 580,84	6 392 262 424,55	1 635 808 232,23	1 395 077 629,63	8 159 323 813,07	7 787 340 054,18
	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	0942	15 647 567 203,00	15 640 622 423,24	15 585 044 540,04	11 805 649 155,96	31 232 611 743,04	27 446 271 579,20
I кв 2017	Освіта	0900	147 679 544 422,15	33 590 133 341,62	24 341 019 896,37	4 629 579 072,54	172 020 564 318,52	38 219 712 414,16
	Вища освіта	0940	23 985 311 018,00	5 461 756 742,74	13 546 679 560,10	2 902 404 323,13	37 531 990 578,10	8 364 161 065,87
	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	6 802 624 896,00	1 481 416 927,82	1 619 459 367,44	344 533 751,94	8 422 084 263,44	1 825 950 679,76

	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	0942	17 182 686 122,00	3 980 339 814,92	11 927 220 192,66	2 557 870 571,19	29 109 906 314,66	6 538 210 386,11
II кв 2017	Освіта	0900	150 098 812 190,36	76 381 861 539,38	28 243 711 357,89	10 952 874 332,55	178 342 523 548,25	87 334 735 871,93
	Вища освіта	0940	24 216 254 426,00	12 238 540 734,18	14 278 228 332,24	6 361 917 874,92	38 494 482 758,24	18 600 458 609,10
	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	6 958 595 841,00	3 338 685 448,69	1 713 837 517,10	712 793 603,13	8 672 433 358,10	4 051 479 051,82
	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	0942	17 257 658 585,00	8 899 855 285,49	12 564 390 815,14	5 649 124 271,79	29 822 049 400,14	14 548 979 557,28
III кв 2017	Освіта	0900	151 817 253 869,91	102 853 162 897,42	32 468 269 585,62	18 053 616 065,59	184 285 523 455,53	120 906 778 963,01
	Вища освіта	0940	24 513 104 608,65	17 200 670 392,44	15 430 031 190,16	9 253 941 806,74	39 943 135 798,81	26 454 612 199,18
	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	7 023 881 623,65	4 805 195 978,48	1 800 112 428,55	1 054 371 047,51	8 823 994 052,20	5 859 567 025,99
	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	0942	17 489 222 985,00	12 395 474 413,96	13 629 918 761,61	8 199 570 759,23	31 119 141 746,61	20 595 045 173,19
IV кв 2017	Освіта	0900	153 572 812 441,02	147 673 912 956,01	38 515 827 248,98	30 241 849 565,16	192 088 639 690,00	177 915 762 521,17
	Вища освіта	0940	25 098 414 758,91	24 937 813 196,08	18 606 814 233,66	13 900 406 330,27	43 705 228 992,57	38 838 219 526,35
	Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	0941	7 333 669 928,91	7 195 303 356,95	1 842 522 443,23	1 554 727 007,15	9 176 192 372,14	8 750 030 364,10
	Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	0942	17 764 744 830,00	17 742 509 839,13	16 764 291 790,43	12 345 679 323,12	34 529 036 620,43	30 088 189 162,25

Таблиця Б5.

Кластерний аналіз по областях України

№	2017 рік	число установ вищої освіти I-II р.а.	число установ вищої освіти III- IV р.а.	число студентів у ЗВО I-II р.а.	число студентів у ЗВО III-IV р.а.	прийом студентів на початковий цикл навчання у ЗВО I-II р.а.	прийом студентів на початковий цикл навчання у ЗВО III-IV р.а.	випуск фахівців із ЗВО I-II р.а.	випуск фахівців із ЗВО III-IV р.а.	Кандидат наук	доктор наук
1	Вінницька	16	7	9547	35408	2597	6769	2857	6638	1770	337
2	Волинська	10	4	7061	18227	1885	4133	2121	5359	959	120
3	Дніпропетровська	31	24	18720	94359	5413	19648	5690	25518	3914	932
4	Донецька	19	10	7849	24337	2408	5105	1988	6759	1185	279
5	Житомирська	15	5	9536	20406	2857	4054	2929	5168	853	168
6	Закарпатська	9	5	2968	20727	747	4416	905	4575	1017	230
7	Запорізька	13	11	7358	60086	2099	11092	2082	17466	2262	474
8	Івано-Франківська	11	5	6597	30491	1853	6593	2064	8896	1670	319
9	Київська	16	5	5794	21751	1591	4117	1906	6498	751	144
10	Кіровоградська	13	3	5576	8857	1522	1831	1757	2685	510	60
11	Луганська	8	5	2346	16774	780	3958	703	4630	598	134
12	Львівська	21	22	14404	108744	3858	22829	4489	27733	5810	1182
13	Миколаївська	12	5	6595	25045	2026	4780	1859	6625	860	221
14	Одеська	19	21	14135	93382	3728	17680	3659	28255	4617	988
15	Полтавська	12	6	6346	39878	1974	7901	2162	10221	1612	335
16	Рівненська	9	5	6378	26095	1964	5234	2075	8707	1002	146
17	Сумська	10	4	4142	30462	1201	5909	1252	8330	1330	227
18	Тернопільська	12	6	7460	33532	2106	7595	2098	8694	1767	297
19	Харківська	30	35	17119	154179	4837	28457	4861	37811	8739	1936
20	Херсонська	12	9	6364	20271	1807	4220	1713	6022	818	174
21	Хмельницька	9	9	4650	26333	1235	5452	1342	6947	1286	172
22	Черкаська	10	6	5635	31400	1500	5495	1632	10905	1199	225
23	Чернівецька	13	3	8071	21802	2148	4687	2309	5869	1284	245
24	Чернігівська	12	4	4495	15618	1310	2971	1342	4795	748	107
25	м. Київ	30	70	19455	351800	5683	69522	5435	94795	14705	3620
26	Разом - Україна	372	289	208601	1329964	59129	264448	61230	359901	61266	13072

Зведений аналіз кошторисів закладів вищої освіти

назва закладу вищої освіти	кошторис	2015 (грн.)	2016 (грн.)	2017 (грн.)
Національний університет біоресурсів і природокористування	загальний фонд	15000000	18275771	28254500
	спеціальний фонд	2000000	6649000	7933200
	разом	17000000	24924771	36187700
Київський національний університет імені Тараса Шевченка	загальний фонд	565074000	610765600	764016100
	спеціальний фонд	326746000	332672200	381331900
	разом	891820000	943437800	1145348000
Сумський державний університет	загальний фонд	144486367	167150981	195075940
	спеціальний фонд	193885411,3	259235625	259070150
	разом	338371778,3	426386606	454146090
Чернівецький національний університет Юрія Федьковича	загальний фонд	135174320	625575800	245795000
	спеціальний фонд	109252870,4	19850000	93221000
	разом	244427190,4	645425800	339016000
Запорізький національний університет	загальний фонд	66259200	74145100	76340500
	спеціальний фонд	67538500	64500000	70000000
	разом	133797700	138645100	146340500
Національний технічний університет України "КПІ імені Ігоря Сікорського"	загальний фонд	692167600	784059000	879777200
	спеціальний фонд	140000000	139800000	190000000
	разом	832167600	923859000	1069777200
Київський національний лінгвістичний університет	загальний фонд	40714900	46050000	50580700
	спеціальний фонд	75404000	79678000	83265700
	разом	116118900	125728000	133846400
Національний авіаційний університет	загальний фонд	247192700	283322300	317517100
	спеціальний фонд	247797000	257700000	279700000
	разом	494989700	541022300	597217100
Херсонський національний університет	загальний фонд	73624400	83390300	79104600
	спеціальний фонд	39901500	43787000	50782600
	разом	113525900	127177300	129887200
Ужгородський національний університет	загальний фонд	117791100	132531800	138056200
	спеціальний фонд	70000000	86000000	117000000
	разом	187791100	218531800	255056200

Позиція закладів вищої освіти у рейтингах

Назва закладу вищої освіти	Загальний рейтинг	ТОП 200 України	Рейтинг прозорості
Київський національний університет імені Тараса Шевченка	1	1	5
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна	2	3	2
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»	3	1	4
Львівський національний університет імені Івана Франка	4	10	3
Національний університет «Львівська політехніка»	5	5	1
Національний університет «Києво-Могилянська академія»	6	12	10
Національний медичний університет імені О.О. Богомольця	7	7	23
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара	8	14	33
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова	9	18	24
Сумський державний університет	10	9	6
Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького	11	43	7
Національний авіаційний університет	13	19	18
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича	13	24	19
Національний фармацевтичний університет	14-15	20	15
Харківський національний медичний університет	14-15	31	16
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»	16	4	12
Дніпропетровська медична академія	17	57	25
Донецький національний університет імені Василя Стуса	18	27	28
Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»	19	11	29
Харківський національний університет радіоелектроніки	20	23	27
Одеський національний медичний університет	21	46	20
Національний університет біоресурсів і природокористування України	22	6	11
Буковинський державний медичний університет	23	49	31
Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова	24	26	17
Ужгородський національний університет	25	35	14
Івано-франківський національний медичний університет	26	67	21
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника	27	42	9
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана	28	13	13
Національний університет харчових технологій	29	17	26
Київський національний університет будівництва і архітектури	30	41	34
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки	31	80	30
Запорізький державний медичний університет	32	58	32
Одеський національний політехнічний університет	33-34	37	22
Гернопільський державний медичний університет імені І.Я. Горбачевського	33-34	62	35
Київський національний торговельно-економічний університет	35	28	8

Джерело: узагальнено на основі рейтингів закладів вищої освіти

Ранги закладів вищої освіти в рейтингах у 2017 р.

Назва закладу вищої освіти	Ранг в загальному рейтингу	Ранг в рейтингу ТОП 200 Україна	Ранг в рейтингу прозорості
Київський національний університет імені Тараса Шевченка	1	1,5	5
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна	2	3	2
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»	3	1,5	4
Львівський національний університет імені Івана Франка	4	9	3
Національний університет «Львівська політехніка»	5	5	1
Національний університет «Києво-Могилянська академія»	6	11	10
Національний медичний університет імені О.О. Богомольця	7	7	23
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара	8	13	33
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова	9	15	24
Сумський державний університет	10	8	6
Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького	11	28	7
Національний авіаційний університет	12	16	18
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича	13	19	19
Національний фармацевтичний університет	14,5	17	15
Харківський національний медичний університет	14,5	23	16
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»	16	4	12
Дніпропетровська медична академія	17	31	25
Донецький національний університет імені Василя Стуса	18	21	28
Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»	19	10	29
Харківський національний університет радіоелектроніки	20	18	27

Одеський національний медичний університет	21	29	20
Національний університет біоресурсів і природокористування України	22	6	11
Буковинський державний медичний університет	23	30	31
Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова	24	20	17
Ужгородський національний університет	25	24	14
Івано-франківський національний медичний університет	26	34	21
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника	27	27	9
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана	28	12	13
Національний університет харчових технологій	29	14	26
Київський національний університет будівництва і архітектури	30	26	34
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки	31	35	30
Запорізький державний медичний університет	32	32	32
Одеський національний політехнічний університет	33,5	25	22
Тернопільський державний медичний університет імені І.Я. Горбачевського	33,5	33	35
Київський національний торговельно-економічний університет	35	22	8

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Монографії:

1. Якубек П. Теоретико-методологічні засади та практика забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки: *одноосібна монографія*. Чернігів: ЧНТУ, 2018. 396с. (21,4 друк. арк.)

2. Якубек П. Особливості інноваційного розвитку вищої освіти в умовах інформаційної економіки. *Формування фінансово-економічної системи управління в сучасних ринкових умовах*: монографія / за наук. ред. д.е.н., проф. Маргасової В. Г., к.е.н. Андросенко О.О. Чернігів: ЧНТУ, 2018. С. 220-244. (0,9 друк. арк.).

3. Руденко О., **Якубек П.** Державне регулювання ринку освітніх послуг та їх вплив на економічну безпеку країни. *Оцінка та регулювання економічної безпеки регіонального співробітництва депресивних територій в рамках євроінтеграційних процесів*: монографія. Чернігів: ЧНТУ, 2018. С. 136-154. (1,1 друк. арк.). *Особистий внесок автора: визначено види освітніх послуг та їх вплив на економічну безпеку. (0,5 друк. арк.).*

4. Yakubek P. Reformné procesy a výkonnosť pracovníkov finančnej správy. *Vplyv praktík riadenia ľudských zdrojov na výkonnosť organizácie*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2017. S.32-41. (1,0 друк. арк.)

5. Derii Z., Zosymenko T., **Yakubek P.** The economic essence and evolution of the category of humane potential in context of new public management. *Current trends of public management: collective monograph*. [collection of scientific papers; edited by Serhiy Shkarlet]. published by Academic Society of Michal Baludansky, Kosice, Slovakia, 2017. P.37-54. (1,3 друк. арк.). *Особистий внесок автора: розглянуто основні економічні фактори, які впливають на інтелектуальний потенціал. (0,45 друк. арк.).*

**Статті у наукових фахових виданнях та виданнях,
внесених до наукометричних баз даних:**

6. Якубек П., Шестаковська Т.Л. Комерціалізація результатів наукових досліджень як напрям інноваційного розвитку вищої освіти в умовах інформаційної економіки. *Вісник Хмельницького національного університету: економічні науки*. 2018. № 3. Том 3. С. 130-136. [Міжнародні наукометричні бази: *Index Copernicus*, фахове видання]. (0,45 друк. арк.). Особистий внесок автора: ідентифіковані проблеми комерціалізації вітчизняних закладів вищої освіти. (0,35 друк. арк.).

7. Якубек П. Стратегічні напрями забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні. *Науково-практичний журнал «Причорноморські економічні студії»*. 2018. Випуск 25. С. 218-223. [фахове видання]. (0,45 друк. арк.).

8. Якубек П. Організаційні детермінанти інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки України. *Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції*. Херсон, 2018. № 28 (17). С.245-250. [фахове видання]. (0,5 друк. арк.).

9. Якубек П. Сучасний стан інноваційного розвитку вищої освіти в Україні. *Науково-практичний журнал «Причорноморські економічні студії»*. 2018. Випуск 31. С.196-201. [фахове видання]. (0,5 друк. арк.).

10. Якубек П., Тернова Л.Ю. Інформаційна компонента управління соціальним інвестуванням в умовах євроінтеграції. *Modern Science – Moderní věda, Praha. Ceska Republika.*, 2018. №3. Р.98-103. (0,4 друк. арк.). Особистий внесок автора: визначено показники інформаційної компоненти управління соціальним інвестуванням. (0,2 друк. арк.)

11. Якубек П. Основні чинники формування стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки. *Моделювання регіональної економіки*. Івано-Франківськ, 2017. Вип. 30(2). С.414-418. (0,3 друк. арк.). [фахове видання].

12. Якубек П., Шестаковська Т.Л. Інформаційно-комунікаційні технології в сфері вищої освіти України. *Інфраструктура ринку*. 2017. Випуск 5. URL: <http://www.market-infr.od.ua/uk/5-2017> [фахове видання]. (0,6 друк. арк.).

Особистий внесок автора: проаналізовано сучасний досвід використання Blockchain-технології в сфері вищої освіти. (0,35 друк. арк.).

13. Якубек П. Світовий досвід інноваційного розвитку вищої освіти. *Вісник Хмельницького національного університету, серія: Економічні науки*. 2017. № 6. Том 2. С.54-61. [Міжнародні наукометричні база: Google Scholar, Index Copernicus, фахове видання]. (0,45 друк. арк.).

14. Якубек П. Методологічні засади формування стратегії інноваційного розвитку вищої освіти в інформаційній економіці. *Науково-практичний журнал «Причорноморські економічні студії»* 2017. Випуск 16. С.212-217.[фахове видання]. (0,5 друк. арк.).

15. Margasova V., Tkalenko N., Rudenko O., **Yakubek P.** Key indicators of sustainability to measure sustainable innovation in higher education. (Основні показники стійкості для вимірювання сталого інноваційного розвитку вищої освіти). *Journal of Life Economics*. 2017. №12(4). P.35-48. [фахове видання]. (0,8 друк. арк.). *Особистий внесок автора: визначено основні показники інноваційного розвитку вищої освіти. (0,25 друк. арк.).*

16. Якубек П. Фактори інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах становлення інформаційної економіки. *Інфраструктура ринку*. 2017. Випуск 7. URL: <http://www.market-infr.od.ua/uk/7-2016> [фахове видання]. (0,55 друк. арк.).

17. Várkoly L., Lajčín D., Gabrhelová G., Kuceba R., Kułyk P., **Yakubek P.** Innovativeness and competitiveness of contemporary educational organizations. (Інноваційність та конкурентоспроможність сучасних освітніх організацій) *Przykłady dobrych praktyk w biznesie*. Toruń : Wydawnictwo "Dom Organizatora", 2016. S.117-127; 132-133. (1,2 друк. арк.). [Міжнародна наукометрична база: Google Scholar, Index Copernicus, фахове видання]. *Особистий внесок автора: визначено основні конкурентні переваги інноваційного розвитку вищої освіти. (0,45 друк.арк.).*

18. Tej J., Lajčín D., Gabrhelová G., **Yakubek P.** Vnímanie reformy daňového systému v Slovenskej republike podnikateľskými subjektmi a finančnou správou. *Ekonomický časopis*. Bratislava : Ekonomický ústav SAV, 2016. Roč. 64, č. 8 s. 751-

767. (0,6 друк. арк.). [Міжнародна наукометрична база: *Index Copernicus*, фахове видання]. Особистий внесок автора: проаналізовано фінансові аспекти інноваційного розвитку системи вищої освіти в Словаччині. (0,3 друк.арк.).

19. Juraj T., **Yakubek P.** *Názory zainteresovaných ľudských zdrojov na reformu Finančnej správy v Slovenskej republike = Opinions of involved human resources on the reform of Financial administration in the Slovak Republic. Verejná správa a spoločnosť = Opinions of involved human resources on the reform of Financial administration in the Slovak Republic.* Košice : UP JŠ, 2015. Roč. XVI., č. 1, 2015, s. 57-71. (0,6 друк. арк.). [Міжнародна наукометрична база: *Google Scholar*, фахове видання]. Особистий внесок автора: розглянуто фінансову реформу адміністрування Словаччини та її вплив на вищу освіту. (0,45 друк. арк.).

20. Juraj T., **Yakubek P.** *Reform of financial administration in the Slovak Republic: reviews of participants.* (Реформа фінансового адміністрування в Словаччині: огляди учасників) *Економічний часопис-XXI*: Інститут трансформації суспільства, Київ. 2015. Vol. 5-6, 2015. s. 33-36. [Міжнародні наукометричні бази: *Scopus*, фахове видання]. (0,55 друк. арк.). Особистий внесок автора: оцінено основні аспекти реалізації реформи адміністрування в Словаччині. (0,25 друк.арк.).

21. Ružinská E., Hagara V., Krajewski K., **Yakubek P.** *The evaluation of specific environmental and degradation characteristics of Surface treated wood: the effectiveness of innovative developments at the Dubnitsky Institute of Technology.* (Оцінка специфічних екологічних та деградаційних характеристик обробленої поверхні деревини: результативність інноваційних розробок Дубніцького технологічного інституту) *Materials Science Forum*. 2015. Vol. 818. p. 185-189. [Міжнародна наукометрична база *Scopus*]. (0,65 друк. арк.). Особистий внесок автора: охарактеризовано окремі етапи стратегії інноваційного розвитку закладів вищої освіти. (0,2 друк.арк.).

22. Ružinská E., **Yakubek P.** *Implementation of research results with modified method of evaluation the effect of the protection retardant coatings applied on the surface of the wooden building construction.* (Імплементация результатів дослідних

розробок з модифікованого методу оцінки впливу захисного покриття, що наноситься на поверхню дерев'яної будівельної конструкції) *Materials Science Forum*. 2015. Vol. 819. p. 194-197. [Міжнародна наукометрична база *Scopus*]. (0,55 друк. арк.). Особистий внесок автора: визначено основні аспекти, що впливають на комерціалізацію інноваційної діяльності закладів вищої освіти. (0,2 друк.арк.).

23. Guzoňová V., Varkoly L, **Yakubek P.** Aktuálne problémy moderného vzdelávania v inštitúciách poskytujúcich vysokoškolské vzdelávanie: II. Časť. *Edukacja wczoraj- dziś - jutro. Radom, Pol'sko : Radomskie towarzystwo naukowe*, 2015. S. 274-280. (0,4 друк. арк.). [фахове видання]. Особистий внесок автора: визначено основні проблеми інноваційного розвитку вищої освіти. (0,25 друк.арк.).

24. Yakubek P. Projekty EU a ďalšie medzinárodné aktivity na Dubnickom Technologickom Inštitúte. *Edukacja - Technika-Informatyka : Wybrane problemy edukacji informatycznej i informacyjnej*. Roč.5, č. 1. 2014, s.197-203. (0,6 друк. арк.).

25. Guzoňová V., Varkoly L, **Yakubek P.** Financing of education in educational institutions. *Edukacja ustawiczna doroslych. Фінансування освіти в навчальних закладах Radom : Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji– Państwowego Instytutu Badawczego*, 2014. Č. 14, 2014. s. 531-538. (0,7 друк. арк.). [Міжнародна наукометрична база: *Ulrih*, фахове видання]. Особистий внесок автора: розглянуто основні етапи фінансування навчальних закладів вищої освіти. (0,45 друк.арк.).

26. Yakubek P. Realizácia modelového inovatívneho vyučovania v technicky a environmentálne zameraných študijných programoch = Realisation model of innovative teaching in technical and focused the environmental study programs. *Technika a vzdelávanie : časopis zameraný na technické vzdelávanie v základných, stredných, i na vysokých školách, na oblasť základného a aplikovaného výskumu, aplikáciu informačných technológií vo výučbe odborných predmetov*. Roč. 3, č. 2, 2014. s. 108-111. (0,65 друк. арк.).

27. Yakubek P. Using of information system in the management of tax administration. Використання інформаційної системи в управлінні податковою

адміністрацією *Polish journal of continuing Education*. Roč. 87, č. 4, 2014, pp. 163-172. [фахове видання]. (0,7 друк. арк.).

28. Guzoňová V., **Yakubek P.** Management of tax reform in the Slovak Republic. (Управління податковою реформою в Словацькій Республіці) Management 2014. Prešov : Bookman s.r.o. for Faculty of Management, University of Prešov, 2014. S.165-169. (0,5 друк. арк.).

Опубліковані праці апробаційного характеру:

29. Руденко О., **Якубек П.** Інтеграційні процеси у сфері вищої освіти та їхній вплив на формування інноваційного розвитку в умовах інформаційної економіки. *Issues and trends in modern economy under integration: theoretical and practical aspects*: III International. Scientific and Practical Conference. (11-12.10.2018). Херсонський державний університет, 2018. С. 102-105. (0,3 друк. арк.).

30. Якубек П. Оцінка ризиків на ринку освітніх послуг в умовах інформаційної економіки. *Інноваційний розвиток інформаційного суспільства: економіко-управлінські, правові та соціокультурні аспекти*: Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених, Чернігів: ЧНТУ, 2018 р. (0,25 друк. арк.).

31. **Якубек П.,** Ружицький І. Роль інноваційного розвитку у сфері вищої освіти: обліково-економічне забезпечення. *Бухгалтерський облік, оподаткування, аналіз і аудит: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку*: Збірник тез IV Міжнародної науково-практичної конференції. Чернігів: ЧНТУ, 2018. С.97-99. (0,2 друк. арк.)

32. Якубек П. Принципи забезпеченості інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки. *Ukraine – EU. Modern technology, Business and LaW*: Збірник тез другої Міжнар. наук.-практ. конф. (Кошице, Словаччина. 3-8 квітня 2017 року.). м. Чернігів-Кошице: ЧНТУ, 2017 р. С. 133-135. (0,2 друк. арк.).

33. Якубек П. Сучасні аспекти реалізації стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти. *Сучасні тенденції інформаційно-технологічної, економічної і соціально-правової взаємодії в бізнесі*: Збірник тез XIII Міжнародної науково-практичної конференції (Чернігів, 20 квітня 2017 р.). м. Чернігів. С.154-157. (0,1 друк. арк.).

34. Vaníčková R., **Yakubek P.** Project culture of project oriented companies. *Internacional confenence on financeand economics ICEFE 2016*. Ho Chi Minn City, Vietnam: Ton Duc Thang University, 2016. S. 705-711. (0,2 друк. арк.).

35. Якубек П. Державне регулювання розвитку вищої освіти в Україні. *Актуальні проблеми розвитку галузевої економіки та логістики*: Збірник тез IV науково-практичної конференції. (Харків, 2-3 квітня 2015 р.). С.123-125. (0,2 друк. арк.).

36. Якубек П. Factors that influence the innovative development of higher education. *Ukraine – EU. Modern technology, Business and LaW*: Збірник тез другої Міжнар. наук.-практ. конф. (Кошице, Словаччина. квітень 2015 року.). м. Чернігів-Кошице, 2015 р. С. 133-135. (0,2 друк. арк.).

37. Якубек П. Оцінка потенціалу інноваційного розвитку сфери вищої освіти. *Сучасні інформаційні, правові та соціально-економічні аспекти розвитку бізнесу*: Збірник тез XI Міжнародної науково-практичної конференції (Чернігів, 23 квітня 2015 р.). С.36-39. (0,2 друк. арк.).

38. Якубек П. Формирование инновационной инфраструктуры сферы высшего образования. *Наука и образование – ведущий фактор стратегии „Казахстан – 2030*: Труды Международной научно-практической конференции (Караганда, 28-29 июня 2014 г.). С. 354-356. (0,2 друк. арк.).

МІНІСТЕРСТВО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ І ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ
(Мінекономрозвитку України)

вул. Грушевського, 12/2, м. Київ, 01008, тел.: 253-93-94, факс 226-31-81
Web: <http://www.me.gov.ua>, e-mail: meconomy@me.gov.ua, код ЄДРПОУ 37508596

Від _____ № _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи
доцента, PhD Петра Якубека
на тему «Формування стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти
в умовах інформаційної економіки»
на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук

Науково-методичні підходи до визначення змісту державного регулювання процесу формування стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти України, які були надані Петером Якубеком, були використані в практичній роботі Міністерства економічного розвитку і торгівлі України.

Впровадження запропонованих здобувачем підходів дозволяє обґрунтовувати заходи при розробленні плану дій щодо підвищення конкурентоспроможності національної економіки шляхом формування інноваційно-орієнтованої сфери вищої освіти.

Директор департаменту розвитку
реального сектору економіки,
кандидат економічних наук

О. Пендзин

М2 Мінекономрозвитку
Вих. № 3711-09/34347-08 від 18.12.2017 р.

УКРАЇНА
 ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
 УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ
 вул. Шевченка, 34, м. Чернігів, 14013, тел. (046-22) 3-33-37, факс (046-2) 67-57-54, oblno@cg.ukrtel.net

15.03.2018 № 06-08/987
 На № _____ Від _____

ДОВІДКА

*про впровадження результатів дисертаційної роботи
 доцента, PhD Петера Якубека
 на тему «Формування стратегії інноваційного розвитку сфери вищої
 освіти в умовах інформаційної економіки»
 на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук*

Ознайомлення з основними результатами дослідження здобувача наукового ступеня доктора економічних наук доцента Петера Якубека дозволяє дійти висновку, що робота містить цілу низку наукових положень, які є ґрунтовними і значимими при формуванні стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти.

Управлінням в своїй роботі використано характеристики державного регулювання розвитку вищої освіти в Україні, в частині ідентифікації національних особливостей розробки та використання нормативно-правової бази інноваційного розвитку у відповідності до викликів інформаційного суспільства при розробці цільової регіональної програми розвитку освіти Чернігівщини на 2015-2020 роки.

Начальник управління

М.А. Конопальський

М.А. Конопальський

**УКРАЇНА
ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСНА РАДА**

14000, м. Чернігів, пр. Миру, 43, тел./факс. (0462) 67-66-52 e-mail: info@chernihiv-oblrada.gov.ua

13.04.2018 № 01-05/178

На № _____ від _____

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційної роботи
доцента, PhD Петера Якубека
на тему «Формування стратегії інноваційного розвитку
сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки»
на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук**

Наукові дослідження Якубека П. з проблематики державного регулювання розвитку вищої освіти знайшли практичне застосування при обґрунтуванні рекомендацій щодо удосконалення наукового підходу до формування інноваційної інфраструктури сфери вищої освіти шляхом розробки концепції її стратегічного інноваційного розвитку.

Актуальними є порушені питання щодо комплексного наукового дослідження з метою становлення теоретико-методологічного підґрунтя інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки та формування відповідної стратегії.

Позитивну оцінку отримали запропоновані автором складові механізму комерціалізації результатів наукових досліджень закладів сфери вищої освіти та перспективи його впровадження.

Заступник голови

Чернігівської обласної ради

В.В. Мельничук

УКРАЇНА

**ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ**

вул. Шевченка 7, м. Чернігів, 14000 тел./факс (0462) 67-56-42 e-mail: der_post@cg.gov.ua, код ЄДРПОУ 02742119

16.03.2017 р. № 01-01/614

На № _____ від _____

До спеціалізованої вченої ради
Д 79.051.04
Чернігівського національного
технологічного університету

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційної роботи
доцента, PhD Петера Якубека
на тему «Формування стратегії інноваційного розвитку
сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки»
на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук**

Результати дисертаційної роботи Петера Якубека на тему „Формування стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки” впроваджені у практичну діяльність Департаменту економічного розвитку Чернігівської обласної державної адміністрації.

Запропоновані здобувачем рекомендації щодо конфігурації послідовності формування та реалізації ринково-орієнтованої стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки враховано при розробці Програми реалізації стратегії забезпечення розвитку ДПП в Чернігівській області на 2015-2020 рр. і Стратегії сталого розвитку Чернігівської області до 2020 року, а також в аналітичній роботі Департаменту.

**Директор департаменту
економічного розвитку
облдержадміністрації**

Ю.А. Свириденко

УКРАЇНА
ЧЕРНІГІВСЬКА МІСЬКА РАДА
Фінансове управління

14000, м. Чернігів, вул. Магістратська, 7, тел. 65-13-49, тел./факс 77-48-03

21.02.2018 № 324/1015- ПЧ

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи
доцента, PhD Петера Якубека
на тему «Формування стратегії інноваційного розвитку
сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки»
на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук

Основні наукові результати, одержані в дисертаційній роботі Петера Якубека „Формування стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки” використано в роботі фінансового управління Чернігівської міської ради при обґрунтуванні фінансового забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки з метою підвищення ефективності реалізації стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти в Україні.

«Розроблений здобувачем науково-методичний інструментарій забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти, дає можливість визначити напрями подолання проблем перманентності і нестабільності зв'язків між наукою у сфері вищої освіти і запитів суспільства та бізнесу, посилити їх роль в інноваційному розвитку інформаційної економіки.

Заступник міського голови
 начальник фінансового управління
 Чернігівської міської ради

В. Е. Бистров

Vysoká škola DTI
DTI University

Dukelská štvrť 1404/613, 018 41 Dubnica nad Váhom
Slovakia
TEL.: +421-42-4424123
www.dti.sk

CERTIFICATE

implementation of the results of the thesis
"Formation of Innovative Development Strategy of Higher Education under
the Condition of Information Economy"
by Peter Jakubek

Education system is the formation of intellectual capital of nations and one of the main production areas of innovation. It creates the basic conditions for rapid growth markets based on updated technology and products.

Therefore, the author's theoretical substantiation of the general model of innovation development (investment - development - the implementation process - obtaining a quality product) for the sphere of higher education has created the basis for the formation of the Strategy of Innovation Development of the University for the period up to 2020.

Doc. Mgr. Gabriela Gabrhelová, PhD., DBA, LL.M

Director

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І
НАУКИ УКРАЇНИ

MINISTRY OF EDUCATION AND
SCIENCE OF UKRAINE

ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

тел. +38(0462) 665-103;
факс +38(0462) 665-105
E-mail: estu@stu.cn.ua
www.stu.cn.ua
Код ЄДРПОУ 05460798

CHERNIHIV NATIONAL
UNIVERSITY OF TECHNOLOGY

вул. Шевченка, 95, Чернігів, 14035,
Україна

95, Shevchenko str., Chernihiv, 14035,
Ukraine

21.10.2017 № 102/08 - 3018

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи

доцента, PhD Петера Якубека

на тему «Формування стратегії інноваційного розвитку
сфери вищої освіти в умовах інформаційної економіки»

на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
у навчальний процес

Чернігівського національного технологічного університету

Окремі теоретичні положення та методичні підходи дисертаційної роботи щодо формування та реалізації стратегії інноваційного розвитку сфери вищої освіти задля оновлення соціально-економічного поступу країни в умовах становлення інформаційної економіки були використані для навчально-методичного забезпечення дисциплін «Інноваційний менеджмент», «Міське самоврядування в зарубіжних країнах».

Довідка видана для подання за місцем захисту дисертації.

Перший проректор

О.О. Новомлинець